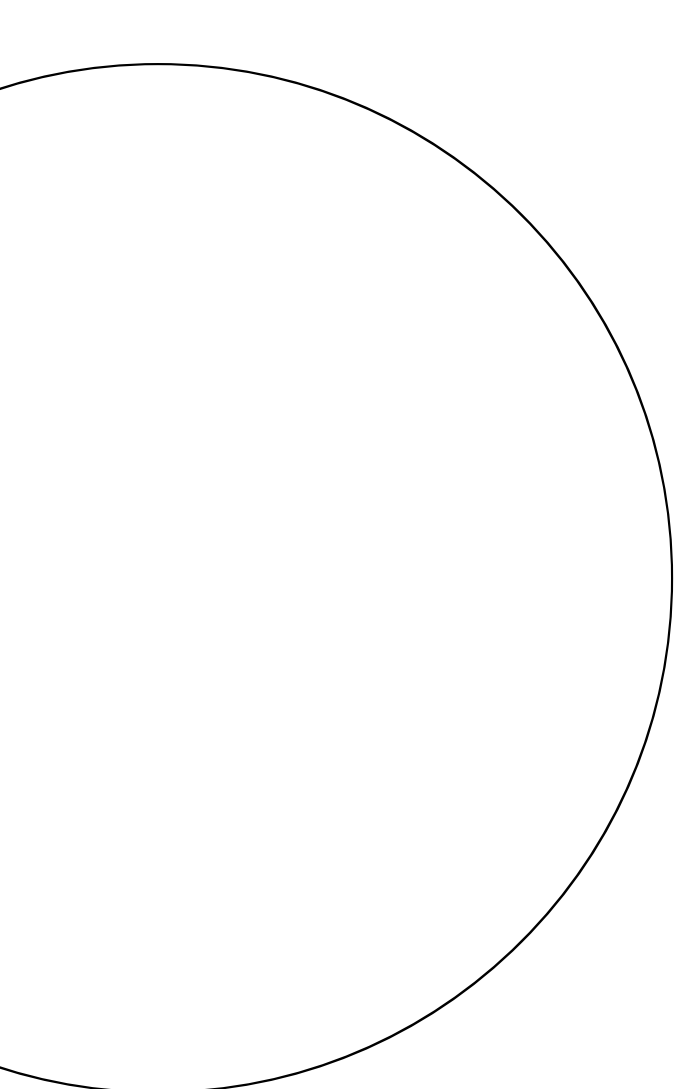

Lingua galega e literatura 2ºBAC

JAVIER GARCÍA TOREA
IES San Paio

O CURSO

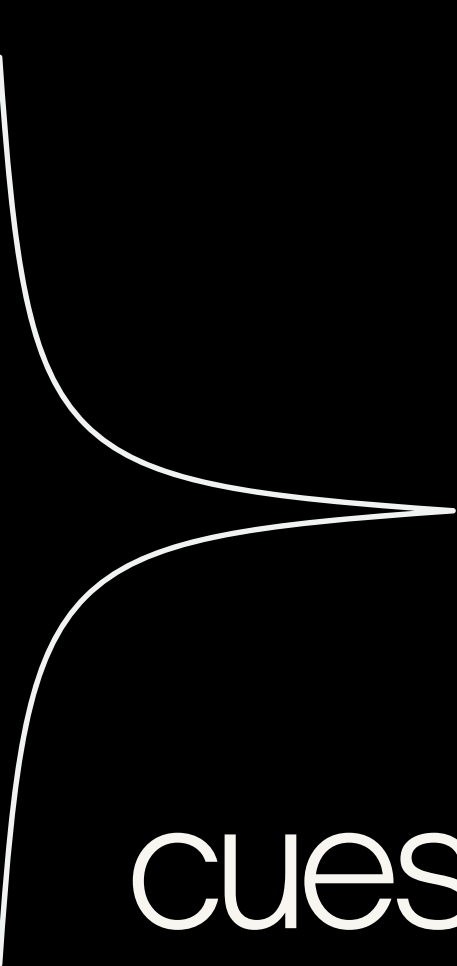
INTENCIONS

Estás a punto de comezar Segundo de Bacharelato, o único curso desde que iniciaches os estudos que conta cunha proba final: a Proba de Acceso á Universidade (PAU). Ese será desde hoxe o noso obxectivo e para alcanzalo debemos cambiar a nosa mentalidade a respecto do que é educación.

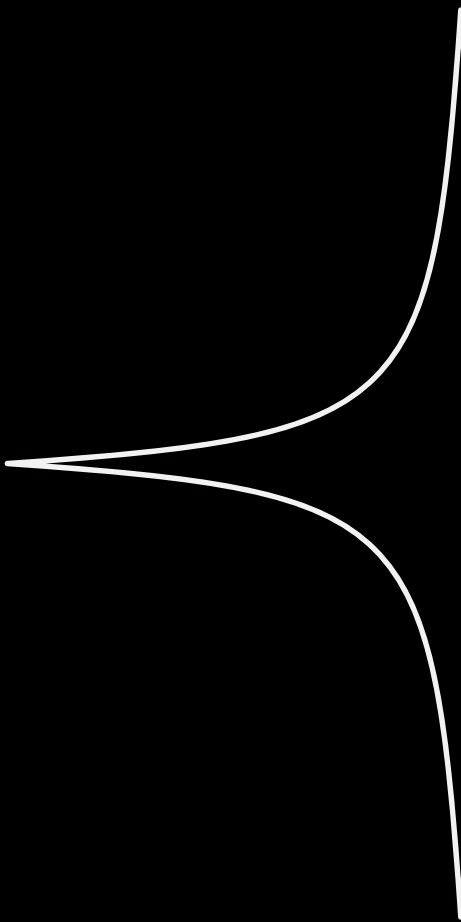
É por iso que esta materia condena radicalmente a aprendizaxe memorística, a repetición absurda de datos irrelevantes e a posibilidade de aprobar sen saber nada. No seu lugar optamos polas destrezas, polas habilidades e polas competencias. Buscamos unha mudanza na forma de construír pensamento e, en consecuencia, unha nova forma de aprender.

Se estás lendo isto, debes saber que para superar esta materia tes que reflexionar, relacionar, interpretar e, en definitiva, pensar.

Benvidas/os e boa viaxe.

cuestións
xerais

A CORRECCIÓN LINGÜÍSTICA

Cando falamos da materia de Lingua Galega e Literatura, polo xeral, tendemos a pensar en coñecementos filolóxicos e literarios (o complemento directo, a aliteración, a formación do plural...); porén, escápasenos do foco a cuestión máis importante da materia: dominar o código.

Un dos piares fundamentais deste curso será mellorar a escrita, tanto do punto de vista ortográfico e morfolóxico como textual. Nas PAU, un 20% da cualificación está reservada á corrección lingüística, por tanto, non perder puntos no que chamamos ‘faltas de ortografía’ é un paso importante para alcanzar os obxectivos.

EN QUE FALLAMOS?

A maioría de erros que se len nun exame de Lingua na ESO ou no Bacharelato teñen un denominador común: a influencia do castelán no sistema lingüístico galego. Aínda que pode haber problemas na acentuación ou na ortografía, a presenza de castelanismos é, nun curso coma este, o foco de erros máis grande e que cómpre pór lle solución desde un primeiro momento.

Alén disto, tamén será fundamental mellorar a capacidade escrita. Crear textos máis coherentes, mellor cohesionados e cunha mellor estrutura será un traballo longo que só se alcanzará a través do ensaio-erro. Para escribir mellor só hai un segredo: escribir moito.

TODOS OS ERROS SON IGUAIS?

De acordo coas normas propostas pola Comisión Interuniversitaria de Galiza (CIUGa) non se deben considerar da mesma maneira todos os erros ortográficos e morfolóxicos. Nas normas de corrección aparecen explicitados da seguinte maneira:

- Erros moi graves (x2)
 - Mala colocación do pronome átono
 - Uso de verbos compostos
 - Uso de anacolutos
- Erros graves
 - Castelanismos léxicos
 - Acentuación diacrítica
- Erros leves (x0,5)
 - Erros de acentuación
 - Uso de maiúsculas
 - Ortografía do b/v, h, cc, ct...

Mans á obra!

Corrixe os erros que atopes nos seguintes enunciados.

- A obra reflexa rasgos expresionistas e presenta unha mezcla interesante doutros ismos.
- Pode que o desenrolo de este pais se vea frenado pola crisis actual.
- A pérdida de calor non supoñe ningún problema en esta instalacion.
- A descripción desa escultura amosa moitas desventaxas con respecto a outras que teño.
- No siglo XX se reanudaron os Xogos Olímpicos tra-la II Guerra Mundial.
- Non podíamos arriesgarnos a aislar o paciente en aquelas condicións.
- Os veciños do terceiro non ivan de excursión en verán porque traballaban nun bar.
- Iso pasoulle por decir que a proba había sido moi fácil.
- O camiño á casa ven paralelo ó río dende Trabada, que se colle baixo a ponte medieval.
- Aínda que sea pequeno, creo que vai a ter que pagar entrada.
- En canto se produzca o contacto dos pólos, a lámpada iluminarase.
- O director castigounos por haberlle mentido sobre o caso do coche raiado.
- Non parece que estes cables estén estragados, pero vámolos cambiar.
- Ninguén soupo nunca por que había pasado aquilo.
- Desde o seu balcón non se veía o hotel onde durmían os seus pais.
- Foi naquela curva onde se produxo o atropelo que mandou a Francisco ao hospital.
- O noso equipo só conseguiu tres vitorias nesta liga pero coñecemos moitas vilas.
- Non fai falla que incluía eses datos no formulario.

Mans á obra!

Corrixe os erros que atopes nos seguintes enunciados.

- Diante miña se erguía aquel gran edificio do que me habían falado.
- Se sabe iso por que os libros dino moi claramente.
- Olvideime de que Helena soe durmir po-las tardes e a espertei sin querer.
- Según as autoridades chinas, onte executaron a un home por roubar polos nunha granxa.
- Non vin a Pedro esta semana; ademáis xa fai tempo que non ven por aquí.
- Mañán vai a haber dous competicións de atletismo no pavillón.
- Díxolle as súas amigas que nadie iba por alí.
- Din que obra se basa nun desenrolo do argumento da sua novela.
- Despóis xa non se pode mezclar con auga se non se añade antes outro disolvente.
- Non estou dacordo coa descripción que fixeron de mín.
- Durante este verán douse de conta que ti non aportabas nada a asociación.
- Mentras eu fago isto, vai xunto con teu irmán a tenda a comprar o azucre.
- Casi non chego a tempo a donde me mandaron por mor do tráfico.
- Na reunión vecinal vaise plantear un problema que hay no tellado do edificio.
- Según as autoridades, a búsqueda resultou infructuosa.
- Non debemos olvidar que o aporte calórico das graxas é moi elevado.
- A casa recién construida presenta bastantes inconvintes que non se previran nos planos.
- Na vila solíamos respetar os venres de vixilia ata que morreu Franco.
- Fai anos non habia problema algún con estos veciños, pero agora son unha lideira.
- O alumnado non debe vir sin certificación de estudos e unha copia da mesma.
- O consumo de alcol ao volante conleva a poñer en peligro a vida dun e a dos demáis.

Mans á obra!

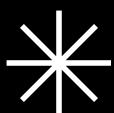
Anacoluto: construción sintáctica incoherente froito dunha alteración inesperada. Exemplo: As termas de Outariz, quen vai, gústalle! → As termas de Outariz gústanlle a quen vai.

Corrixe os anacolutos e erros de cohesión presentes nas seguintes oracións.

- O coche que está aparcado diante da casa, xa non funciona moi ben, e tamén os faros.
- Cando chegamos ao restaurante, a mesa que reservamos non estaba preparada e nós tivemos que esperar, ademais, que non había sitio para todos.
- A nova reforma do edificio, que se anunciou a semana pasada, o orzamento supera o previsto e, así, xa non se poderán facer algúns dos cambios.
- O informe que presentaremos mañá, que debería estar listo desde hai semanas, por causas imprevistas non está rematado e, polo tanto, haberá que facelo á última hora.
- A reunión deste mediodía, onde se discutiron varios temas importantes, e, entre eles, a proposta para o novo proxecto.
- Se a festa de aniversario, que tanto esperábamos, non se celebra, non saberemos que facer e por tanto non temos un plan alternativo.
- O libro que estou lendo, moi interesante e, ademais, recoméndollo a todos os meus amigos, é difícil de atopar en librarías.
- A nova xestión do equipo, que estaba prevista para hoxe, despois do que aconteceu co anterior adestrador, non se levou a cabo como se esperaba.
- O concerto de música clásica que se celebrará no auditorio, e que atraeu a moita xente, teremos que ver se hai entradas dispoñibles.
- O proxecto de renovación do parque, que comezou a principios de ano, os traballos que están a medio rematar, terá que ser revisado.

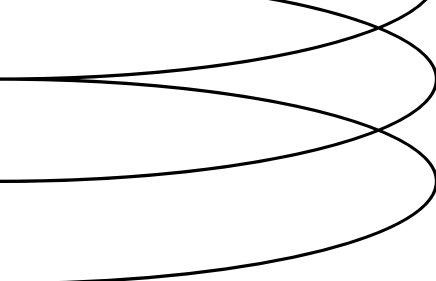
pregunta 1

comunicación

“Un libro debe ser a machada que rompa o
mar xeadó que hai dentro de nós”

Franz Kafka

EN QUE CONSISTE A PREGUNTA 1?

Esta pregunta fundaméntase no coñecemento das distintas tipoloxías textuais e na comprensión destas. Terás sempre un texto de referencia e, en base a este, deberás responder as preguntas que se formulen. A final de curso terás que dominar as seguintes habilidades:

Esquematizar

A partir dun texto dado debes elaborar un esquema. Este esquema debe reflectir a estrutura e os elementos principais do texto, destacando as ideas centrais e os detalles máis relevantes.

Resumir

Nas probas vas ter que elaborar resumos, estes deben ser concisos e claros, capturando a esencia do texto orixinal sen perder detalles importantes. É fundamental identificar as ideas principais e os argumentos claves, deixando de lado a información secundaria que non contribúe á comprensión xeral do texto.

Definir palabras

Outra das habilidades requiridas consiste en definir palabras ou locucións nun contexto determinado. A definición ten que ser coherente, seguir uns parámetros concretos e adecuarse ao significado que posúe no texto.

Analizar a tipoloxía textual e o xénero discursivo

Saber distinguir os xéneros e tipoloxías textuais é fundamental para ler ben e interpretar adecuadamente os textos. Opinión ou información? Exposición ou argumentación? Este tipo de disxuntivas deberemos resolvelas neste apartado.

Examinar mecanismos de cohesión

A última cuestión fai referencia á cohesión. Como se consegue que o texto estea ben cohesionado? Que tipo de marcadores discursivos se usan? Como se evitan as repeticións de palabras?

Texto de exemplo

Proba de Acceso á Universidade (2005)

Como na escola nos ensinaron a identificar unidade política europea con idioma nacional (“para España o español, para Italia o italiano, para Francia o francés, etc. ”), o multilingüismo segue a ser unha realidade pouco explorada, considerado como un problema que precisa solución en lugar dunha riqueza da que gabarse. Pero o monolingüismo non é a realidade normal, nin sequera é unha realidade desexable, inevitable ou suficiente. Fóra dese reduccionismo escolar, na maioría das rexións do mundo os individuos desenvolven as súas vidas mediante o uso de varias linguas.

As contas saen de xeito ben doado: temos unhas seis mil linguas e uns douscentos cincuenta estados ou territorios independentes; xa que logo, as linguas teñen que solaparse, compartir territorios e mesmo instalarse á vez nas mentes dos individuos. E o reparto non é equitativo e resiste a calquera análise simplificadora. De entrada hai linguas que gozan de excelente estado de saúde. (...) No outro extremo, a maior parte das linguas da humanidade subsisten en precario: sen posibilidade de acceder aos grandes modelos de prestixio simbólico, sen presenza efectiva nos medios de comunicación, na ciencia ou na arte, as máis das veces mesmo sen existencia por escrito. Como calquera outro reparto de riqueza, o das linguas é problemático pola parte que a todos nos toca de culpabilidade no asunto.

Teresa Moure, 2003

O TEMA

O tema fai referencia á idea central dun texto. A resposta esixe cumprir dous obxectivos: a correcta comprensión do texto e a capacidade de sintetizar o seu contido nun enunciado breve e claro. Unha única palabra non abonda para expresar o tema dun texto, pero unha fórmula útil pode ser a seguinte: buscar a palabra **abstracta** que mellor sintetice o texto e engadirlle os complementos que a especifiquen [**artigo + substantivo abstracto + complementos**]

Exemplo: O desprestixio do multilingüismo e as desigualdades entre linguas.

O TITULAR XORNALÍSTICO

O titular correspóndese co encabezamento dunha noticia e, xeralmente, ten unha finalidade persuasiva; isto é, a función dun titular é chamar a atención dos lectores. Expresarémolo nunha palabra, frase ou oración, tendo en conta as seguintes motivacións: anticipar o contido, insinuar o tema, dar relevo a un personaxe, intrigar ao lector... A redacción do título debe ser breve e estar relacionado co tema do texto.

Exemplo: O monolingüismo non é o normal

O ESQUEMA

O esquema é unha ferramenta esencial para sintetizar e comprender texto e, mesmo, para estudar de forma máis eficiente. Para a súa elaboración débense extraer máis importantes do texto para representalas de forma xerárquica. Neste tipo de textos debemos optar por oracións simples e directas que nos axuden a sintetizar ao máximo o contido. Tamén se evitará o erro de establecer moitas ideas con excesivas subdivisións, posto que este esquema debe permitírnos captar a simple vista o que quere transmitir o texto.

Exemplo:

- *Visión social do multilingüismo*
 - *Influencia do sistema escolar*
 - *Considerado un problema e non unha riqueza*
 - *O monolingüismo non é normal*
- *Desigualdade entre linguas*
 - *Convivencia non equitativa*
 - *Linguas con moito prestixio*
 - *Linguas que sobreviven en precario*
 - *Responsabilidade colectiva*

O resumo

Na nosa vida o resumo está moi presente. Cando imos ver un filme ao cinema, por exemplo, facémolles un resumo ás nosas amigas para indicarlle cal era a trama; se alguén nos pide unha recomendación de restaurante na cidade, tamén lle facemos un resumo de cales son os mellores e que se come en cada un deles. Por tanto, resumir é, sen dúbida, unha das grandes habilidades que debemos dominar.

Resumir un texto consiste en abreviar outro de maior extensión, sinalando as ideas esenciais e prescindindo do que ten menor importancia. Avalíase a comprensión e capacidade de síntese, ademais da habilidade para achegarlle unha coherencia e un sentido único ao novo texto.

CUESTIÓNS CLAVES NUN BO RESUMO

1) **BREVIDADE:** O resumo debe ser breve, normalmente un quinto do texto total. Nas probas de PAU establécese unha extensión de 60 palabras.

2) **CLARIDADE:** A expresión do resumo debe ser clara e concisa. Debes usar unha linguaxe entendíbel e non achegarlle xiros literarios que impidan a correcta comprensión do texto.

3) **OBXECTIVIDADE:** O resumo debes representar de forma obxectiva as ideas presentes no texto, sen apreciacións persoais nin opinións propias.

4) **PERSONALIDADE:** O resumo debe ser persoal e debes evitar, sobre todo, extraer citas textuais ('fusilar'). O resumo debe ser unha reformulación propia dun texto dado.

RESUME SEN COMPLICARTE

O texto/No texto/O autor/a + verbo explicativo + tema. [Marcador discursivo,]
+ ideas. [Marcador discursivo,] + ideas. [Finalmente,] + ideas.

DOUS ESTILOS DIFERENTES

O sistema educativo móstranos o monolingüismo como modelo ideal, ignorando que o multilingüismo é o patrón común na maioría de estados do mundo. Ademais, este non se considera unha riqueza senón, máis ben, un problema. Por outra parte, a convivencia entre idiomas nos distintos estados é desigual. Hai linguas que gozan dun gran status mentres outras sobreviven sen apenas medios de promoción. A responsabilidade colectiva é fundamental para o mantemento da diversidade lingüística.

O texto analiza a visión que ofrece o sistema educativo a respecto do monolingüismo e o multilingüismo. En primeiro lugar, a autora afirma que se presenta o monolingüismo como modelo ideal, malia que o multilingüismo é o máis común a nivel mundial. A continuación, sinala que este non se ve como unha riqueza senón como un problema. Ademais, destaca que a convivencia entre linguas é desigual, xa que algunhas teñen privilexios e outras apenas medios de difusión. Finalmente, a autora chama á responsabilidade colectiva para manter a diversidade lingüística.

A definición de palabras

A elaboración de definición resulta moi útil para avaliar o coñecemento que o noso alumnado ten do léxico. Ademais, tamén nos deixa ver como é capaz de transmitir información a respecto dunha palabra concreta. Non se exige unha definición lexicográfica rigorosa, senón a demostración de que se coñece ese significado e a capacidade de expresalo correctamente. Non serán válidas as respostas só con sinónimos ou a tradución a outra lingua.

COMO SE DEFINE UNHA PALABRA?

A forma de definir as palabras varía segundo a clase de palabra que esteamos a definir. Non definiremos igual un substantivo ca un verbo. Alén disto, debes evitar as expresións baleiras como “é cando”, “é como”...

1) **SUBSTANTIVOS**: Pódese iniciar a definición cun hiperónimo ou termo de significado xenérico no que se inclúe o termo definido: persoa, animal, obxecto, sentimento, actitude, substancia, virtude, calidade, situación, habilidade... Posteriormente, indícanse as súas características máis representativas: utilidade, orixe, cor, forma, tamaño...

- *Limón: froito do limoeiro, de forma ovoide, casca amarela e sabor agre.*
- *Ditador: persoa que asume todos os poderes e non permite a oposición ao seu goberno.*
- *Lealdade: calidade de leal.*
- *Escaseza: situación de falta de algo.*

2) **ADJECTIVOS**: Para definir os adxectivos usaremos fórmulas como: que + verbo do que deriva, dise de..., aplícase a..., pertencente ou relativo a...

- *Enxeñoso: que ten enxeño ou habilidade*
- *Basto: que está moi xunto ou apertado.*
- *Tecnolóxico: pertencente ou relativo á tecnoloxía.*
- *Sabido: que sabe ou entende moito.*

3) **VERBOS**: Unha maneira de definilos é empregar unha forma verbal sinónima e detallar algo máis o seu significado.

- *Mesturar: xuntar ou unir varias cousas distintas.*
- *Caer: vir abaixo un corpo polo seu propio peso.*
- *Fitar. mirar fixamente para algo ou alguén.*

4) **ADVERBIOS**: Pódese recorrer ás fórmulas: en..., con..., de maneira...

- *Fóra: no exterior do tempo ou do espazo.*
- *Apasionadamente: con paixón.*

Practica...

Tras coñecer un adianto dos datos da **enquisa** do Instituto Galego de Estatística (IGE) sobre uso e coñecemento do galego (2023), non é **doado** escoller a palabra que mellor representa a situación de retroceso que sofre a nosa lingua. Unha **catástrofe** representada pola porcentaxe histórica de 53,77% de castelanfalantes que superan a de 46,23% de galegofalantes ou por esoutra non menos alarmante de 80,79% do alumnado de **ensino obrigatorio** menor de catorce anos que nunca emprega o galego de forma habitual, o que supón apenas un colectivo de 31.000 galegofalantes. Como **desacougante** é que nese tramo de idade escolar 32,44% do alumnado recoñece non saber falar en galego, cifra que duplica a de 2008, o que amosa o fracaso do modelo de educación plurilingüe incapaz de garantir o obxectivo, recollido nos documentos curriculares vixentes, de acadar idéntica competencia oral e escrita en ambas as dúas linguas oficiais ao remate do ensino secundario obrigatorio.

Agravado nas cidades, como é no caso de Vigo, onde os galegofalantes representamos apenas 13,46% ou tamén na Coruña 15,18%, e, sobre todo, entre a rapazada onde apenas supoñen 16,19%, moito menos da metade ca vinte anos antes, semellante desastre agoira que na fronteira de 2040 desapareza de forma irreversible a cativada que fala galego, o que constituiría o anuncio dunha extinción anunciada. Datos que obrigan ao goberno de Alfonso Rueda a mudar de raíz a súa política lingüística educativa e **derrogar** decontado o Decreto 79/2010 de plurilingüismo, tanto polo obxectivo fracaso que representan estas cifras de uso e coñecemento entre a poboación escolar como para asumir a responsabilidade **ineludible** no seu fomento e protección. Só así podería recuperarse o consenso necesario para actualizar o Plan Xeral de Normalización da Lingua de 2004, acordo roto, non o esquezamos, pola doutrina de "imposición del gallego" coa que Feijoo gañou as súas primeiras eleccións e comezou o desastre para o idioma galego que hoxe lamentamos.

Manuel Bragado en *Nós Diario* (16/10/24)

1. Indique, nunha liña como máximo, cal é o tema do texto.
2. Elabore un titular xornalístico que encaixe co artigo.
3. Elabore un esquema de ideas principais e secundarias a partir do texto.
4. Elabore un resumo seleccionando as ideas principais e secundarias e sen parafrasear o artigo. Extensión máxima: 60 palabras.
5. Define as palabras subliñadas no texto.

Practica...

Nun contexto de períodos de **rebaixas** –ás veces **sospeitosas** de non ser reais– sen control derivado da ausencia de regulamento e diante da **proliferación** de fenómenos importados como o Black Friday e das grandes plataformas de comercio en liña, as pequenas tendas da Galiza teñen cada vez máis dificultades para asegurar a súa **viabilidade**.

Así o **corrobor**a Unión de Profesionais e Traballadores Autónomos (UPTA), que calcula que ao longo deste ano perderanse en Galiza máis de 900 pequenos comercios, o que equivale a unha media de 75 tendas que baixan o **enreixado** cada mes.

Esta situación, advirte UPTA, afectará de maneira "máis dramática" ás localidades de menos de 50.000 habitantes, onde a perda de comercios pode chegar a duplicarse a respecto da das grandes cidades. A organización atribúe este fechamento **masivo** de pequenos comercios á competencia "desleal" xerada por "agresivas" promocións comerciais como os "días sen IVE" ou as "liquidacións de stock", que favorecen as grandes superficies, cadeas e **plataformas en liña**, "deixando ao pequeno comercio sen marxe de acción".

"Desde UPTA xa denunciámos en numerosas ocasións que prácticas como os días sen IVE poderíanse considerar como fraudulentas desde o punto de vista fiscal ou prácticas de publicidade **enganosa**", apunta o colectivo. Destaca tamén que, a pesar dunha repunta xeneralizada do consumo con motivo do Black Friday e da campaña do Nadal, o público segue preferindo facer as compras nas grandes superficies ou nas plataformas en liña, posto que "poden ofrecer descontos moito máis atractivos que un pequeno comercio con marxes máis axustadas".

Ricardo Suárez en Nós Diario (28/11/24)

1. Indique, nunha liña como máximo, cal é o tema do texto.
2. Elabore un titular xornalístico que encaixe co artigo.
3. Elabore un esquema de ideas principais e secundarias a partir do texto.
4. Elabore un resumo seleccionando as ideas principais e secundarias e sen parafrasear o artigo. Extensión máxima: 60 palabras.
5. Define as palabras subliñadas no texto.

A intención comunicativa

Un texto pode ter diversas intencións comunicativas, dependendo do propósito da persoa que o escribe e do contexto en que se enmarca. En moitos casos, os textos combinan varias destas intencións. Por exemplo, unha novela pode ter unha intención estética e ao mesmo tempo expresar emocións ou transmitir unha idea. A análise da intención comunicativa debe ter en conta o xénero, o destinatario e o contexto.

Para interpretar adecuadamente un texto debemos atender a varias cuestións:

- **Recoñecer a intencionalidade**

Que quere conseguir o autor? Que meta ten coa creación dese texto? Está informando, emocionando, convencendo ou simplemente provocando unha reflexión? Non só nos interesa o QUE di, senón COMO o di.

- **Ir máis alá da literalidade**

Cando lemos non podemos quedar coa interpretación máis evidente. Os textos poden conter mensaxes implícitas que só se captan a través dun proceso interpretativo. Por exemplo, un autor pode dicir algo irónico para expresar o contrario do que aparentemente afirma.

En resumo, esta reflexión apela á lectura crítica e activa: non só descifrar o texto, senón interpretar o que o autor quere dicir e por que o fai desa maneira. É un chamamento a superar unha lectura literal para descubrir dimensións máis profundas.

FUNCIÓNS DA LINGUAXE

Os enunciados e os textos, segundo a intención comunicativa que teña o emisor, poden cumprir seis funcións:

- Función **representativa** (centrada no referente externo): predominan naquelas mensaxes que teñen por obxectivo transmitir unha información.
- Función **apelativa** (centrada na persoa receptora): son enunciados que buscan convencer ou mudar a opinión da persoa que recibe a mensaxe.
- Función **emotiva** (centrada na persoa emisora): son mensaxes que expresan sentimentos ou sensación da persoa que emite a mensaxe.
- Función **fática** (centrada na canle): son mensaxes que pretenden comprobar o correcto estado da canle.
- Función **poética** (centrada na mensaxe): son enunciados que teñen por obxectivos a creación de beleza.
- Función **metalingüística** (centrado no código): son textos que reflexionan sobre o funcionamento da lingua.

QUE INTENCIÓNS PODE PERSEGUIR UN TEXTO?

▪ **Informativa**

O texto busca transmitir información ou feitos obxectivos. Pode estar presente en artigos xornalísticos, textos académicos, informes... A intencionalidade implícita pode ser orientar o lector cara a unha perspectiva concreta.

▪ **Persuasiva ou apelativa**

O obxectivo é influír no receptor, motivar unha acción ou modificar unha opinión. Está presente nos discursos políticos, anuncios publicitarios ou textos de opinión. Algúns recursos como a ironía ou o sarcasmo poden reforzar o impacto emocional ou racional.

▪ **Expresiva ou emotiva**

O autor reflicte os seus sentimentos, emocións ou visión persoal do mundo. Vese en poemas, diarios ou cartas persoais. Son habituais os símbolos, os xogos de palabras ou os recursos estilísticos.

▪ **Estética ou poética**

A prioridade é a beleza ou a creación artística, empregando linguaxe elaborada ou recursos literarios. Presente en textos de carácter literario, cancións, relatos ou ensaios literarios. Son, polo xeral, mensaxes profundas ou universais ocultas en metáforas ou símbolos.

▪ **Crítica ou satírica**

O texto quere denunciar, analizar ou cuestionar unha realidade. Normalmente usa a ironía, o sarcasmo, o humor... É habitual nos artigos de opinión, literatura satírica, caricaturas ou memes.

▪ **Reflexiva ou filosófica**

Invita ao lector a cuestionarse, reflexionar ou explorar conceptos abstractos. Atópase en ensaios, diálogos filosóficos ou literatura existencial. Expoñen situacións que convidan á unha reflexión profunda sobre un tema.

▪ **Lúdica ou recreativa**

Busca entreter ou divertir, sen maiores pretensións. Presente en narrativas populares, contos infantís... Tamén poden conter leccións ou críticas disimuladas.

▪ **Educativa ou didáctica**

Pretende ensinar ou formar o lector. Común en libros de texto, fábulas ou manuais. Transmíten mensaxes morais ou éticas escondidas na narrativa.

Tipos de texto

O texto pode definirse como un enunciado ou conxunto de enunciados con sentido único e pleno, isto é, unha secuencia textual que ten sentido en si mesma. O número de textos producidos ao longo da historia aproxímanse ao infinito, polo que establecer unha tipoloxía é unha tarefa complexa; con todo, os estudos máis recentes conclúen que existen **cinco tipos de texto**:

- Textos argumentativos
- Textos expositivos
- Textos descritivos
- Textos narrativos
- Textos conversacionais

Cómpre destacar que un texto non ten porque ser exclusivamente dun ou doutro tipo, senón que dentro dun texto poden convivir distintas tipoloxías. É habitual que nun texto argumentativo haxa partes expositivas, nun texto expositivo haxa partes narrativas, etc.

TEXTOS ARGUMENTATIVOS

Os textos argumentativos pretenden **convencer** ou **persuadir** a través de razóns e evidencias, mais tamén de sentimentos e emocións. Así pois, neste tipo de textos hai un predominio da función persuasiva, aínda que tamén estará presente a función representativa.

Esta tipoloxía textual ten, polo xeral, unha estrutura tripartita: a introdución, o corpo argumentativo e a conclusión e pode presentar as seguintes características lingüísticas:

- Uso do presente de indicativo con valor universal
- Uso da primeira persoa do singular
- Uso habitual do verbo ser.
- Uso de verbos de causa-efecto (orixinar, formular, ocasionar, causar...).
- Uso de verbos dicendi (considerar, declarar, afirmar, alegar...).
- Presenza de marcadores discursivos como os estruturadores da información (primeiramente, en segundo lugar...), argumentativos (do meu punto do vista, a meu ver...) ou conclusivos (por tanto, entón, por iso...).
- Uso de citas textuais para reforzar a argumentación.

TEXTOS EXPOSITIVOS

É difícil delimitar o que se entende por texto expositivo, posto que a explicación está presente en moitos tecidos discursivos. Porén, expoñer ou explicar equivale a informar, isto é, á transmisión de datos e informacións. Partindo disto, podemos dicir que o texto expositivo é aquel que informa sobre un tema a un destinatario coa finalidade de ampliar os seus coñecementos. Hai, pois, un predominio da función referencial xa que este tipo de textos pretenden ser neutros e obxectivo. Algunhas características lingüísticas son:

- Uso do presente de indicativo con valor universal.
- Uso de estruturas impersoais.
- Presenza de adxectivos non valorativos que achegan precisión.
- Utilización de marcadores discursivos que relacionen os conceptos achegados.
- Uso de terminoloxía específica do ámbito ao que se refire o texto.
- Uso de datos concretos e detallados.
- Uso de mecanismos cohesivos como a repetición ou a substitución.

TEXTOS NARRATIVOS

Narrar consiste en contar historias ou feitos que poden ser reais ou imaxinarios. Neste sentido, as narracións de feitos reais teñen que axustarse ás leis do mundo real e transmitir os fenómenos ou estados de cousas que se queren comunicar de xeito verídico, tal e como acontece nos textos históricos, xornalísticos, administrativos e nalgúns textos literarios que se basean na realidade. Por outra banda, as narracións de feitos ficticios contan feitos inventados que poden ter como base o mundo real ou non. Os textos narrativos teñen unha voz narradora, unha serie de personaxes e a trama acontece nun espazo e nun tempo determinado. A nivel estrutural podemos distinguir tres partes: a presentación, o nó e o desenlace.

- Algunhas características lingüísticas son:
 - Uso de verbos en pasado (pretérito, sobre todo); aínda que tamén se usa o presente con valor pasado.
 - Uso de deícticos para determinar o espazo e o tempo da narración.
 - Uso de mecanismos de cohesión como a substitución.
 - Uso de marcadores discursivos causais (así pois, por tanto...) e temporais (despois, a seguir...)

TEXTOS CONVERSACIONAIS

A conversación domina a nosa actividade verbal á hora de relacionarnos coas demais persoas. No momento de establecermos contacto con alguén preséntasenos a posibilidade de mantermos con ela un diálogo. Neste tipo de textos prodúcese un intercambio de enunciados entre as distintas persoas que fan parte da conversa.

TEXTOS DESCRITIVOS

Describir consiste en explicar como é un elemento, ben un obxecto tanxible, ben un sentimento ou sensación. Porén, adoita estar subordinada á secuencia narrativa ou argumentativa predominante. É necesario lembrarmos que hai moitos tipos de descrições, pois podemos describir seres animados ou inanimados (prosopografía, retrato e etopea), accións, lugares (topografía), épocas (cronografía) ou entidades abstractas. Algunhas características lingüísticas son:

- Predominio de substantivos e adxectivos.
- Uso habitual de verbos copulativos.
- Predominio do presente de indicativo e do copretérito.
- Emprego de adverbios de modo.

Segundo a intención comunicativa do autor ou autora, podemos distinguir entre descrições **obxectivas** e **subxectivas**. As primeiras úsanse con finalidade informativa e empregan indicacións claras e unha linguaxe denotativa; son moi habituais, por exemplo, nos textos de carácter científico-técnico. Por outra banda, as descrições subxectivas relaciónanse coa intencionalidade estética. Nelas úsanse numerosos recursos estilísticos (metáforas, comparacións...) e aparecen en textos de carácter literario.

Segundo o obxecto descrito podemos distinguir cinco grandes clases:

- **Prosopografía:** baseada na caracterización física (apariencia, vestiario, estética, idade...)
- **Etopea:** baseada nos trazos psicolóxicos (carácter, comportamento, capacidades...)
- **Retrato ou autorretrato:** descríbense tanto elementos físicos como psicolóxicos.
- **Caricatura:** describe exaxerando algúns dos seus trazos e ridiculizándoo.
- **Topografía:** descríbese un lugar, unha paisaxe...
- **Cronografía:** trata as peculiaridades dunha etapa ou época.

Os xéneros textuais

Alén das tipoloxías textuais, se atendemos á intención comunicativa e ás características temáticas, estilísticas e estruturais dos textos podemos distinguir diferentes xéneros discursivos. Calquera lector ou lectora é quen de diferenciar se un texto fai parte dun xornal, é unha carta ou unha queixa a unha compañía telefónica. Vemos, pois, que tipoloxía textual e xénero discursivo son dúas caras da mesma moeda.

De acordo coa teoría lingüística actual, podemos distinguir os seguintes xéneros discursivos:

- Xéneros literarios
- Xéneros xornalísticos
- Xéneros publicitarios
- Xéneros administrativos
- Xéneros científicos
- Xéneros prescritivos

XÉNEROS LITERARIOS

Teñen como obxectivo entreter e crear beleza polo que existe un predominio da función poética. Podemos distinguir tres xéneros literarios: o **lírico**, o **narrativo** e o **dramático**. Debido a que o texto literario é obxecto de estudo detallado na pregunta 4, neste apartado non colocaremos o foco sobre el. Con todo, é importante que saibades distinguir un e, sobre todo, que características estilísticas teñen.

XÉNEROS PUBLICITARIOS

Dentro dos xéneros publicitarios atopamos unha variedade de formatos e enfoques, cada un deseñado para captar a atención do público e promover produtos ou servizos de maneira eficaz. Entre eles, destacan os anuncios publicitarios, que poden aparecer na televisión, radio, internet ou prensa escrita, utilizando imaxes e slogans impactantes para seducir ao consumidor.

XÉNEROS CIENTÍFICOS

No xénero científico predomina a función referencial e a intencionalidade é informar, describir ou explicar fenómenos, teorías e descubrimentos de maneira clara e precisa. A linguaxe empregada é formal, obxectiva e especializada, axeitada para o público ao que vai dirixido, que adoita ser coñecedor da materia. Este tipo de textos inclúe artigos en revistas científicas, informes de investigación, teses e libros especializados, onde a rigorosidade e a exactitude son fundamentais para garantir a credibilidade e a validez da información presentada.

XÉNEROS XORNALÍSTICOS

O obxectivo deste tipo de textos é **informar** e debe notarse unha claridade expresiva. Con todo, a lingua empregada neste tipo de textos busca crear un modelo e lingua culta e, así pois, serán habituais as figuras literarias e os xogos estilísticos (metáforas, comparacións, hipérbatos...). Algúns subxéneros xornalísticos son os seguintes:

▪ **Noticia**

Este xénero presenta de forma clara, concisa e obxectiva, un acontecemento recente facendo referencia ao seu protagonista, ao espazo, ao tempo e á causa ou finalidade (6W). A noticia, xeralmente, relaciónase co texto narrativo; porén, un gran número de noticias deben encadrarse dentro do texto expositivo.

A nivel estrutural ten as seguintes partes: titular, resumo ou leade corpo da noticia. A información presentada camiña sempre do máis importante cara ao máis anecdótico e hai un predominio da función representativa.

▪ **Reportaxe**

Este xénero fai parte, xunto coa noticia, dos xéneros xornalísticos informativos. Entendemos como reportaxe aquel traballo de carácter documental á volta dun acontecemento de actualidade. Neste xénero, o emisor, identificado a través da sinatura, realiza unha análise dos feitos presentados combinando elementos xornalísticos e literarios.

▪ **Crónica**

Este xénero informa ou crea opinión en relación a asuntos da vida cotiá (economía, deporte, política, moda...), isto é, unha crónica é unha noticia á que se lle engade un comentario persoal do autor ou autora. Por iso a crónica se define como unha noticia ampliada y comentada.

▪ **Entrevista**

A entrevista xornalística recolle as declaracións dun determinado personaxe público.

▪ **Artigo de opinión**

O artigo de opinión pon de manifesto, por vía argumentativa, o pensamento do emisor (un xornalista ou un profesional de prestixio) a respecto dun tema de actualidade. A nivel estrutural, consta dun titular seguido do corpo do artigo (presentación da cuestión, argumentos e conclusión).

Neste tipo de textos hai un claro predominio da función apelativa e téndese a usar a primeira persoa do singular para manifestar ese carácter persoal.

XÉNEROS ADMINISTRATIVOS

Os xéneros administrativos caracterízanse pola súa función comunicativa centrada na xestión e tramitación de asuntos e procedementos dentro de organizacións tanto públicas como privadas. Estes textos son fundamentais para o correcto funcionamento burocrático e administrativo dunha entidade, xa que permiten a transmisión clara e eficaz de información e instrucións. A linguaxe utilizada é formal e precisa, con estruturas fixas que buscan evitar ambigüidades e asegurar a comprensión unívoca.

XÉNEROS PRESCRITIVOS

Dentro do xénero prescriptivo ou instrutivo, a principal función é guiar ou orientar ao lector na realización de tarefas específicas. Estes textos inclúen instrucións, manuais de usuario, receitas culinarias e normas de uso, entre outros. A súa estrutura adoita ser clara e secuencial, permitindo que o lector siga os pasos de maneira sinxela e sen confusións. A linguaxe é directa e precisa, empregando verbos no imperativo para indicar accións concretas que deben ser realizadas. Este tipo de texto é esencial en contextos onde a exactitude e a claridade son cruciais para garantir que os procedementos se executen correctamente.

Practica...

Madrid, ano 2044. As cifras de falantes de español sofren os seus mínimos históricos ao chegar a tan só o 24% de falantes habituais. Por primeira vez, o inglés posiciónase como a lingua máis usada pola poboación madrileña cun 53%.

A perda de falantes de español non é casual. Mentres o inglés domina os espazos públicos, a educación e o mercado, o español apenas se mantén en determinados sectores comprometidos coa lingua ou no ámbito rural.

O 32% da mocidade madrileña afirma non saber falar en español. O discurso dominante sobre a lingua convenceu á sociedade da súa falta de produtividade e estase a frear a transmisión interxeracional (as nais e os pais agora prefiren falarlle inglés á súa descendencia). De feito, os datos advirten que apenas o 16 % das persoas menores de 15 anos o usa.

Mentres tanto, unha parte da sociedade civil, xunto a diversas organizacións culturais e académicas, leva anos exixindo unha maior protección e promoción do español. Con todo, o Goberno parece ignorar as súas reclamacións e disfrazar os datos coas súas políticas de impulso do inglés. Faino, ademais, presentando a expansión do inglés como un éxito do “progreso” e amparado no mito da “liberdade lingüística” (que cadaquén elixa que idioma quere falar).

Aínda que poida parecer pouco probable este futuro para o español, reflexionar sobre iso quizais poida axudar a poñernos no lugar de quen loita pola supervivencia da súa lingua non tan lonxe deste Madrid distópico.

Luís Pizarro Ruiz. En The conversation (06/01/2025)

1. Indique, nunha liña como máximo, cal é o tema do texto.
2. Elabore un titular xornalístico que encaixe co artigo.
3. Elabore un esquema de ideas principais e secundarias a partir do texto.
4. Elabore un resumo seleccionando as ideas principais e secundarias e sen parafrasear o artigo. Extensión máxima: 60 palabras.
5. Indique a intencionalidade do texto.
6. Indique e explique a tipoloxía textual e o xénero discursivo do texto. Extensión aproximada 60 palabras.

Practica...

“A ausencia de educación sexual e afectiva favorece o sexismo, que por si mesmo é a antesala da violencia”. Esta afirmación recollida polo xornal Liberation, foi realizada pola presidenta do Alto Consello para a Igualdade de Homes e Mulleres da República francesa. Con motivo do inicio de curso, o organismo emitiu un informe en que reclama dos poderes públicos que dean ao tema unha prioridade absoluta. E o ministro de Educación asinou unha circular para que nos centros escolares se dea cumprimento á lei de 2021 que fixa a realización de tres sesións anuais de educación sexual, algo que non se está a cumprir.

O informe alerta dos elevados índices de violencia sexual entre a mocidade e da alarmante falta de respecto a cuestións fulcrais coma o consentimento. Manifestan que o ensino non está á altura (...). A propia Unesco confirma que a educación en sexualidade é beneficiosa para a saúde da mocidade e incide positivamente nos comportamentos sexuais.

E no Estado español? A educación sexual na nova lei deste goberno non pasa de ser un principio pedagóxico e un contido transversal. Abordábel desde calquera materia ou desde ningunha, pois a súa aplicación queda a criterio dos departamentos e, en última instancia, do profesorado. En definitiva, depende da vontade, e daquela tamén da ideoloxía, das persoas docentes. Docentes que, ademais, non fomos formados para iso. Deberíamos traer á actualidade o debate sobre a educación sexual nas aulas? Penso que si, pois a ausencia destes contidos no currículo non nos permite dar ferramentas “para desenvolver relacións sociais e prácticas sexuais respectuosas, para reflexionar sobre o impacto das súas eleccións..., para comprender os seus dereitos e defendelos ao longo da súa vida”, tal e como prevé a Unesco que faga a Educación Sexual Integral na escola.

Marta Dacosta en *Nós Diario* (05/11/24)

1. Indique, nunha liña como máximo, cal é o tema do texto.
2. Elabore un titular xornalístico que encaixe co artigo.
3. Elabore un esquema de ideas principais e secundarias a partir do texto.
4. Elabore un resumo seleccionando as ideas principais e secundarias e sen parafrasear o artigo. Extensión máxima: 60 palabras.
5. Indique a intencionalidade do texto.
6. Indique e explique a tipoloxía textual e o xénero discursivo do texto. Extensión aproximada 60 palabras.

Practica...

O 29 de outubro un fenómeno meteorolóxico excepcional asolagou Valencia. Unha semana despois, o balance é desolador: máis de 200 falecidos, un número indeterminado de desaparecidos e unha longa lista de danos materiais. Máis alá das consecuencias, a ciencia trata de buscar as causas dunha DINA tan devastadora. Aínda que sete días é un prazo de tempo moi curto para a ciencia, xa se publicaron dous estudos científicos que vinculan directamente este fenómeno extremo co cambio climático. O primeiro é contundente nos seus resultados: nos últimos 75 anos, os episodios de precipitacións extremas como o de Valencia duplicáronse a causa do quecemento global. E non só iso: son un 12% máis intensos.

Así o conclúe un estudo preliminar impulsado por World Weather Attribution (WWA), un equipo de climatólogos internacionais que trata de entender os eventos climáticos extremos do presente. A esta primeira investigación sumouse outro artigo de ClimaMeter, unha entidade de características semellantes á anterior. Neste segundo estudo participaron, de feito, dúas investigadoras españolas: Carmen Álvarez-Castro da Universidade Pablo de Olavide e Mireia Ginesta do Institut Pierre-Simon Laplace (Francia). Neste artigo, asinado xunto a outros tres científicos, as voces expertas son contundentes: “A intensificación das precipitacións desta DINA atribúense principalmente ao cambio climático provocado polo home”.

Os estudos de WWA e ClimaMeter son preliminares dado que, tal e como eles recoñecen, os datos científicos sobre o fenómeno son aínda escasos e os seus resultados baséanse na comparación da catastrófica DINA de Valencia con outros eventos climáticos extremos sucedidos noutro tempo e noutros espazos. Con todo, os artigos dan algunhas das claves necesarias para entender a catástrofe. Entre elas, a elevada temperatura superficial do Mediterráneo, que favorece a humidade e impulsa a intensidade das precipitacións. “Na localidade de Turís, as precipitacións acadaron os 630 mm en 24 horas e en Chivas, 491 en tan só oito horas, ademais de fortes saraibadas e tornados”, subliñan os autores no artigo de ClimaMeter.

Victoria García en GCiencia (28/11/24)

1. Indique, nunha liña como máximo, cal é o tema do texto.
2. Elabore un titular xornalístico que encaixe co artigo.
3. Elabore un esquema de ideas principais e secundarias a partir do texto.
4. Elabore un resumo seleccionando as ideas principais e secundarias e sen parafrasear o artigo.

Extensión máxima: 60 palabras.

5. Indique a intencionalidade do texto.
6. Indique e explique a tipoloxía textual e o xénero discursivo do texto. Extensión aproximada 60 palabras.

Practica...

Luis naceu en Malpica en 1999. O 13 de novembro de 2002 tiña tres anos. Cando lle pregunto que lembra do afundimento do Prestige, contesta que unha conversa no coche dos seus pais. El vai na parte de atrás. É pequeniño, ten os ollos grandes e cóstalle ver fóra. Ao mellor conducen preto do mar, pero non se ve o mar. Na conversa dos adultos podería aparecer a palabra chapapote. Na conversa dos adultos hai un fedor e unha negrura. É viscosa a conversa dos adultos. Iso é todo canto lembra Luis.

Dezanove anos despois, teño a sensación de que a memoria da catástrofe foi borrada. Que ninguén nos dixo nada, que ninguén nolo repetiu as veces suficientes. Hai un par de semanas acudía en Compostela á representación de N.E.V.E.R.M.O.R.E., a peza de teatro documental coa que a Chévere reivindicaba o relato das voces baixas ao tempo que pon en escena o argumento pesado da burocracia que xerou o caso. Durante dúas horas respirei no público rodeado de persoas que si lembraban os días agónicos do Prestige, que si tiveran que decidir hai case dúas décadas entre acudir a limpar chapapote ou quedar na casa, entre manifestarse ou facer como que non pasaba nada. Ao final, sentín que parte daqueles espectadores emocionados eran tamén culpables da miña, da nosa desmemoria.

Non hai monumentos, non hai loito nacional ou lembranza anual. En Noia, na vila onde medrei, un grafiti enorme miraba á ría e berraba: NUNCA MÁIS. Quedounos o slogan coma un símbolo. Pero haberá dentro de cinco, dez anos, adolescentes capaces de interpretalo? Xente nova capaz de saber que aquilo é un signo de identidade? Que o nunca máis é a memoria dun pobo en pé cos ósos feitos de chuvia, unha manifestación de paraugas negros? Saberemos transmitir esa lección de dignidade?

Prestige puido ser a grande lección de mobilización social, de política non partidista. O exemplo a seguir para todos os que viñamos despois. Pero non o foi. A desmemoria é proba diso. No N.E.V.E.R.M.O.R.E. de Chévere, ao final da obra, ocupan o fondo do escenario pancartas e frases das manifestacións da época. No centro, unha saba negra di: “O futuro non é o que vai pasar senón o que imos facer”. Que fixemos?, pregunto hoxe.

Ismael Ramos en *ElDiario* (14/11/21)

1. Indique, nunha liña como máximo, cal é o tema do texto.
2. Elabore un titular xornalístico que encaixe co artigo.
3. Elabore un esquema de ideas principais e secundarias a partir do texto.
4. Elabore un resumo seleccionando as ideas principais e secundarias e sen parafrasear o artigo.

Extensión máxima: 60 palabras.

5. Indique a intencionalidade do texto.
6. Indique e explique a tipoloxía textual e o xénero discursivo do texto. Extensión aproximada 60 palabras.

Practica...

Cando eu andaba no estudo era un mozo das romerías, bailador e divertido. Non había festa na vila, nin nos arredores, onde non aparecese danzando como un trompo esgarabilleiro. ¡Ai, aqueles valeses, aquelas mazurcas, aquelas polcas e aquelas habaneras! Entón o agarradiño aínda era un pecado venial, e bailábamos con tino, para que os vellos non refungasen. (...)

Había na vila unha rapaza do meu tempo, xeitosa de corpo, feitiña de cara, leda de xenio, traballadora de condición, pescantina de oficio e limpa de conducta; pero picante nos dicires. (...) A primeira vez que bailei foi con ela. (...) A rapaza comprometeuse a enseñarme, i eu pagáballe coa miña ledicia de estudante. (...) Pouco a pouco fun deprendendo, e non tardei en bailar valeses e mazurcas con certa maestría. Dispois xa me fixen bailador e aproveitaba tódalas tocatas; pero afeito á miña compañeira non tiña gusto en bailar con outras. De remate os dous fixemos unha das mellores parellas. (...)

Marcheime da vila cangado cun tiduo universitario, e as preocupacións do meu vivir arredáronme das troulas. Perdín a mocidade, fíxenme home; o baile chegou a parecerme cousa de parvos, e fai moitos anos que nin tan siquiera vexo bailar. Do tempo de estudante non gardei un recuncho para as lembranzas de romería, e Sabela esvaéuseme da memoria.

Cando se proclamou a República lanceime á política e saín deputado das Constituíntes. A miña vila quixo agasallarme e alá fun eu. (...) Cheguei á casa de meus pais, e na beira da porta vin a unha muller... Era gorda de ventre, de pernas e de brazos; a cara inflada e vermella; a boca sen dentes; a postura de regateira.

Miroume, fite a fite, cos ollos mergullados en bágoas, e ó pasar a carón dela sioume con voz estremecida estas verbas: —¡Meu bailador!

Alfonso Daniel Rodríguez Castelao, Retrincos (1934)

1. Este texto de Alfonso Daniel Rodríguez Castelao pertence ao libro Retrincos (1934). Relacione o relato, sucintamente, coa restante obra do autor e coa narrativa da Época Nós. Indique o tema principal e xustifíqueo a partir de exemplos tirados do texto. Analice, brevemente, a estrutura do relato e a caracterización dos dous personaxes principais. Extensión aproximada: 200 palabras.

As propiedades textuais

O texto é a unidade de comunicación máxima, oral ou escrita, intencionalmente emitida por un falante, con sentido completo e un propósito comunicativo concreto. Calquera texto para se considerar tal debe cumprir tres propiedades textuais: a adecuación, a coherencia e a cohesión.

A ADECUACIÓN

A adecuación é a adaptación do texto á situación en que se produce. Dependendo do tema que tratemos, da intención comunicativa que teñamos, de quen sexa a persoa destinataria ou cal sexa a situación comunicativa, debemos variar o noso rexistro e nivel de lingua. Non é o mesmo falar de física cuántica que do partido de onte á noite, da mesma maneira que non é o mesmo falar de física cuántica nunha universidade que nun instituto.

O enunciado “Cala, parvo” non é adecuado se llo dis ao teu profesor de Galego, porén, se un amigo teu di algo fóra de lugar si o sería. Por tanto, a adecuación vai depender do contexto situacional da conversa e da relación existente entre as persoas que estean a falar.

A COHERENCIA

A coherencia relaciónase coa pertinencia da información achegada. Non debemos achegar datos contraditorios nin afirmacións incompletas. Ademais, a claridade expresiva, a organización textual e a progresión temática da información tamén lle axudan a un texto a ser coherente. Debemos ter en conta que información é nova e cal é sabida polo lector. Se toda a información é nova, o lector non comprenderá o texto ao ser este incoherente. Por tanto, debemos intercalar a información coñecida (tema) coa información nova (rema).

- A adolescencia é unha etapa complicada para moita xente. O deporte é moi importante para a saúde física. Os móbiles úsanse cada vez máis entre os mozos. Hai moitas series nas plataformas que tratan sobre adolescentes. A alimentación tamén é importante nesta idade. A escola pode ser difícil porque hai exames e presión. A música é unha forma de expresión moi popular.
- A adolescencia é unha etapa de cambios físicos, emocionais e sociais que pode resultar complexa para moitas persoas. Neste período, as relacións sociais e a identidade persoal adquiren unha grande importancia, e as novas tecnoloxías, como os móbiles ou as redes sociais, xogan un papel central na vida diaria. Ao mesmo tempo, a presión académica e a busca da aceptación poden xerar ansiedade, polo que o apoio familiar e a educación emocional son fundamentais para un desenvolvemento equilibrado.

A COHESIÓN

A cohesión relaciónase coa conexión existente entre os elementos lingüísticos dun texto. Neste grupo entran as concordancias (*Os zapatos vermella), mais tamén as escollas léxicas que evitan a repetición ou o uso de marcadores discursivos que facilitan a relación entre os distintos temas.

MECANISMOS DE COHESIÓN

1) REPETICIÓN

A **literatura** galega de fin de século chega a un nivel excelso. Esta **literatura** marca un antes e un despois na nosa historia.

2) **SUBSTITUCIÓN GRAMATICAL**: elimínase unha palabra para evitar a súa repetición e, no seu sitio, emprégase unha clase de palabra referencial (adverbios, pronomes...). Segundo a posición da palabra referencial, podemos distinguir entre anáfora e catáfora.

- **Anáfora**: o elemento lingüístico remite a un elemento anterior do texto

En **Esteiro** celébrase o Festival das Carrilanas. **Alí** podes pasar o mellor fin de semana da túa vida.

Onte saudei a **Marcos**, mais **el** non me viu.

- **Catáfora**: emprego dun elemento lingüístico (pronomes persoais, demostrativos, indefinidos, posesivos, adverbios...) que remiten a un elemento posterior do texto

Ao meu aniversario viñeron **todos: Brais, Elba, Vítor, Xian, Bárbara...**

3) **ELIPSE**: eliminación de elementos dun texto por seren interpretábeis contextualmente

Hoxe fixen os **deberes** de Matemáticas, mañá farei os (**x**) de Tecnoloxía.

4) **SUBSTITUCIÓN LÉXICA**: emprego doutra palabra con significado similar para evitar a repetición dun termo ao longo do texto.

- **Sinónimos**

Os **coches** antigos non poden entrar no centro; estes **automóbiles** contaminan moito

- **Hiperónimos ou hipónimos**

Os **gatos** son mascotas moi independentes. Estes **animais** sempre andan ao seu.

- **Paráfrase**

Fun a **Ourense** esta fin de semana, sempre me encantou a **Cidade das Burgas**.

OS MARCADORES DISCURSIVOS

Os conectores e marcadores discursivos son elementos lingüísticos que dotan de cohesión ao texto. Van guiando ao lector, permitindo unha mellor comprensión das ideas expostas e establecendo relacións lóxicas entre as diferentes partes do discurso. Estes elementos poden indicar contraste, adición, causalidade, secuencia temporal, entre outros, enriquecendo a fluidez e claridade do que se comunica.

Practica...

Non foron poucos os medios de comunicación que reaccionaron ao asasinato dunha educadora social nun piso de cumprimento de medidas xudiciais en Badaxoz por parte dun dos menores reclusos. Non foron poucos os medios de comunicación que puxeron o foco na agresividade do menor ou nos delitos do menor. Non é novo. Xa aconteceu no pasado mes coa agresión a un enfermeiro do Chuac. Culpar a xente enferma ou culpar a xente violenta é a resposta fácil. Culpar a xente enferma ou culpar a xente violenta non é a resposta propia dunha sociedade que se presupón a prol dun sistema de reinserción. Culpar a xente enferma ou culpar a xente violenta está moi lonxe da problemática real. A problemática real é a falta de recursos. A problemática real é a falta de investimentos por parte das administracións públicas. A problemática real é a desprotección das traballadoras e a desprotección dos traballadores. Moitas persoas manifestáronse onte. O Colexio de Educadoras e Educadores Sociais da Galiza convocou as manifestacións. As manifestacións tiveron lugar na Coruña. As manifestacións tiveron lugar en Compostela. As manifestacións tiveron lugar en Lugo. As manifestacións tiveron lugar en Ourense. O motivo das manifestacións foi denunciar que a precariedade laboral mata. O asasinato ocorreu nun centro de atención a menores de Estremadura. O asasinato puido ocorrer nun centro de atención a menores de Galiza. En Galiza hai catro centros de atención a menores. Nos catro centros de atención a menores de Galiza hai agresións. Nos catro centros de atención a menores de Galiza as profesionais están soas. Non hai vontade real de dar solucións. Se non hai vontade real de dar solucións, as educadoras sociais continuarán desprotexidas. Se non hai vontade real de dar solucións, o sistema seguirá fallando. Se non hai vontade real de dar solucións, o sistema non cumprirá a súa finalidade de reinserción.

Yuri Carrazzoni en *Nós Diario* (14/03/25)

1. Reescribe o texto empregando os mecanismos de cohesión que consideres oportunos.
2. Extrae tres mecanismos que uses para achegar unha maior cohesión ao texto.

Practica...

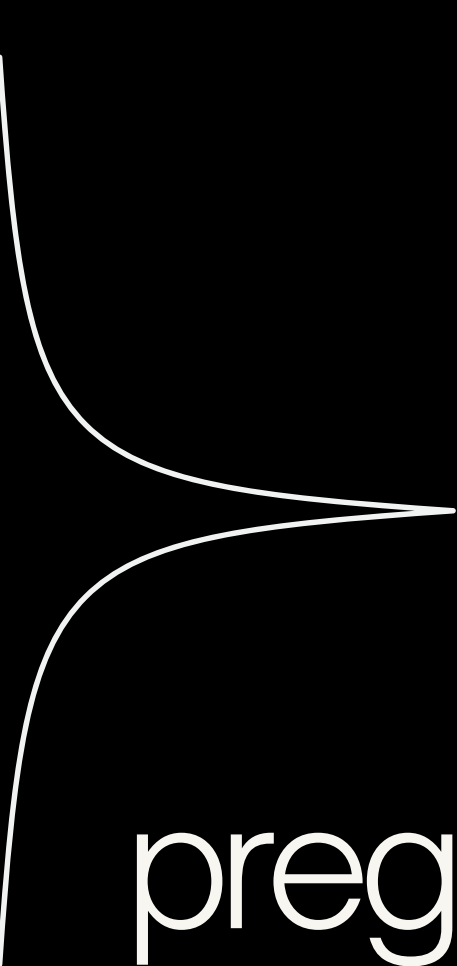
Unha declaración institucional da Real Academia Galega **peta** de novo sobre o galego. A partir da Enquisa de condicións de vida das familias do Instituto Galego de Estatística (IGE) do ano 2023, a RAG alerta de novo e propón solucións para o que segue sendo a dramática da lingua galega. (...) Digo isto porque antes da declaración institucional e a situación que se desprende do informe e da enquisa do IGE 2023, viñamos ben avisados. Tan avisados que fomos afortunados cando o noso Parlamento no 1983 aprobou por unanimidade unha lei de normalización lingüística e un pronto desenvolvemento para introducir o galego no ensino, mesmo coas **eivas**, erros e retesías.

Un sabe, certamente, que o Decreto de Plurilingüismo (2010), como **ofrenda** do Goberno Feijoo á Galicia Bilingüe, non foi só iso, senón dar carta de natureza ao xa relaxado no ensino, nos ensinantes e na sociedade enteira. Por iso non creo que o futuro do galego, debendo de se cambiar moitas cousas, dependa só da escola. Ben dicía Alonso Montero en 1973 que «se ben se precisaba da escola, con ela soa non chegaba». E, polo tanto, cando falamos do proceso desgaleguizador da escola deberíamos ampliálo para entender que escolarización é unha incorporación ao mundo social, á sociedade. Onde todos estamos.

Por iso é **doadado** que os datos do informe sobre a lingua galega arrepién: saber que só quedan 35.000 nenos e nenas de 5 a 14 anos galegofalantes, ou saber do incremento daqueles que só falan en castelán en todos os grupos de idade (o 43 % nos de 15 a 29 anos, e o 54 % naqueles de 5 a 14 anos), ou da **incapacidade** para falar galego do 32 % e da incompetencia para escribilo do 38 % nese mesmo grupo máis novo. Ou, en conclusión, saber por vez primeira que o castelán é a lingua máis falada en Galicia.

Uxío Labarta en *La Voz de Galicia* (09/01/25)

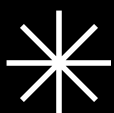
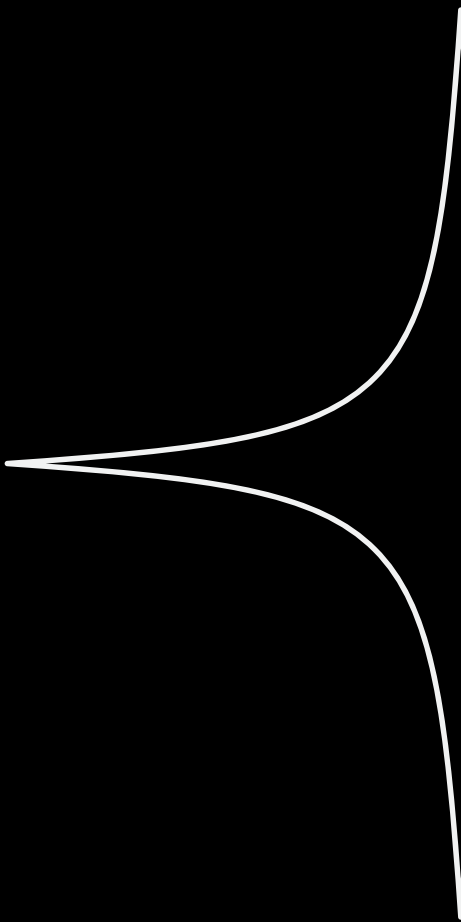
1. Indique, nunha liña como máximo, cal é o tema do texto.
2. Elabore un resumo seleccionando as ideas principais e secundarias e sen parafrasear o artigo. Extensión máxima: 60 palabras.
3. Define as palabras subliñadas no texto.
4. Indique no texto tres mecanismos de cohesión distintos extraendo exemplos do texto.
5. Localice no texto tres conectores distintos e indique o tipo. Propoña en cada caso outro conector de significado similar.

pregunta 2

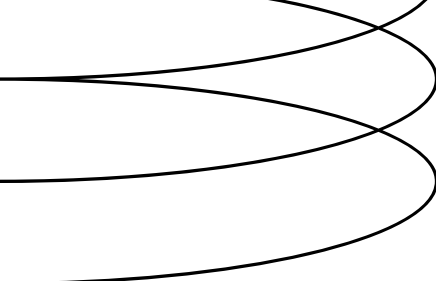
reflexión sobre a

lingua

“Se aínda somos galegos é por obra e gracia
do idioma”

Alfonso Daniel R. Castelao

EN QUE CONSISTE A PREGUNTA 2?

Esta pregunta fundaméntase no coñecemento e dominio da gramática galega. A partir do texto dado, pedirásevos que expliqúedes e analices distintas cuestións relativas ao funcionamento da lingua. Neste curso traballaremos desde o nivel máis elemental, a fonética, até o nivel de maior complexidade, a semántica.

Fonética e fonoloxía

Pola ou póla? Esa pregunta xa é un meme, mais nesta proba deberedes saber resolvela. Deberedes coñecer o sistema fonolóxico do galego e, sobre todo, recoñecer e distinguir as vogais medias.

Morfoloxía

Unha pregunta habitual nas PAU fai referencia á formación de palabras. Terás que evidenciar a comprensión das posibilidades de creación de palabras e enriquecemento do léxico mediante a composición, derivación, parasíntese e acronimia.

Clases de palabras

Identificar as clases de palabras é un dos coñecementos fundamentais, mais tamén é importante comprender as particularidades dos verbos, pronomes e demais. Neste apartado, abordaremos temas como os significados do "se", os diferentes tipos de "que" e o infinitivo conxugado.

Sintaxe

Sabes distinguir entre un CD e un CI? Coñeces os tipos de subordinadas? Distingues unha coordinada dunha bipolar? Pois iso será obxecto de traballo ao longo do curso e deberás demostrar o coñecemento e dominio destes conceptos.

Semántica

Canto a esta disciplina, deberás evidenciar a comprensión das diferentes relacións léxico-semánticas das palabras (sinonimia, antonimia, hiperonimia, familia léxica e campo semántico, mediante a identificación nun texto ou o emprego de sinónimos, antónimos etc.).

Fonética e fonoloxía do galego

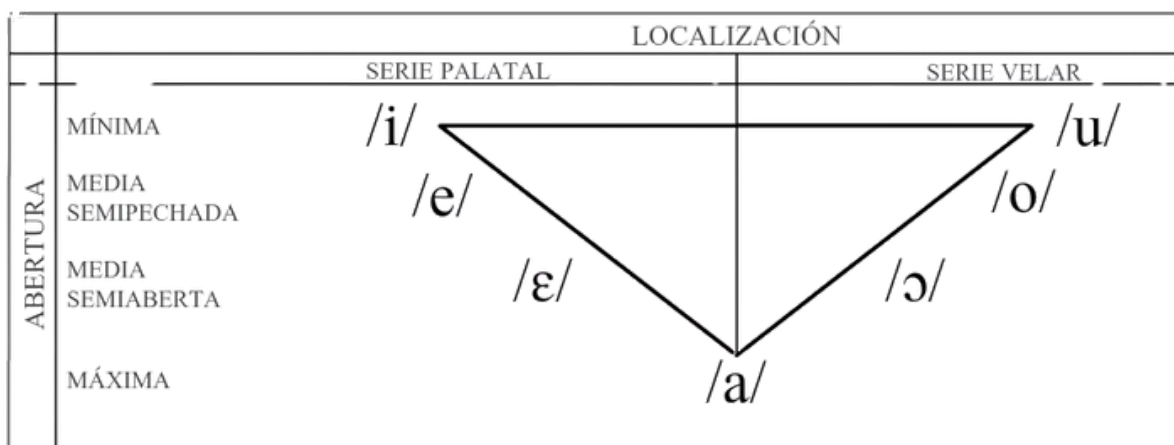
SONS, FONEMAS E ALÓFONOS

Un ser humano pode emitir unha cantidade case infinita de **sons**, mais non todos lle serven para falar a súa lingua. Por exemplo, o son [æ] sérvelle á comunidade inglesa para falar [kæt], mais non aos castelanfalantes. Podemos dicir que en inglés os sons [k], [æ] e [t] teñen un determinado significado e se o cambiamos por outros [kʌt], tamén cambia palabra. Ese catálogo de sons limitados que fan parte dunha lingua e serven para distinguir palabras son denominados **fonemas**.

Entre fonema e son tende a haber unha relación biunívoca. Por exemplo, o fonema /m/ aparece sempre representado co son [m], mais isto tamén pode non ser así. Cando un fonema aparece representado por dous sons, falamos de **alófonos**. Isto acontece, por exemplo, na palabra /dado/. Se nos fixamos, o primeiro /d/ e o segundo non son articulados da mesma maneira. O primeiro é puramente oclusivo [d] e o segundo ten un carácter aproximante [ð].

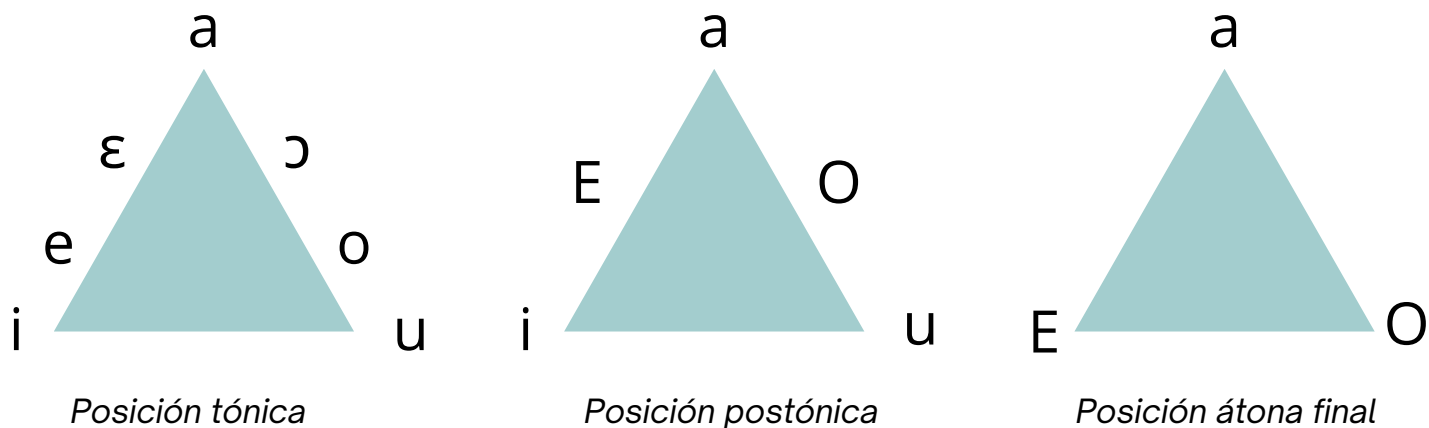
O SISTEMA VOCÁLICO

A lingua galega consta de sete fonemas vocálicos, que se clasifican conforme dous criterios: o **timbre** ou abertura e o **punto de articulación** ou localización.

A particularidade do sistema vocálico do galego reside na posición media, xa que a nosa lingua posúe dous fonemas en cada serie. Temos dúas vogais medias palatais /e/ e /ɛ/ e dúas vogais medias velares /o/ e /ɔ/; ou dito doutra maneira, temos dúas vogais medias fechadas /e/ e /o/ e dúas medias abertas /ɛ/ e /ɔ/.

Con todo, a afirmación de que o galego conta con sete fonemas vocálicos é só parcialmente correcta. A verdade é que o galego presenta un sistema de sete fonemas vocálicos en posición tónica; porén, nas demais posicións, a distinción entre medias abertas e medias pechadas non resulta operativa.

Como podemos observar, a oposición existente entre vogais medias na posición tónica neutralízase na posición postónica. En posición átona final, o galego non ten palabras patrimoniais rematadas en /i/ ou /u/, mais si algún estranxeirismo como *taxi* ou *campus*.

OS PARES MÍNIMOS

A oposición entre vogais medias abertas e vogais medias fechadas permite a casuística de que haxa palabras que se distinguen polo seu timbre. Así como a diferenza entre *pala* e *pata* reside na oposición entre /l/ e /t/, a diferenza entre *pola* e *póla* reside na diferenza entre /o/ e /ɔ/.

/ε/

pega (obstaculo)
pelo (verbo pelar)
rego (verbo regar)
besta (arma)

/e/

pega (ave)
pelo (substantivo)
rego (substantivo)
besta (animal)

/ɔ/

ola (saúdo)
bóla (esfera)
bota (calzado)
tomo (volume)
póla (rama)

/o/

ola (recipiente)
bola (peza de pan)
bota (verbo botar)
tomo (verbo tomar)
pola (galiña)

FENÓMENOS DE ALTERACIÓN VOCÁLICA

Seguramente calquera persoa galega que tivese contacto co idioma escoitou dicir palabras como **taléfano* ou **arradio*, mais, por que acontece isto? Nas falas populares e dialectais son habituais as alteracións do sistema vocálico, isto é, a mudanza na pronuncia dalgún fonema a respecto da súa etimoloxía.

ALTERACIÓNS NO VOCALISMO TÓNICO

Metafonía

Consiste na alteración do timbre etimolóxico da vogal tónica media por influxo dun /o/ ou un /a/ final. Por exemplo, a palabra *medo*, etimoloxicamente, posuiría unha vogal media aberta /mɛðo/, porén, na maioría do territorio o seu timbre é medio fechado /meðo/. Isto acontece noutros casos como: /nɔβo/ > /noβo/, /ela/ > /ɛla/, /ora/ > /ɔra/...

Este fenómeno pode afectar a todo o territorio galego (sogro/sɔgra) ou caracterizar unicamente algunhas falas. Por exemplo, /ɛla/ ou /ɔra/ son formas características do bloque occidental.

Influxo dunha nasal trabando sílaba

Unha consoante nasal pode fechar un grao o timbre etimolóxico das vogais medias. Isto acontece en palabras como /dɛnte/ > /dɛnte/, /fɔnte/ > /fɔnte/.

ALTERACIÓNS NO VOCALISMO ÁTONO

Fenómenos de adición:

- **Prótese:** engadido dunha vogal ao comezo de palabra: *arrodear*, *arrenegar*, *arradio*, *amoto*...
- **Epéntese:** engadido dunha vogal no medio da palabra ou entre esta e o determinante: *feio*, *aldeia*, *soio*, *ademirar*, *a iarte*, *a ialma*.
- **Paragoxe:** engadido dunha vogal no remate dunha palabra: *andare*, *mullere*, *ninguenhe*, *naie*. Este /e/ final, chamado -e paragóxico, é moi característico das falas populares galegas.

Fenómenos de supresión:

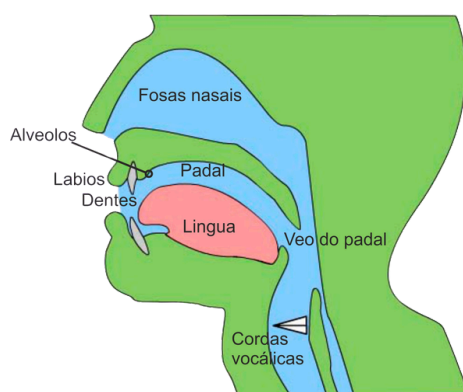
- **Aférese:** eliminación dunha vogal ao principio de palabra: *inda*, *topar*...
- **Síncope:** eliminación de vogal no medio: *vran*, *pra*, *zreixa*...
- **Apócope:** eliminación ao final: *quer*, *parez*, *Ourens*...

Fenómenos de vacilación vocálica:

- **Asimilación:** influencia da vogal sobre outra, acentuando a semellanza: *dazaseis*, *tanaza*, *pidir*, *Curuña*...
- **Disimilación:** influencia da vogal sobre outra, provocando a diferenza: *telefono*, *menistro*, *sacreficio*...
- **Labialización:** fenómeno producido por unha consoante labial ou labiodental sobre a vogal contigua: *somana*, *lovar*, *formento*...

O SISTEMA CONSONÁNTICO

O galego conta con dezanove fonemas consonánticos caracterizados segundo tres trazos distintivos: o modo de articulación, o punto de articulación e a sonoridade.

MODO DE ARTICULACIÓN

- Oclusivas (obstrúese completamente o paso do aire): /p/, /t/, /k/, /b/, /d/, /g/.
- Fricativas (o aire sae cun pequeno rozamento ou fricción): /f/, /θ/ (cazar), /s/, /ʃ/ (xamón).
- Africada (articúlase como oclusiva seguida de fricativa): /tʃ/ (chave).
- Nasais (parte do aire sae polo nariz): /m/, /n/, /ɲ/ (uña), /ŋ/ (unha, un amigo).
- Laterais: /l/, /ʎ/ (palla)
- Vibrantes: simple /r/ (caro) e múltiple /r/ (carro)

PUNTO DE ARTICULACIÓN

- Bilabiais: /b/ /p/ /m/
- Labiodental: /f/
- Dentais: /d/ /t/
- Interdental: /θ/
- Alveolares: /s/ /n/ /l/ /r/ /r/
- Palatais: /ʎ/ /ɲ/ /ʃ/ /tʃ/
- Velares: /g/ /k/ /ŋ/

En galego existen dous fonemas para representar o grafema <n>. Por unha banda o alveolar /n/ (nube) e, por outra, o velar /ɲ/ (pan). Excepcionalmente, o -n final pronúnciase alveolar /n/ cando as palabras non, nin, quen, ben, sen, tamén, alguén, ninguén son seguidas por pronomes átonos (non o quero → /nono'kero/).

SONORIDADE

- Xordos: /p/, /t/, /k/ e mais as fricativas e a africada.
- Sonoros: o resto de fonemas

FENÓMENOS DE ALTERACIÓN CONSONÁNTICA

Da mesma maneira que acontece no vocalismo, nas falas populares tamén se producen algunhas alteracións que afectan ao sistema consonántico. O fenómeno fonético máis identificábel a este respecto é o rotacismo. Este consiste no paso de /s/ a /r/ diante, xeralmente, dunha consoante sonora (*Sempre entro ar dúas - Vivo nar Ríar Baixas*).

Este /s/ implosivo, en lugar de pasar a /r/, tamén pode evolucionar a un son aspirado semellante á gheada (*Non o vexo dehde hai dous anos*).

CORRESPONDENCIA ENTRE GRAFEMA E FONEMA

O sistema ortográfico galego é bastante fonolóxico, pero non sempre hai correspondencia entre fonemas e grafemas, de aí os “problemas” de ortografía. Algúns grafemas que non se corresponden cun fonema son os seguintes:

- O grafema <h> non representa ningún fonema. Só subsiste por razóns etimolóxicas en palabras que na súa orixe tiñan unha aspiración inicial.
- O e o <v> representan un só fonema, /b/. Empréganse os dous grafemas por razóns etimolóxicas. O galego normativo mantén fidelidade a grafía etimolóxica.
- O <g> e o <gu> representan un só fonema, /g/. O <gu> mantense por analoxía con outras linguas románicas. Se queremos representar a gheada podemos empregar o dígrafo <gh>: amigho.
- O <c> e o <qu> úsanse para representar o fonema /k/. O grafema <k> só se emprega en estranxeirismos (rock, folk, anorak...) ou en abreviaturas (kg, km fronte a quilogramo, quilometro).
- O grafema <x> representa dous fonemas: /ʃ/ (xamón) e /ks/ (exame).
- O n velar /ɲ/ represéntase co dígrafo <nh> en posición medial (unha, algunha) ou coa letra <n> en final de palabra (un amigo, en Ourense, comen algo).
- Os grafemas <j>, <y> e <w> empregámoslos en estranxeirismos e préstamos doutras linguas: kiwi, keynesiano...

Exercicios de fonética

1. Transcribe foneticamente as seguintes oracións e define os seus fonemas.

- Quen vén hoxe?
- Mañá chove seguro
- Unha guerra feroz

2. Indica a vogal tónica nas palabras destacadas.

- Comprei unha pota de ferro fundido.
- Nunca tomo alcol pola semana.
- Quero un mes de sol, é urxente.
- Penso que hoxe xa non é hora de saír.

3. Que fenómenos de alteración vocálica atopas nos seguintes enunciados.

Explícaos.

- Miña nai comproume unha amoto polo aniversario.
- Nunca certo coa vestimenta.
- Xa andan a marmurar as vellas!
- Xa non hai esperanza...
- Hai que bunitiño é o meu mucinho.

4. Indica se as seguintes palabras presentan vogal media aberta ou media fechada.

- Pouca présa deben ter cando seguen aquí.
- Non podo terme de pé.
- Ten coidado, non o molles no rego.
- O peso neto que leva o camiión non chega a douscentos quilos.
- Quero que fechen esta porta.
- Os caracois por aquí case ninguén os come.
- Soño moitas veces con tesouros.
- Tivemos medo e non soubemos que facer.
- Nunca ceo antes das dez.
- Fixemos un barco de papel.
- Tes todo o mes para facelo.
- Non sei como soportas ese fedor.

Exercicios de fonética

5. Le a transcripción extraída do Arquivo Oral Galego e responde as preguntas que se formulan a continuación.

O Liseo falábame a min o..., en paz estea o..., o abuelo; i-el claro, como eramos novios, pos il quiría que..., que non morrese na guerra, que viñese pa casarse cumigo e dixo, dixo: "Pos eu voume, eu voume pra que veña o Ghesús." E díxenll'eu: "Non vaías, Liseo, non vaías que o que está de Dios á casa ha de vire. Tu non, non vaías." E dixo: "Si, si, si que me marchó, si que me marchó" E marchouse voluntario. E logo despois, a aviación, pois, matouno. Viñan ca xente, e... sacábanos por elí e matábanos nos camiños e nas devesas. Ás noites viñan... iboeno! iO abuelo das Fontes cantas veces lle deu pan!: "Tomai, tomai o pan e marchaivos."

- Localiza no texto dúas palabras que presenten un fonema vocálico tónico medio-aberto e dúas que presenten un fonema vocálico tónico medio-pechado.
- Localiza catro palabras que conteñan unha alteración do vocalismo, indica a súa tipoloxía e explica o que acontece.
- Atopa unha palabra que conteña os seguintes fonemas consonánticos:
 - Lateral alveolar sonora:
 - Nasal velar sonora:
 - Oclusiva bilabial xorda:
 - Oclusiva dental xorda:

PAU DE XUÑO DE 2019

Indica se é aberta ou pechada a vogal tónica das seguintes palabras: serio, cómico, retórico, chinés, teren, mulleres, persoa.

PAU DE XULLO DE 2019

Indica se é aberta ou pechada a vogal tónica das seguintes palabras do texto: agora, outono, ben, eterno, só, todo, ningún, podemos, recendo, amor.

PAU DE XULLO DE 2021

Localice no texto cinco palabras nas que aparezan os mesmos fonemas que os subliñados nestas: baxo, léxico, cego, menos, onte.

PAU DE XUÑO DE 2022

Localice no texto tres palabras que presenten un fonema vocálico tónico medio-aberto e dúas que presenten un fonema vocálico tónico medio-pechado. (vid. páxina 26)

A morfoloxía. Formación de palabras e estrutura

A PALABRA

A palabra é a unidade lingüística mínima que pode constituír por si soa un enunciado. Caracterízase semanticamente por ter significado unitario e graficamente por aparecer de xeito autónomo. Con todo, nos casos de palabras aglutinadas por énclese (“Dixéronme”) ou por contracción (“polo”), debemos considerar que no interior de cada unha desas palabras segue habendo dúas formas pertencentes a clases gramaticais diferentes (verbo e pronome e preposición e artigo, respectivamente).

A ESTRUCTURA DA PALABRA

Cando unha falante escoita as palabras *prehistoria* e *prelavado* pode atopar similitudes entre unha e outra. Eses dous formantes *pre* achegan un significado en común e á palabra. Por tanto, este exemplo déixanos ver que a palabra está constituída por morfemas, unidades lingüísticas menores non autónomas dotadas de significante e significado.

CLASIFICACIÓN DOS MORFEMAS

Morfemas léxicos ou lexemas

Son elementos constantes e invariables da palabra que achegan significado léxico ou conceptual. Este significado atópase en substantivos, adxectivos e verbos. Exemplos: gat-o-s, viv-i-mos, led-a-s. Os lexemas independentes forman palabras por si mesmos: avión, pan, cama, mazá, coche...

Morfemas flexivos

Achegan significados gramaticais e constitúen a parte variable da palabra. Expresan as categorías gramaticais de xénero e número en substantivos e adxectivos, así como a conjugación e desinencias de persoa-número e tempo nos verbos. Exemplos: xef-e, alt-a-s, cant-a-ba-mos.

Morfemas derivativos

Forman novas palabras uníndose aos lexemas e achegan significados de lugar, acción, negación, anterioridade... Os morfemas derivativos poden ser:

- **Prefixos**: Sitúanse antes ou despois do lexema, pero non cambian a categoría gramatical da palabra que modifican. Exemplos: ex-presidente, i-rregular, pre-lavado.
- **Sufixos**: Situados despois do lexema, cambian o significado das palabras e poden tamén alterar a categoría das mesmas. Exemplos: led-a-mente, branc-ura, barb-udo.

Sufijos alterativos (aumentativos, diminutivos e despectivos)

Non se consideran morfemas derivativos porque non crean novas palabras nin modifican o significado da palabra base. Matizan o significado do lexema engadindo nocións apreciativas ou de tamaño: hom-azo, cas-oupa, fest-óngord-ech-o. Moitos destes sufixos están lexicalizados: cidadela, costela, portela, colchón, cortello.

Entre o lexema e os sufixos poden aparecer, nalgúns casos, un fonema de unión denominado interfixo ou infixo, que une elementos sen significado e evita cacofonías. Tradicionalmente considerábase un morfema, pero non é correcto, pois carecen de significado. Exemplos de interfixos: en-s-ancha, nai-c-iña, can-c-iño, fum-ar-eda, pan-ad-eiro.

Interfixos

Entre o lexema e os sufixos poden aparecer, nalgúns casos, un fonema de unión denominado interfixo ou infixo, que une elementos sen significado e evita cacofonías. Tradicionalmente considerábase un morfema, pero non é correcto, pois carecen de significado. Exemplos de interfixos: en-s-ancha, nai-c-iña, can-c-iño, fum-ar-eda, pan-ad-eiro.

Ademais da clasificación anterior, os morfemas poden ser dependentes ou independentes:

- Morfemas gramaticais libres ou independentes: Constitúen palabras por si mesmos, pero non son lexemas: determinantes, pronomes, preposicións, conxuncións.
- Morfemas trabados ou dependentes: Precisan doutra morfemas para formar palabras: agrim-os-o, des-feit-a, cant-a-ba-s.

A FORMACIÓN DE PALABRAS

Se tivéssemos que usar unha palabra para cada elemento distinto do mundo non habería capacidade para memorizar tantas palabras como posibilidades hai. Para iso, linguas como o galego usan unha serie de mecanismos morfolóxicos que axudan a reducir o inventario léxico e optimizar o uso da lingua.

DERIVACIÓN

Prefixación

Este procedemento consiste na creación de palabras novas mediante adición ao lexema dun morfema derivativo prefixo, que modifica o seu significado pero non a súa categoría gramatical. Adoitan ser de carácter culto, de orixe latina ou grega.

Abnegar, absterse, antepasado, ambivalente, bipolar, circumpolar, contraorde, deformar, descoñecer, extraoficial, extrafino, incivil, ilexible, embarcar, interdental, entremeter, interurbano, intramuscular, opor, perdurar, postoperatorio, prenatal, prolongar, pronome, recuar, rearmar, reafirmar, retrovisor, soportal, subliñar, sobrealimentar, supersónico, transbordar, trasladar, transformar, ultracorrección, vicepresidente...

LATINOS

antimonárquico, asimétrico, apostata, apétala, anfibio, antinéboa, arquipélago, arcebispo, catálogo, diapositiva, diafragma, disimetría, endógeno, eutanasia, hipérbole, hipoderme, macrocefalia, microbio, paramilitar, polimorfismo, periferia, simpatía...

Existen algúns casos especiais de prefixos (os chamados raíces prefixas) que na lingua orixinaria eran lexemas, mais posteriormente deixaron de empregarse illados, polo que adoitan considerarse prefixos cultos. Estes prefixos considéranse lexemas e forman compostos eruditos cando teñen, polo menos, unha destas características:

- Poden ir en posición inicial ou final: telégrafo, grafoloxía, ortografía, filosofía, bibliófilo.
- Poden combinar se entre si para formar palabras compostas filósofo, discografía, grafoloxía, ortografía, ortopedia, pedicura.
- Poden levar outros prefixos ou sufixos: grafismo, grafista.

Canto ao significado dos prefixos, podemos destacar os seguintes:

Prefixo	Significado	Exemplo
Anti-	Contrario a	Antinuclear, anticlerical...
In-	Negación de Inclusión/cara adentro	Inválido, inútil... Inmigrante, inhumar...
Micro- Macro- Mini- Super-	Tamaño	Microondas, microorganismo... Macrocomputador, macroeconomía... Minisaia, minibús... Supermercado, supersónico...
Auto-	De forma autónoma	Autobiografía, automóbil...
Mono- Bi-	Un Dous	Monotemático, monoteísta... Bimembre, bisexual...
Ante- Post- Pre-	Antes Despois Antes	Antemán, antebrazo, antonte... Postoperatorio, posguerra... Prehistoria, preescolar...
Extra	Fóra de/superlativo	Extraoficial, extraordinario

Prefixo	Significado	Exemplo
Hemi-	Metade	Hemiciclo, hemicraneal...
Pseudo-	Falso	Pseudociencia, pseudónimo...
Homo- Hetero-	Igual Distinto	Homófono, homosexual... Heteroxéneo, heterosexual...
Co-	Simultaneidade	Coexistencia, copiloto...
Sub-	Debaixo de	Subterráneo, subcutáneo...
Ultra-	Máis alá de	Ultrason, ultradereita...
Peri-	Ao redor de	Periurbano, perímetro...

**Estes son algúns dos valores máis habituais dos prefixos, con todo, o máis operativo para resolver este tipo de exercicios é analizar semanticamente a palabra e interpretar o seu significado. Por exemplo, aínda que proto- non estea recollido nesta listaxe, podemos interpretar que ese prefixo en palabras como protoestándar ou prototipo ten un significado de “primitivo”.*

Sufixación

Este procedemento consiste na creación de palabras novas mediante adición ao lexema dun morfema derivativo sufixo, que modifica o seu significado e pode mudar a súa categoría gramatical.

Significado	Exemplo
Acción ou efecto de	-ción (abolición, admiración), -sión (agresión), -mento (coñecemento), -dura (botadura), -azo (carpetazo), -ido/a (ferida, engadido), -nza (doenza)
Axente Profesional de	-tor (actor), -dor/a (comunicador, adestradora), -eir (porteiro), -ista (dentista), -ante (comerciante), -or/a (agresor, pintor), -deira (abrazadeira), -ario (empresaria)

Significado	Exemplo
Xentilicio	-és (vigués), -án/-á/-ao/-ano (ourensán-á, limiao, americano), -ense (estradense), -ino (chantadino), -ego (manchego), -eiro (rianxeiro), -í (magrebí), -eo (europeo), -eno/a (chileno/a)
Lugar onde	-doiro (miradoiro), -dor (comedor), -eira (leñeira), -aría (panadaría)
Tempo / Época	-ada (noitada), -ía (invernía), -eira (sementeira)
Colectivo	-eira (toxeira, cabeleira), -al (piñeiral, xestal), -ado (alumnado), -ada (bandada), -ario (anecdótico), -axe (follaxe), -eiro (cancioneiro), -ame (velame), -dura (dentadura), -ento (armamento)
Caracterizadores	-udo (barbudo), -án/-á/-ana (mentirán, cristiá, folgazana), -eiro (trampulleiro, faladeiro), -oso (choroso), -ista (bromista), -nte (argallante), -ble/-bel (agradable/-bel), -ento (amarelento), -oso (cobizoso), -eiro (casadeiro), -ivo (progresivo), -ista (racista), -il (infantil), -oso (agarimoso), -oño (risoño), -eo (óseo), -iño (mariño)
Doutrina/Sistema	-ismo (consumismo, capitalismo, budismo)
Relativo a	-ado (dentado), -al (circunstancial), -ar (escolar), -ico (académica), -al (persoal, invernial)

**Estes son algúns dos valores máis habituais dos sufixos, con todo, ao igual que acontecía nos prefixos, o máis operativo para resolver este tipo de exercicios é analizar semanticamente a palabra e interpretar o seu significado.*

OBSERVACIÓNS:

- Nos adverbios rematados en mente (mans - a - mente), o elemento que aparece entre o lexema e o sufixo é un morfema flexivo de xénero feminino.
- Algúns substantivos e adverbios derivados de verbos, manteñen un resto da **vogal temática** que varía en función da conjugación do seu verbo de procedencia. Por exemplo: cantar > cantante, crer > crente, seguir > seguinte.

COMPOSICIÓN

Consiste na creación dunha palabra mediante a unión de dous ou máis lexemas. A composición pode ser de dúas clases:

- **Propia:** os constituíntes léxicos forman unha única palabra: cabodano, augardente, gardameta, vaivén, benestar, maldicir...
- **Impropia** ou **sintagmática:** os elementos teñen un único significado, mais non se fusionan. Poden ser dúas palabras sen elemento de unión (porco bravo, garda civil, peixe sapo...), dúas palabras cun elemento de relación (estrela de mar, arco da vella, pano de mesa...) ou dúas palabras unidas por un guión (árabe-israelí, político-social...)

PARASÍNTESE

Este proceso é un tipo especial de derivación no que se incorporan ao mesmo tempo un prefixo e un sufixo derivativo: *encadear*, *enriquecer*, *embarcar*... Pode encontrarse esa mesma estrutura morfolóxica en palabras que non sexan parasintéticas (transoceánico, incontábel...), que son palabras derivadas doutras á súa vez xa derivadas; nestes casos, o prefixo e o sufixo derivativo non se engaden de xeito simultáneo, senón sucesivo (océano > oceánico > transoceánico; contar > contábel > incontábel).

Para comprobar que estamos ante unha palabra parasintética, basta suprimir o prefixo e comprobar que a palabra resultante non existe. Collendo as palabras de antes (*encadear*, *enriquecer*, *embarcar*), trátase de parasíntese xa que **cadear*, **riquecer*, **embarco* non existen.

Por outra banda, algunhas gramáticas tamén consideran como parasintéticas aquelas palabras compostas á que lle aplica unha derivación posterior. Un exemplo disto é *paraugueiro*; neste caso temos unha palabra composta *parar* + *auga* á que se lle engade un sufixo derivativo.

ACURTAMENTO

Derivación regresiva

É un procedemento especial de derivación no que a palabra derivada, en lugar de engadir un morfema derivativo á palabra base, sofre un acurtamento do seu corpo fonético: *pechar* > *peche*, *amarrar* > *amarre*, *obrigar* > *obriga*... Trátase de substantivos formados a partir da eliminación de morfemas de verbos. O seu valor é de “acción ou efecto de” (*captura*, *entrega*, *veda*, *peche*, *abandono*, *abaneo*...)

É moi pouco frecuente en galego, xa que a tendencia habitual é derivar sempre mediante morfemas derivativos (*subministrar* > *subministración* e non **subministro*, *apuntar* > *apuntamento* e non **apunte*, *desarmar* > *desarmamento* e non **desarme*...).

As siglas

Son abreviaturas formadas polas iniciais de varias palabras. Adoptan o xénero da primeira palabra. Poden ser lidas en bloque (ESO, IVE, RAE, INEF, DOG) ou soletreadas (TVG, UXT, BNG).

A acronimia

É un tipo de formación de palabras consistente na combinación de letras e/ou sílabas de varias palabras creando unha única forma autónoma. Un proceso frecuente na acronimia é escoller os extremos opostos de dúas palabras: información automática > informática, motorista hotel > motel, automóbil ómnibus > autobús, poliéster galo > tergal, modulator demodulator > módem, telecomunicación informática > telemática...

Tamén se pode considerar acronimia a formación de palabras plenas a partir de siglas: ovni ('obxecto voador non identificado'), diu ('dispositivo intrauterino'), sida ('síndrome de inmunodeficiencia adquirida'). Pronúncianse como palabras comúns e só se escribe a primeira letra con maiúscula.

CLASES DE PALABRAS

Simples

Conteñen un lexema e, se for o caso, morfemas flexivos de xénero e número: *can*, *casas*, *gatas*...

Derivadas

Conteñen un lexema e, como mínimo, un morfema derivativo: *prehistoria*, *cantante*...

Compostas

Conteñen dous lexemas e, se for o caso, morfemas flexivos de xénero e número: *rañaceos*, *paraugas*, *sapoconcho*...

Parasintéticas

Conteñen dous lexemas e un morfema derivativo (*paraugueiro*, *botafumeiro*) ou un lexema e un prefixo e un sufixo colocado de forma simultánea (*empanada*, *acariñar*, *descarado*...)

A ESTRUCTURA DOS VERBOS

Os verbos, do punto de vista morfolóxico, teñen unha estrutura máis complexa cós substantivos ou cós adxectivos. Se nos substantivos podemos falar de palabras simples —aquelas que non teñen morfemas derivativos—, nos verbos, a ausencia de morfemas derivativos é tan significativa como a súa presenza. É por iso que nos verbos debemos falar de morfo Ø, xa que a ausencia de morfema, como veremos a continuación, tamén nos achega un determinado significado.

MORFEMAS DO VERBO

Raíz

É o elemento que porta a significación léxica do verbo. É o único constituínte que se encontra presente en todas as formas verbais.

Vogal temática

Constitúe o signo identificador da conjugación. Mediante ela podemos adscribir unha forma verbal determinada a unha das tres clases mórficas (conjugacións) existentes. Aínda que existe unha relación entre a primeira conjugación e a VT -a-, a segunda e a VT -e- e a terceira e a VT -i-, pode sufrir alteracións. Por exemplo, na P1 de presente de indicativo da primeira conjugación (*canto*) non aparece expresa e nalgúns verbos da segunda, é habitual que apareza a VT -i- (*bebías*).

Sufixo modo-tempo

É o formante do verbo que achega o significado relativo ao tempo verbal ao que pertence. Se collemos todas as formas de antepretérito, por exemplo, atopamos unha similitude moi grande (*cantara*, *cantaras*, *cantara*, *cantaramos*, *cantarades*, *cantaran*). Esa parte común, podemos interpretar que fai referencia ao modo e tempo ao que pertence o verbo.

Presente de indicativo → Ø → cant - a - Ø - mos, beb - e - Ø - mos

Copretérito → ba/a → cant - a - ba - s, beb - í - a - s, part - í - a - s

Pretérito de indicativo → Ø → (cant-a-Ø-ches)

Antepretérito → ra → (cant-a-ra-des)

Futuro de indicativo → re/ra → cant - a - rá - s, beb - e - re - i

Pospretérito → ria → cant - a - ría - Ø, part-i-ria-mos

Presente de subxuntivo → e/a → cant - Ø - e - s, beb - Ø - a - s)

Pretérito de subxuntivo → se → cant - a - se, part - i - se - n

Futuro de subxuntivo → r/re → cant - a - r - des, beb - e - re - n)

Imperativo → Ø → cant - a - Ø - de, beb - e - Ø - Ø

Infinitivo → r/re → cant - a - r - des, beb - e - re - n

Xerundio → ndo → cant - a - ndo - Ø, viv - i - ndo - Ø

Participio → do → cant - a - do - Ø, viv - i - do - Ø

SMT

Sufixo número-persoa

É o formante do verbo que achega o significado relativo ao axente que desenvolve a acción do verbo e clasifica as formas en seis persoas (eu, ti el/ela, nós, vós, eles/elas). Facendo unha analoxía co SMT, nas formas verbais *cantamos*, *cantabamos* e *cantemos*, atopamos unha cuestións común: quen desenvolve a acción é un *nós* e ese significado podemos atribuírlo a ese morfema *-mos*.

Persoa	Formas
P1	Morfema habitual $\rightarrow \emptyset \rightarrow \text{cant} - \text{a} - \text{ba} - \emptyset$ Presente de indicativo $\rightarrow \text{o} \rightarrow \text{cant} - \emptyset - \emptyset - \text{o}$ Pretérito e futuro $\rightarrow \text{i} \rightarrow \text{cant} - \text{e} - \emptyset - \text{i}$, $\text{beb} - \text{e} - \text{re} - \text{i}$ Pretérito $\rightarrow \text{n} \rightarrow \text{viv} - \text{í} - \emptyset - \text{n}$
P2	Morfema habitual $\rightarrow \text{s} \rightarrow \text{cant} - \text{a} - \text{rá} - \text{s}$ Imperativo $\rightarrow \emptyset \rightarrow \text{cant} - \text{a} - \emptyset - \emptyset$ Pretérito perfecto $\rightarrow \text{ches} \rightarrow \text{beb} - \text{i} - \emptyset - \text{ches}$
P3	Morfema habitual $\rightarrow \emptyset \rightarrow \text{cant} - \text{a} - \text{ra} - \emptyset$ Pretérito $\rightarrow \text{u/o} \rightarrow \text{beb} - \text{e} - \emptyset - \text{u}$, $\text{fix} - \emptyset - \emptyset - \text{o}$
P4	Morfema habitual $\rightarrow \text{mos} \rightarrow \text{cant} - \text{a} - \text{ba} - \text{mos}$, $\text{viv} - \text{i} - \emptyset - \text{mos}$
P5	Morfema habitual $\rightarrow \text{des} \rightarrow \text{beb} - \text{e} - \emptyset - \text{des}$ Pretérito $\rightarrow \text{stes} \rightarrow \text{viv} - \text{i} - \emptyset - \text{stes}$ Imperativo $\rightarrow \text{de} \rightarrow \text{cant} - \text{a} - \emptyset - \text{de}$
P6	Morfema habitual $\rightarrow \text{n} \rightarrow \text{cant} - \text{a} - \text{rá} - \text{n}$ Pretérito $\rightarrow \text{ron} \rightarrow \text{beb} - \text{e} - \emptyset - \text{ron}$

AS RAÍCES DOS VERBOS IRREGULARES

Alguns verbos presentan distintas raíces dependendo do seu tempo verbal, estes son os chamados verbos irregulares. Deste modo, “Eu *fago* ben de comer”, mais “*Farei* unha robaliza ao forno porque onte xa *fixen* carne”. Nestas oracións observamos como o verbo facer presenta tres raíces diferentes. Na seguinte táboa pódense ver os verbos irregulares máis comúns.

Verbo	Raíz 1	Raíz 2	Raíz 3
Parir	Par-	Pair-	
Valer	Val-	Vall-	
Pracer	Praz-		Proug-
Caber	Cab-	Caib-	Coub-
Poder	Pod-	Poid-	Puid-
Querer	Quer-	Queir-	Quix-
Traer	Tra-	Trai-	Troux-
Dar	D- / Do-	De-	
Dicir	Diz- / Di-	Dig-	Dix-
Estar	Est- / Esto-	Este-	Estiv-
Facer	Faz- / Fa-	Fag-	Fix-
Haber	Hab- / He-	Hax-	Houb-
Pór	Poñ- / Po-	Puñ-	Pux-
Ter	Te- / Teñ-	Tiñ-	Tiv-
Ir	I- / Vo-	Va- / Vai-	Fu- / Fo-

Exercicios de morfoloxía

1. Indica os prefixos que se atopan nestas palabras. A continuación indica o seu valor.

• subliñar:	• retrotraer:
• subcutáneo:	• policlínico:
• intravenoso:	• sobrealimentar:
• antinatural:	• desfacer:
• ateo:	• consogro:
• embarcar:	• supermercado:

2. Sinala os lexemas e os morfemas dos seguintes substantivos.

• inxusto:	• amiguiño:
• culleres:	• aterraxe:
• festeiro:	• extraescolar:
• casamento:	• camiñante:

3. Relaciona cada palabra co significado do sufixo derivativo.

Alborada	•	• Temporal
Escritor	•	• Colectivo
Preguiceiro	•	• Profesional
Roupaxe	•	• Xentilicio
Vertedoiro	•	• Locativo
Fisterrán	•	• Abstracto
Adiantamento	•	• Caracterizador
Beleza	•	• Acción

Exercicios de morfoloxía

4. Clasifica as seguintes palabras en simples, derivadas, parasintéticas ou compostas.

• lúa:	• bolboreta:	• nenez:
• puñalada:	• engaiolar:	• moza:
• porco bravo:	• embarcar:	• xirasoles:
• portavultos:	• benvida:	• laranxeira:
• empanada:	• paraugas:	• rato:
• impropio:	• xogador:	• portaavións:
• fermosura:	• paraugueiro:	• supermercado:

5. Fai unha segmentación formal dos seguintes verbos:

• cantou	• quixesen	• vallo
• fixemos	• ía	• coubemos
• acostumaron	• houber	• viviredes
• mirabamos	• dardes	• viaxemos

6. Indica se as abreviacións son siglas ou acrónimos e indica o seu significado.

- O meu avó sempre vai ás viaxes do Imserso.
- A que non sabías o que significaba Seat?
- A ONU aínda non tomou partido polo fin do xenocidio.
- Chamei ao Seprona para denunciar a situación deses animais.
- A RAG e o ILG fixeron as NOMIG en 1982.
- O de Cambeo é un CEIP, un IES ou un CPI?
- A UEFA e a FIFA non chegaron a un acordo.
- Desfixéronlle a mancha da cara cun láser.

Practica...

Coma todos os anos, o pasado 17 de xuño a ONU conmemorou os esforzos que se desenvolven en todo o mundo para frear o avance dos desertos e da seca. Fíxoo a través do World Day to Combat Desertification and Drought, e foi esta denominación a que nos deu o tema para o apuntamento de hoxe: se queremos citala en galego **debemos** usar desertización, desertificación ou calquera das dúas?

Para atopar unha resposta temos que rastrexar uns cantos dicionarios. O Dicionario da RAG e algún outro só recollen desertizar e/ou desertización, sen facer referencia ningunha a "desertificación", nin para indicar que significan o mesmo nin para **desaconsellar** o seu uso. Temos que ir a TERGAL para atopar -tamén co aval da RAG- as dúas formas, cada unha delas cun significado particular. Mentres que a desertización se define como o proceso de conversión en deserto provocado por un 'cambio progresivo do clima', a desertificación débese á 'destrución da **vexetación** e do solo producida pola acción do home'.

Parece logo, que a recomendación para o galego é a de diferenciar os dous substantivos, segundo a man humana teña ou non un papel directo na formación do **deserto**.

Esta diferenciación recoméndase tamén en fontes portuguesas ou **catalás**, pero outras linguas veciñas optan por ignorala, de xeito máis ou menos explícito. É explícito o castelán, pois o Dicionario da RAE trata desertizar e desertificar como sinónimos; e non o é tanto o inglés, lingua en que se discute a pertinencia da diferenciación, aínda que na práctica desertification emprégase maioritariamente para nomear calquera proceso de **conversión** en deserto, con independencia do axente **causante**.

En calquera caso, e con independencia do que se faga noutras linguas, en galego é pertinente manter a diferenciación entre desertización e desertificación, así que o que a ONU celebrou o pasado 17 de xuño foi o Día Mundial de Loita contra a Desertificación e a Seca.

Rodríguez, X. (2022) "Desertización ou desertificación: o deserto faise ou facémolo?" Un idioma preciso. GCiencia

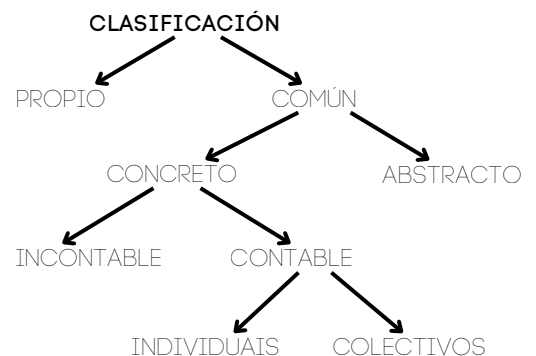
1. Indique, coas súas palabras, a diferenza no uso dos termos "desertización" e "desertificación" no galego, o castelán e o inglés, e a proposta final do autor do texto para a lingua galega. (60 palabras)
2. Indique a estrutura interna do texto. Resuma brevemente o contido de cada parte e as liñas do texto coas que se corresponde. (60 palabras)
3. Indique, nunha liña como máximo, cal é o tema do texto.
4. Elabore un esquema de ideas principais e secundarias.
5. Elabore un resumo seleccionando as ideas principais e secundarias e sen parafrasear o artigo. (60 palabras)
6. Indique a intencionalidade do texto.
7. Indique e explique a tipoloxía textual e o xénero discursivo do texto. (60 palabras)
8. A partir dos acrónimos que aparecen no texto, explique a importancia que teñen na formación de palabras na actualidade e defina dous deles.
9. Tendo en conta os termos desertizar e desertificar, que significado achegan os seus afixos?
10. Analice morfoloxicamente as palabras marcadas no texto indicando o significado dos seus afixos e indique o tipo de palabra.

A morfoloxía (II). Clases de palabras e particularidades

O SUBSTANTIVO

Os substantivos son aquelas palabras que designan entidades, obxectos, lugares, ideas ou seres, tanto animados como inanimados. Do punto de vista morfolóxico, son palabras variábeis, pois posúen variación de xénero e número.

O **xénero** agrupa os substantivos en dúas categorías: masculino e feminino. Se ben todos os substantivos teñen xénero, non todos presentan oposición de xénero. Nos substantivos sen oposición, a súa adscrición a masculino ou feminino é arbitraria; pola contra, nos outros débese a cuestións semánticas.

A maioría das persoas asocia xénero gramatical a sexo biolóxico, por tanto, existiría unha relación entre o masculino e o macho (gato) e o feminino e a femia (gata). Aínda que isto é aplicábel a un gran número de seres animados, tamén pode implicar diferenzas doutro tipo:

- **Tamaño:** agro - agra; machado - machada...
- **Forma:** barco - barca
- **Cantidade:** froito - froita
- **Río - comarca:** o Limia - a Limia
- **Instrumento - instrumentista:** a guitarra - o guitarra

A flexión de xénero en galego realízase, polo xeral a través dos **morfemas flexivos** (avó - avoa; cidadán - cidadá). Porén, tamén se poden empregar outros mecanismos como o emprego de **suffixos derivativos** (heroe - heroína), lexemas diferentes (cabalo - egua), uso de **determinantes** nos substantivos sincréticos (o soldado - a soldado); ou, nos substantivos **epicenos**, o emprego de macho/femia (gaivota macho - gaivota femia).

En galego hai unha serie de palabras que poden xerar confusión debido ao seu xénero:

FEMININOS

a acne, a árbore, a armazón, a arte, a augardente, a ave, a avestruz, a bile, a calor, a canle, a cor, a culler, a cute, a dor, a epígrafe, a feluxe, a ferruxe, a fin (final), a fraude, a marxe, a orde, a orixe, a ponte, a pube, a roibén, a sebe, a síndrome, a suor...

MASCULINOS

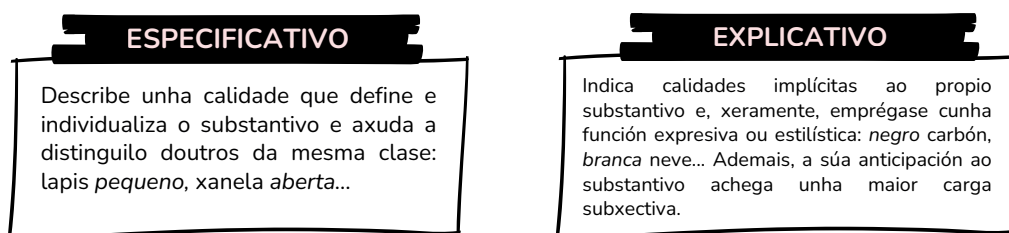
o berce, o cal, o cárcere, o couce, o cuspe, o dote, o fantasma, o fel, o fin (obxectivo), o labor, o legume, o leite, o masacre, o mar, o mel, o nariz, o paradoxo, o prebe, o sal, o sangue, o sinal, o térmite, o til, o ubre, o xiz, os antípodas...

Pola súa banda, o **número** indica a oposición entre singular e plural. En linguas como o galego marcamos o carácter plural a través de desinencias (xeralmente -s, aínda que tamén poden ser -es ou -is). Existen algúns substantivos que se atopan exclusivamente en singular (singularia tantum) e outros que só se presentan en plural (pluralia tantum). Por exemplo, consideremos palabras como *concordia*, que non se acepta en plural, ou *cartos*, que non se admite en singular.

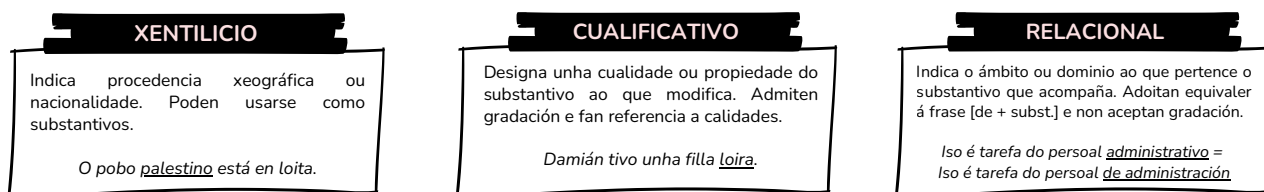
O ADXECTIVO

Os adxectivos son palabras variábeis que expresan unha calidade atribuída a un ser, a un obxecto ou a un concepto designado polo substantivo.

Segundo a posición e a calidade expresada polo adxectivo, podemos distinguir entre:

Segundo o seu significado, podemos clasificalos en:

Como sinalamos, os adxectivos cualificativos posuír gradación. Así, o suxeito Laura pode ser intelixente (grao positivo); porén, pode ser máis intelixente que Martín, menos intelixente que Zara ou, mesmo, tan intelixente como pensaba (grao comparativo).

En galego temos varias partículas comparativas que nalgunha ocasión son intercambiábeis e noutras non:

- CA/COMA + pronome tónico → Martín é máis alto ca ti / Martín é tan alto coma ti
- DO QUE/COMO + verbo → Canta mellor do que pensaba / É tan parvo como dicían

No resto de casos, COMO/COMA e QUE/CA son intercambiábeis, excepto cando COMO é un adverbio de modo (*Fíxoo como puido*).

Ademais, se ten unha intelixencia moi alta (grao superlativo), podemos dicir que Laura é intelixentísima ou a máis intelixente. Este grao hai varias formas de facelo:

- Adverbios: *Laura é moi intelixente / ben intelixente*
- Adverbios rematados en -mente: *Laura é incrivelmente intelixente*
- Adverbio “abondo”: *Laura é intelixente abondo*
- Repetición do adxectivo: *Laura é intelixente, intelixente*
- A través de afixos (-ísimo, -érrimo, hiper-, súper-, ultra-...): *Laura é ultraintelixente*

O PRONOME PERSOAL

Os pronomes persoais son palabras que substitúen substantivos, frases ou oracións e a nivel sintáctico realizan as mesmas funcións cós substantivos. En galego posuímos un sistema pronominal complexo, podemos velo na seguinte táboa:

		P1	P2	P3	P4	P5	P6
T Ó N I C O S	SUXEITO	EU	TI VOSTEDE	EL/ELA	NÓS NOSOUTROS/AS	VÓS VOSOUTROS/AS VOSTEDES	ELES/ELAS
	CON PREPOSICIÓN (NON LIGADO)	MIN	TI VOSTEDE	EL / ELA SI	NÓS NOSOUTROS/AS	VÓS VOSOUTROS VOSTEDES	ELES/ELAS SI
	CON PREPOSICIÓN (LIGADO)	COMIGO	CONTIGO	CONSIGO	CONNOSCO	CONVOSCO	CONSIGO
Á T O N O S	ACUSATIVO (CD)	ME	TE	O/A	NOS	VOS	OS/AS
	DATIVO (CI)		CHE	LLE			LLES
	REFLEXIVO		TE	SE			SE

OS PRONOMES TÓNICOS

Os pronomes tónicos non xeran apenas confusións e problemas en galego, porén, hai unha serie de valores que cómpre revisar:

- **Plural de modestia:** emprego da P4 con valor de P1 (Do meu punto de vista → Do noso punto de vista) para restarlle ese carácter egocéntrico á opinión. Úsase moito en traballos académicos.
- **Plural de maxestade:** emprego de P4 con valor de P1. Usábase nas clases aristócratas e nobres (Nós, el Rei...). Na actualidade está en desuso.
- **Valor complexivo:** uso da P4 con función de solidariedade (Que! Como estamos?)
- **Valor xenérico:** uso da P2 para exemplificar (Vas a un país novo e todo son agravios)
- **Cortesía:** os pronomes vostede/vostedes implican un uso de cortesía e exixen a flexión do verbo en P3 (Vostede vai vir á cea?)

Ademais dos pronomes tónicos nós e vós, en galego tamén podemos empregar as formas nosoutros/as e vosoutros/as. Con todo, non teñen o mesmo significado xa que estas segundas só poden ser empregadas con grupos delimitados de persoas.

**Nosoutros o alumnado iremos á folga*

OS PRONOMES ÁTONOS

Do mesmo xeito que os pronomes tónicos non xeran dificultades, os átonos si que provocan numerosos erros gramaticais e son unha das principais causas de perda de puntos nas probas PAU para o alumnado de secundaria.

Dous erros moi habituais no uso dos pronomes átonos son os seguintes:

Confusión entre te/che

Aínda que TE e CHE fan referencia a unha segunda persoa, non cumpren a mesma función sintáctica.

CI → lle = che
CD → o/a = te

Exemplos

Botouno fóra da clase → Boteite fóra da clase
Deille un golpe na cara → Deiche un golpe na cara

Non distinción entre lle/lles

En galego debemos distinguir se o receptor da acción é unha ou máis persoas. Para iso temos pronomes átonos en forma singular e plural.

Coidado coas contraccións → lles + o = llelo

Exemplos

Fíxenlle un agasallo ao meu pai
Fíxenlles un agasallo aos meus pais
Fíxenllelo

Porén, o erro máis habitual e que máis problemas xera no alumnado é a **mala colocación**. En galego, polo xeral, o pronome átono vai posposto ao verbo (Botouno fóra). Porén, en determinados contextos vai anteposto:

Oracións negativas

Nada, ningún, non, nin, ningún, nunca...

Exemplos

Nunca o botou fóra
Ningún o botou fóra
Non o botou fóra

Interrogativas e exclamativas

Con pronome ou adverbio interrogativo ou exclamativo

Exemplos

Quen o botou fóra?
Canto me teñen botado fóra!
A onde o botaron?

Oracións desiderativas e dubitativas

Exemplos

Oxalá o boten fóra.
Quizais o boten fóra.
Talvez o boten fóra.

Oracións subordinadas

que, porque, cando, se, aínda que...

Exemplos

Pedíume que o botase fóra
Protestou porque o botei fóra
Dime se o botaches fóra

Coa maioría de adverbios

sempre, xa, -mente, demasiado, moito, tamén...

Exemplos

Sempre o botan fóra.
Xa o botaron fóra?
Probabelmente o boten fóra.

Con algúns indefinidos

moito, pouco, bastante, todo, mesmo, ningún...

Exemplos

Calquera o bota fóra..
Bastantes veces o bota fóra.
Poucas o botan fóra.

Para alén destes casos, hai outro que ten un uso estilístico e que cómpre resaltar: a anteposición con finalidade enfática. Frases feitas como *Mal raio te parta* ou *O demo te coma* son exemplos disto.

FORMAS DE ACUSATIVO E DATIVO

Como se observa na táboa inicial, dentro dos pronomes átonos podemos distinguir entre formas de dativo, de acusativo e formas reflexivas. Porén, hai nalgúns casos (P1, P4 e P5) onde hai non hai formas específicas. Nestes casos deberemos pasar o enunciado e terceira persoa e analizar que función sintáctica desempeña. As formas de dativo están ligadas ao CI e, pola contra, as de acusativo ao CD.

Botáronme fóra → Botárono fóra → CD → Acusativo
Dixéronme que marchase → Dixéronlle que marchase → CI → Dativo

Nalgúns verbos, o emprego do dativo ou do acusativo implica unha mudanza no seu significado: *Marta chamouno por teléfono - Chamáronlle parvo*

Do punto de vista estilístico, o dativo ten unha serie de usos expresivos que cómpre analizar e revisar:

Dativo de solidariedade

O seu uso procura captar a atención do destinatario ou implícalo na acción. Só se usa en P2 e P4 (che, vos) e nas formas de cortesía (lle, lles).

Exemplos

Éche o que hai...
Estalle ben boa a comida, señora

Dativo de interese

Emprégase cando algúns dos interlocutores recibe un especial beneficio da acción. Úsase calquera forma de dativo.

Exemplos

Non me come nada...
Énos moi simpático...

A REFLEXIVIDADE

O pronome átono reflexivo indica que unha mesma entidade é suxeito e obxecto, ou sexa, que a acción do verbo recae sobre o propio axente.

Vinme perdido → Vin perdido a min mesmo
Mirouse no espello → Mirou no espello a el mesmo

A nivel de emprego, hai unha serie de usos do pronome reflexivo que non son aceptados en galego e que debemos revisar xa que a influencia do castelán provoca que sexan frecuentes:

Finalidade enfática

Así como en castelán podemos empregar ese pronome con finalidade enfática, en galego este uso non é correcto

Exemplos

*Cominme unha hamburguesa de medio quilo

Con CD expreso

En galego non se pode empregar o pronome de reflexividade con verbos intransitivos (verbos que non admiten complementos).

Exemplos

*Morreuse moi nova
*Espertouse tarde

Con verbos intransitivos

Non se pode usar un reflexivo cando hai outro CD expreso na oración.

Exemplos

*Laveime as mans
*Comprouse unhas zapatillas
*Fíxose unha tatuaxe

O pronome se, para alén da reflexividade, pode ter outras funcións que cómpre revisar:

O DEMOSTRATIVO

Os demostrativos son palabras que utilizamos para sinalar ou indicar a posición dun obxecto ou persoa en relación ao falante. En galego, son palabras variábeis e divídense en tres graos de proximidade.

		I	II	III
MASCULINO	SINGULAR	ESTE	ESE	AQUEL
	PLURAL	ESTES	ESES	AQUELES
FEMININO	SINGULAR	ESTA	ESA	AQUELA
	PLURAL	ESTAS	ESAS	AQUELAS
NEUTRO		ISTO	ISO	AQUILO

O demostrativo pode, alén da súa función locativa, presentar outros significados. Por exemplo, na frase *Aquel rapaz ten o seu aquel*, o demostrativo non indica distanciamento, senón unha calidade especial.

Non obstante, o uso máis ideosincrático da nosa lingua é o *aquel* (ou *aquelar*) con significado contextual. Nalgunhas zonas do país, este demostrativo emprégase nas falas coloquiais como palabra comodín (*Tes que aquelar a mesa*). O significado desta palabra dependerá do contexto onde se insira a frase. Así, se a mesa está rota, *aquelar* significa ‘arranxar’, porén, se a mesa está chea de pratos, significará ‘recoller’.

O POSESIVO

Os posesivos son palabras que usamos para indicar a relación de pertenza entre un obxecto, animal ou idea e unha persoa ou grupo de persoas.

		P1	P2	P3	P4	P5	P6
MASCULINO	SINGULAR	MEU	TEU	SEU	NOSO	VOSO	SEU
	PLURAL	MEUS	TEUS	SEUS	NOSOS	VOSOS	SEUS
FEMININO	SINGULAR	MIÑA	TÚA	SÚA	NOSA	VOSA	SÚA
	PLURAL	MIÑAS	TÚAS	SÚAS	NOSAS	VOSAS	SÚAS

Os posesivos, ademais do seu significado habitual, tamén poden posuír outros valores. Deste modo, no enunciado *O nadal é unha boa data para estar cos teus*, ese *teus* non indica propiedade senón familiaridade.

Con todo, os dous valores máis característicos do posesivo en galego son o de propiedade exclusiva ou valor inherente e o distributivo.

Propiedade exclusiva

De + posesivo en masculino

Exemplos

Ten casa de seu.
Son rancoroso de meu.
Compramos coche de noso.

Valor distributivo

Cadanseu, cadansúa, cadanseus, cadansúas

Exemplos

Compraron cadanseu bocadillo
Trouxeron cadansúa guitarra
Déronlle cadanseus agasallos

O INDEFINIDO

Os indefinidos son palabras que utilizamos para referirnos a persoas, obxectos ou ideas de maneira imprecisa, sen especificar a cantidade. Deste modo, en *Comín moitas castañas* sabemos que o suxeito comeu unha alta cantidade de castañas mais non se especifica cantas foron exactamente.

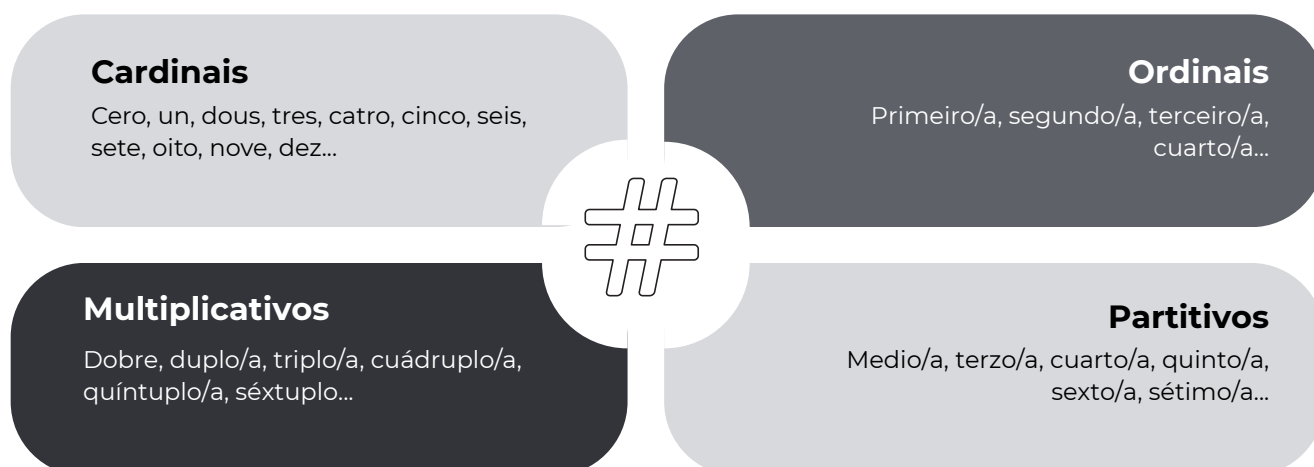
Podemos clasificalos da seguinte maneira:

IDENTIFICADORES		CUANTIFICADORES	
VARIÁBEIS	INVARIÁBEIS	VARIÁBEIS	INVARIÁBEIS
OUTRO/A/OS/AS	CALQUERA	UN/UNHA/UNS/UNHAS	MÁIS
MESMA/O/AS/OS	QUENQUERA	ALGÚN/ALGUNHA/S	MENOS
PROPIO/A/OS/AS	CADA	NINGÚN/NINGUNHA/S	ALGUÉN
CERTA/O/AS/OS	DEMAIS	TODO/A/OS/AS	NINGUÉN
TAL/ES	CADAQUÉN	MOITO, POUCO/A/OS/AS...	NADA

Alguns indefinidos tamén poden funcionar como adverbios de cantidade. Deste xeito, nas oracións *Traballei bastante* e *Fixen bastantes tarefas* atopamos dúas palabras coincidentes que pertencen a categorías gramaticais distintas.

O NUMERAL

Os numerais son palabras que expresan unha cantidade ou unha orde nunha serie. En galego podemos clasificalos da seguinte maneira:

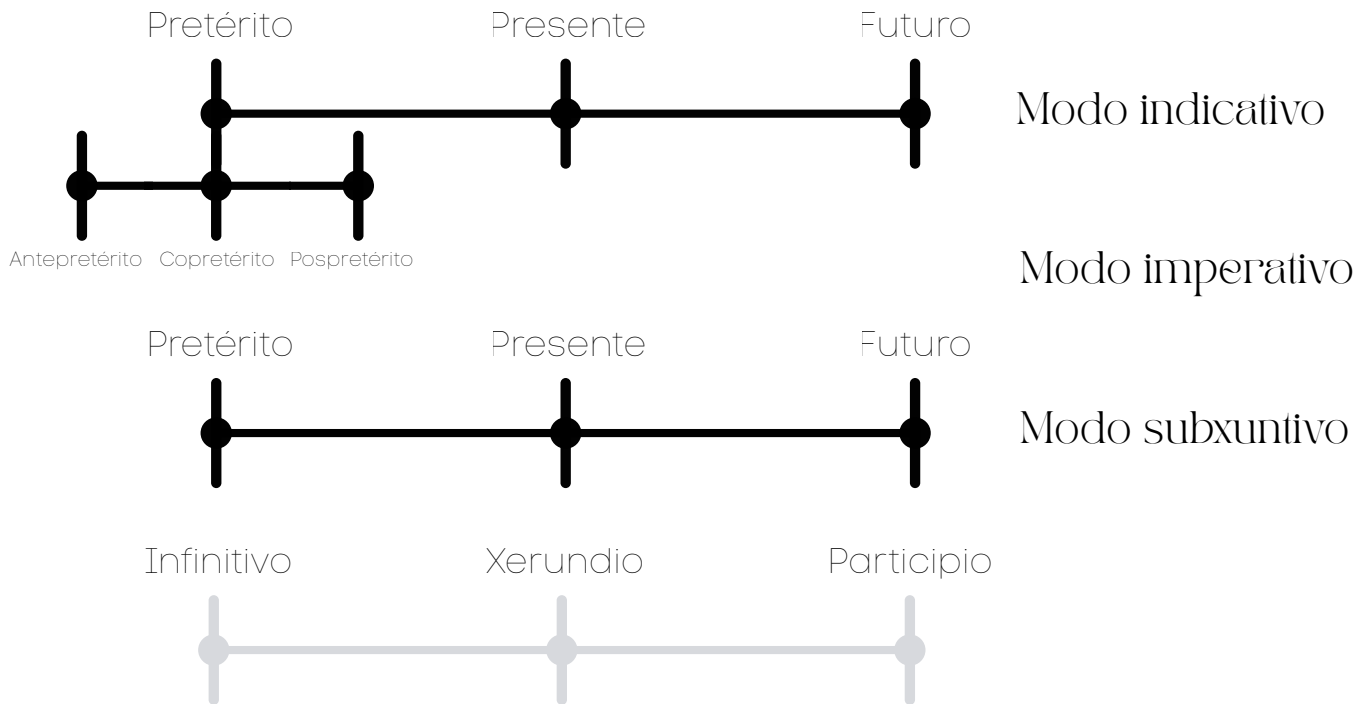

Un erro moi común nos numerais é a confusión do partitivo con valor ordinal (**O Real Madrid gañou a quinceava Champions*). Este uso non é correcto e para este tipo de contextos pódese usar o numeral cardinal (*O Real Madrid gañou a décimo quinta Champions*) ou mesmo o cardinal (*O Real Madrid gañou a quince*).

O VERBO

Os verbos son unha clase de palabras que indican acción, proceso, acontecemento, fenómeno ou estado. En galego divídense en tres categorías chamadas conxugacións (**cantar**, **beber**, **vivir**) e indican as nocións gramaticais de tempo, modo, aspecto, número, persoa e voz.

O galego, ao igual que a maioría de linguas románicas, posúe un sistema verbal moi complexo.

O dominio dos verbos é fundamental para crear un modelo de lingua culta. No caso do galego, o sistema verbal viuse moi influenciado polo castelán e na actualidade hai determinados erros que cómpre revisar:

Uso de verbos compostos

En galego, o uso de verbos compostos considérase unha falta moi grave e unha mostra da deturpación do código.

Exemplos

Nunca o ***había feito** > Nunca o **fixera**
Tiñas que ***haber chegado antes** > Tiñas que **chegar antes**

Confusión entre antepretérito e subxuntivo

A confluencia en castelán provoca que esta coincidencia se traslade ao galego, mais no noso idioma son tempos distintos e que cómpre distinguir.

Exemplos

Se ***fora máis traballador** sería rico
Oxalá ***chegaras a presidente**

Alén dos erros no uso, a deturpación do galego tamén se aprecia na perda de formas verbais non coindicentes co castelán. Os dous tempos que máis afectados se viron foron o infinitivo conxugado e o futuro de subxuntivo.

Infinitivo conxugado

Sempre se nos dixo que o infinitivo, o xerundio e o participio eran as formas non persoais, porén, isto non se aplica no galego. A nosa lingua permite indicar quen é o axente da acción do infinitivo e, ademais, é obrigatorio o seu uso en determinados contextos.

Exemplos

Ao chegares tarde, teredes que comezar de últimos.
Para facerdes a torta deberán ir á compra.

Futuro de subxuntivo

O galego posúe unha forma verbal específica para falar de hipóteses futuras, mais pola influencia do castelán está en desuso na actualidade. Non obstante, é importante recuperala xa que a súa perda implica unha perda na nosa forma de ver o mundo.

Exemplos

Se fores á praia, verás o mar.
Quedamos cando quixerdes.

Noutro senso, algúns participios en galego teñen dúas formas, unha regular e outra irregular. Xeralmente, a regular emprégase na pasiva e en perífrases (*Non dei acendido a luz do xardín*) e a irregular con valor adxectivo (*Había unha luz acesa no xardín*).

PARTICIPIOS

acendido/aceso	distinguido/distinto	maldicido/maldito
bendicido/bendito	enxugado/enxoito	nacido/nado
calmado/calmo	escorrido/escorreito	pagado/pago
cansado/canso	espertado/esperto	prendido/preso
chocado/choco	fartado/farto	quentado/quente
collido/colleito	fixado/fixo	resolvido/resolto
comido/comesto	gastado/gasto	salvado/salvo
tollido/tolleito	limpado/limpo	tinxido/tinto
volvido/volto	torcido/torto	

Finalmente, a respecto do verbo, cómpre destacar a súa irregularidade. Por un lado, en galego temos unha serie de verbos que presentan máis dunha raíz (p.e. teño, tiven, terei). Estes podemos consideralos verbos irregulares e algúns deles son os seguintes:

VERBOS IRREGULARES

Caber, dar, dicir, estar, facer, haber, ir, parir, poder, poñer, pór, pracer, querer, saber, ser, ter, traer, valer, ver, vir...

Por outra banda, algúns non son propiamente irregulares xa que non presentan raíces diferentes, mais si que posúen unha alteración fonética no seu lexema. Son, por tanto, verbos con alternancia vocálica e existen varias casuísticas:

/O/ > /ɔ/ - /E/ > /ɛ/

Esta vacilación aféctalle á p2, p3 e p3 do pretérito de indicativo dos verbos da CII:

*bebo, bɛbes, bɛbe, bebemos, bebedes, bɛben
como, cɔmes, cɔme, comemos, comedes, cɔmen*

Esta alteración non lle afecta ao imperativo:
Bebe ben!

/U/ > /ɔ/

Esta vacilación aféctalle á p2, p3 e p3 do pretérito de indicativo dos verbos da CIII:

*subo, sɔbes, sɔbe, subimos, subides, sɔben
tuso, tɔses, tɔse, tusimos, tusides, tɔsen*

Esta alteración non lle afecta ao imperativo:
Sube rápido!

/E/ > /I/

Esta vacilación opera no presente de indicativo (p1, p2, p3 e p6), no presente de subxuntivo e no imperativo (p2) nalgúns verbos da CIII.

*pido, pides, pide, pedimos, pedides, piden
pida, pidas, pida, pidamos, pidades, pidan
pide, pedide*

TRIPLA ALTERNANCIA

Algúns verbos da CIII (servir, ferir, mentir, sentir, seguir...) presentan unha alternancia tripla no presente de indicativo, no presente de subxuntivo e no imperativo.

*sirvo, sɛrves, sɛrve, servimos, servides, sɛrven
sirvan, sirvas, sirva, sirvamos, sirvades, sirvan
sirve, servide*

RECOMENDACIÓN:

Vistas as posibilidades, no caso de que vos preguntasen sobre esta cuestión, deberedes conxugar os verbos nos tempos afectados (presente de indicativo, presente de subxuntivo e imperativo) e, en base ao comportamento do verbo, analizar e explicar o acontecido.

AS PERÍFRASES VERBAIS

As perífrases verbais son complexos formados por un verbo auxiliar, un verbo auxiliado e, ocasionalmente, por un nexo. O verbo auxiliar achega o significado gramatical (número, persoa, modo e tempo) e está conxugado; porén, o auxiliado, sempre aparece nunha forma non persoal e achega a significación léxica da perífrase.

Do punto de vista semántico teñen significación conxunta e non deben confundirse con secuencias verbais non perifrásticas. A diferenza reside no valor semántico que achega ou non o verbo auxiliar. Analicemos estas dúas oracións:

Edu chegou a facer o churrasco - Edu chegou a facer o churrasco

Aínda que ambas conteñen o mesmo enunciado, poden ser interpretábeis de maneira distinta. Se interpretamos que *chegar a facer* é unha perífrase, entón, Edu conseguiu facer o churrasco a pesar do vento, por exemplo. Porén, se interpretamos que é locución verbal, Edu chegou xusto á hora de facer o churrasco para cociñar. No primeiro, como vedes, chegar non significa propiamente chegar, senón que cede o seu significado ao verbo auxiliado.

Canto á clasificación, as perífrases podemos categorizalas da seguinte maneira:

		Perífrase	Exemplo
T E M P O R A L I S	FUTURIDADE	IR A + INFINITIVO PENSAR + INFINITIVO HABER (DE) + INFINITIVO	Vou ir a Muros pola festa do Carme Penso reclamar a factura Hei facer empanada de xoubas
	INMINENCIA	ESTAR PARA + INFINITIVO ESTAR POR + INFINITIVO	Está a/para chegar o Manolo Estou por botarte fóra
A S P E C T U A L I S	INCOATIVAS (Inicio da acción)	COMEZAR A + INFINITIVO BOTAR(SE) A + INFINITIVO PÓRSE A + INFINITIVO ROMPER A + INFINITIVO	Comecei a traballar no Zara Botouse a andar coma un tolo Púxose a bailar no medio do velorio Rompeu a chorar coma un bebé
	DURATIVAS (Indican unha acción inacabada)	ESTAR + XERUNDIO ESTAR A + INFINITIVO ANDAR + XERUNDIO ANDAR A + INFINITIVO SEGUIR + XERUNDIO LEVAR + XERUNDIO	Estou facendo un biscoito de Lotus Está a traballar desde as nove Anda xogando un partido no campo Anda a facer o traballo de Historia Seguimos mantendo unha boa relación Levo saíndo coa moza doce anos
	REITERATIVAS (Expresan repetición da acción)	VOLVER A + INFINITIVO	Volveu a chegar tarde á primeira hora
	TERMINATIVAS (Expresan acción rematada)	ACABAR DE + INFINITIVO DEIXAR DE + INFINITIVO CHEGAR A + INFINITIVO TER + PARTICIPIO ACABAR POR - INFINITIVO	Acababa de chegar cando falou Deixei de traballar o ano pasado Chegarás a facer unha obra Teño aprobado outros anos Acabou por deixar o fútbol
M O D A L I S	DE OBRIGACIÓN OU NECESIDADE	HAI QUE + INFINITIVO HABER (DE) + INFINITIVO TER QUE/DE + INFINITIVO DEBER (DE) + INFINITIVO	Hai que viaxar máis! Has facer ben a cama pola mañá Tes de ir cedo para a escola Debes pensar máis antes de falar
	DE HIPÓTESE OU PROBABILIDADE	HABER (DE) + INFINITIVO DEBER (DE) + INFINITIVO PODER + INFINITIVO	Han ser as doce pasadas Debeu de pasar algo.. Pode ter os seus corenta anos

OS ADVERBIOS E AS LOCUCIÓNS ADVERBIAIS

Os adverbios son unha clase de palabra invariábel en xénero e número que operan como modificador dun verbo, dun adxectivo ou doutro adverbio. Nalgúns casos, algunhas frases posúen valor adverbial e, por tanto, considéranse locucións adverbiais. Por exemplo, a frase *Escollino aleatoriamente* pode ser reformulada como *Escollino ao chou*, así pois, *aleatoriamente* e *ao chou* están operando como o mesmo tipo de palabra do punto de vista sintáctico.

Canto á clasificación podemos establecer a seguinte en función do significado:

		Adverbios e locucións adverbiais que cómpre revisar	Exemplos
T I P O L O X Í A	DE LUGAR (responden a onde?)	Xalundes (por calquera lugar) U (onde?) → só interrogativo Aquén (neste lado)	Estará por xalundes U-la miña irmá? Ula? Vivimos aquén do Miño, en Tui
	DE TEMPO (responden a cando?)	Xacando (pasado afastado) Hogano (hoxe en día) Acotío (todos os días) Asemade (ao mesmo tempo)	Xacando tamén estiven eu alí. Hogano xa non se fan bos coches Corre acotío para mellorar a saúde Come e fala asemade
	DE CANTIDADE (responden a canto?)	Ben (de cantidade)	Aquel home é ben parvo Comeu e quedou tan tranquilo
	DE MODO (responden a como?)	Paseniño - paseniñamente (lento) A eito - ás toas (aleatoriamente) De balde (gratis)	Foi paseniñamente entrando en razón Fixo un exame ás toas Os concertos son de balde
	DE AFIRMACIÓN (reforzan a afirmación)	Abofé Xaora	Abofé que voul Fun eu, xaora que sil
	DE NEGACIÓN (reforzan unha negación)	Sequera	Sequera avisaras de que non viñas
	DE DÚBIDA	Quizabes Talvez Seica	Quizabes sexa mellor que marche Ti talvez penses que son parvo Seica non querías vir...

Neste cadro móstranse algúns exemplos de adverbios e locucións adverbiais que poden xerar confusión ou descoñecemento. Debedes ter en conta que memorizar todos os adverbios é imposible, por tanto, a única forma de analizalos correctamente é entendendo a súa función sintáctica.

Por exemplo, no enunciado *Trouxen carne _____* sabemos que nese oco só pode haber unha clase de palabra: o adxectivo: *fresca, podre, pasada...* Da mesma maneira, en *Corrín _____* sabemos que aí só pode haber un adverbio: *moito, algo, rápido...*

AS PREPOSICIÓNS E AS LOCUCIÓNS PREPOSICIONAIS

As preposicións son unha clase de palabras relacionantes que fan de nexo entre dous elementos, convertendo o segundo en complemento do primeiro. Ademais, son invariábeis e non posúen significado léxico, só gramatical.

ERROS MÁIS HABITUAIS

- *a parte de → á parte de
- *a pesares de → a pesar de
- *a redor de → arredor de
- *acarón de → a carón de
- *arrente de → a rente de
- *cara → cara a
- *frente a → fronte a
- *hacia → cara a
- *hasta → até, ata
- *perto → preto
- *según → segundo
- *sin → sen

Por influencia do castelán hai algúns usos estendidos que debemos evitar:

- A preposición “a” algunhas perífrases verbais: *Vou a facer unha reforma na casa, Volveu a sacar outro dez.*
- A preposición “a” logo dun infinitivo subordinado a un nome para indicar obrigatoriedade: *Foi o prezo a pagar → Foi o prezo que tivemos que pagar.*
- A preposición “a” para introducir un complemento directo → *Vin a teu primo.*
- A preposición “baixo” para expresar punto de partida: **Baixo o meu punto de vista... → Do meu punto de vista...*

CONXUNCIÓNS E LOCUCIÓNS CONXUNTIVAS

As conxuncións son palabras invariábeis que serve para para relacionar oracións ou frases, marcando o tipo de relación sintáctica existente entre elas.

		CONXUNCIÓNS E LOCUCIÓNS	Exemplo
COORDINANTES	COPULATIVAS	e, nin, mais, a mais, e mais	Iremos ti mais eu
	DISXUNTIVAS	ou, ou ben	Vés ou quedas?
	DISTRIBUTIVA	ou _ ou, xa _ xa, ora _ ora, quer _ quer	Ou calas ou vas para fóral
	ADVERSATIVA	pero, mais, así e todo, con todo, non obstante, porén, agora ben, ora ben,	Quixen organizar un partido mais non había xente suficiente
SUBORDINANTES	COMPLETIVAS	que, se	Pedíume se o acompañaba
	DE LUGAR TEMPORAIS MODAIS	onde cando como	Estou onde me pediches Chamou xusto cando cheguei Fixeno como me pediches
	FINAIS CAUSAIS CONSECUTIVAS CONCESIVAS CONDICIONAIS	para que, porque, co gallo de, a fin de que pois, xa que, posto que, porque, por mor así que, conque, por tanto... aínda que, a pesar de, malia que... se, con que, con tal de que, salvo que...	Falóume para que saltase Aceptou o trato posto que era bo para ela Cheguei tarde, por tanto , non me deixou ir Aínda que leu o libro, non fixo o traballo Con que non te mates estou contento
	COMPARATIVAS	ver adxectivo	Correu máis ca ti

Exercicios de gramática

1. Completar as frases coas formas do comparativo que teñan sentido

- A Encina sempre tivo moitos cartos el.
- O Rubén era fedello o seu curmán.
- O Miguel obtivo resultados bos pensaba.
- O Daniel é case rico o veciño.
- A Helena nunca estaba atenta min.
- A Carme ten leiras parece.
- Xamais conduciu ben elas.
- Agora é forteo Ricardo.
- O descoñecido sempre será mao o coñecido.
- Os perigos son grandes pensabamos.
- Están abraiados vós.
- As rendas son..... pequenas esperabades.
- O Santiago era divertido os compañeiros.
- A Irimia ten forza vostede.

2. Repara nas construcións *como todo o que era interesante daquela* e de *como afectan á infancia* e explica as diferenzas sintácticas e de significado existentes entre unha e outra. Sería posíbel substituír nalgún caso como por coma? Xustifica a resposta.

Aprendía galego nas clases de Francisco Carballo, no xermolo da Asociación de Veciños do Calvario, clandestina, como todo o que era interesante daquela... é por falarnos de cuestións universais, das inxustizas e de como afectan á infancia, das ledicias dun neno por pequenos sucesos, das súas penas nun mundo que ás veces resulta hostil.

3. Sinala os pronomes e indica a súa función.

- Non te me xuntas con el.
- Nunca che lle sucedeu outra igual.
- Quíxochenolo contar pero non llo permitimos.
- Non me entre nese cuarto.
- Procura que os alumnos lle estean calados mentres dá a clase.
- Este neno échenos ben riquiño.
- Os reis trouxéronllos todo o que lles pedimos.
- Co frío que ía os ósos sufríronnos moito.
- Coa separación os fillos sufríronnos moito.
- Participarónche moitos no concurso?

Exercicios de gramática

4. Coloque te ou che segundo corresponder.

- Lembro que ... ollou... fixamente.
- Esa luz non é boa para ... proxectar... a imaxe.
- Cando ías polo carreiro, a silva ... rachou... a camisa.
- Aquel barbeiro non ... rapou... a xeito.
- Nunca ... convencerá... de marchar.
- Non confíes máis nese amigo, ... vendeu... na primeira ocasión.
- E eu que ... coidaba... máis esperto!
- Cibrán ... rexeitou... os argumentos aquel día.
- Non sei se ... salientei... ben o que me interesaba.
- Esa desgraza ... marcou... para o resto da vida.

5. Corrixe os erros nos pronomes que presentan as seguintes oracións. Olo co te e che e coa colocación dos pronomes átonos.

- Eu esa comida rara nunca pedina. Te vou dicir máis, non quéroa ver diante na miña vida.
- Quen lle pediu un favor a quen? Ti o deberías facer por eu como eu sempre o fixen por ti.
- Oxalá pódalo entender, rapaz, pero con esa actitude che vai ir mal na vida.
- Non llo digas a meus pais, por favor. Eles aínda non sábeno.
- Pediumelo e deíxeivoslo na casa ao día seguinte.
- Isto recórdame a cando tróuxomo mollado, aquel traballo non había quen léseo...
- Se to pido polas boas, mo fas?
- Che vou dicir unha cousa, ou vés ou quedas, pero eu non te espero máis.
- Sempre pídeche ir ao baño e ti aínda déixaslle, vaia morro lle bota!
- O meu irmán nunca mira por eu, sempre mira por el, vaia egoísta!
- Eu pedínvoslo e me dixeches que non; agora veñen eles e dasllo? Parécete normal?
- Oxalá regálenos o GTA VI cando saia, o levo esperando seis anos.

6. No seguinte texto aparece a forma che empregada con dous valores claramente distintos. Coméntaos explicando por que son diferentes.

“—Mira, Vanesa, eu non che teño a culpa de que alucines coa túa nai e co que pasa! E se non lle queres falar, alá ti. Ela seguramente fixo o que tiña que facer, e eu estou ocupadísimo traballando. Pero ocupadísimo, entendes? Así que... Mira, vouche solucionar o teu problema de vez.”

Exercicios de gramática

7. Indica os valores de se nas seguinte oracións.

- Aquela tarde o ceo cubriuse de nubes negras.
- Xa o sabes, se me volves mentir, estás despedido.
- Falouse de moitos temas naquela reunión de delegados.
- Detectáronse movementos sospeitosos na casa daquela respectable muller.
- Agora non se saúdan, pero daquela axudáronse moito.
- Non me dixo se seguía saíndo con aquela rapaza alemá.
- Non se lle dixo nada máis á familia por respecto á súa intimidade.
- Con esta nova máquina, pódense elaborar 200 unidades ao mesmo tempo.
- Naquela tenda véndense as mellores rosquillas da vila.
- Ese can e ese gato sempre se están aloumiñando.
- Cibrán dúchase, afeitase e lava os dentes todos os días.
- Paulo e Manuel pegáronse.
- Queimouse?
- Se non teño vacacións no verán, tereinas no Nadal.
- Nin se inmutou.
- Neste lugar trabállase ben.
- Véndese automóbil antigo.
- Non sei se se foi ou non se foi.
- Danse clases particulares de chinés.
- Agarda por min á saída, se non teño medo.
- Atreveuse a facelo.
- Cortáronse vinte piñeiros.
- Pintouse demasiado e chamaba a atención.

8. Indica o valor dos posesivos nos seguintes enunciados.

- Sempre tiveron coche de meu.
- Este frigorífico custarache os seus cincocentos euros.
- Xa andan os da clase do lado a facer das súas.
- Polo que vexo, os teus nunca van ao fútbol.
- Ese nunca chegará a ter casa de seu.
- O Paulo xa che ten os seus vinte anos.
- Meu queridiño, que mal o pasou!
- Xa tomou as súas píldoras.
- O meu Carliños aínda non vai á escola.
- Xesús ten de comer de seu, non pasa fame.
- Os meus sempre van no verán á praia.
- Aquel cativo era intelixente de seu.
- Outra vez vén cos seus chistes baratos.
- Temos dúas piscinas de noso.

Exercicios de gramática

9. Indica o valor dos demostrativos nos seguintes enunciados.

- Ten un aquel que namora.
- Co aquel da festa non foi á clase.
- A túa compañeira si que ten aquel.
- Sempre tratou os libros con moita aquela.
- Ese filme non ten aquela ningunha.
- Hai que ver con que aquela trata o mozo.
- É bo rapaz, mais ten unha aquela que o fai moi feo.
- Coa aquela do accidente quedaron todos apesarados.
- O individuo ese non me engana a min.
- Iso non é un mozo, é un farrapo.
- Daquela aínda ti eras pequena.
- Cando veu daquela, estábache mellor conservado.
- Daquela déixochos na conserxería.
- E con estas, esfumouse en cuestión de segundos.

10. Elixo entre antepretérito de indicativo e pretérito de subxuntivo segundo corresponder.

- A xefa pedíume que o _____ (pensar) e decidín renovar na empresa.
- Martiño _____ (marchar) cando eu cheguei?
- Eu xa _____ (suspender), non sei que me dis!
- Oxalá _____ (ir) a Roma e non a Málaga.
- Se ti _____ (querer), poderías ser un número 1.
- Meu pai díxome que _____ (chegar) tarde ao colexio.

11. Conxuga o infinitivo cando for posíbel.

- Despois de chegar, puxémonos a conversar un anaco.
- Por non estudar nada, vas levar un suspenso.
- Ao morrer nácese outra vez.
- Para chegar a esa conclusión cumpriría ver novas probas, e que nos puxésemos a traballar en serio.
- De chegar a algo, non será polos esforzos que ti mesmo fas.
- Ao decidir o futuro da empresa cometemos graves erros de apreciación comercial; ben nos debiamos decatar de que a realidade era outra, e pór os alicerces dunha sociedade competitiva nas novas tecnoloxías da información.
- Sen realizar algunhas melloras na explotación nunca tiraredes grande rendibilidade; con facer a estabulación libre e uns silos máis amplos, xa poderíades producir a bo prezo na empresa.
- Decidimos facer unha longa viaxe aos Estados Unidos para ver o sitio onde caeron as Torres Xemelgas no 2001 e apreciar as belezaas da cidade; en caso de acharnos a gusto, prolongariamos a estada.

Exercicios de gramática

12. Transforma os enunciados empregando o infinitivo conxugado.

- Despois de que marchases, púxose a recitar.
- Así que llelo contamos, desfaciáanse en gargalladas.
- Cando o sacaron do coche en chamas, xa era demasiado tarde.
- Cómpre que andedes máis lixeiros para que cheguesdes con tempo.
- Nesta piscina fai falta que saibades nadar.
- Non é necesario que vos mergulledes ata o fondo.
- Non estaría mal que colleses o primeiro tren para Ourense.
- Se foses un bo fillo, faríasme moitos presentes.
- Se os indios fosen sempre os bos, esas películas veríanse menos en USA.
- Como non vendamos os electrodomésticos, non teremos nin para comer.
- Como non te presentes a retreta, darante por desertor.
- Para que achásedes ouro, teriades que vir cen anos antes.
- Para que mellorasen as publicacións, habería que modernizar a imprenta.
- Despois de que saian do prelo, xa faremos a revisión da segunda edición.
- Se contásemos con el, non estaríamos agora parados.

Exercicio da PAU 2021. No texto aparecen catro infinitivos subiñados. Indique cal deles está conxugado e por que. Sinala tamén se os outros tres se poden conxugar ou non e explique os motivos.

Pero... non estabamos confinados? Non era este o intre soñado para relaxarnos, estar coa parella, cos fillos e fillas, con nós mesmos, para dedicarnos en definitiva a todo aquilo que non podemos facer habitualmente? Por que utilizamos a mesma escala de valores da plusvalía para referírmonos a algo tan incuantificábel como a liberdade humana?... Aquí se agocha, para min, un dos maiores logros do capitalismo como sistema: cando temos tempo de sobra, tempo libre, tempo sen ataduras, non sabemos que facer con el... Pero tamén os adultos necesitamos momentos de desconexión mental que nos permitan limpar o lixo que acumulan as nosas cabeciñas e dar paso a todas esas ideas que, nalgún momento, poden transformarse en coñecemento...

13. Emprega o futuro de subxuntivo naqueles casos que for preciso.

- Cando atope o enderezo, chamareite.
- Teréillelo moi en conta aos que me axuden.
- Cando poida, ireite visitar.
- Cando poidan, vaian vela.
- Faga como queira.
- Regálelles algo aos que o axuden.
- Déixenme estes pratos ben á vista!
- Se quere vela, pague por adiantado.
- Cando teña tempo libre, irei a Polonia.

Exercicios de gramática

14. Conxuga os verbos e indica que tipo de alternancia vocálica se produce nos verbos.

- Ultimamente non (acudir; el) _____ ao teatro tanto como antes.
- O noso seguro (cubrir) _____ toda clase de accidentes.
- É moi cauta, sempre (medir) _____ moi ben as súas palabras.
- Todos eses vellos aparatos xa non (servir) _____ para nada.
- Se non(dormir; ti) _____ máis de cinco horas é lóxico que esteas canso.
- Son aínda moitos os que (sufrir) _____ as consecuencias da guerra.
- (Seguir; ti) _____ sendo a mesma persoa de sempre.
- É no século XIX cando (rexurdir) _____ a nosa literatura.
- Nunca din a verdade, sempre (mentir; eles) _____.
- A lúa xa non (lucir) _____ tanto como outros días.

Exercicio da PAU 2017. Que tipo de irregularidade morfolóxica presenta a forma verbal sobes (Agora mesmo sobes ao teu cuarto e remexes no camión de roupa que tes polos catro armarios), explica en que consiste e indica a que formas verbais do verbo subir afecta. Que forma debería usar o pai de Vanesa se empregase o modo imperativo?

15. Clasifica as perífrases verbais presentes nas seguintes oracións.

- Vou deixar o coche no aparcadoiro, que onte houbéronmo roubar; xa tiña a fechadura un pouco forzada. Cando acabe de pagar a casa, hei de mercar unha praza de garaxe porque quero durmir tranquilo e non ter que andar con preocupacións.
- Este mes andan a recoller os pexegos. Segundo a televisión, está para mudar o tempo e hai que darse présa.
- Debe vivir aquí un gaiteiro. Sempre está ensaiando e deberías chamarlle a atención para que non volva a tocar a esas horas da noite.
- A miña curmá anda para ter un neno. Non ficaba embarazada desde que se puxo a traballar na tenda, e agora volverá pedir a baixa.
- Puido morrer no accidente e desde entón deu en beber como unha esponxa. Como non deixe de visitar tanto os bares vai acabar con cirrose.
- Cando rompa a ferver a auga, bótalle as nabizas, que xa han estar medio cocidas noutra pota; báixaslle o lume e, cando remate de ferver, tornas a botarlle máis auga.
- Boteime a correr detrás del, xa o estaba collendo cando escorreguei e houben caer.
- Breixo segue sendo un lacazán; leva facendo que traballa moito tempo, porque di que non dá atopado un oficio á súa medida.
- Ti vai andando diante, que eu xa che levo camiñado moito e estou desfeito.
- Andas dicindo por aí moitas falsidades. Estás a xogar con pólvora e vaste queimar. Xa sei que non dás controlado, mais iso non é desculpa.
- En negocios peores me vin eu metido e sempre saín ben librado. Teño feito algún cambio con el e sempre fiquei satisfeito.

Practica...

Poñamos que **se** fala dun caso ficticio. O dun estudante galego calquera, matriculado nun grao que na Galiza só **se** pode cursar na UNED, porque o resto de universidades públicas deste país non o imparten. O alumno en cuestión realiza os seus estudos dende un dos centros radicados en Galiza, e é tamén en Galiza onde **se** examina. Inxenuo el, realiza todo o seu labor como estudante en galego. Na oralidade, na elaboración de traballos de avaliación e, naturalmente, nos exames. Nunha das materias resulta declarado "non apto" (suspense) pola única razón de que "el examen se ha redactado en gallego" (sic).

Até onde sabemos o estudante imaxinario reclama, sen éxito, diante desa universidade. Despois de esgotada a vía administrativa ordinaria, e grazas ao apoio d'A Mesa pola Normalización Lingüística, que afortunadamente existe, **acaba por presentar** demanda xudicial por discriminación. En Madrid **ten que ser**, por estar radicada alí a sede central da UNED. Xa non é polo dereito individual do estudante, senón por abrir unha cuña democrática e sentar precedente para o resto do estudantado galego. Cuestión de democracia.

Non foi unha sorpresa que un xuíz, precisamente de Madrid, decidise ("fallase": nunca ese verbo expresou tan ben o outro sentido, de erro) que este estudante non tiña razón. Con incríbel naturalidade afirma que para o uso do galego cómpre pedir permiso, e no caso de usalo, "siempre previa concesión de la autorización para ello". E só para as teses. Nunca para os exames. Peculiar concepción do exercicio dos dereitos a que teñen en Madrid.

Creo que se lle escapa a este señor que unha parte cada vez máis significativa de galegos e galegas xa non pedimos permiso para sermos nós, e tampouco para usar o galego. E non o faremos nunca máis. Aínda que a realidade é teimuda, e demostra que non todos somos iguais no Estado español. Español pode falar calquera cando quere e onde quere. Galego, non.

Bieito Lobeira. Adaptado de *Falar galego sen pedir permiso*. En Nós Diario (08/02/25)

1. No texto aparecen subliñados tres infinitivos. Indique se poden conjugarse e indique por que. En caso afirmativo, indique cal sería a oración resultante.
2. Analiza os valores do **se** nos exemplos marcados en letra grosa no texto.
3. Clasifica as perífrases verbais marcadas no texto.
4. "Os galegos e galegas xa non pedimos permiso". Que tipo de irregularidade morfolóxica presenta o verbo **pedir**? Explica en que consiste e indica a que formas verbais do verbo afecta.

Practica...

Por primeira vez na súa historia, a Corporación Radio e Televisión da Galiza (CRTVG) **vai permitir** que o exame de acceso para **traballar** neste ente sexa en español. Unha decisión que nunca se tomara desde que en 1985, hai 40 anos, **comezara a funcionar** a televisión e radio públicas galegas.

Unha resolución do director xeral da CRTVG, Alfonso Sánchez Izquierdo, que **se** coñeceu esta segunda feira, informaba de que se abría un prazo extraordinario para o cambio de idioma na proba tipo test do concurso-oposición para o acceso á corporación de medios públicos galegos.

"Este proceso selectivo", sinalá**se** na resolución, "é o primeiro que se realiza con este novo sistema, polo que se estima necesario concederlles ás persoas aspirantes un prazo de cinco días naturais (...), para de ser o caso, comunicar o cambio de idioma elixido".

Para A Mesa por Normalización Lingüística, esta decisión de **permitir** que os exames de acceso sexan en español implica que estamos ante unha situación na que "por primeira vez na historia non será preciso demostrar o coñecemento de galego para **traballar** na TVG".

Desde a CRTVG négase**se** esta afirmación da Mesa. A través dun comunicado remitido a este medio, explican que nas bases de convocatoria deste proceso indícase que na categoría de redactor ou redactora haberá un exame de galego "eliminatorio". A respecto do resto de persoal, sinala a CRTVG que están "exentas da proba" as que demostren que teñen o título do Celga ou equivalente.

En Nós Diario (03/02/25)

1. Indica se os infinitivos subliñados poden ser conxugados e explique por que; en caso positivo, escriba a oración resultante.
2. Analiza os valores do **se** nos exemplos marcados en letra grosa no texto.
3. Clasifica as perífrases verbais marcadas no texto.
4. No enunciado "A respecto do resto de persoal, sinala a CRTVG que están "exentas da proba" as que demostren que teñen o título do Celga ou equivalente" estase a introducir unha hipótese futura. Redacte o enunciado empregando axeitadamente o futuro de subxuntivo.

A sintaxe

AS FUNCIONES SINTÁCTICAS

As oracións son unidades sintácticas con verbo e os distintos complementos completan o predicado. As funcións que unha unidade sintáctica pode cumprir nunha oración son as seguintes:

- **Suxeito (SUX):** É o elemento que realiza a acción do verbo. Para identificalo debes modificar o verbo de número e o que varía é o suxeito: El fixo unha comida moi saborosa / Eles fixeron unha comida moi saborosa.
- **Complemento directo (CD):** Sobre el recae a acción do verbo. Para identificalo podes substituílo por o/a/os/as: Fixen os deberes → Fíxeno

OLLO!

O Complemento directo (CD) en galego non leva preposición a:

Cantou a canción da primeira cita → Cantouna

Vin o neno na praza → Vingo na praza

Porén, si pode levar preposición nalgúns contextos:

- Cando o CD é un pronome tónico: Vin a **el** na praza
- Cando o CD vai antes có verbo: **Ao neno** vino na praza
- Cando o CD é un nome propio (opcional): Vin a **Martín** na praza – Vin o Martín na praza – Vin Martín na praza
- Cando o CD é un nome de parentesco: Vin a seu **pai** na praza

- **Complemento indirecto (CI):** Indica o beneficiario da acción verbal. Para identificalo podes substituílo por lles/lles. Brais mercou un paraugas á súa avoa → Brais mercoulle un paraugas.
- **Complemento circunstancial (CC):** Complementa a acción indicando lugar, tempo, cantidade, modo, compañía, finalidade... Para identificalo debes ter en conta que responden a preguntas como cando, como, canto, onde ou para que?
- **Complemento predicativo (CPVO):** É un complemento con función adxectivo, polo que concorda en xénero e número co verbo principal: Chegou canso / Chegaron cansos.
- **Complemento de réxime (C.Réx.) ou Suplemento (Supl.):** É un complemento exixido polo verbo que vai introducido por unha preposición: Falaron de política / Chegou a alcalde.
- **Atributo (ATB):** Complemento propio dos verbos copulativos (ser, estar, parecer e semellar). Son substituíbeis por o/a/os/as: Antón é bo → Antón éo

ORACIÓNS COMPOSTAS: SUBORDINADAS E COORDINADAS

Ao longo da ESO, o alumnado aprende a analizar sintacticamente, aínda que moitas veces de forma mecánica. Deste modo, a maioría do alumnado acaba sabendo facer algo como isto:

Os meus pais **dixeron** algo onte pola noite
SUX (FN) PRED (FV) CD (FN) CCT (F.ADV)

Isto resulta sinxelo e comprensíbel. O problema xorde cando na estrutura a comentar aparece máis dun verbo. Cando nunha unidade sintáctica hai máis dun predicado, podemos falar de oracións coordinadas, bipolares ou subordinadas, dependendo da xerarquía que exista entre as unidades.

ORACIÓNS SUBORDINADAS

As oracións subordinadas son unidades sintácticas con verbo que dependen dun verbo principal e desempeñan unha función na oración (SUX, CD, Cl...). Collendo o exemplo anterior, poderíamos reformular a oración da seguinte maneira:

Os que me **criaron** **dixeron** que **calase** cando **cheguei** a casa
SUX (?) PRED (FV) CD (?) CCT (?)

Neste caso, podemos identificar que *os que me criaron* cumpre a función de SUX, mais ao tratarse dunha unidade con verbo pódenos causar confusión. As oracións subordinadas operan igual cós substantivos, adxectivos e adverbios e, por tanto, desempeñan as mesmas funcións sintácticas

Antes de debullar que tipos de subordinadas existen, é importante aclarar isto:

Tipos de que

A forma *que* pode xerar confusión, por tanto, debemos ter claro que clase de palabra é. A regra é simple:

- Que = o cal/a cal = pronome relativo → sub. adxectiva
- Que = iso = conxunción → sub. substantiva

Exemplos

O rapaz **que** falou é meu curmán > O rapaz o
cal falou é meu curmán
Pediume **que** calase > Pediume iso

O resto de formas

As formas *quen*, *cal*, *cuxo*, *canto*, *como*, *onde* e *cando* tamén poden xerar confusión. A regra é simple:

- Se introduce sub. adv. → conxunción → CC
- Se introduce sub. adx. → pronome relativo → MOD

Exemplos

A aldea **onde** nacín chámase Esteiro
Fai **como** queiras
Aparquei **onde** quixen

Subordinadas substantivas

Funcionan como unha FN e van introducidas por unha conxunción completiva que opera como NEXO. Poden identificarse substituíndoas por *iso* ou un pronome persoal.

Díxome **que** calase = Díxome iso = Díxome

As subordinadas substantivas cumpren as mesmas funcións sintácticas que as FN:

- **MOD:** Son consciente de que non viñeches a clase
- **SUX:** Quen faga o pago poderá vir á excursión
- **CD:** Pensaron que non podían faltar máis
- **CI:** Entregáronlle as notas a quen as pediu
- **ATB:** Os suplentes son os que menos adestran
- **C.Réx:** Lembrouse do que lle prometera

Subordinadas adxectivas

Funcionan como unha F.Adx e están introducidas por un pronome relativo. A súa función habitual é a de MOD:

Os xogadores que adestren ben serán titulares

Neste tipo de oracións, o pronome relativo ten función sintáctica dentro da subordinada. Para identificar a función debes illar a subordinada e substituír o pronome relativo polo seu antecedente e analizar a función que cumpre nesa oración.

Poñamos un exemplo: Os xogadores **que adestren** serán titulares → **Que** adestren
→ **Os xogadores** adestren → SUX

Os pronomes relativos poden cumprir varias funcións na subordinada:

- **SUX:** As verbenas que teñen orquestra son as mellores
- **CD:** As cousas que dis non teñen sentido
- **CI:** Chegou a nai á que lle pedín titoría
- **C.Réx:** Tróuxenche o libro do que che falara

Subordinadas adverbiais

Funcionan como unha F.Adv e, por tanto, cumpre as mesmas funcións cós adverbios. O nexa é unha conxunción sen función sintáctica.

- **CCL:** Cantei onde quixen
- **CCT:** Cantei canto quixen
- **CCCant:** Cantei canto quixen
- **CCM:** Cantei como quixen

AS ESTRUTURAS COMPLEXAS

Antes de entrar a analizar os tipos de estruturas complexas é importante entender ben o que son. Do mesmo xeito que as subordinadas, estas unidades tamén posúen dous ou máis verbos, mais, cal é a diferenza?

Nas estruturas, a diferenza das oracións subordinadas, as oracións non cumpren as funcións sintácticas habituais (SUX, CD, CI...), senón que teñen outro tipo de funcións (M1, EFECTO, CAUSA...)

Por exemplo, como analizamos o seguinte enunciado?

Fostes á festa a pesar de que estabades castigados

Se tivesemos que dicir que función cumpren esas oracións na frase non habería ningunha que nos encaixase. Isto é moi habitual nas estruturas coordinadas e bipolares, xa que as unidades sintácticas contan como unidades independentes/interdependentes.

		Nexos	Exemplo
C O O R D I N A D A S	COPULATIVAS (M1 - M2)	e, nin, mais, e mais...	Fixeron os deberes e marcharon rápido
	DISXUNTIVAS (M1 - M2)	ou	Vés á miña casa ou ficas na túa?
	DISTRIBUTIVAS (M1 - M2)	ou ... ou, quer ... quer, ben ... ben, ora ... ora	Ora chove, ora quente o sol
	ADVERSATIVAS (TESE-ANTÍTESE)	pero, mais, ora ben, ora que, porén, senón, emporiso, no entanto, non obstante...	Fixeron o que lle pedín, mais non cobraron o que dicían
B I P O L A R E S	CAUSAIS (CAUSA-EFECTO)	a causa de, dado que, pois, porque, xa que, visto que...	Castigáronme dado que cheguei tarde
	COMPARATIVA (T1 - T2)	igual ca, tan como, menos do que...	É máis listo do que pensaba
	CONCESIVA (OBJECCIÓN - CONCESIÓN)	aínda que, a pesar de que, así, ben que, mesmo que, pese a...	Aínda que teña moitos cartos, mercarei a pa máis barata
	CONDICIONAL (CONDICIONADO - CONDICIONANTE)	agás que, excepto que, a nada que, non sendo que, salvo que, se, sempre que, suposto que...	Salvo que queiras ir a Dereito, deberás cursar Matemáticas II.
	CONSECUTIVA (ANTECEDENTE-CONSECUCENTE)	así é que, así pois, así que, daquela, por iso, por tanto, xa que logo, de modo que...	Estás adestrando moito, así que estarás en boa forma.
	FINAIS (M1 - M2)	para, para que, a fin de que...	Estiven traballando moito para ter unha boa vellez

Exercicios de sintaxe

1. Marca as oracións subordinadas indicando o tipo de nexos, a clase de subordinada á cal pertence e a función que cumpre na oración.

- a. Gustaríame que me dixeses a verdade sobre o que ocorreu.
- b. O profesor, que é moi dedicado, axudou aos estudantes a prepararse para o exame.
- c. Penso que deberíamos estudar máis para obter mellores resultados.
- d. Chama a quen queiras.
- e. Estou no lugar onde me pediches matrimonio.
- f. Quero que veñas á miña festa de aniversario.
- g. Os traballos que pediu eran moi difíciles.
- h. Xogamos onde ninguén quería xogar.
- i. Décheslle os cartos que che pedira.
- j. Comeu canto quixo.
- k. Botou ao neno ao que lle puxo o parte.
- l. Pensou en quen nunca pensara.

2. Indica que tipo de unidades sintácticas son as seguintes.

- a. Comín e bebín o que quixen.
- b. Actúo ben con eles a pesar de non o mereceren.
- c. Cheguei tarde a clase, polo que non me deixou entrar.
- d. Bebeu máis do que debería.
- e. Ou vés comigo ou quedas na casa!
- f. Nin calei nin calarei.
- g. Non me falou ben, por tanto, non lle dirixirei máis a palabra.
- h. Despois dun ano volvíñ falarlle, a pesar do mal que me tratara.
- i. Estiven nas Canarias, porén, non fun ao Loro Park.
- j. Marchei porque non quería aturar máis parvadas.

Practica...

Non foron poucos os medios de comunicación **que** reaccionaron ao asasinato dunha educadora social nun piso de cumprimento de medidas xudiciais en Badaxoz (Estremadura) por parte dun dos menores reclusos pondo o foco na súa "agresividade" ou nos delitos **que** cometera. E non é novo, como xa vimos o pasado mes coa agresión a un enfermeiro do Chuac. Culpar a xente "enferma" ou "violenta, **que** "non está preparada para a convivencia", é, se callar, a resposta fácil, mais non a propia dunha sociedade que se presupón a prol dun sistema de reinserción, e fica moi lonxe da problemática real, que non é outra que a falta de recursos e de investimentos por parte das administracións públicas e, en consecuencia, a desprotección das traballadoras e os traballadores. E así o puxeron onte de manifesto centos de persoas que, convocadas polo Colexio de Educadoras e Educadores Sociais da Galiza (Ceessg), se mobilizaron na Coruña, Compostela, Lugo e Ourense para denunciar que "a precariedade laboral mata". O terríbel suceso do pasado domingo produciuse nun centro de atención a menores estremeño, pero puido acontecer tamén nun dos catro **que** hai na Galiza, onde as agresións constatan **que** as profesionais están soas. En conclusión, mentres non haxa unha vontade real de dar solucións, as educadoras sociais continuarán desprotexidas xa que o sistema seguirá fallando e sen cumprir a súa finalidade de reinserción.

Adaptado de Yuri Carrazoni en Nós Diario (14/03/25)

1. Analice morfolóxica e sintacticamente as catro formas que subliñadas no texto. Copie e identifique o tipo de cláusula ou oración que cada unha delas introduce.
2. Indique a función sintáctica que cumpren as catro unidades subliñadas no texto.
Xustifica a túa resposta.
3. Identifique no texto un enunciado un adversativo, un copulativo e un causal. Engada un segundo exemplo de cada tipo, ben tirado do texto ben de colleita propia, que empregue un nexos oracional diferente.
4. No texto fálase de "culpar a xente enferma". Analice a función que cumpre a frase subliñada nesa oración e explique se está ben non empregar a preposición.

Practica...

Unha casa sen balcón é hoxe en día unha froita con becho no mercado inmobiliario, tamén aquela á **que** non lle toca a luz do sol. Esas cousas, **que** sempre importaron, agora importan moito máis e, diante da ameaza dun novo confinamento ou unha nova pandemia, a xente quere terra que pisar. Con todo, eu, **que** vivo xa na aldea, que decidín hai ben de anos ter espazo e luz e terra abonda, non sei ben **que** pensar. Porque para min o período de confinamento fíxome reflexionar tamén sobre ese modelo de cidade difusa, de améndoa de núcleo urbano no que moitas de nós nos embarcamos alá polos finais dos noventa e a primeira década dos dousmil. Decateime, neses días cara adentro, eses días de ocupar con plena consciencia o espazo doméstico, da impostura deste rural **que** estamos construíndo.

Para min, de procedencia urbana, o campo, a natureza, foi sempre, antes que nada, paisaxe. Eu o que quería era vivir nunha contorna fermosa, alimentarme da beleza malia non saberlle o nome aos paxaros nin as herbas, non ter nin idea dos ciclos lunares nin das épocas de semente e de colleita. Tampouco me importaba saber moito sobre a veciñanza, nin a igrexa nin os santos, nin as familias nin as súas historias, esas manchas de aceite que perviven e trazan mapas invisibles. Habitar a aldea como moitas de nós fixemos e continuamos facendo é un simulacro, un coma quen. Porque, en realidade, a présa, a impersonalidade, o individualismo trouxémolos canda nós ao vir habitar aquí. Vivimos na aldea como se vivísemos nun espazo residencial, nun barrio desa cousa que se denominou cidade-xardín, pero que, é importante subliñalo, non chegou nunca a implementarse de verdade. Os que vivimos na contorna rural das grandes cidades galegas sabemos ben **que** habitamos un espazo híbrido, un frankenstein sociolóxico, que non é quen de crear un concepto cabal de comunidade.

Rexina Vega. Tempos Novos. 10/02/2021 (adaptación)

1. Analice morfolóxica e sintacticamente as formas que subliñadas no texto. Copie e identifique o tipo de cláusula ou oración que cada unha delas introduce.
2. Indique a función sintáctica que cumpren as unidades subliñadas no texto. Xustifica a túa resposta.
3. Identifique no texto un enunciado causal, un comparativo, un adversativo e un copulativo. Engada un segundo exemplo de cada tipo, ben tirado do texto ben de colleita propia, que empregue un nexos oracional diferente.

A semántica e as relacións de significado

A SEMÁNTICA

A **semántica** é disciplina lingüística que se ocupa do estudo do significado dos signos e das relacións que estes teñen entre si.

Un signo lingüístico componse de tres eixos: **significante, significado e referente**. Noutras palabras, se ouvimos a secuencia fonética /kan/ relacionámola co significado “mamífero carnívoro doméstico da familia dos cánidos” e na nosa mente somos capaces de visualizalo. Isto ocorre da mesma maneira á inversa, se, por exemplo, vemos un pastor alemán, podemos relacionalo co significado “mamífero carnívoro doméstico da familia dos cánidos” e coa secuencia fonética /kan/.

Con todo, a relación entre significante e significado non sempre é biunívoca; as linguas non teñen unha palabra para designar cada elemento da realidade e, por exemplo, a secuencia fonética /banko/ pode debuxar na nosa mente distintos referentes. Pola contra, as secuencias /kontento/ e /alɛɣre/ fan referencia ao mesmo significado.

CAMPO SEMÁNTICO

O termo **campo semántico** emprégase para se referir a unha serie de significantes que gardan algún tipo de relación entre si. Para isto, a semántica emprega o concepto **sema**: trazos significativos mínimos dun significante. Por exemplo, se escollemos o campo semántico dos asentos, deberíamos establecer unha serie de semas: [obxecto construído para sentar] [con respaldo] [para unha persoa] [con brazos] [con patas] [feito de material duro] [baixo].

Así, se quixermos opoñer *cadeira* a *banco*, teríamos que analizar que semas teñen en común e cales son diferentes. *Cadeira* sería un [obxecto para sentar] [con respaldo] [para unha persoa] [con patas] mentres o *banco* sería [obxecto para sentar] [con ou sen respaldo] [con patas] e [feito dun material duro].

CONNOTACIÓN E DENOTACIÓN

Debemos distinguir entre o denotativo e o connotativo. Denominamos denotativo a aquel significado que aparece nos dicionarios. Este ten un carácter obxectivo e é compartido pola totalidade dos falantes. Pola contra, o significado connotativo é a aquel que se engade ao significado base e é, por tanto, subxectivo e asociado a valores afectivos, estilísticos, ideolóxicos...

Auga ten un significado denotativo coñecido por todos e todas as falantes: "líquido do que están compostos os mares, océanos, ríos, etc". Porén, tamén pode significar "sinal de alerta" nos ambientes delitivos ou pode tamén estar asociado á limpeza.

RELACIÓNS DE SIGNIFICADO

Antonimia

É a relación que se establece entre dous signos lingüísticos pola oposición dos seus significados. O concepto de antonimia é bastante difuso e debatido, con todo, podemos falar de tres tipos de antónimos:

Exemplos

Gradual → quente - morno - frío

Complementario → vivo - morto

Recíproco → pai - nai

Antonimia

É a relación que se establece entre dous signos que, tendo distintos significantes, teñen o mesmo significado. Ao igual cá antonimia, podemos atopar varios tipos de sinónimos:

Exemplos

Perfectos → contestar - responder

Parciais → morrer - palmar - espichar

Hiperonimia, hiponimia e cohiponimia

Entre significados tamén poden producirse relacións de inclusión.

Exemplos

Hiperónimo

Flor

Hipónimos

Tulipán - rosa - margarida

Cohipónimos

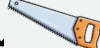
Polisemia e homonimia

Tanto a polisemia como a homonimia serven para referirse a un mesmo significante que posúe máis dun significado. Porén, son dous fenómenos distintos. Nas palabras homónimas, a pesar de coincidir no significante, non son a mesma palabra.

Exemplos

Homonimia

Polisemia

MUDANZAS SEMÁNTICAS

Co paso tempo é frecuente que, xunto co mundo, os significados vaian mudando. Alén da incorporación de novos vocábulos ao noso idioma, tamén acontece que as palabras aumenten os seus significados ou se transformen. Deste modo, nunha época o "apéndice da pel das aves" pasou a significar "aparello que serve para escribir" porque as plumas comezaron a empregarse para ese fin.

Practica...

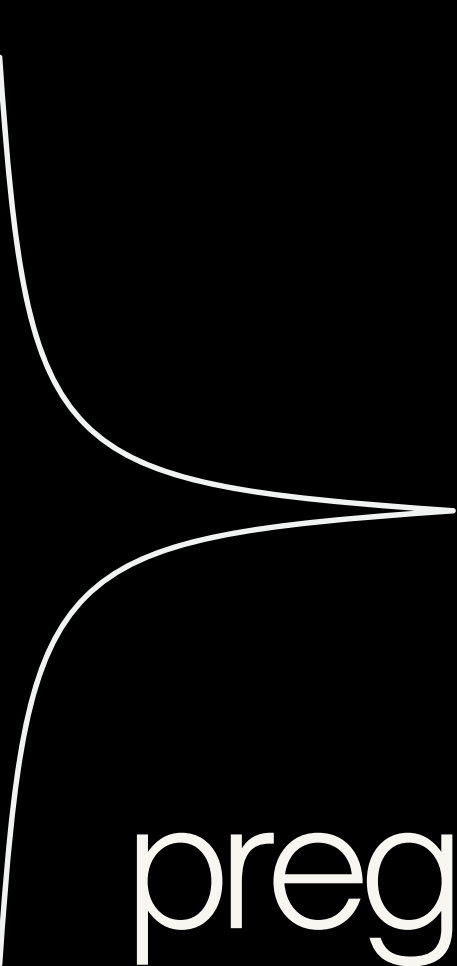
Nos últimos anos, converteuse nunha moda sinalar a mocidade actual como unha xeración feble, hipersensible e pouco preparada para afrontar os desafíos da vida. O termo “xeración de cristal” **resoa** con forza nos medios e nas redes sociais, case sempre cunha connotación negativa. Moitos aseguran que os mozos e mozas de hoxe non toleran a frustración, precisan constantes validacións e viven protexidos nunha burbulla que os illou da realidade. Pero, ata que punto esta **visión** é certa?

Non é a primeira vez que unha xeración máis vella critica a seguinte. No pasado, a xuventude foi acusada de rebelde, conformista, egoísta ou despreocupada. O que hoxe se ve como fragilidade pode ser, en realidade, unha maior conciencia social e unha nova maneira de relacionarse co mundo. A xuventude actual non ten medo de falar de saúde mental, de denunciar condicións laborais **precarias** nin de poñer límites a situacións abusivas. É isto unha proba de debilidade ou máis ben de valentía?

A sociedade cambiou. Durante anos, ensinaron a endurecerse, a tragar humillacións no traballo, a non expresar sentimentos porque iso era “ser forte”. Hoxe, esa idea está en cuestión. En lugar de aguantar en silencio, os mozos e mozas prefiren alzar a voz. En vez de aceptar que “as cousas sempre foron así”, reclaman un cambio.

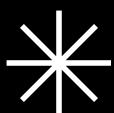
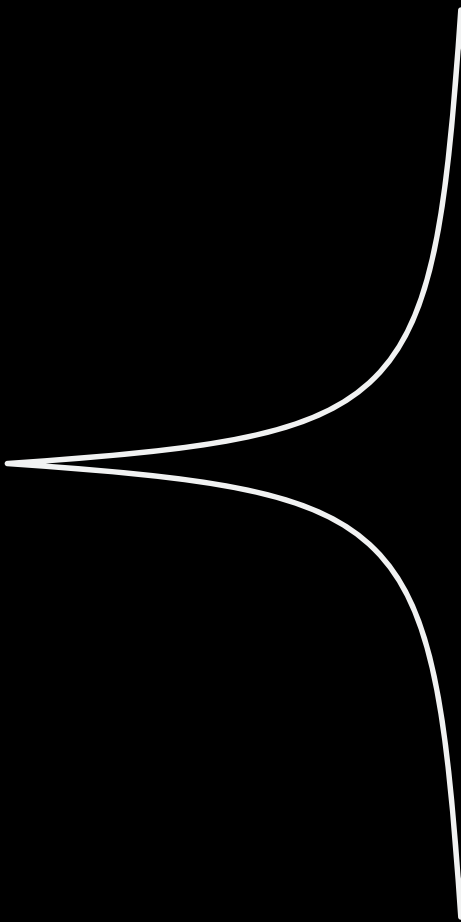
Con certeza, non se pode negar que as redes sociais e a cultura do inmediato tamén tiveron un impacto. A comparación constante, a necesidade de aprobación e a **hiperconectividade** poden xerar ansiedades antes pouco habituais. Pero isto non significa que a xuventude sexa máis débil, senón que enfronta desafíos distintos aos doutras épocas. En definitiva, máis ca unha “xeración de cristal”, estamos ante unha xeración que se atreve a cuestionar o que outras simplemente aceptaban. E quizais iso incomode a quen prefire que nada cambie.

1. O texto sinala que “o termo ‘xeración de cristal’ resoa con forza nos medios e nas redes sociais, case sempre cunha connotación negativa”. Explica os conceptos connotación e denotación e explica o significado da afirmación.
2. Atopa no texto tres tipos de relacións semánticas distintas.
3. Atopa un campo semántico representativo do texto, define a palabra clave e indica dúas palabras que pertencen a ese campo semántico.
4. Indica o significado que teñen as palabras marcadas no contexto do artigo.

pregunta 3

a lingua e os seus falantes

“Os límites da miña lingua son os límites do
meu mundo”

Ludwig Wittgenstein

Os comentarios de sociolingüística

A maior parte da proba de Lingua Galega e Literatura, e en especial esta pregunta 3, fundaméntanse en analizar e comentar textos e iso ten un problema: comentar non é unha resposta. O alumnado, polo xeral, busca respostas concretas que memorizar e plasmar no exame; porén, nestas probas a memoria non serve de apenas nada.

Atopamos, por tanto, dous problemas:

Un mundo de respostas correctas

Na pregunta de sociolingüística existe unha casuística case infinita de respostas. Pódenche solicitar un texto argumentativo moi aberto, moi concreto, sobre unha medida normalizadora, sobre unha situación diglósica... Atopar un esquema que memorizar e plasmar no exame é case un imposible xa que hai tantas respostas como situacións a comentar.

Un mundo de respostas incorrectas

Da mesma maneira que hai unha infinidade de respostas correctas tamén as hai de incorrectas e isto tamén é un problema. Cando analices unha viñeta, por exemplo, podes enfocar o texto de distintas maneiras mais podes empregar argumentos que, aínda que sexan “a túa opinión”, non teñen fundamento teórico e que, por tanto, non son axeitados para unha análise sociolingüística obxectiva.

QUE NON É UN COMENTARIO DE SOCIOLINGÜÍSTICA

O importante neste curso será, pois, aprender a analizar a realidade sociolingüística e a atopar respostas que sexan correctas e axeitadas para ese contexto concreto. Nesta pregunta débese manter un esquema argumentativo de introdución - desenvolvemento - conclusión mais non cómpre levar textos previamente memorizados.

QUE DEBES EVITAR?

Arredor da materia de Lingua Galega e Literatura existen unha serie de mentiras que se reproducen xeración tras xeración mais que son percibidas como reais no ideario colectivo. Calquera alumno ou alumna, se tiver que facer un comentario sobre a situación sociolingüística do galego, diría que o “galego é moi bonito”, que é “parte da nosa ideosincrasia”... Isto, se ben fica moi rimbombante, dista moito da análise sociolingüística.

Por tanto, evita os discursos **GADIS** ou os comentarios feitos coa bandeira na man e céntrate en empregar os conceptos e analizar a realidade obxectiva dos feitos tomando como referencia a bibliografía e os conceptos.

Isto non vai de defender desde o corazón, senón desde a cabeza.

As variación interna da lingua

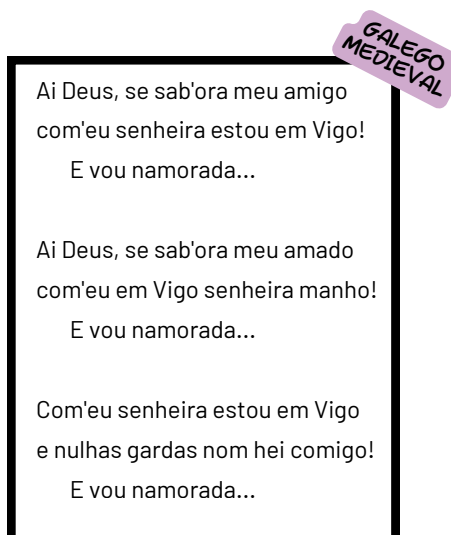
As linguas non son uniformes nin inalterábeis, senón que están suxeitas a mudanzas que conforman as distintas variedades lingüísticas, cuxa existencia está relacionada con factores históricos, xeográficos, culturais, sociais, profesionais e contextuais. Tanto a estrutura interna das linguas como o seu uso son, pois, heteroxéneos, dinámicos e multiformes.

As variedades xorden no seo da comunidade en función deses factores anteriormente sinalados e son utilizadas polos falantes dun xeito espontáneo, natural e non planificado. Non obstante, sobre aquelas variedades da lingua que non se corresponden co estándar pesa habitualmente o prexuízo de consideralas incorrectas ou desvidadas. En realidade, do mesmo xeito que non hai linguas superiores e inferiores, tampouco hai variedades mellores ou peores. Todo depende da situación comunicativa e do contexto sociocultural onde se insira o acto comunicativo.

As linguas varían en torno a catro eixos de variación: **tempo**, **espazo**, **nivel sociocultural** e **contexto**.

VARIACIÓN DIACRÓNICA OU HISTÓRICA

As variedades diacrónicas teñen que ver coas diferenzas que se van dando nunha lingua ao longo das sucesivas etapas da súa historia. Se ben non temos rexistros orais das falas do século XV, podemos interpretar dos escritos distintas mudanzas tanto léxicas como morfolóxicas e sintácticas. É por iso que no caso do galego, adóitase considerar a existencia de tres grandes variedades diacrónicas: o galego medieval, o galego medio e o galego contemporáneo.

VARIACIÓN DIAFÁSICA OU FUNCIONAL

Unha mesma persoa exprésase de diferente maneira se está en familia ou nunha reunión coa Administración; se está a falar de deportes ou de física cuántica; se se dirixe a un superior ou a un empregado; ou se está no bar ou nunha conferencia. As distintas variedades diafásicas, tamén chamadas rexistros, dependen das relacións existentes entre as persoas interlocutoras, dos temas abordados, das circunstancias contextuais do acto comunicativo ou do propósito que teña a mensaxe.

O **registro formal**, por exemplo emprégase en actos comunicativos dun contido intelectual alto, xeralmente planificado. Pola contra, o **registro coloquial** está relacionado cos contextos onde as relacións son estreitas e o nivel de confianza é maior. Nesta variedade lingüística son habituais os coloquialismos, os dialectalismos e, mesmo, os castelanismos.

Estimado señor, comunícolle que mañá non poderei asistir á reunión por motivos persoais. Lamento as posibles molestias ocasionadas.

FORMAL

Ei, tío, mañá non vou poder ir á carallada esa da reunión por movidas na casa. *Perdona* por andar cambiándoches os plans á última hora.

COLOQUIAL

VARIACIÓN DIASTRÁTICA OU SOCIAL

As variedades sociais ou diastráticas, tamén chamados sociolectos, correspóndense cos diferentes grupos, segmentos e clases sociais que existen dentro dunha comunidade falante. O nivel cultural, o hábitat, a profesión, o sexo, a idade, a extracción social ou o poder adquisitivo son factores que determinan a existencia e as propias características deste tipo de variedades. Distínguense, polo xeral, **tres niveis de lingua**: o **culto**, o **medio** e o **vulgar**.

As diferenzas diastráticas están pouco marcadas na nosa lingua, por mor da inexistencia durante séculos de clases altas e cultas que empregasen o idioma neses ámbitos de prestixio. Ora ben, desde o momento en que se recuperan as funcións sociais elevadas e se amplían os ámbitos de uso, comeza a erixirse unha variedade lingüística que se relaciona con estes ámbitos: o estándar.

Dentro das variedades sociais debemos salientar aquelas creadas por grupos determinados, isto é, aqueles subcódigos propios dun pequeno estrato poboacional. Neste senso, podemos salientar tanto os tecnolectos, falas propias dun sector profesional (medicina, informática...) e como as xergas, ligadas a un grupo con finalidade autoidentificadora (barallete, latín dos chafoutas...). Finalmente, tamén adquiriron importancia aquelas variedades diastráticas propias de grupos asociados á marxinalidade (drogas, delincuencia, ludopatía...), estas reciben o nome de argot.

TECNOLECTO

O paciente ingresou con febre elevada, taquicardia e disnea. Realizouse unha analítica completa e unha radiografía torácica.

XERGA

Onte fun co chafalleiro ó garfelo a chusar un morlo con pingo. Despois trapallamos un chisquiño, pero viñeron os xardelos e tivemos que fuxir.

ARGOT

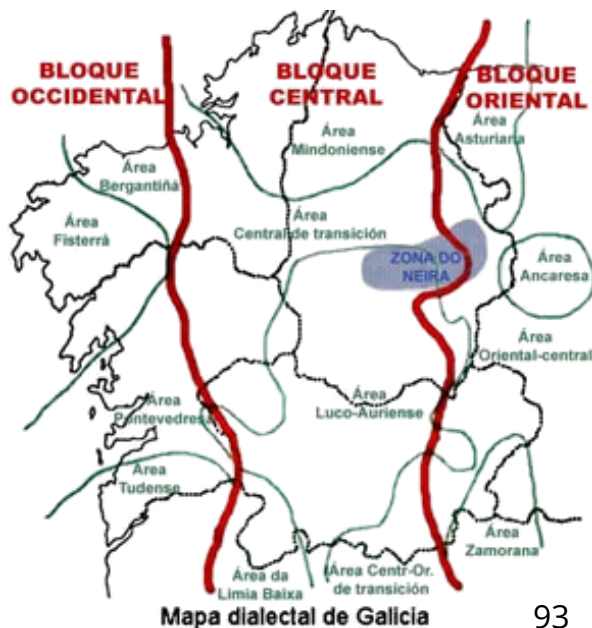
Onte pillei medio. Estaba potente, boa merca. Logo fomos pillar máis, que o mono viña forte. O camelo chegou tarde, pero trouxo material do bo.

VARIACIÓN DIATÓPICA OU XEOGRÁFICA

Calquera falante pode atopar diferenzas na forma de falar entre unha persoa de Carnota e outra de Allariz. Isto débese a que as linguas non son uniformes, senón que evolucionan de distinta maneira nas distintas partes do territorio. Isto tampouco é unha cuestión inherente ao galego, senón que noutras linguas tamén acontece o mesmo. Unha persoa de Cidade de México fala distinto a unha de Valladolid; unha de Mánchester fala diferente a unha de Nova Orleans...

Unha lingua é unha entidade abstracta que se concreta nun acto de fala. Así, o galego non se consolida igual en Tomiño que en Viveiro, porén, ambas as falas son consideradas como *galego*. Dependendo, pois, de onde é cada falante, empregará unha lingua cunhas características ou outras. Esas modalidades idiomáticas reciben o nome de dialectos, aínda que no caso do galego hai que falar de *bloques*, que se subdividen en áreas e estas en subáreas.

En Galicia chamamos bloques ás diversas modalidades xeográficas do galego. Os estudos dialectolóxicos establecen a existencia de tres bloques divididos polas isoglosas (líña divisoria imaxinaria) pantalóns/pantalós e pantalós/pantalois. Ao occidente da isoglosa pantalóns/pantalós estaría o galego occidental; ao oriente da isoglosa pantalós/pantalois estaría o galego oriental e, entre as dúas estaría o galego central.

Os trazos dialectais fundamentais

sin gheada
 con gheada

distinción /s/ - /θ/
 seseo implosivo (cinco/des)
 seseo explosivo e implosivo (sinco/des)

Trazos dialectais moi importantes

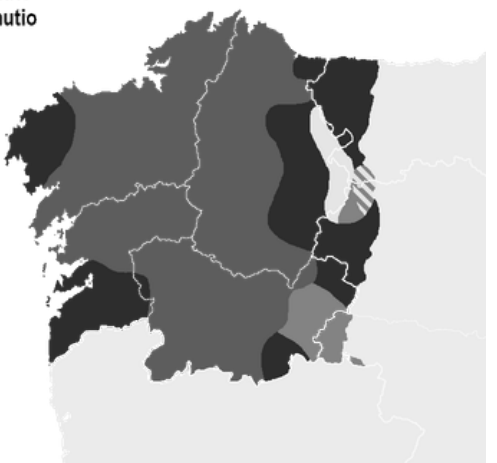
ti
 tu

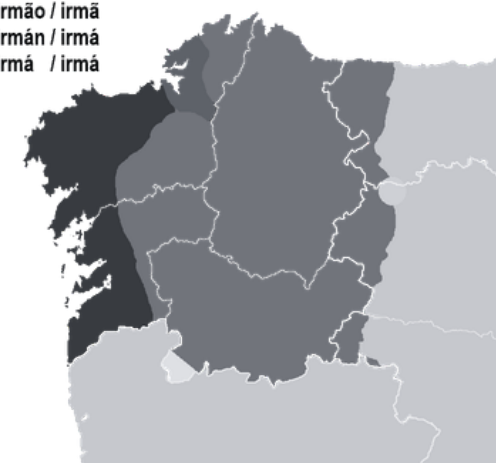
el
 il

moito
 muito
 muto
 mutio

irmán / irmán
 irmao / irmá(n)
 irmão / irmã
 irmán / irmá
 irmá / irmá

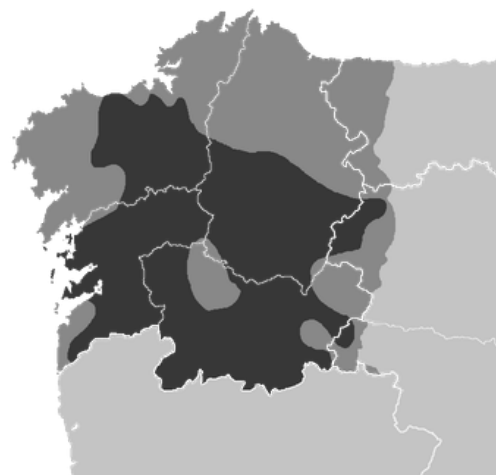

Outros trazos dialectais

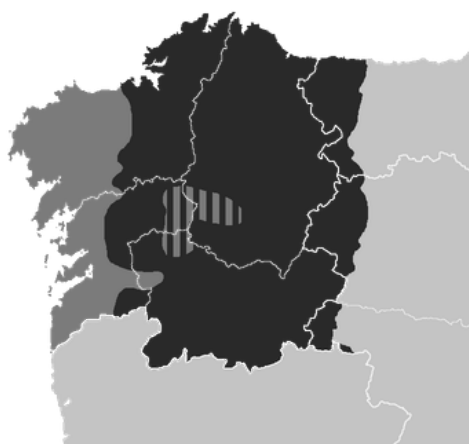
■ catro
 ■ cuatro

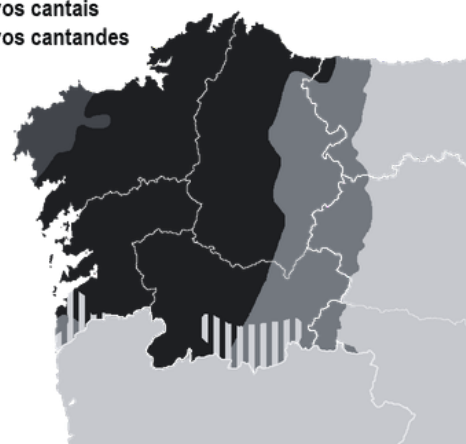
■ cantabamos
 ■ cantábamos

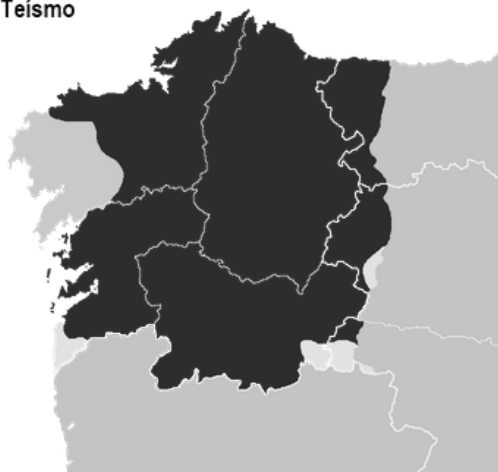
■ colliche(s)
 ■ colleche(s), colleste(s)

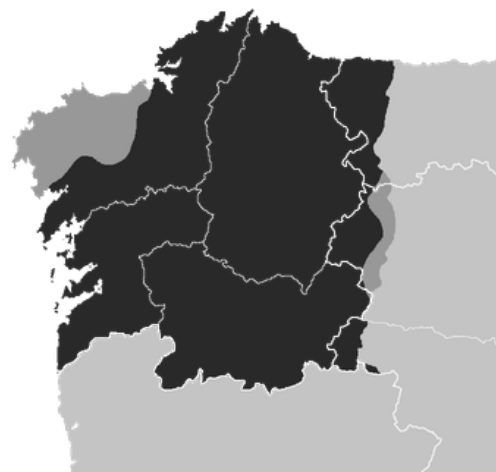
ti cantas:
 ■ vos cantades
 ■ vos cantás
 ■ vos cantais
 ■ vos cantandes

■ TE (OD) - CHE (OI)
 ■ Cheismo
 ■ Teísmo

■ colleu
 ■ colliu

Alén destes trazos, de grande importancia pola súa distribución no territorio, hai outros que tamén debemos comentar e que caracterizan de forma bastante clara algunhas das falas galegas actuais.

- Metafonía e nasal trabante

Como explicamos na parte de *Fonética e fonoloxía*, a metafonía e a nasal trabante son alteracións do vocalismo etimolóxico dunha palabra. Esta alteración ten unha distribución xeográfica no territorio e ocupa o bloque occidental e unha boa parte do central.

- Distinción entre lle e lles

Nas falas populares, unha gran parte da comunidade galega non fai distinción entre *lle* e *lles* e, en consecuencia, de *llo* e *llelo*. Esta diferenciación é propia de Lugo e da franxa oriental da Coruña.

- As terminacións latinas -INUM, -INAM

Na maioría do territorio, estas terminacións latinas deron en -iño e -iña, porén, no bloque oriental é habitual a terminación -ín (*camín, sobrín*). Para o feminino mantense, habitualmente, -iña (*sobriña*), excepto na área asturiana (*sobría*)

Traslada os datos anteriormente comentados á seguinte táboa:

Trazo	Bloque occidental	Bloque central	Bloque oriental
Plural -N			
Gheada			
Seseo			
-ANUM			
-ULT-			
P2			
P3			
QW- / GW-			

Practica...

O Observatorio Nacional de Tecnoloxía e Sociedade (ONTSI) lanzou un novo informe (...) onde debulla o reto social dun problema que vai a máis e que require acción directa dende a nenez e a mocidade: as agresións online. En Violencia dixital de xénero: unha realidade invisíbel analízase esta problemática que afecta ás mulleres. (...) O informe indica que o 57% das vítimas de acoso en internet desenvolve fobia ao medio.

A investigación lembra que as mulleres sofren no plano dixital continuas agresións e delitos contra a súa honra e intimidade, moitas veces por parte de atacantes anónimos, “o que dificulta a súa solución”. (...)

Amais, un 15,2% experimentou acoso reiterado por parte da mesma persoa, e delas, unha de cada catro tivo que soportar comentarios ou propostas desapropiadas en internet. “A incidencia é maior canto máis novas son, pero hai casos de todas as idades”, sinalase no informe, onde tamén se pon o foco na vulnerabilidade das profesionais que teñen exposición en redes sociais e internet. (...)

O estudo tamén aborda as consecuencias psicolóxicas da violencia dixital de xénero. Unha enquisa de Amnistía Internacional destaca que o 54% das mulleres que sofre acoso nas redes ten ataques de pánico, ansiedade ou tensión; o 57% xera apreensión polas canles online e un 41% sente ameazada a súa seguridade física. Noutro estudo da ONG Plan Internacional con nenas e mozas recollíase que a un 24% afectoulle á súa autoestima, o 19% comezou a ter problemas coas súas amizades e a súa familia e o 18% tívooos no seu colexio ou instituto. C

Código Cero, nº 225, abril-maio de 2022

1. A partir do texto que figura na cabeceira da páxina, que contén diversos exemplos de terminoloxía médica, redacte un texto de opinión centrado na importancia dos sociolectos ou variedades sociais nas linguas, en xeral, e no galego, en particular. O texto deberá contar con: breve introdución, corpo de argumentación (dous argumentos como mínimo) e conclusión. Extensión aproximada: 200 palabras.

Practica...

Se ben é certo que no momento actual todas as persoas que falamos galego nos recoñecemos como falantes dun mesmo idioma, con todos os matices das falas de cadaquén, tamén o é que a lingua está nun proceso permanente e continuo de transformación, de cambio e de innovación. Conviría preguntarse se Martín Codax e Rosalía de Castro entenderían o galego do século XXI e, asemade, se se identificarían con el. Sobre a primeira resposta, poucas dúbidas temos de que si nos entenderían. Sobre a segunda, a cousa non é tan doada, sobre todo se pensamos na variedade do galego que, desde hai catro décadas, se está a estender como variedade referencial, e que coñecemos como variedade estándar. Con certeza, identificaríanse máis co galego de Fernández del Riego.

O galego estándar é unha variedade lingüística supradialectal, planificada desde posicións académicas co correspondente aval político, cuxa principal finalidade adoita ser idear e promover unha estratexia niveladora da extraordinaria diversidade que caracteriza a nosa lingua. A partir desa diversidade, sobre todo da variación diatópica, elabórase unha variedade orientada a potenciar o seu uso no sistema educativo, nos medios de comunicación e na administración, en particular no que atinxe aos usos escritos da lingua.

Fernando Ramallo, “Que é o galego estándar?”, Que pasa co galego? (2023)

1. A partir do escrito de Fernando Ramallo, redacte un texto de opinión centrado na importancia da variedade estándar para calquera lingua e, en particular, para o galego. O texto deberá contar con: breve introdución, corpo de argumentación (dous argumentos como mínimo) e conclusión. Extensión aproximada: 200 palabras.

Exercicios

1. Tendo en conta os trazos dialectais, a que bloque e área pertencen os seguintes textos feitos á mantenta.

Aghora xa ti non coñeces moitos rapaços que vèn algunha ves á fèsta do patrón. Non che vin ònte cando viu túa irmán á noite. Èla colliu è comprou moitos xamóns que hãbía ãlì è levouos prá caça dèla.

Tès que me escoitar e coidar de min como prometiches. Acórdaste deso? Hai xa moito tèmpo. Aquèla fría mañá, naquel escuro hòspital. Eu sabía que te non perdería. Aghora pènsa que ti fúche-lo único que escoitou. Ó millor esta carta non chegha nunca ás túar maus; pèro, acórdanche as canciós que cantabamor xuntos, meu irmao?

Cando colleches aquèla carta que che escribín unha ves xa ti tiñas moitos mías anos ca min. Fono anos moi difíciles e non te vin máis. Daquèla estudiábamos xuntos moitos días. Un día mordiute un can nunha pèrna, colliute miña irmán e levoute á casa. Ó primeiro non-a coñeceches. Vô-las dúas cantabas moi bèn. Èra certo.

Ti ibas cunha amigha i-èntonces ár dèz da noite empezaban-as canciós. Ár veces faíanse na corte do ghando è cantaban moi alto, canto pudían pa que viñèran or mozos. Tocabamos moitor bailes e cando iban-ar vèllas botaban moito tèmpo porque ninguìen quería tocar de boa ghana.

Eu seguireino falando como falèmos sempre è non me impòrta que sea diferente a ese que aparèce nos libros de tèsto. È desde o momento de que algunhas familias deixan de ter animais, parece que xa non falaran o galego porque non tein con quen falalo. Nós somos galegos... As nòsas comunicaciois con eles son nular desde vai pouco tempo, porque hai que ir de noite, facer noite alí para cualquèr cousa para lògo vir á mañá.

Exercicios

2. Este texto pertence á novela *Avelaíñas eléctricas* (2022) de Sica Romero. Indique que variedade dialectal reflicte xustificando a súa adscrición mediante, como mínimo, catro exemplos tirados do relato. A partir desta narración e dos seus trazos dialectais elabore logo un texto expositivo-argumentativo sobre o valor das variedades dialectais das linguas, especialmente da lingua galega.

Extensión aproximada: 120 palabras

Sen máis nin máis, desacóughaste. Que che pasa? É o nerviosismo que aparese. Así, sen máis nin máis. Pásache moitas veces despois de días estraños, no momento de sentar, cando deixas de moverte e faser cousas. (...) Ó fondo, unha parella crusa frases soltas. Ela apoucada. El cani. Por pouco que mires entendes que nin se coñesen. (...) Apetéseche escribir. Faselos sen parar pra botar fóra. Pensas se deberías meter esta parte da noite no caderno.

3. A partir desta transcripción do Arquivo do Galego Oral, xustifique o bloque dialectal que lle corresponde e identifique os trazos que lle permiten caracterizalo como tal (catro como mínimo). Ademais, diferencie os trazos de lingua que revelan a diversidade dialectal dos que se corresponden con sociolectos ou rexistros. Extensión aproximada: 120 palabras.

Vouche contar moitas cousas que... vosoutros non sabedes nada das cousas de ante. E todo vai esquencendo. Si, porque vosoutros non queredes saber namais cás cousas modernas. Cousas dos vellos non queredes saber nada. Antes, mira, facíamos o pan na casa. Fiábamo-la la. Facíanse sempre as filloas, que agora xa se vai perdendo: de quitado tu, teus irmaos tanto lles ten comelas como non comelas, a teu pai xa non lle gustan. Eu non sei, vanse perdendo as tradicións i-as cousas que eso é unha cousa que non se cre. I-a min gustábame que non se perdera a costumbre da casa. ... Cando se tendía o pan, pos cortábase un cachín com'on bolo e botábase elí nunha taza ou nunha cazola.

Historia da normativización

Como vimos na unidade anterior, as linguas son entidades que varían dependendo de distintos factores como a xeografía, o tempo, a situación comunicativa ou o nivel de estudos. É por iso que moitas sociedades entenderon necesaria a creación dun modelo lingüístico que, por unha banda, sexa homoxéneo e supere as diferenzas dialectais; e, por outra, que teña un nivel máis alto de prestixio e sexa adecuado en situacións comunicativas cultas e usos elevados.

Este proceso coñécese por normativización e consiste na elaboración dunha norma estándar da lingua que sirva como modelo de corrección a todos os falantes nos usos cultos e formais, tanto orais coma escritos. Trátase de crear unha gramática e de establecer as normas ortográficas e morfolóxicas, así coma o léxico correcto que debemos empregar para esas situacións.

O proceso de normativización é un paso clave para a normalización lingüística dunha lingua minorizada xa que esta precisa dunha variedade estándar que introducir nos ámbitos administrativos e educativos. Noutras palabras, a creación dunha variedade estándar responde á necesidade de introducir a lingua nos ámbitos de prestixio. No caso do galego, ao ser unha lingua minorizada e afastada dos ámbitos de prestixio, o estándar é tardío e as primeiras tentativas de normativización datan do século XIX.

ETAPAS DA NORMATIVIZACIÓN

Tras os Séculos Escuros, os autores e autoras do Rexurdimento atopáronse cunha problemática: como se escribe a lingua que falan? Isto, que de primeiras pode parecer absurdo, é facilmente comprensíbel cun exemplo. Se ti escoitas a seguinte secuencia fonética /non mi' pjaɫje/ podes comprender que é italiano e, inclusive, podes saber que significa “non me gusta”. Porén, se ti queres escribir esa secuencia fonética xurdiranche varias dúbidas: *piacce* ou *piace*? *No* ou *non*? *Mi* ou *me*? Isto débese a que coñecer unha lingua oralmente non implica dominala por escrito.

Por tanto, debido a este desprazamento do galego, a partir do século XIX xurdiron varias tentativas de normativización con propostas distintas, aínda que cun obxectivo común: a creación dun modelo culto e depurado.

1) Galego popularizante (século XIX)

Os autores do Rexurdimento carecen dunha norma (descoñecen a literatura medieval), polo que empregan a lingua oral da súa zona, seguindo a ortografía castelá e empregando un léxico inzado de dialectalismos, coloquialismos e castelanismos. Conscientes da necesidade dunha norma común, aparecen as primeiras gramáticas e dicionarios, mais carecen de rigor, e non se chega a un acordo.

2) Galego enxebrista ou diferencialista (etapa de preguerra)

Ten a súa orixe na intención dos autores das Irmandades da Fala e do Grupo Nós de diferenciar o galego escrito do castelán. Este obxectivo lévaos a empregar numerosos cultismos, hiperenxebrismos, arcaísmos e lusismos, ao tempo que eliminan os dialectalismos.

HIPERENXEBRISMO

Palabras galegas coincidentes co castelán que son deformadas por diferencialismo: *convinte, ambiente, primaveira, escea, gasoliña, medicina, sinceiro, a pesares, a partires...*

ARCAÍSMO

Formas en desuso exclusivas dos usos formais e, xeralmente, extraídas do galego medieval: *vegada, ren, conquistar, coor...*

Nesta etapa inténtase a estandarización do galego coas *Normas para a unificación do idioma galego*, publicadas polo SEG en 1933, mais que non chegaron a consolidarse. A RAG tampouco conseguiu elaborar unha gramática nin un dicionario.

3) Galego protoestándar (1936-1980)

A Editorial Galaxia elaborou nos anos 50 unhas normas internas que servisen de referencia aos escritores. En 1970, a Real Academia Galega e o Instituto da Lingua Galega publican as *Normas ortográficas para a unificación do idioma galego*. Buscábase simplificar a ortografía a gramática e corrixir progresivamente os excesos de diferenciación do castelán da etapa anterior.

4) Galego estándar (1980 á actualidade)

O galego convértese en lingua cooficial co Estatuto de Autonomía (1981), comezando a usarse en ámbitos dos que estaba desterrado: ensino, administración, medios de comunicación... Isto exixía a elaboración dunha norma estándar. En 1982, o ILG e a RAG publican *Normas ortográficas e morfolóxicas do idioma galego*, aprobadas e aceptadas como oficiais pola Xunta de Galiza.

Esta normativa non creou un consenso pleno en toda a comunidade lingüística e, froito diso, xurdiu un movemento que buscaba un maior achegamento ao portugués: o **reintegracionismo**. Esta ideoloxía defende que a ortografía do galego debería volver á súa orixe xa que o sistema ortográfico actual débese á influencia do castelán.

DESVIACIÓNS DO ESTÁNDAR

A pesar da normativización e da estandarización do idioma, a expansión do castelán nas esferas públicas e privadas provocou a presenza de moitas interferencias entre as dúas linguas. Denomínanse **interferencias lingüísticas** á introdución nunha lingua de elementos ortográficos, fonéticos, morfolóxicos, sintácticos e léxicos procedentes doutra coexistente con ela. Trátase dun fenómeno propio das linguas en contacto que afecta en maior medida ao idioma socialmente máis débil. No caso do galego, ademais, a semellanza estrutural que existe entre este e o castelán e a ausencia histórica dunha normativa favorece este fenómeno, dando lugar á penetración de castelanismos en todos os planos da lingua (fonética, morfoloxía, sintaxe...).

- **Castelanismos léxicos:** son os máis abundantes, substituíndo as formas propias (arcilla, plomo, carretera...); convivindo con elas, pero restrinxindo o seu significado (billa-grifo, vasoira-escoba, tixola-sartén...); creando formas erróneas de aparencia galega (conexo, cexa, antoxo...); potenciando os sinónimos coincidentes co castelán (enfermo-doente, labios-beizos) e os termos de significado xeral en detrimento dos específicos galegos (último-derradeiro; romper-esnaquizar, rachar-crebar...)
- **Castelanismos fónicos:** non distinción, por exemplo, de vogais medias abertas e pechadas; non uso do ene velar...
- **Castelanismos morfosintácticos:** erros no xénero, na colocación dos pronomes átonos, formas verbais compostas con haber, ausencia do artigo diante do posesivo...
- **Castelanismos ortográficos:** uso da ortografía castelá en lugar da galega (boda, armonía, abogado, kilo...)

Alén das interferencias, tamén hai outras desviacións do estándar como os dialectalismos ou os coloquialismos. Os primeiros son formas propias dunha zona xeográfica mais que non aparecen recollidas no estándar da lingua; pensemos, por exemplo, no plural de *can* no bloque central (*cas*). Por outra banda, os coloquialismos son alteracións da evolución etimolóxica da lingua (*vid. Fonética e fonoloxía do galego*) que, naturalmente, non aparecen recollidas no estándar.

Exercicios

1. Localice dous tipos de formas non estándar que aparezan neste texto, extraído de “A nosa fala” (culturagalega.org) e explique brevemente os criterios polos que non son aceptados na variedade normativa. (Ext. aprox. 200 palabras)

Informante: De vrau, ó acabar o curso, normalmente sempre traballo. Este ano tuvemos, este ano pasao tuven traballando no, no Servicio de Extinción de Incendios Forestais; o ano pasao, limpando nas praias, e os últimos dous anos na, na construción. A ver este ano en que lle toca.

Entrevistador: E que facedes no, no das praias?

Informante: Pois limpiar a, sacar a merda que deixaban os turistas o día anterior, e mais o que trae o mar, botes, botellas e as algas. Os botes metíamolos nunha bolsa de plástico e pa papelera. Pero as algas enterrábamolas todas. Despois, ás veces tamén viña unha pala do aiuntamiento, que che, xa che enterraba el todo.

Entrevistador: Que iba decir eu? Que horario tiñades no da praia? I: Ó primeiro empezamos con horario de sete a doce da mañá. Sete había que tar alí. Parábamos ás nove pa tomar o bocadillo. Tiñamos media hora, pero normalmente era unha hora, e ás doce parábamos.

2. Sitúe o texto de Rosalía de Castro na época correspondente da historia da normativización e indique dúas características lingüísticas do galego escrito nela, sempre a partir de exemplos do propio texto. Explique se se manteñen na actualidade e, de ser así, en que contextos son máis frecuentes. (Extensión aprox. 200 palabras)

“Mais naide ten menos que eu teño as grandes cualidades que son precisas pra levar a cabo obra tan difícil, anque naide tampouco se pudo achar animado dun máis bon deseo pra cantar as bellezas da nosa terra naquel dialecto soave e mimoso que queren facer bárbaro os que non saben que aventaxa ás demais linguas en doxura e armonía. Por esto, inda achándome débil en forzas e non habendo deprendido en máis escola que a dos nosos probes aldeáns, (...) atrevínme a escribir estos cantares, esforzándome en dar a conocer como algunhas das nosas poéticas costumes inda conservan certa frescura patriarcal e primitiva, e como o noso dialecto doce e sonoro é tan apropiado como o primeiro para toda clase de versificación.”

Rosalía de Castro. Prólogo a Cantares Gallegos (1863).

Exercicios

3. Explique a importancia da normativización e sitúe o seguinte texto na etapa correspondente indicando dúas características lingüísticas fundamentais do galego escrito nela, sempre a partir de exemplos do propio texto. Explique, ademais, que relación gardan as escollas lingüísticas coa variedade que emprega o autor do texto. (Extensión aprox. 200 palabras)

Por amaina-la concencia guindei co meu tiduo de médico no fondo dunha gabeta, e busquei outra maneira de me valer. As xentes xa non sabían que eu era dono de tan tremenda licencia oficial, mais unha noite foron requerido-los meus servizos. Era domingo. Melchor, o taberneiro, agardaba por min ó pé da porta. Doume as “boas noites” e rompeu a chorar, e por antre os saloucos saíanlle as verbas tan estruchadas que somentes logrou decirme que tiña un fillo a morrer. O probe pai turraba por min, i eu deixábame levar, enfeitizado pola súa door. Dispois de todo eu era médico tiduado e non podía negarme! E tiven tan fortes anceios de complacelo que sentín xurdir nos meus adentros unha gran cencia...

Castelao. “O retrato”. Retrincos (1934)

4. Indique a que corrente lingüística pertence este texto, explique en que consiste e sinale dúas diferenzas a respecto da variedade estándar oficial. Analice tamén os posíbeis efectos positivos e negativos que tería a asunción deste modelo ortográfico. Extensión aproximada: 200 palabras.

Segundo dados do Instituto Galego de Estatística para o ano 2023 a percentagem de população migrante na Galiza é 5,16%, muito longe de 17% se o compararmos com o estado espanhol. Embora suponha um crescimento percentual de 0,28% no último ano, o aumento de população migrante no nosso país continua crescendo muito por baixo da média do Estado, que aumentou em 0,95%; mesmo assim, a chegada de população estrangeira à Galiza possibilita aumentara população num país com um saldo vegetativo negativo e que acusa um grave deficit demográfico.

Novas da Galiza. *Migração e discurso público*. 25/03/25

Glosario de conceptos

Para analizar a realidade sociolingüística é importante coñecer e dominar os conceptos teóricos. Con este glosario non se procura que o alumnado memorice e repita conceptos, senón que os coñeza e os saiba empregar para definir a realidade.

ALTERNANCIA DE CÓDIGO

Uso de dous idiomas nun mesmo discurso, enunciado ou frase por parte dun mesmo falante.

COMPETENCIA COMUNICATIVA

Capacidade dun individuo para comunicarse nunha lingua.

DIGLOSIA

Fenómeno social que se produce nunha comunidade na que existen dúas linguas cunha distribución desigual dos seus usos, co que se empregan en situacións e contextos diferentes.

LINGUA COOFICIAL

Lingua que comparte o estatus de oficial con outra ou outras linguas

POLÍTICA LINGÜÍSTICA

Accións institucionais e políticas tomadas polos gobernos para promover o uso e a preservación dunha lingua, especialmente en contextos onde esta se atopa en desvantaxe.

PRESTIXIO

Valoración social e cultural que se outorga a unha lingua nunha determinada comunidade lingüística.

TRANSMISIÓN XERACIONAL

Aprendizaxe dunha lingua materna por vía familiar.

AXENTES DE TRANSMISIÓN

Entidades que transmiten o galego como lingua inicial, a familia, e máis tarde como lingua habitual: a escola, os medios de comunicación, as redes sociais, a cultura, cine, música...

CONFLITO LINGÜÍSTICO

Situación de tensión que se produce entre dúas linguas (habitualmente, unha lingua dominante e outra minorizada) que conviven nun mesmo territorio e que compiten polos ámbitos de uso.

ESTANDARIZACIÓN

Creación dunha norma estándar para unha lingua que sirva como referencia para a gramática, a pronuncia e o léxico.

LINGUA MINORIZADA

Idioma (xeralmente, autóctono) que, dentro dunha comunidade lingüística, se atopa nunha situación de subordinación respecto doutro idioma socialmente máis valorado.

NEOFALANTES

Falantes que teñen como lingua familiar o castelán, pero que comezan a falar o galego de maneira case exclusiva en todas as súas interaccións.

PREXUÍZOS LINGÜÍSTICOS

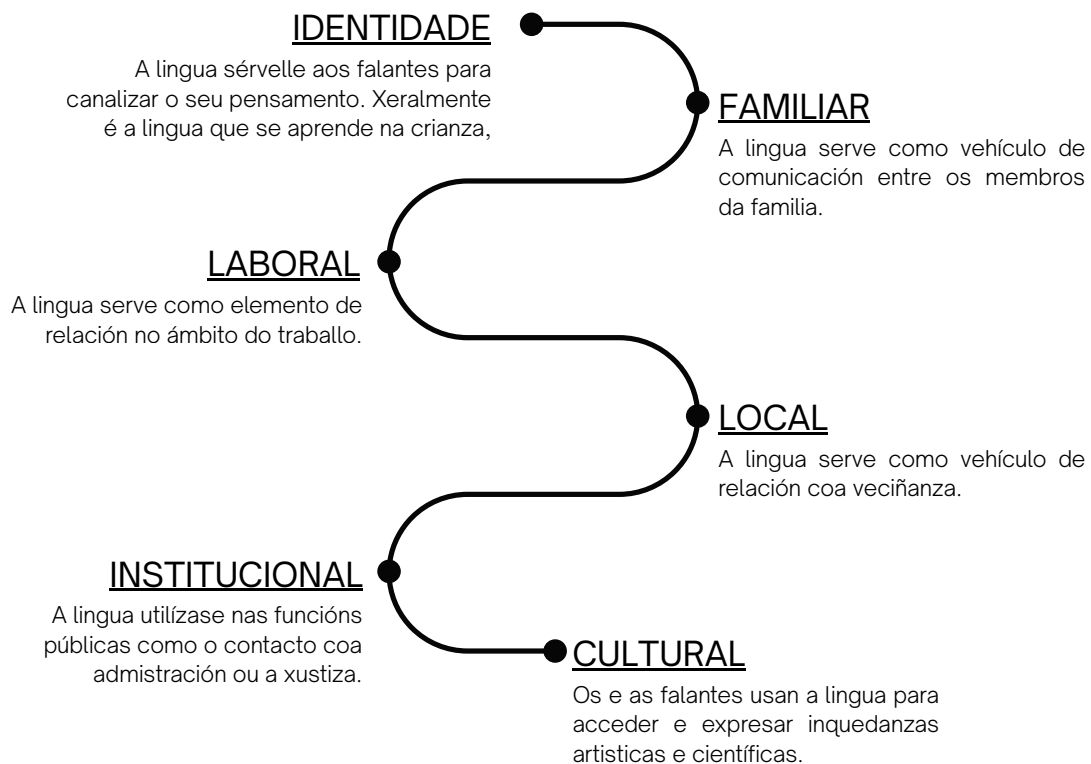
Xuízos de valor emitidos sobre unha lingua ou sobre os seus falantes co propósito de provocar o seu rexeitamento.

O galego, lingua en vías de normalización

A entrada do castelán en Galiza produciuse no século XIV a través da substitución da nobreza galega. Isto provocou que na sociedade convivisen dúas linguas con distinto prestixio. Por unha banda, o galego, a **lingua minorizada**, era empregada nos ámbitos informais e nas camadas sociais máis baixas; por outra, o castelán, a **lingua hexemónica**, era a escollida para a administración, a xustiza e os ámbitos cultos.

Esta situación política provoca o inicio do proceso de **substitución lingüística** aínda presente nos nosos días. O galego será a partir dese entón unha lingua minorizada, con menor prestixio e relegada aos ámbitos sociais inferiores; pola contra, o castelán relacionarase co progreso social, o avance e a cultura.

As linguas, segundo Sánchez Carrión, poden desempeñar sete funcións sociais:

Alén destas seis tamén cómpre destacar a internacional. Porén, esta ten un carácter máis complexo e atende a cuestións xeopolíticas. Na actualidade, por exemplo, o inglés está considerada a lingua internacional, mais na Idade Media era o latín.

Tomando como referencia as funcións vistas no esquema anterior, a vitalidade dunha lingua poderase medir en base ás funcións que cumpre dentro da sociedade. Durante os Séculos Escuros, por exemplo, aínda que a maioría social era galegofalante, o idioma estaba vetado para as funcións institucionais e culturais.

Se collemos un exemplo prototípico actual, unha persoa nada nalgunha parroquia de Tui, posibelmente empregue o galego na súa casa (función de identidade e familiar) e mesmo coa veciñanza (función local); non obstante, cando este vai a unha entrevista de traballo (función laboral) troca de lingua. Isto débese, fundamentalmente, a que as linguas, alén de elementos de comunicación, tamén son marcas identitarias e ferramentas de poder.

BILINGÜISMO E DIGLOSIA

O bilingüismo pode definirse como o uso alternado de dúas linguas, mais as situacións poden ser moi diversas e para acadar unha definición máis rigorosa cómpre distinguirmos o bilingüismo individual do bilingüismo social. Por exemplo, podemos atopar individuos bilingües en sociedades monolingües e igualmente atopamos sociedades bilingües con falantes monolingües.

Do punto de vista individual é bilingüe aquela persoa que, ademais da súa primeira lingua, ten unha competencia semellante noutra lingua e é quen de usar unha ou outra en calquera circunstancia con parecida eficacia. Este concepto é algo relativo porque hai que ter en conta non só o grao de coñecemento da lingua senón tamén o uso efectivo que se fai dela.

Se nos centramos agora na existencia de dúas ou máis linguas no mesmo territorio (bilingüismo social), dise que unha sociedade é bilingüe cando nela se empregan dúas linguas diferentes, sendo bilingües boa parte dos seus individuos. En sentido estrito é moi discutible que existan “pobos bilingües”, xa que é difícil que nunha sociedade os falantes utilicen dúas ou máis linguas nos mesmos contextos e coa mesma finalidade e que as dúas linguas se atopen nunha situación de total igualdade e proporcionalidade.

O bilingüismo social non é estable, senón que xera desequilibrios, desigualdades e tensións. A desigualdade pode ser non só numérica (minoría/maioría) senón tamén xurídica (prohibición, represión e eliminación/promoción, protección e defensa), de “status” (lingua oficial/lingua particular) e de emprego (vida privada, comunicación oral restrinxida/vida pública). O bilingüismo social é, pois, xeralmente, un bilingüismo diglósico.

A **diglosia** é un fenómeno que se xera nas comunidades onde conviven dúas linguas. Consiste en que no interior dunha sociedade dous idiomas cumpran funcións diferentes, sendo usadas en ámbitos e contextos distintos, unha como lingua de usos coidados ou cultos (lingua A, a dominante ou hexemónica) e outra como lingua de usos informais (lingua B, lingua dominada ou minorizada, que acostuma ser a propia da comunidade).

Na diglosia a convivencia entre as dúas linguas tende a ser inestábel, tensa e conflitiva. É un proceso dinámico onde se producen constantes desprazamentos xa que este conflito pode evolucionar cara a dúas direccións opostas: ou ben a lingua A termina por facer desaparecer completamente a linguaminorizada e se consolida a substitución lingüística; ou ben os falantes da lingua B emprenden unha defensa activa da súa propia lingua. Este proceso é coñecido como **normalización lingüística**.

A NORMALIZACIÓN LINGÜÍSTICA DO GALEGO

Se analizamos a historia da lingua galega a través dunha óptica panorámica, observamos que os intentos de normalización lingüística se alternan con momento de gran represión. Así, tras o silenciamento dos Séculos Escuros xorde o Rexurdimento; tras o estancamento cultural de principio de século, nacen as Irmandades da Fala e o Grupo Nós; e, após á Guerra Civil e a represión franquista, éntrase nun sistema democrático que cooficializa o galego.

Coa morte do ditador, a aprobación da Constitución de 1978 establecece un novo marco legal para o galego: o idioma pasa a ser oficial xunto co castelán dentro de Galicia. A oficialidade da lingua refórzase no Estatuto de Autonomía de Galicia (1981), que recoñece o galego como lingua propia de Galicia e promociónase grazas á Lei de normalización lingüística (1983), a cal senta as bases para normalizar o uso social do idioma.

ESTATUTO DE AUTONOMÍA

Artigo 5

1. A lingua propia de Galicia é o galego.
2. Os idiomas galego e castelán son oficiais en Galicia e todos teñen o dereito de os coñecer e de os usar.
3. Os poderes públicos de Galicia garantirán o uso normal e oficial dos dous idiomas e potenciarán o emprego do galego en tódolos planos da vida pública, cultural e informativa, e disporán os medios necesarios para facilita-lo seu coñecemento.
4. Ninguén poderá ser discriminado por causa da lingua.

CONSTITUCIÓN

Artigo 3

1. O castelán é a lingua oficial do Estado. Todos os españois teñen o deber de coñecela e o dereito de usala.
2. As outras linguas españolas serán tamén oficiais nas respectivas comunidades autónomas de acordo cos seus respectivos Estatutos.
3. A riqueza das distintas modalidades lingüísticas de España é un patrimonio cultural que será obxecto de especial respecto e protección.

LEI DE NORMALIZACIÓN LINGÜÍSTICA

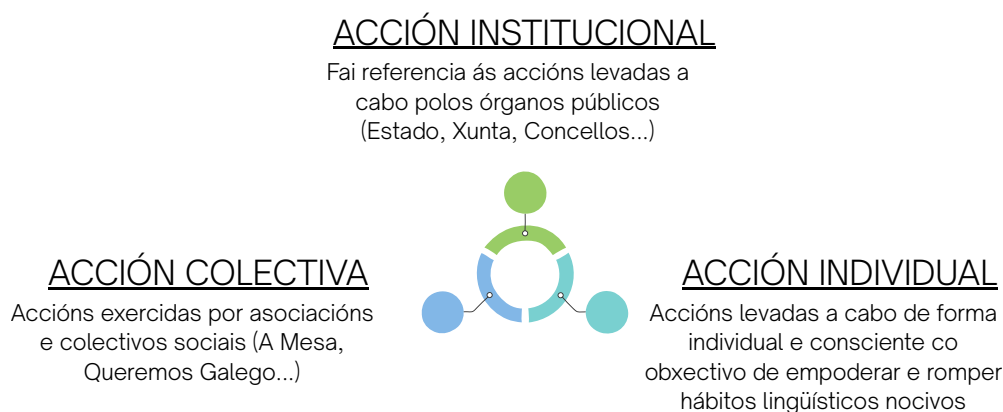
Artigo 10

1. Os topónimos de Galicia terán como única forma oficial a galega.
2. Corresponde á Xunta de Galicia a determinación dos nomes oficiais dos municipios, dos territorios, dos núcleos de poboación, das vías de comunicación interurbanas e dos topónimos de Galicia. O nome das vías urbanas será determinado polo Concello correspondente.
3. Estas denominacións son as legais a tódolos efectos e a rotulación terá que concordar con elas. A Xunta de Galicia regulamentará a normalización da rotulación pública respetando en tódolos casos as normas internacionais que subscriba o Estado.

Co fin de apoiar a Lei de normalización lingüística, aprobouse no ano 2004 o exhaustivo Plan xeral de normalización da lingua galega (non lexislativo), que recolle máis de 400 medidas para normalizar o idioma en sete sectores sociais estratéxicos (administración; educación, familia e mocidade; economía e industria; medios de comunicación e industrias culturais ...).

Alén das leis estatais e autonómicas, tamén existen outros documentos internacionais como a Carta Europea das Linguas Rexionais ou Minoritarias (1992) ou a Declaración Universal dos Dereitos Humanos (1996) que conteñen artigos relativos aos dereitos lingüísticos.

O éxito do proceso de normalización non depende unicamente dun marco legal que regule e protexa a lingua minorizada; de feito, as leis só son unha das patas do proceso. Para a normalización cómpre a intervención de diferentes sectores sociais:

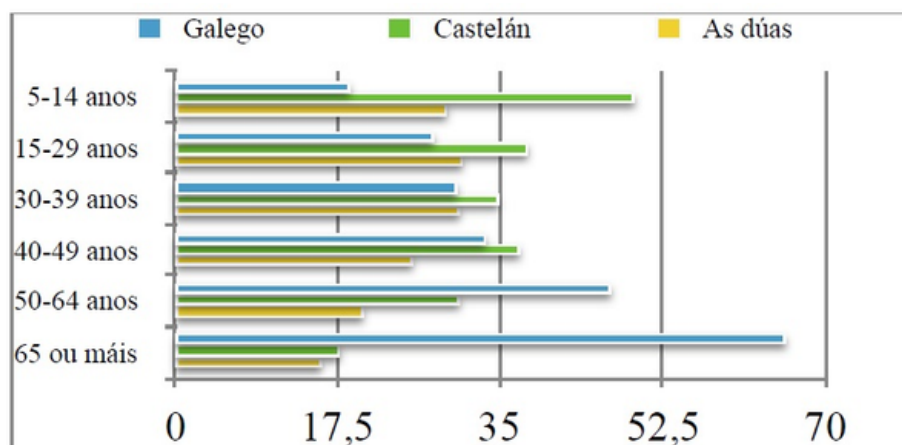

Actualmente hai factores favorábeis á normalización lingüística: menos prexuízos lingüísticos, mellor valoración social do galego, maior presenza en sectores urbanos e instruídos, no mundo da cultura; regaleguización de persoas castelanfalantes... Porén, segue habendo factores negativos que inciden negativamente na normalización: a pervivencia dalgúns prexuízos moi arraigados, usos rituais da lingua, actuacións políticas non favorables, actuacións de asociacións minoritarias contrarias ao galego, perda continuada de falantes e ámbitos nos que non avanza o proceso normalizador (sanidade, xustiza, comercio, publicidade, Igrexa, sectores do ensino, medios de comunicación privado).

Nunca, desde a Idade Media, se dispuxo de tantas armas para a normalización lingüística, pero, asemade, nunca o perigo de substitución foi tan claro debido á perda continuada de falantes, sobre todo pola ruptura da transmisión xeracional da lingua. O galego xa está nas aulas cun amplo coñecemento e uso do galego escrito mais a transmisión xeracional do idioma nunca foi tan baixa.

Exercicios

1. Elabore un artigo de opinión onde se analice o seguinte gráfico sobre a lingua inicial en Galicia en función da idade (IGE, 2018). Sinala dúas posíbeis medidas de normalización en relación coa situación descrita. Extensión aproximada 200 palabras.

2. Explique a situación que denuncia Marilar Aleixandre no seguinte artigo, empregando os conceptos técnicos de normalización e axentes de transmisión lingüística. Sinala dúas posibles medidas de normalización que poidan contribuír á súa superación. (Extensión aprox. 200 palabras).

Nestes días fíxose viral un vídeo no que Moraima ten unha conversa con Siri a través da tableta. A nena, pacientemente, atende a Siri, repetindo en galego o que a asistente virtual di en castelán: "estou aquí para axudarte", "puedo ayudarte en algo más?" pregunta Siri, ao que Moraima responde, con toda lóxica: "pois... si, en recoller as cousas", facendo un aceno en dirección a mochila, xoguetes e roupa estrados polo chan. "Creo que no te entiendo", di Siri, e Moraima, "Porque eu falo en galego, sabes Siri?" Galegofalante consciente de que lingua fala, de que é diferente da da máquina. Nun intre de perigo tanto da transmisión do galego, como da preservación polas nenas e nenos que reciben o galego na casa e corren risco de perdelo na escola –na meirande parte dos casos non polas mestras, senón polas outras crianzas–, o de Moraima é un exemplo a seguir. E mostra por que demandamos asistentes virtuais e produtos informáticos en galego. Porque, sabes Siri? Eu falo galego e quero seguir falándoo.

Marilar Alexandre. Nós Diario. 25/09/2021 (adaptación).

Había unha vez un elefante que, cando era pequeno, foi levado a un circo. Alí, amarrárono cunha corda a unha pequena estaca cravada no chan. Aínda que o elefante tentou repetidamente liberarse, a súa forza non era suficiente. Con cada intento fallido, o elefante foi perdendo a esperanza ata que chegou un momento en que deixou de tentar.

Co paso do tempo, o elefante foi medrando e facéndose cada vez máis forte. Agora, cun simple tirón podería liberarse, pero nunca o intentaba. A súa mente estaba convencida de que a corda seguía sendo máis forte que el.

Estereotipos e prexuizos lingüísticos

Como traballamos na unidade anterior, o galego está a vivir, desde finais da Idade Media, un proceso de substitución lingüística. Desde a suplantación da nobreza galega no século XIV, o castelán introdúcese en Galiza para ocupar os postos de poder e os ámbitos cultos e formais, mentres o galego queda relegado aos ámbitos informais e ás camadas sociais baixas.

Tendo en conta o devandito, non podemos considerar Galiza unha realidade bilingüe xa que o galego e o castelán non conviven de forma equitativa senón desequilibrada e conflitiva. En Galiza temos unha lingua propia apartada durante séculos dos ámbitos de poder (medios de comunicación, ensino, ciencia, literatura...) e, por tanto, minorizada; e outra foránea, a hexemónica, introducida no territorio a través dos ámbitos administrativos e asociada ás funcións de prestixio.

Esta marxinación do galego provocou que na sociedade xurdisen **estereotipos** e **prexuizos lingüísticos** sobre o galego e o seus falantes (“Os galegos son brutos”, “O galego é de monte”...). Isto tamén propiciou que se asentase en boa parte da sociedade un fondo complexo de inferioridade, o **autoodio**. O galego, pois, convértese nunha marca identitaria negativa da que fuxir e, en oposición, o castelán eríxese como símbolo de progreso e avance.

Os estudos de sociolingüística recollen numerosos prexuizos lingüísticos asociados á lingua galega e aos seus falantes. Podemos clasificalos da seguinte maneira:

Falta de utilidade

O galego non se considera útil por cuestións utilitarias e mercantis

Exemplos

O galego non serve para a tecnoloxía
O galego non serve fóra de Galiza

Pobreza e atraso

O galego asóciase ao atraso económico e á pobreza

Exemplos

O galego só o falan os vellos
A xente que fala galego é de aldea

Falta de educación

Considérase unha descortesía contestar en galego cando nos falan en castelán

Exemplos

Debes contestar en castelán se che falan en castelán.

Imposición

Lígase a normalización do galego a unha falsa imposición

Exemplos

Nas escolas galegas imponse o galego
A TVG impón o galego nos programas

Estándar

A lingua estándar considérase allea e pouco dominada polos falantes

Exemplos

Os galegofalantes non falan ben galego
O galego da TVG é un idioma inventado

Marca ideolóxica

O galego asóciase a determinadas ideoloxías e ámbitos sociais

Exemplos

Se fala galego é do BNG
Se fala galego é profesora

Os prexuizos non son estáticos, senón que van xurdindo progresivamente ao longo do proceso de substitución. No século XVI, por exemplo, non se recollen prexuizos asociados a Internet, porén, na actualidade, os avances tecnolóxicos son unha fonte importante de ideas preconcebidas. Podemos distinguir, por tanto, entre prexuizos tradicionais e novos:

Prexuizos tradicionais

Conviven co galego desde o comezo do proceso de substitución lingüística:

- Estéticos:
O galego é unha lingua bruta
- Socioeconómicos:
O galego é unha lingua de xente pobre
- Socioculturais:
O galego é unha lingua pouco refinada

Prexuizos novos

Incorpóranse de forma recente

- Contra o proceso de normalización:
O galego está imposto
O galego normativo é un invento
- Cara aos neofalantes:
¿Y tu? ¿Por que hablas gallego ahora?
- Sobre a competencia:
Eu non sei falar galego, falo castrapo.

Os prexuizos lingüísticos están moi estendidos e teñen graves consecuencias: afectan moi negativamente ao autoconcepto individual e colectivo, son discriminatorios, manteñen os usos diglósicos, provocan o abandono da lingua e a ruptura da transmisión xeracional... É importante poñelos ao descuberto e combatelos para evitar a súa transmisión e a única forma de eliminalos é coñecer as causas que os provocan e cuestionar o discurso establecido.

MODELO PAU 2026

Redacte un texto de opinión centrado na importancia do galego como lingua propia e no necesario rexeitamento dos prexuizos e estereotipos lingüísticos que impiden a súa positiva consideración. O texto deberá contar con: breve introdución, corpo de argumentación (dous argumentos como mínimo) e conclusión. Extensión aproximada: 120 palabras.

Exercicios

1. Analice esta viñeta de xeito que inclúa na explicación o significado técnico dos conceptos “prexuízo”, “lingua hexemónica” e “lingua minorizada”. (Extensión aproximada: 200 palabras)

2. Analice esta viñeta e explique por que existen diferentes actitudes na aprendizaxe segundo as linguas e cal é o papel dos neofalantes na normalización da lingua galega. (Extensión aproximada: 200 palabras.)

Exercicios

3. Analice esta viñeta, de xeito que inclúa na explicación o significado técnico dos conceptos “prexuízo”, “lingua dominante” e “lingua minorizada”. (Extensión aproximada: 200 palabras)

4. Analice esta viñeta, utilizando os conceptos técnicos de estereotipo e prexuízo lingüístico. Explique como cambiaron os prexuízos cara ao galego a raíz do proceso de normalización lingüística. (Extensión aproximada 200 palabras)

O galego a partir de 1976

Coa Democracia nace un novo marco legal grazas ao que se amplían os usos do galego e se elabora a norma estándar. A nova situación lexíslase nos seguintes textos:

- **Constitución española** (1978): establece o castelán como lingua oficial do Estado e a cooficialidade de linguas nas comunidades con lingua de seu, se así o decretan os seus estatutos de autonomía.
- **Estatuto de Autonomía** (1982): declara o galego como lingua propia de Galicia e cooficial co castelán, e establece a obriga dos poderes públicos de promocialo e impide a discriminación polo uso da lingua.
- **Lei de Normalización Lingüística** (1983): recolle as bases do proceso de normalización, desenvolve os dereitos lingüísticos e regula o uso oficial do galego nas diferentes administracións e servizos (Xunta, Parlamento, concellos, medios de comunicación, ensino)
- **Plan Xeral de Normalización da Lingua Galega** (2004) constituído por 445 medidas para potenciar o galego.

Aínda que existe unha cooficialidade do galego, as leis agochan un desequilibrio de base: o castelán é a única que todo cidadán ten o deber de saber, mentres que o resto de linguas temos o dereito de coñecelas e de usalas. Isto, se o analizamos profundamente, provoca un conflito xa que o descoñecemento do galego é un dereito que estaría a coartar a liberdade da cidadanía a facer a súa vida nesa lingua.

Na etapa democrática acadáronse avances significativos na normalización do galego, presente en ámbitos antes impensables e mellor valorado que en épocas anteriores. Con todo, seguen existindo prexuízos e unha situación de diglosia, cun claro desequilibrio a favor do castelán.

Na Administración, por exemplo, avanzaouse no uso do galego de xeito desigual. Na Xunta e no Parlamento están case normalizados na escrita e no uso oral dos altos cargos (aínda que ultimamente se está a producir un retroceso). Tamén foi significativo o avance na Administración municipal, cunha progresiva galeguización nas últimas décadas. Pola contra, a Administración de Xustiza é refractaria (cando non hostil) ao uso do galego (a presenza do galego nos xulgados ronda o 3%)

O ensino é un medio estratéxico para a normalización dunha lingua, mais no caso galego segue a funcionar como elemento desgaleguizador. Aínda que se implantou a ensinanza da lingua galega nos niveis non universitarios desde principios dos 80 e como lingua oficial da administración educativa desde a ditadura, a realidade é que o aparato educativo é na actualidade un axente desgaleguizador. As estatísticas reflicten que unha grande parte das persoas que cambian de lingua fano na chegada ao ensino primario, polo que, na actualidade, o influxo da familias na escolla lingüística é moi baixo.

Un punto chave neste retroceso foi a aprobación do Decreto de plurilingüismo de 2010. Este reduciu a presenza do galego no sistema educativo a un 33% e, ademais, permite a escolla no ensino infantil da lingua vehicular en base á lingua da maioría da clase. Isto, ben que parece unha medida democrática, en realidades de substitución lingüística non resulta operativa xa que a lingua minorizada precisa dunha discriminación positiva nos ámbitos de prestixio.

Nos medios de comunicación, o dominio do castelán é absoluto: desapareceron os poucos xornais que había en galego (en formato físico só temos o Nós Diario e o Novas da Galiza), nos audiovisuais e na rede a presenza do galego tamén é moi minoritaria. Isto aínda se agudiza nas redes sociais, onde os creadores de contido en galego son moi reducidos fronte ao gran espectro que existe en castelán.

Estes avances nos diferentes sectores non compensan o aspecto máis negativo: a perda de falantes, especialmente entre a xente nova, arrastrada polo proceso de urbanización (sobre todo nas vilas medias e incluso no ámbito rural), polo predominio do castelán nos medios de comunicación, pola feble política normalizadora do ensino e pola perda da transmisión xeracional da lingua. Segundo o último estudo do IGE de 2023, o galego deixou de ser por primeira vez na historia a lingua habitual da maioría da poboación, pasando nunha década do 57% ao 45%.

En síntese, a situación sociolingüística do galego en tempos de democracia podemos resumila nunha palabra: paradoxal. Mentres acada presenza naqueles ámbitos que lle foron negados durante séculos e gaña prestixio nos ámbitos institucionais, perde falantes e segue cargando con vellos prexuízos derivados do autoodio adquirido.

As linguas da Península Ibérica

En España, máis do 40% da poboación vive en territorios onde o castelán convive con outra lingua, quer oficial, quer non oficial. Por tanto, podemos determinar que o España é un Estado plurilingüe. Ademais, o propio Estado recoñece algunhas das linguas como oficiais, velando así pola súa protección e integridade.

A Constitución Española (1978), no artigo 3º, sinala o plurilingüismo do Estado e establece a cooficialidade do castelán coas outras linguas españolas.

Alén da Constitución, cómpre falar do Estatuto de Autonomía de Galiza. Este apróbase no ano 1981 e declara que o galego é a lingua propia de Galicia, oficial xunto co castelán.

ESTATUTO DE AUTONOMÍA

Artigo 5

1. A lingua propia de Galicia é o galego.
2. Os idiomas galego e castelán son oficiais en Galicia e todos teñen o dereito de os coñecer e de os usar.
3. Os poderes públicos de Galicia garantirán o uso normal e oficial dos dous idiomas e potenciarán o emprego do galego en tódolos planos da vida pública, cultural e informativa, e disporán os medios necesarios para facilita-lo seu coñecemento.
4. Ninguén poderá ser discriminado por causa da lingua.

CONSTITUCIÓN

Artigo 3

1. O castelán é a lingua oficial do Estado. Todos os españois teñen o deber de coñecela e o dereito de usala.
2. As outras linguas españolas serán tamén oficiais nas respectivas comunidades autónomas de acordo cos seus respectivos Estatutos.
3. A riqueza das distintas modalidades lingüísticas de España é un patrimonio cultural que será obxecto de especial respecto e protección.

Do punto de vista sociolingüístico, o propio marco lexislativo sostén unha clara desigualdade. Mentres o castelán é un deber para toda a comunidade galega; o galego, considerado idioma propio, é un dereito. Por tanto, seguindo a lóxica lexislativa, calquera habitante de Galiza podería descoñecer o galego mais en ningún caso o castelán.

Consideramos, pois, lingua oficial, aquela recoñecida oficialmente polo estado e permitida na comunicación co propio aparato administrativo. Na Península Ibérica son oficiais os seguintes idiomas:

- O galego en Galiza
- O éuscaro no País Vasco e Navarra
- O catalán en Cataluña, Illas Baleres e Andorra
- O valenciano en Valencia
- O aranés no Val de Arán
- O portugués en Portugal
- O mirandés en Miranda do Douro (Portugal)
- O inglés en Xibraltar

Ademais destas, hai outras linguas que non están catalogadas como oficiais polo Estado:

- O galego en Asturias, León, Zamora e Val do Ellas (Estremadura)
- O ástur-leonés en Asturias, León e Zamora
- O aragonés en Aragón
- O catalán en Aragón e Murcia
- O llanito en Xibraltar

A consideración de lingua oficial é clave para a supervivencia lingüística. A fixación dunha serie de leis que velen pola integridade do idioma e un aparato político que garanta a súa presenza nos ámbitos de prestixio é fundamental para o proceso de normalización. Porén, non é definitivo. Se nos fixamos no caso do galego, a perda de falantes máis grande produciuse no período democrático. Isto demostra que, alén de marco lexislativo, son importantes outras medidas de dinamización das linguas minorizadas.

MODELO PAU 2026

Redacte un texto de opinión centrado na riqueza cultural, social, histórica e patrimonial que supón a diversidade de idiomas existentes na Península Ibérica. O texto deberá contar con: breve introdución, corpo de argumentación e conclusión. Extensión aproximada: 150 palabras.

Practica...

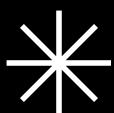
A Mesa do Congreso adoptou na mañá desta cuarta feira un acordo, co voto en contra do Partido Popular, para que as linguas cooficiais do Estado español —galego, éuscaro e catalán— poidan utilizarse no hemiciclo xa desde a vindeira terza feira, mesmo antes de que se aprobe a reforma do Regulamento do Congreso que se rexistrou con este obxectivo. De feito, os deputados e deputadas que o desexen xa as poderán utilizar no debate de toma en consideración desa reforma regulamentaria, que será o único punto da orde do día do pleno que decorrerá a vindeira semana.

Fontes parlamentarias explicaron que a tradución do catalán, o galego e o éuscaro estará garantida debido a que o Congreso contratará os tradutores e tradutoras que estime oportunos e que xa viñan traballando no Senado. Ademais, a institución conta cos auriculares necesarios para que todos os presentes no hemiciclo poidan entender a todos os oradores que usen estas linguas cooficiais. Iso si, se algún quere utilizar o asturiano ou o aranés, deberá autotraducirse.

1. A partir do texto, elabore un artigo de opinión onde reflexione sobre o impacto da oficialización das linguas cooficiais no Congreso. Teña en conta conceptos como lingua oficial, diglosia, normalización lingüística ou prestixio. *Extensión aproximada: 150 palabras.*

pregunta 4

educación literaria

“Un paso adiante e outro atrás, Galiza, e a
tea dos teus soños non se move”

Xosé María Díaz Castro

Que é a literatura?

Se buscamos no Dicionario da Real Academia Galega atopamos que a literatura é “arte que utiliza a palabra escrita ou oral como medio de expresión”. Polo xeral, a sociedade fai unha ligazón entre literatura e libro e o alumnado do ensino medio enténdea como unha cuestión anticuada, aburrida e sen presenza na súa vida.

Para explicarmos a literatura e as cuestións estilísticas acudiremos a un ámbito pouco frecuente nas aulas: as batallas de freestyle. Se te anotases a unha competición desta disciplina como o CeibaRimas subirías a un escenario co obxectivo de gañarlle a un rival, mais que é gañar en freestyle?

Nas batallas de improvisación dúas ou máis persoas compiten nunha confrontación dialéctica onde o obxectivo é humillar ao rival; por tanto, quen mellor insulte ou ridiculice ao seu contrincante, gañará. Os freestylers precisan, pois, de enxeño e imaxinación para, de maneira improvisada, insultar de forma elocuente para que o xurado fale ao seu favor. Este enxeño provoca que, de maneira natural, empreguen recursos estilísticos como hipérboles, metáforas, antíteses...

Alén do enxeño e a capacidade para insultar, estes artistas tamén precisan outros recursos técnicos como encaixar os versos en cada estrofa, adaptar a conta silábica ao ritmo da base, facer distintos tipos de rima... De feito, hai algúns rapeiros que destacan pola capacidade de construír estruturas rítmicas moi complexas (véxase Zasko Máster ou Bnet) ou pola súa habilidade para musicalizar a súa improvisación (véxase Trueno).

Observamos, pois, que a diferenza entre BigMeu e Cabanillas non é tan grande. Como dicía o rapeiro venezolano Canserbero: “A poesía é pór nunha folla as palabras máis fermosas que se escribiron, ese é o reto do poeta. Pór (...) o máis elegante, a métrica máis rica...”. Entón, BigMeu e Cabanillas perseguen o mesmo obxectivo: crear un texto brillante, cos recursos máis complexos, as ideas máis rebuscadas ou a estrutura máis complexa.

A partir de agora non imos analizar a escrita do Pirata ou de Amorodo, mais si que ao analizar os distintos estilos literarios do século XX atoparemos moitos elementos en común tanto co freestyle como con outras disciplinas artísticas como a música ou o cinema.

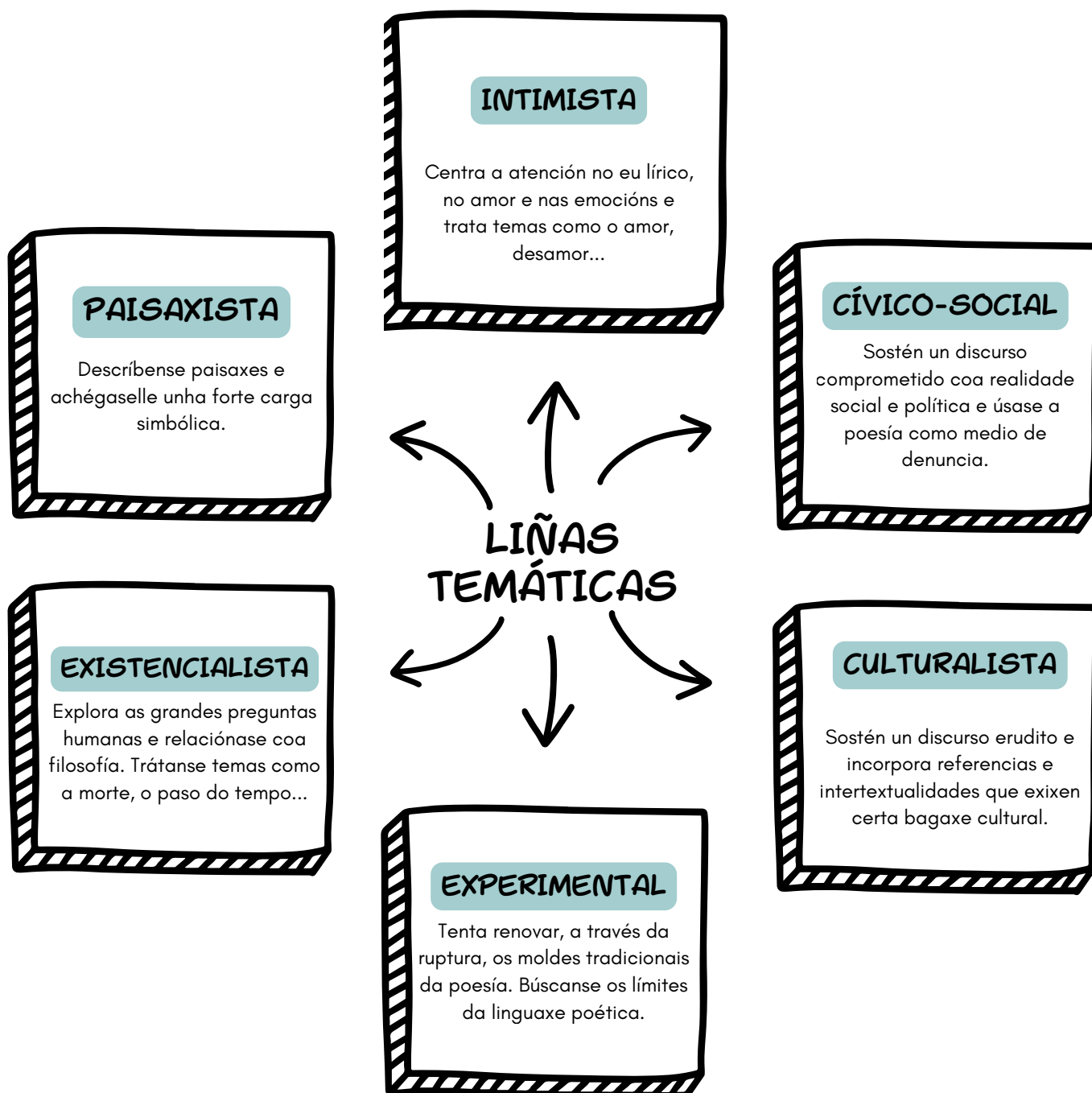
Como sabedes, a literatura divídese en tres xéneros: lírico, narrativo e dramático. Cada un deles ten a súa propia arquitectura e, por tanto, a artista tocará distintas teclas para crear a excelencia. Nas páxinas a seguir analizaremos que teclas son esas e que variábeis entran en xogo en cada un dos xéneros.

O XÉNERO LÍRICO

Segundo a Real Academia Galega a poesía é o “xénero literario que expresa ou suxire algo por medio do ritmo (sobre todo o verso), a harmonía e a imaxe”. Xa que logo, este xénero xoga con distintos elementos para crear beleza. Deste xeito, para analizar ben un texto lírico temos que dominar tres cuestións: o tema, a estrutura e a estilística.

TEMA

Cando analicemos un poema é importante extraer a idea principal e saber explicar que nos quere transmitir. Con certeza, as casuísticas son infinitas, porén, podemos atopar unha serie de liñas temáticas básicas:

ESTRUTURA

Na poesía, un dos elementos clave reside no coidado da métrica e na construción de estruturas rítmicas complexas. A seguir analizaremos os tipos de estrofas e os esquemas métricos máis habituais:

Tipo de estrofa	Esquema	Exemplo
Pareado	aa / AA	Fomos ficando sós o Mar o barco e mais nós
Terceto	A-A	Vivir, vivir. Cantar sen patria. Dura orfandade do corpo. E ser. E terra soñar. Vivir, vivir. Amar a vida.
Copla (esquema popular por antonomasia)	-a-a	Este vaise e aquel vaise, e todos, todos se van; Galicia, sen homes quedas que te poidan traballar.
Cuarteto	ABBA	Choraría por ti se aínda tivera dúas bágoas de luz para abrir en pranto; mais ermo o corazón está hai xa tanto que nin o abalo seu dóeme siquiera.
Serventesio	ABAB	Raiola de luar que bica o río, flor mareliña que entre espiñas chora, ou das redes da araña un tenue fío, toda humilde beleza me namora.
Cuarteta	abab	A un batido, outro batido; a unha dor, outro dolor; tras dun olvido, outro olvido; tras dun amor, outro amor
Redondilla	abba	Teño un mal que non ten cura, un mal que naceu comigo, e ese mal tan inimigo levaramme á sepultura.
Lira	aBabB	Ouh sol! Ti que atesouras a lus que esparxe a brétema sombría; Ti, qu'os outeiros douras e inundas de harmonía o ceo, a terra, o mar, a tarde, o día.

Alén das estrofas, hai composicións poéticas que posúen un esquema métrico fixo. Algúns exemplos son:

Composición	Esquema	Exemplo
Soneto	ABBA ABBA CDC DCD	¡Sementador! O trigo dos beirales mostra as espigas mestas e douradas, e as segadoras fouces, afiadas, teñen trágico brillo de puñales. O teu verbo, estalante nos pinales, troca, ó chegar ás chouzas das valgadas, os salaios das gorxas abafadas en ruxidos guerreiros e triunfales A aldea érguese co craror da aurora agardando a sinal, e non sosega en axexo de loita vingadora. ¡Xa a lus do sol do mediodía cega, sementador! ¡Sementador, xa é hora de da-lo berro e comenza-la sega!
Romance	-a-a-a-a...	Andivo todos os mares baixo o corazón da vela. Mariñeiro era por gala dos mariñeiros da terra, pescador nas outas augas onde aboian as estrelas, atal que brancas alfoias para enfeitar ás sereas.
Silva	Combina versos heptasílabos e hendecasílabos	Ermos os seus saídos, os cancelos pechados, fundidos teitos, escaleira, trabes, sen tellas o tellado, non paso un día polos seus lindeiros sen pararme ante a casa do fidalgo.

Se ben na poesía tradicional o coidado da métrica era unha cuestión fundamental, na actualidade a poesía segue outro camiño: o versolibrismo. A construción de poemas a través do verso libre é a tendencia máis habitual na actualidade e, como veremos contra o final de curso, o coidado métrico perde presenza en virtude da creación de imaxes rupturistas.

RECURSOS ESTILÍSTICOS

Na poesía, a esencia non reside no que se di, senón na interpretación que facemos desas palabras. Este xénero literario xoga co sentido figurado e, por iso, os autores e autoras manipulan as palabras levando ao límite a comprensión da lectora.

Non hai dúbidas de que o amor é un “sentimento de profundo afecto cara a alguén”; porén, esta literalidade non se aplica na poesía. O amor tamén pode ser “un trallazo moi forte que rompeu a ventá”. Esta é unha nova forma de conectar ao receptor coa emoción amorosa, ofrecendo unha reinterpretación do concepto baseada na experiencia e no sentir amoroso.

Algúns recursos estilísticos son:

	Recurso estilístico	Que é?	Exemplo
D E I M A X E	Símil	Comparación explícita establecida entre dous elementos	<i>Miña nai, a túa fala é coma a lúa chea</i>
	Metáfora	Comparación tácita entre dous elementos. Pode estar o elemento real presente (impura) ou ausente (pura)	<i>A túa voz é a forza que me ergue día a día</i>
			<i>As pálpebras da cidade péchanse ao amencer.</i>
	Símbolo	Adscrición dun significado abstracto a un obxecto concreto	<i>Nunha man a fouce, noutra man a oliva</i>
	Metonimia	Designar un elemento polo nome doutra relacionada con ela	<i>Bebín dous vasos, afoguei as penas</i>
F O N O L Ó X I C O	Aliteración	Repetición dun mesmo fonema ou sílaba en palabras próximas	<i>¡Qué ben, que a bomba ven co seu rebombio!</i>
	Paranomasia	Utilización de palabras foneticamente próximas	<i>Fixen cousas por unha boa causa</i>
	Diáfora	Repetición de palabras polisémicas, preto unha da outra	<i>Son o son da nosa canción</i>

	Recurso estilístico	Que é?	Exemplo
F O N O L Ó X I C O	Onomatopea	Uso de palabras que reproducen sons naturais	<i>E un sapo, que oía, repuxo: -¡Cro, cro!</i>
	Calambur	Utilización de palabras foneticamente próximas	<i>Arrula a rula seu esperma teso</i>
	Conmutación	Cambio na orde das palabras en dúas oracións próximas	<i>O aire da tarde a tarde do aire</i>
S I N T Á C T I C O	Anáfora	Repetición dunha ou máis palabras ao comezo de varios versos	<i>Dóeme a vida coma unha ferida acoitelada coma un anoitecer desleigado</i>
	Epífora	Repetición dun ou máis palabras ao final de varios versos	<i>(...) lonxe de vós, inda máis lonxe. Lonxe. Lonxe</i>
	Anadiplose	Repetición dun ou máis palabras ao final dun verso e ao comezo do seguinte	<i>A vida é un xogo un xogo que non ten fin</i>
	Epanadiplose	Repetición dunha ou máis palabras ao comezo e final do mesmo verso	<i>GALICIA digo e un di GALICIA GALICIA decimos todos GALICIA</i>
	Polisíndeto	Repetición de conxuncións para unir varios elementos	<i>Cando esperar é ser onda de río que corre, e bule, e vai, e pasa e ruxe...</i>
	Asíndeto	Supresión de conxuncións entre dous ou máis elementos	<i>Lume, bágos, suor, verdade</i>
	Enumeración	Sucesión de elementos relacionados entre si	<i>(...) estrelas de plutonio plutocrático, esterco de cobalto hidroxenado, martelos, ferraduras, matarratos.</i>
	Hipérbato	Alteración da orde normal dunha oración	<i>O corazón meu non te esquece</i>

	Recurso estilístico	Que é?	Exemplo
D E P E N S A M E N T O	Personificación	Atribución de calidades humanas a seres inanimados	<i>O teu adeus sorríume nun para sempre eterno</i>
	Hipérbole	Esaxeración desmesurada e inverosímil	<i>Mollo na propia sangue a dura pruma rompendo a vea hinchada.</i>
	Antítese	Contraposición entre dúas palabras ou expresións	<i>Entrei por amor saín por sensatez</i>
	Oxímoro	Contraposición de dous termos nun mesmo enunciado	<i>Unha mirada, lume xeado que me desfai</i>
	Interrogación retórica	Pregunta da que non se espera resposta	<i>Que din os rumorosos na costa verdecente?</i>
	Apóstrofe	Apleación a un ser que non é o destinatario do discurso	<i>Ai, meu Sil , meu meigo río</i>
	Diloxía	Emprego dunha palabra con dous significados diferentes	<i>Vinte na rúa cando había vinte na rúa</i>

Como sinalamos anteriormente, a poesía consiste en transmitir conceptos e sentimentos que foxen do literal e van máis alá do significado. O obxectivo é, por tanto, a creación de beleza a través da palabra e isto pode conseguirse con distintos artificios como a métrica ou os xogos fónicos e semánticos.

Como indica o Colectivo Ronseltz: “O poema é unha pedrada na cabeza / Por iso lle recomendamos aos lectores que usen casco”. Aínda que un alumno ou alumna de segundo de Bacharelato non acabe de atoparlle a beleza a un poema de Manuel María ou Rosalía de Castro, seguro que atopará na música que escoita a cotío frases que o fan erguerse da cadeira ou referencias que lle poñen os pelos de punta.

A poesía, moitas veces, está nos lugares máis recónditos, mesmo nunha canción de reggaeton.

O XÉNERO NARRATIVO

O subxénero narrativo é aquel en que un narrador relata unha historia que lle acontece a uns personaxes nun espazo e nun tempo determinado. Por tanto, as teclas que toca o autor ou autora son ben distintas das que se tocaban no texto poético. Se en poesía se valora a brevidade e o poder do evocativo, a narrativa tende a colocar o foco no descrito e no construído a través das palabras.

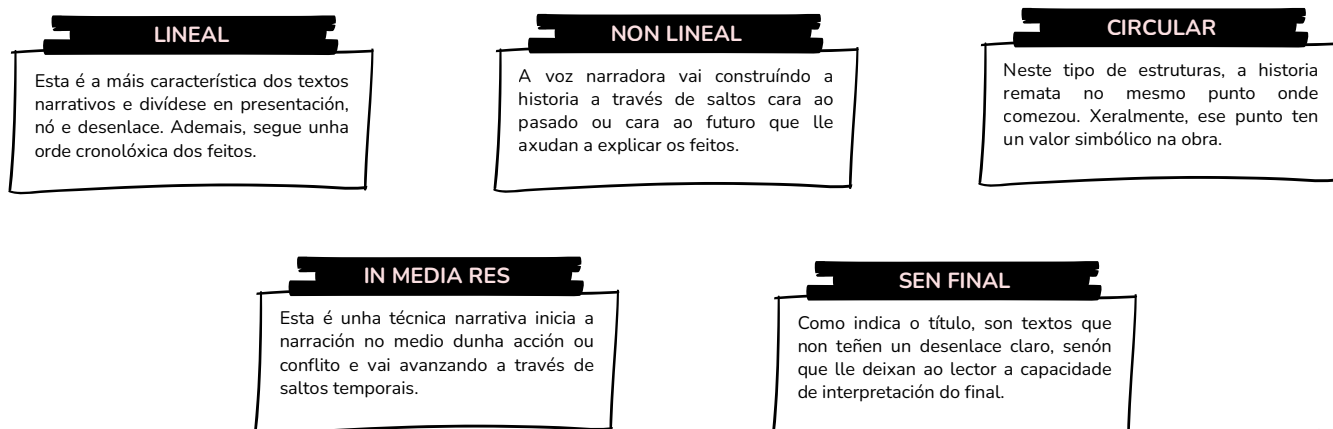
O factor clave é, con certeza, a extensión; de feito, na narrativa, a menor extensión, maior aproximación á linguaxe poética. A novela longa, por exemplo, tende a estar moi descrita e achega unha narración moi minuciosa o que xera que o lector non teña demasiado que interpretar. Pola contra, o microrrelato, ao contar cunha extensión parca, precisa do non literal para crear impacto no lector.

TEMA, ARGUMENTO E TRAMA

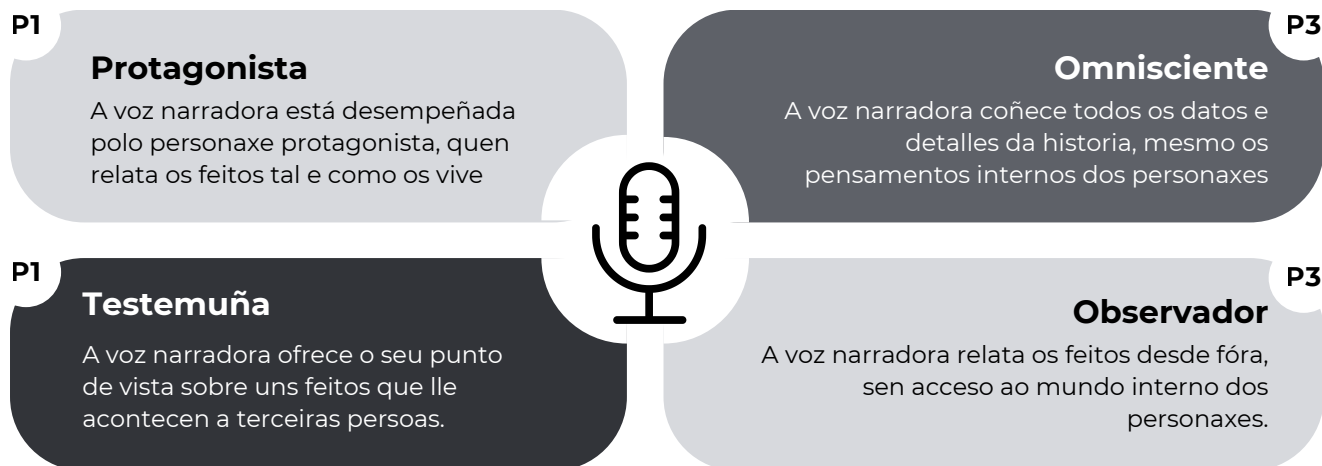
ESTRUTURA

Desde a Primaria dísenos que os textos narrativos teñen unha estrutura tripartita composta por presentación, nó e desenlace. Isto, aínda que é aceptábel para un gran número de textos, non é unha resposta 100% fidedigna coa realidade. A grandes trazos podemos falar dos seguintes tipos de estrutura narrativa:

VOZ NARRATIVA

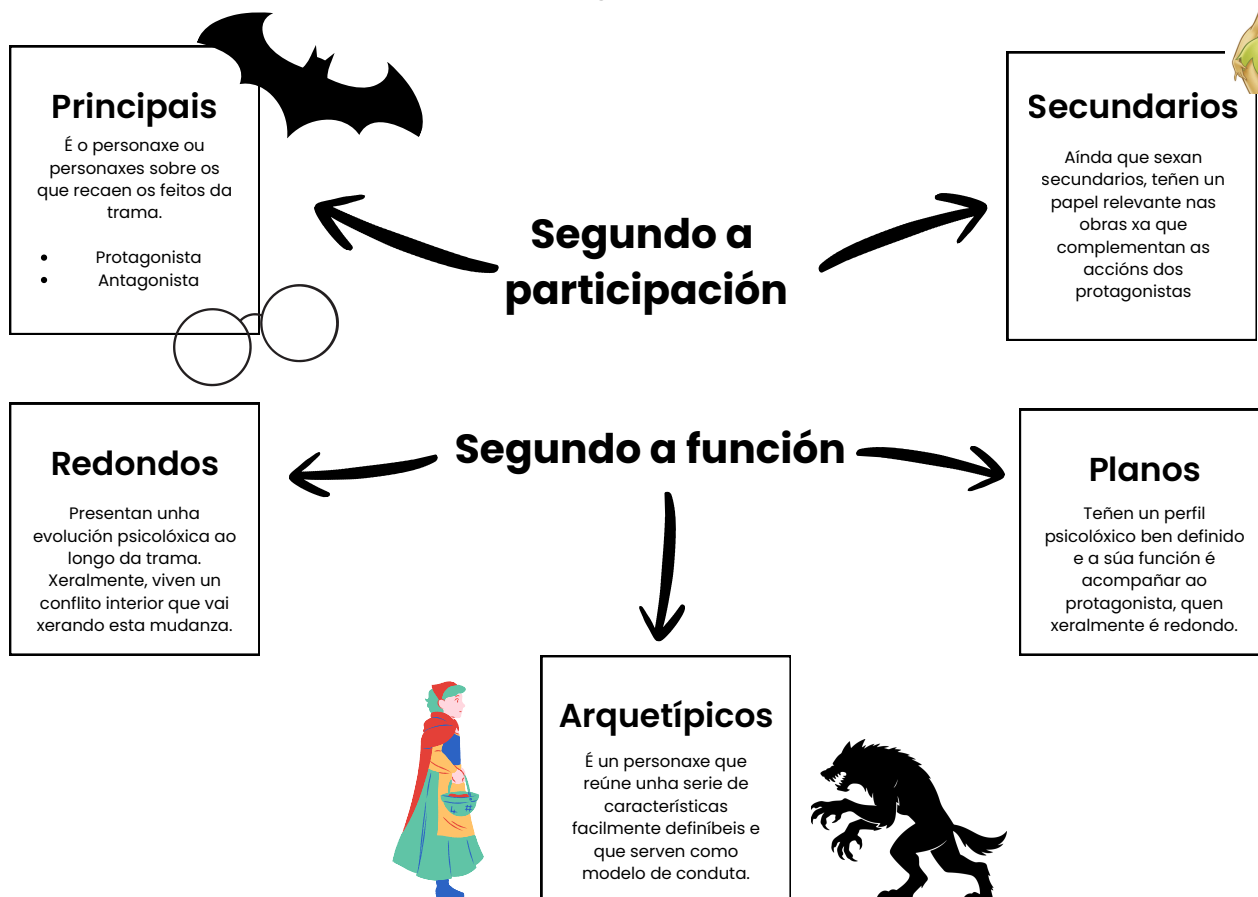
A voz narrativa é un elemento esencial na construción dunha historia, pois é a través dela que o lector se conecta co argumento e cos personaxes. Por tanto, o autor ou autora deberá escoller que tipo de narrador se adecúa mellor ao que quere transmitir na súa obra. Podemos atopar os seguintes tipos de voces narradoras:

OS PERSONAXES

Os personaxes son, en moitas obras, o grande elemento narrativo. Aínda que poderíamos ir á literatura universal e pensar en Harry Potter, tamén podemos buscar na casa e atopar exemplos como Balbino ou Migueliño. Estas invencións son capaces de crear no lector un sentimento de empatía e convertese en ídolos de masas.

Podemos clasificar os personaxes da seguinte maneira:

ESPAZO

Algunhas obras destacan pola construción dos espazos. Pensemos, por exemplo, no gran traballo que fai Tolkien en *O señor dos aneis* ou, na nosa literatura, a Auria de Blanco Amor facendo referencia ao seu Ourense natal.

Nas obras narrativas, o espazo axúdanos a encadrar a trama nun lugar concreto; porén, a localización pode ter funcións narrativas que cómpre analizarmos. Algunhas localizacións poden ter un significado **simbólico**. Así, a taberna en Rafael Dieste significa máis que unha localización espacial, implica un lugar de reunión e unha parte esencial da cultura galega.

Noutras obras, os espazos serven como elementos contrastivos que axudan ao autor ou autora a comparar situacións diversas. En *Memorias dun neno labrego* a oposición entre Balbino e Manolito tamén se fai a través da comparación entre a vida na cidade e a vida na aldea.

TEMPO

Como sinalamos no apartado de estrutura, o relato da trama pode non ser lineal e, deste modo, producírense discordancias entre o tempo externo e o tempo interno. As tres discordancias máis destacábeis son:

ANALEPSE

Durante a narración, a voz narradora viaxa ao pasado para recordar un acontecemento.

PROLEPSE

Durante a narración, a voz narradora viaxa ao futuro, xeralmente anticipar as consecuencias dos actos.

ELIPSE

Consiste na eliminación dun lapso de tempo determinado co obxectivo, xeralmente, de crear suspense.

O XÉNERO DRAMÁTICO

O xénero dramático ou teatral, debido á súa tipoloxía, ten unha serie de características propias e un estilo de análise ben distinto. O teatro, aínda que se pode ler, está pensado e deseñado para ser representado, por iso posúe elementos que fan referencia á posta en escena ou á representación escenográfica.

Se ben o xénero dramático comparte certos elementos co xénero narrativo (personaxes, espazo, tempo, trama, argumento...), hai outros elementos sobre os que cómpre colocar o foco neste tipo de textos:

Anotacións escénicas

No teatro dáse moita información sobre a disposición do escenario, sobre o modo en que teñen que actuar os personaxes ou o tipo de iluminación. Todos estes elementos son dignos de comentario.

Cada autor emprega os elementos escenográficos dunha determinada maneira para alcanzar o seu obxectivo artístico. Castelao, por exemplo, optaba polo expresionismo con elementos como as máscaras; porén, Cunqueiro tiña un estilo máis minimalista aínda que tamén fortemente evocador.

Linguaxe literaria

O teatro xoga, en numerosas ocasións, co humor, coa intertextualidade, coa parodia... Nos comentarios é importante analizar como o dramaturgo ou dramaturga xoga coa lingua para chegar ao seu obxectivo.

Sabes o que é comentar un texto literario?

1. POR QUE COÑECES QUEN É O PINTOR DESTE CADRO?

O noso coñecemento do mundo permítenos intepretar a arte. Aínda que non saibamos moito de pintura, podemos sinalar que este cadro é de estética cubista e que, ademais, o seu autor é Pablo Picasso. Se o tivésemos que xusticar, indicariamos o uso de formas xeométricas, a falta de profundidade espacial ou a preferencia polas liñas rectas.

Os poemas, relatos ou obras de teatro son obras de arte e, por tanto, gardan certa relación coa pintura, a escultura ou o cinema. Os autores son recoñecíbeis e teñen unhas características estilísticas propias, ben do autor/a, ben do tempo en que escriben. Este é o noso obxectivo: saber analizar obras literarias.

Sabes o que é comentar un texto literario?

2. SABES O QUE ESTÁS FACENDO?

Desde a ESO pídesvos que comentedes texto literarios e vós, de forma mecánica a maioría das veces, poñédesvos a realizar un comentario dun poema coma quen fai unha ecuación de segundo grao ou determina o peso atómico do cobalto. Mais, realmente sabedes que significa comentar?

Comentar non é resumir un texto, nin tampouco indicar onde hai unha metáfora ou unha aliteración. Cando se fai un comentario, o obxectivo é analizar que características literarias (recursos, temas, linguaxe...) son relevantes, particulares e dignas de seren comentadas; isto é, **como está escrito o texto do punto de vista estilístico**.

3. COMENTAR NO VOSO MUNDO

Anuel AA e Bad Bunny

Se en lugar de analizar a Rosalía de Castro ou a Curros Enríquez nos poñemos a analizar a alguén que coñeces, estou seguro que os resultados serían ben diferentes. Se, por exemplo, vos pido tres características de Anuel, estou seguro que todo o mundo me comentaría que a **temática sexual**, o uso de **ad-libs** e, seguramente, a **simplicidade**.

Por outra parte, canto a Bad Bunny, sodes capaces de notar unha mudanza

estilística ao longo da súa traxectoria. Non é o mesmo Bad Bunny en *Tu no metes cabra* que en *DtMF*. Na actualidade temos un Benito máis intimista e reflexivo e antes tiña un ton máis sexualizante

4. ANALIZAMOS?

Pinté la glopeta de blanco, blanco cocaína, blanca Lady Gaga / Ella me escupe to' el bicho, pero yo se la echo en la boca y siempre se la traga / Gasté mil trescientos en las Bred y gasté mil quinientos en las Balenciaga / Y yo le meto este bicho a tu puta y siempre en la madre del diablo se caga.

Yezzy. Anuel AA. 2018

Aquí vos deixo unha canción con máis de 260M de reproducións en YouTube. Que cuestións estilísticas pensades que son dignas de comentario literario?

Esquematiza

- Temática sexual explícita (“Ella me escupe to’ el bicho y siempre se la traga”)
- Apoloxía da riqueza (“Gasté mil trescientos en las Bred”, “Gasté mil quinientos en las Balenciaga”)
- Linguaxe sexista (“a tu puta”)
- Referencias ás drogas (“blanco cocaína”)
- Ton agresivo (“Le meto este bicho a tu puta y siempre la madre del diablo se caga”)

Que soe culto

O presente texto, elaborado por Anuel AA en 2018 e titulado Yezzy na honra á famosa liña de zapatillas Adidas, é unha boa mostra do estilo literario do autor portorriqueño. Por unha parte, atopamos unha temática sexual, habitual no autor, transmitida de forma explícita con referencias a un encontro sexual entre o eu lírico e a súa amante (“Ella me escupe to’ el bicho y siempre se la traga”). Nótase certa agresividade nese encontro (“Le meto este bicho a tu puta y siempre la madre del diablo se caga”) e a amante mesmo é cualificada con vocabulario de carácter sexista (“a tu puta”).

Por outra banda, tamén se aprecia certo afán de enxalzar a riqueza que posúe o propio eu lírico, alter ego do propio autor (“Gasté mil trescientos en las Bred”, “Gasté mil quinientos en las Balenciaga”). Isto, xunto coa apoloxía das drogas, tamén presente neste poema (“blanco cocaína”), son características moi habituais no literato portorriqueño. Finalmente, cómpre destacar a simpleza á hora de construír as estrofas, e versos, con medidas irregulares e rimas consonantes de gran facilidade (traga - Balenciaga - caga - Gaga)

VENDE BEN O PRODUTO

Unha das cuestións para obter bos resultados en Lingua radica na capacidade de escribir de maneira efectiva. Non se trata unicamente de identificar as características estilísticas dun autor ou autora nin de saber moito sobre leis; tamén debemos proporcionar coherencia e ser capaces de producir un texto ben estruturado e “redondo”.

Con este exemplo observamos como un mesmo produto, só ‘decorado’ de distinta maneira, alcanza un maior valor. Isto que acontece coas magdalenas tamén lle ocorre aos comentarios de texto. Xeralmente, entre un comentario de 8/10 e outro de 10/10 só hai unha diferenza: a habilidade escrita.

Esta destreza non só é importante no comentario literario, tamén o é no resumo, na sociolingüística e nunha explicación gramatical. Expresarse de forma clara e coherente é a mellor forma de demostrar o teu nivel académico.

CLAVES PARA CREAR UN BO TEXTO

O comentario debe ser “redondo”, isto é, debe percibirse unha introdución e o final debe ser pechado. Algúns consellos son os seguintes:

- 1) Analiza o texto: escribe sobre el, subliña, márcalo...
- 2) Fai un pequeno borrador/esquema de ideas previo á escrita.
- 3) Usa marcadores discursivos para introducir as distintas ideas do texto e marcar a relación entre elas. Isto axudarache moito a achegarlle coherencia e cohesión ao comentario.
- 4) Interioriza un modelo de comentario. Isto axudarache a non ter que pensar demasiado a forma que lle vas dar, só terás que analizar e facer un borrador e comezar a escribir.
- 5) Practica moito. Entrégame os comentarios que precises para que chos corrixa e fai caso das anotacións e correccións.

Tema 1. A poesía das Irmandades da Fala

Nos primeiros anos do século XX, tras o esplendor cultural do Rexurdimento, prodúcese unha situación de estancamento cultural que non mudará até 1916 coa aparición das Irmandades da Fala. Estas asociacións culturais e políticas tiñan o obxectivo de fomentar e dignificar o uso do galego, mais tamén traballaron noutras direccións como a política ou a cultura. Fitos como a creación do Seminario de Estudos Galegos, de editoriais como *Céltiga* ou *Lar* ou de revistas como *A Nosa Terra* supuxeron un salto cualitativo e cuantitativo na promoción social do galego e no proceso de normalización do idioma.

A nivel estilístico, a poesía galega até a eclosión das Irmandades vivía unha época de decadencia e, aínda que se publicaban máis obras que en etapas pasadas, a calidade literaria era inferior á lograda polas voces do Rexurdimento. Ante isto, as Irmandades supuxeron un grande avance literario e abriron un novo Rexurdimento para a literatura galega.

Do punto de vista socioeconómico, os comezos do século XX estaban marcados polo atraso económico e pola pervivencia dun sistema político asoballador como era o **caciquismo**. A sociedade estaba empobrecida, dedicábase, fundamentalmente, a traballar a terra e a emigración convertíase nunha das únicas saídas da nosa sociedade.

Perante isto, nos inicios do século XX xorde o **agrarismo**, un movemento sindical galego creado pola sociedade labrega (Acción Gallega e Solidariedad Gallega). O obxectivo destas organizacións era a abolición dos foros e do caciquismo. Algúns poetas estarán fortemente ligados a este movemento e isto terá impacto na creación literaria da época.

Alén disto, a literatura do primeiro terzo do século XX tamén estará fortemente influída pola consolidación do **nacionalismo**, sobre todo no seo das Irmandades da Fala anteriormente mencionadas. Estas organizacións tiñan o obxectivo de reivindicar a lingua e a cultura galega e, por tanto, os autores e autoras que xorden desta organización estarán moi influídos pola ideoloxía galeguista.

Noriega Varela

O POETA DA MONTAÑA

Antonio Noriega Varela é o primeiro poeta que marca timidamente o comezo dunha nova etapa da poesía galega; pódese considerar o representante dunha xeración de transición entre a literatura do século XIX e a do XX.

Escrebiu un só poemario, que foi ampliando ao longo da súa vida. O título inicial foi *Montañasas* (1904) e a partir da 3ª edición pasou a chamarse *Do ermo* (1920). O cambio de título dá conta das dúas liñas que se distinguen na súa obra; isto é, na evolución do título tamén se percibe unha evolución estilística do autor.

Na primeira etapa segue o ronsel do costumismo dos poetas do século XIX e emprega un estilo descritivo das paisaxes, tradicións e costumes da vida da clase labrega do interior de Lugo. Tamén, por outra banda, aparecen poemas reivindicativos (agraristas, sobre todo) que irán desaparecendo coa evolución do poemario. A nivel estilístico, toma partido polas estruturas populares como a copla.

A segunda etapa baséase no **neovirxilianismo**. Neste modelo literario a visión da natureza xa non é contemplativa, senón que ten unha significación. Noriega Varela emprega a natureza para expresar o sentir humano (soidade, morriña, tristeza...). Ademais disto, adopta unha actitude **franciscana (franciscanismo)** colocando o foco poético naqueles elementos máis humildes da natureza (flor do toxo, pedra, vagalume...)

Trátase dunha poesía máis elaborada, con lingua e estrofas cultas (coma o soneto), na que se percibe a influencia dos poetas clásicos, do modernismo e do saudosismo portugués (Teixeira de Pascoaes).

Sobre min

Nacín en Mondoñedo no 1869 e fun mestre, xornalista e poeta. A principios do século XX estiven en contacto co movemento agrarista e nacionalista, mais a miña poética fundaméntase na **natureza**.

Resumo:

- Neovirxilianismo
 - Uso de estruturas clásicas e moi coidadas
 - Linguaxe culta e traballada
- Franciscanismo

Noriega Varela

O POETA DA MONTAÑA

A nosa fala

(...)

O gallego é un suspiriño,
i é a cousa máis meiga que hai!,
é o linguaxe amorosiño
en que oín decir: ifilliño!...
de labios de miña mai.

É faliña que aloumiña,
que o noso corazón move
pra que atallemos axiña
os salouquiños do probe
coa gracia da limosniña.

l é un tan ansioso falar,
que logra sobrepuxar
a saúdosa tristura
da estreliña da fartura
e das noites de lunar...

A devoción i a delor
isean sempre ó seu favor!;
eu moito a venero, e creio
que solamente no ceio
pode haber fala mellor.

Teño amores na montaña

Teño amores na montaña
teño moza montañesa,
que ma deparou un santo
no turreiro dunha festa.

(...)

Teño amores na montaña,
teño unha moza brañega,
que, si cos ollos feitiza,
o corazón me estonteia
c'aquelas palabras doces,
i aquelas surrisas meigas
das nenas repinicadas,
argullo das cumes ermas.

Laverquiña

Laverquiña que te axotas
das degaradas gueivotas
oíndo o salvaxe berro;
musa, que a mariña extrañas,
olla as azules montañas
idesde as plaias do desterro!

Esquence o mar, lembra o gado
miúdo, i o regalado
vivir, ias tumbadas festas!,
i as cantigas dos pastores,
que fan grinaldas coas frores
amareliñas das xestas.

Noriega Varela

O POETA DA MONTAÑA

Comentario de texto:

Lea este poema de Noriega Varela e elabore un comentario literario en que se analice o contexto histórico e características do estilo literario do autor presentes no texto. Analice a forma (estrofas, métrica, rima, carácter popular ou culto), os recursos estilísticos (fónicos, morfosintácticos, léxicos) e contido (tema ou temas, voz lírica, destinatarios) servíndose das características presentes no texto a través de citas deste. *Extensión aproximada: 200 palabras*

Toda humilde beleza...

Toda humilde beleza...

Vago xirón de brétema, atavío
soberbio da irta xesta, reidora,
fulgurante doíña de rocío
(pazo do sol e lágrima da aurora);

raiola de lunar que bica o río,
flor mareliña que entre espiñas chora,
ou das redes da araña un tenue fío,
toda humilde beleza me namora.

É un vermiño de luz o amigo caro
do meu nume saudoso... Antes reparo
na nudez adorable dunha estrela

que nas rosas dos vales, que sorríen,
que nos mantos dos pinos, que se engríen,
que nas blondas do mar, que se rebela

Ramón Cabanillas

O POETA DA RAZA

Ramón Cabanillas foi o gran poeta da época, tanto pola súa calidade literaria como pola súa pluralidade estilística. Na súa estética poética combina tradición e renovación, ao fusionar a poesía cívica con formas renovadoras das grandes correntes de principios de século, especialmente do Modernismo.

A súa obra é heteroxénea e presenta dúas vertentes:

A) **Poesía lírica:** Nesta liña poética hai un predominio dos sentimentos do autor e podemos distinguir tres liñas temáticas:

- Poesía cívica:

Desde as súas primeiras obras, Cabanillas asume o papel de poeta cívico e verdadeiro sucesor de Curros Enríquez. Nun principio estará moi ligado ao movemento agrarista e, posteriormente, ao nacionalismo. O foco da súa poesía estará, pois, na defensa das clases desfavorecidas e, en suma, na concienciación da sociedade na defensa de Galiza.

- Poesía intimista:

Nas súas obras tamén hai un gran número de poemas que seguen o ronsel de Rosalía de Castro. Temas como o amor, a soidade ou a lembranza estarán presentes nas súas obras.

- Poesía costumista:

describe paisaxes e costumes rurais dende unha perspectiva crítica ou humorística con novidades formais modernistas.

B) **Poesía narrativa:** Nesta etapa debemos destacar o poemario *Na noite estrelecida* (1926). O obxectivo de Cabanillas con esta obra é actualizar a materia clásica de Bretaña e adaptala á mensaxe patriótica, empregando unha linguaxe fortemente simbólica e chea de misticismo.

Sobre min

Nacín en Cambados e, desde sempre, fun moi consciente da realidade social de Galiza. Seguramente ter que emigrar a Cuba fíxome entender contra que debía loitar. Nese tempo comecei a traballar co **agrarismo**. Cando voltei á terra tamén me introducín no ambiente **nacionalista** das Irmandades.

Resumo:

- Poeta combativo
 - Agrarismo
 - Nacionalismo
- Influencias do modernismo
- Poesía narrativa
 - Estilo mítico

Ramón Cabanillas

O POETA DA RAZA

A Basilio Álvarez

¡Sementador! O trigo dos beirales
mostra as espigas mestas e douradas,
e as segadoras fouces, afiadas,
teñen trágico brillo de puñales.

O teu verbo, estalante nos pinales,
troca, ó chegar ás chouzas das valgadas,
os salaios das gorxas abafadas
en ruxidos guerreiros e triunfales

A aldea érguese co craror da aurora
agardando a sinal, e non sosega
en axexo de loita vingadora.

¡Xa a lus do sol do mediodía cega,
sementador! ¡Sementador, xa é hora
de da-lo berro e comenza-la sega!

Encomenda

A ti, miña muller, arca pechada
que no seu fondo garimoso encerra
o que me queda santo sobre a terra,
van estes versos de visión dourada.

Eles diranche que, ó través da vida,
sempre, sempre miña alma soñadora
pideulle a Dios que na postreira hora
cerre os meus ollos esa man querida.

E neles vai, paxaro cara ó niño,
agardando que o colla con cariño,
este meu rogo que a visión compreta:

Quero na lousa que me dé sosego
esta palabra que ten luz: "Gallego"
e esta palabra que ten ás: "Poeta".

(Ir á misa nas festas e á saída
na paz do adro conversar cos vellos
deses ditos, costumes e consellos
con que a vida do campo está tecida.

Tralo homilde xantar, mentras que a xente
moza relouca no turreiro, leda,
ler un libro no fondo da arboreda
ou visitar na vila algún parente.

E ó volver cara á chouza, paseniño,
praticando da anada cun veciño,
baixo a dourada craridá da tarde

ir vertendo, ó pasar, na aldea en calma,
este saúdo todo mel da alma:
"¡Vaia con ben, paisano! ¡Dios o garde!".

Ramón Cabanillas

O POETA DA RAZA

Tres días con tres noites baixo o ceo soave,
nun lecer caricioso, de vagar foi a nave.
Crebábase en albores a luz dun novo día
cando dou no remanso dunha praia tranquiá
por altivos e fortes penedos coroadá,
a canle bretemosa dun río por estrada.

A alma voadora fuxitiva do mundo,
Rei Artur esvaera nun repouso profundo,
e nas azas dun sono de escura vaguedade
caíra alén dos tempos na infinda soedade,
mais do rubí da chaga que no seu peito ardía,
ledizosa fragancia nos ares recendía.

Balidas, entre néboa de vagorosas rendas,
fuxidas dos feitizos das gaélicas lendas.
nove fillas de reises, a pregar en silencio,
estendendo un garnido e misterioso lenzo,
mortaxa mol tecida ó lume dun encanto.
Recolleron da barca o corpo do Rei santo
e levándoo a unha furna que en fío da ribeira
froría como un ledó xardín en primaveira,
deitárono nun leito de follas e de rosas,
na man a espada sagra das lides fazañosas.

Lume no pazo

Prendeu lume no pazo.

A roxa labarada
alumea a campía.

Atronan as campanas
o val.

Quentan o aire
espesas bafaradas
de fume.

Corre a xente
Berrando, atolondrada.

Ó arde-lo cume, as tellas
enroxecen e estalan.

(....)

Érguense as mans ó ceo,
e sanguíñenta, tráxica,
refréxase nos ollos
a roxa labarada.

E un velliño, moi vello,
de guedelliñas brancas,
que vive de milagre,
xantando cando xanta,
vestido de farrapos
e durmindo onde cadra,
—todo por mor dun preito
de rendas atrasadas,
no que os donos do pazo
deixárono sin nada—,
ollando cara ó lume,
rise, barulla e fala
ide ir busca-lo gaiteiro
para que toque a gaita!

Ramón Cabanillas

O POETA DA RAZA

Comentario de texto:

Lea este poema de Ramón Cabanillas e elabore un comentario literario en que se analicen as características do estilo literario do autor presentes no texto e se relacionen co contexto histórico da época. Extraia fragmentos do texto para xustificar e teña en conta o tema, a intención comunicativa, o ton poético e o simbolismo. Extensión: 200 palabras.

En pé!

irmáns! En pé sereos
a limpa fronte erguida,
envoltos na brancura
da luz que cae de riba,
o corazón aberto
a toda verba amiga
e nunha man a fouce
e noutra man a oliva,
arredor da bandeira azul e branca,
arredor da bandeira de Galicia,
¡cantémo-lo dereito
á libre nova vida!

irmáns no amor a Suevia
de lexendaria historia,
¡en pé! ¡En pé dispostos
a non morrer sen loita!
¡O día do Medulio
con sangue quente e roxa
mercámo-lo dereito
á libre, honrada chouza!
¡Xa está ó vento a bandeira azul e branca!
¡A oliva nunha man, a fouce noutra,
berremos alto e forte:
"A nosa terra é nosa".

Tema 2. A poesía de vangarda

Nas primeiras décadas do século XX xorden en Europa as vangardas, movementos artísticos que realizaron unha **renovación radical** da estética, rompendo coa arte tradicional e creando novas formas e linguaxes. No nacemento das vangardas influíron as transformacións sociais, políticas, científicas e tecnolóxicas, que cambiaron a maneira de percibir a realidade.

Malia á diversidade de tendencias vangardistas, tamén chamados *ismos*, obsérvanse características comúns:

- A **arte non debe imitar a realidade**, senón crear unha realidade nova ou interpretala doutra maneira.
- A artista debe ter **liberdade absoluta**, ser orixinal e desbotar as normas e a tradición.
- Proclámase unha **arte deshumanizada** e unha **actitude antisentimental**. A poesía non debe representar o sentimento humano, a poesía é poesía en si mesma.
- **Renóvase a linguaxe poética**. Emprégase léxico do mundo contemporáneo, rómpese coas normas da escrita e predominan as das imaxes irracionais.
- Os autores vangardistas publican **manifestos** onde establecen as características e as intencións dese movemento.

A nivel europeo xurdiron *ismos* de distintas tipoloxías. Podemos destacar o futurismo, que exalta o mundo moderno e industrial nunha linguaxe acorde ao tema; o surrealismo, que introduce as manifestacións do subconsciente, os sonhos, os delirios e o subconsciente; o cubismo, que descompón xeometricamente a realidade; ou o creacionismo, que se caracteriza por non imitar a realidade, senón por crear unha realidade nova, un mundo propio coas súas propias dinámicas e funcionamentos.

En Galiza, o eco das vangardas internacionais chega nos anos 20 e 30 coa **Xeración do 25**. Trátase dunha xeración de escritores nados na primeira década do século, formados no ambiente das Irmandades da Fala e discípulos do Grupo Nós, sobre todo de Vicente Risco. Estes autores tamén colaboran estreitamente para crear o Seminario de Estudos Galegos e o Partido Galeguista e escriben na revista *Nós* e n'*A Nosa Terra*.

A Xeración do 25 herda do Grupo Nós o afán modernizador e europeizador da nosa cultura e literatura, que poñen ao día nas revistas poéticas vangardistas que publican: *Alfar*, *Ronsel*, *Resol*, *Papel de color*, *Yunque*, *Cristal*; nalgunhas chegaron a colaborar sobranceiras figuras foráneas das distintas tendencias da vangarda.

Porén, debido á situación sociocultural da lingua galega, a influencia da Vangarda na nosa literatura vai ser limitada. A poesía galega non adopta unha ruptura absoluta coa tradición, senón que se moven entre a tradición e a modernidade. As razón disto é o seu compromiso galeguista e social, e o feito de que a nosa literatura non estivese consolidada como para enfrontarse aos poetas tradicionais. Debemos ter en conta que a Vangarda é un movemento de ruptura coa tradición literaria e, no noso caso, ao non termos unha tradición literaria consolidada, os poetas de principios de século non tiñan a mesma liberdade creativa para experimentar que os seus homólogos noutras culturas con tradicións ben establecidas. Así e todo, a poesía galega de principios do século XX conseguiu innovar e introducir elementos vangardistas, aínda que dun xeito máis sutil e adaptado ás nosas circunstancias particulares

VANGARDA GALEGA

Na nosa literatura xorden dous movementos que non rompen propiamente coa tradición literaria, senón que a renovan ao estilo vangardista: o neotrobadorismo e o hilozoísmo.

A) NEOTROBADORISMO

Tras o descubrimento das cantigas medievais no ano 1928, algúns poetas da época vense impresionados ao descubriren un antecedente de esplendor nas nosas letras. O neotrobadorismo adaptará as cantigas medievais, sobre todo as de amigo, ao estilo vangardista.

A nivel estilístico mantén características propias das cantigas como o uso do refrán, o emprego de léxico medieval ou uso de recursos literarios tradicionais (leixaprán, paralelismo...). Porén, as imaxes introducidas terán un carácter vangardista, onde a natureza e os sentimentos humanos se entrelazan de forma innovadora e sorprendente. Este movemento busca conectar co pasado glorioso da poesía galega, mais tamén abrir unha porta ao futuro, explorando novas formas de expresión sen perder a esencia da nosa identidade literaria.

Canto aos máximos representantes deste movemento podemos salientar dous: Bouza Brey e Álvaro Cunqueiro, con dúas obras publicadas no mesmo ano: *Nao senlleira* de Bouza Brey e *Cantiga nova que se chama riveira* de Álvaro Cunqueiro. Se ben o neotrobadorismo é propio da preguerra, tamén se seguirán publicando poemarios neotrobadoristas despois da Guerra como o *Cancioneiro de Monfiero* (1953) de Álvarez Blázquez ou *Dona do corpo delgado* (1950) de Álvaro Cunqueiro.

B) IMAXINISMO OU HILOZOÍSMO

Este movemento literario supón unha actualización da poesía paisaxista ao estilo vangardista. Na tradición recente, recordemos o tema anterior, poetas como Noriega Varela colocan o seu foco artístico na paisaxe. Porén, Luís Amado Carballo, en obras como *O galo* e *Proel*, adapta a poesía paisaxista ás imaxes literarias vangardistas mais cun aspecto tradicional a nivel estético.

Poesía de vangarda

Ela e el Noivado I

Cegoñas xeográficas no meu noivado noivo.
Un tempo craro como un illó de vidro.
E no medio de litorais e aviões platino
cidadán de correntes submariñas color morno.
A miña craraboia en brúxula silvestre:
un arbre polo Norde, Oriente feito
de moluscos, Sur de ribeiras líquidas.
Eu de noivado. Nas mans arcos-de-vella,
vidreiras verde-tenre e colgaduras finas.
Nin unha sombra nin faiados tímidos,
inocentes igol a negros en domingo
o corazón no peito, risoños como esquies.
Beilar ágoas lixeiras e sonos desprendidos
das cantigas máis novas. Sumando vals e faros.
Infuxivel noivado estelar de cereixas,
amante de cristais. Eu o teño.

Álvaro Cunqueiro, Poemas do si e do non, 1933.

O galo

Abrell'as portas ao día
co-a chave do teu cantar
que xa na fonte da Lúa
está lavada a mañán.

Bótall'o teu aturuxo
a paisaxe dend'o val
qu'o gran balbo das estrelas
cairá serodio no mar.

O campo cheo de frío
busca un anaco de sol,
alcéndelle unha fogueira
co lume da tua voz.

Amado Carballo, O galo, 1928.

Lelias ao teu olvido

O pumariño da noite quer froitificar estrelas
o tanxer desta cantiga é o sinal para acendelas...
-iai, meu amor!-
... é o sinal para acendelas.

Agárdanos na ribeira, sob o descordo do mar,
no seo dos cons, o leito de herbiñas de namorar...
-iai, meu amor!-
... de herbiñas de namorar.

As nove ondas do ensoño espreitan co seu engado
pra enguedellar a toleira desta noite de noivado.
-iai, meu amor!-
... desta noite de noivado.

Así ó fontegal da espranza, antes de que saia o día
iremos enguedellados catar a flor da auga fría...
-iai, meu amor!-
... catar a flor da auga fría.

¡Ó alén! que no pumariño madurecen os luceiros,
nosos dous corazóns bailan tolos nos ledos turreiros,
¡Ai, meu amor!

no labradío das ondas albea a flor do luar
lámpada para o teu leito de herbiñas de namorar...
¡Ai, meu amor!

Se algún malfado nos fere, axotaremos o mal
a bicos, ouh caramiña dun virxe caramiñal...
-iai, meu amor!- ...
dun virxe caramiñal.!

Bouza Brey, Nao senlleira, 1933

Poesía de vangarda

Comentario de texto:

Lea este poema de Álvaro Cunqueiro que foi obxecto de diferentes versións musicais. Elabore un comentario literario que explique o contexto histórico e os seus trazos máis salientables, atendendo á forma (estrofas, métrica, rima, carácter popular ou culto), recursos estilísticos (fónicos, morfosintácticos, léxicos) e contido (tema ou temas, voz lírica, destinatarios). Extensión aproximada: 200 palabras

No niño novo do vento
hai unha pomba dourada,
meu amigo!
Quén poidera namorala!

Canta ao luar e ao mencer
en frauta de verde olivo.
Quén poidera namorala,
meu amigo!

Ten áers de frol recente,
cousas de recén casada,
meu amigo!
Quén poidera namorala!

Tamén ten sombra de sombra
e andar primeiro de río.
Quén poidera

Manuel Antonio

Manuel Antonio foi o poeta galego que trouxo a vangarda plena á nosa literatura. No seu manifesto *Máis alá!*, escrito xunto a Álvaro Cebreiro, coloca os piares fundamentais da súa perspectiva estética e da súa interpretación do sistema literario galego.

Aínda que escribe obras como *Foulas*, a súa obra de plenitude é *De catro a catro* (1928). Nesta segue o modelo vangardista do creacionismo proposto por Vicente Huidobro en 1916. Este ismo achégalle ao autor unha liberdade absoluta para crear e isto deixárase ver en aspectos como a distribución anárquica dos versos ou as imaxes creadas para transmitir a realidade.

De catro a catro é, como reza o seu subtítulo (*Follas sin data d'un diario d'abordo*), un caderno de bitácora da súa estadía a bordo do pailbote Constantino Candeira. O poemario está composto por dezanove poemas que van desde a saída mostrándonos a súa vivencia a bordo desde que a saída do porto até a súa chegada.

A nivel estético é un poemario marcadamente vangardista (creacionista). O autor rompe co concepto poesía, vista a través da óptica tradicional, e crea un mundo propio a bordo dese pailebote. O elementos vangardistas máis destacábeis desta obra son:

- Uso de imaxes vangardistas/creacionistas
- Uso de estranxeirismos e tecnicismos
- Disposición anárquica dos versos e estrofas e ausencia de ritmo

Se ben Manuel Antonio é un poeta que segue a estética vangardista e representa á perfección este movemento literario, *De catro a catro* posúe unha característica non vangardista: o sentimentalismo. A Vangarda, como sinalamos anteriormente, fundaméntase na deshumanización da arte mais, a nivel de contido, a obra de Manuel Antonio está dominada polo sentimento (angustia, tristeza, pena...).

Sobre min

Nacín en Rianxo e introducinme nos ambientes nacionalistas desde moi novo. Porén, son unha persoa crítica co establecido e que procura unha ruptura integral co socialmente aceptábel. Iso apréciase na miña perspectiva poética, mais tamén no manifesto *Máis alá!* que escribín xunto a Álvaro Cebreiro.

Resumo:

- Poeta vangardista
- Creacionismo
- Ruptura integral coa tradición literaria
- Tecnicismos e estranxeirismos
- Poesía existencialista

Manuel Antonio

POETA DE VANGARDA

Prólogo dun libro que ninguén escribeu

O autor deste libro, a diferenza doutros poetas da súa terra, tan humildosos devotos da Santa, do Bardo e do Rebelde, ao non semellarse a ninguén, e moito menos a tan consabido trío, fixo da súa independencia un sagro fanatismo e aquí o tedes: só, erqueito e orgulloso.

Máis alá!

O xesto

Non nos erguemos do xeito que o fan a maioría dos que noutras terras publican manifestos máis ou menos literarios.

Case todos eles tencionan arrecadar adeptos para algún novo ismo que aparece querendo ser a derradeira verba da moderna Estética cando, en verdade, non son máis que unha nova proba de que un esnobismo operetesco invade a Literatura.

Nós tencionamos tan só facer unha protesta forte, densa e implacable contra os vellos.

Os vellos

Os vellos non son os que escribiron hai moitos anos —eles son os devanceiros—. Os vellos son os que escriben hoxe como se vivisen no antonte dos séculos. E a lei de sucesividade que nos fai respetar aos devanceiros, é a mesma que nos ergue e move para enterrar os vellos en vida, baixo a lousa inhábil da súa vulgaridade, pola acefalia que supón o desexo de definir co pasado a hora de hoxe. Esta gafuara, de ser leigada a si mesma, debera irse, por exemplo, a Madrid, metrópole peninsular da barbarie civilizada, onde a súa teimosía anti-cronolóxica encadraría moi ben, completando aquel ambiente de inferioridade. Pero é a nosa desgracia que non só non fan iso senón que aínda teñen o pretendemento, que en parte conseguen, de pasar por persoeiros da nosa cultura; e isto con outras cousas máis, é o que non pode seguir sendo.

Manuel Antonio

POETA DE VANGARDA

Intencións

Encheremol-as velas
c'a luz náufraga d'a madrugada
Pendurando en dous puntos cardinaes
a randeeira esguía
d'o pailebote branco
C'as suas mans loiras
acenan mil adeuses as estrelas
Inventaremos frustradas descobertas
a barlovento d'os horizontes
pra acelerar os abolidos corazóns
d'os nosos veleiros defraudados
Halaremos pol-o chicote
d'un meridián innumerado
N'a illa anónima
de cada singladura
esculcaremos o remorso d'a cidade
Ela noitámbula desfollará
como unha margarida prostibularia
a Rosa d'os Ventos d'o noso corazón
Encadearemos adeuses d'escuma
pra total-as praias perdidas
Xuntaremos cadernos en branco
d'a novela errante d'o vento
Pescaremos n-a rede d'os atlas
ronseles de Simbad
E cazaremol-a vela
sobre o torso rebelde d'as tormentas
pra trincar a escota d'unha ilusión.

S.O.S

Todos presentíamos que a noite
preparaba algún sofisma
E o faro extraviado
daba o S-O-S
no morse
—clave Orión—
das estrelas

Eses brazos abertos da vela
son os mesmos do vento
que se despreguizou
N-a man do Mar esquencidizo
os loceiros peteiran a bicada
A estrela dos cabarets
cun cigarro nos beizos
pide lume aos catro puntos cardinaes
Pola Galaxia chea de seixos
un astro vello vai co seu farol

Que dan os almanaques
para esta media-noite?
Pero aínda non sabemos
de que banda vai chegar a media-noite
E o faro extraviado
vai esgotar o seu stock de S-O-S.

Tema 3. A prosa no primeiro terzo do século XX

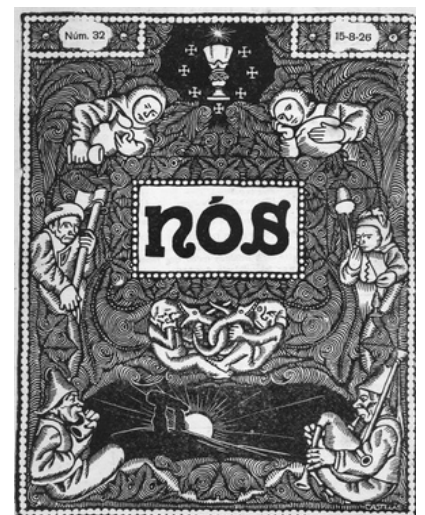
Nos primeiros anos do século XX, tras o esplendor cultural do Rexurdimento, prodúcese unha situación de estancamento cultural que non mudará até 1916 coa aparición das Irmandades da Fala. Estas asociacións culturais e políticas tiñan o obxectivo de fomentar e dignificar o uso do galego, mais tamén traballaron noutras direccións como a política ou a cultura. Fitos como a creación do Seminario de Estudos Galegos, de editoriais como *Céltiga* ou *Lar* ou de revistas como *A Nosa Terra* supuxeron un salto cualitativo e cuantitativo na promoción social do galego e no proceso de normalización do idioma.

Se ben houbo actividade lírica con autores como Ramón Cabanillas e Noriega Varela, foi na prosa onde maiores avances se lograron durante esta etapa. Por unha banda, dentro das Irmandades da Fala agroman narradores como Xaime Quintanilla ou Armando Cotarelo Valledor. Ademais, grazas á creación do Seminario de Estudos Galegos, consolídase o ensaio, xénero case inexplorado até o momento.

Porén, será o Grupo Nós quen renove a narrativa galega e a achegue a Europa. Até o momento, os prosistas seguían as liñas do século XIX e bebían do costumismo decimonónico, mais coa aparición desta xeración propiciárase un salto cualitativo da prosa en galego.

O Grupo Nós ou Xeración Nós estaba composto polo *cenáculo ourensán* (Otero Pedrayo, Vicente Risco e Florentino Cuevillas) mais Alfonso Daniel R. Castelao. O seu nome ten orixe na revista homónima que fundan 1920 na cidade das Burgas. Podemos denominalos como un Grupo ou Xeración xa que comparten unha serie de características comúns:

- Gran preparación intelectual
- Evolución ideolóxica cara ao galeguismo e ligazón coas Irmandades e o Seminario de Estudos Galegos
- Traballo de renovación da prosa, tanto a narrativa como a consolidación do ensaio.

Alén dos prosistas do Grupo Nós, tamén atoparemos traballo narrativo noutras xeracións como a do 25. Esta, como vimos no tema anterior, ten un afán de renovación estilística e aparece moi ligada á Vangarda. O máximo representante da prosa deste grupo será o rianxeiro Rafael Dieste.

Otero Pedrayo

Otero Pedrayo foi o autor máis prolífico do grupo. Ao longo da súa traxectoria publicou máis de cincuenta obras literarias de todos os xéneros literarios. Con todo, foi na novela longa onde máis destacou.

Dentro da súa narrativa podemos distinguir tres liñas:

- **Narrativa histórico-realista**

As obras están ambientadas na Galiza rural do século XIX e narran o proceso de decadencia da fidalguía e a transformación da sociedade tradicional. O obxectivo, por tanto, é facer un retrato da sociedade da época. A obra máis destacada é *Os camiños da vida*.

- **Narrativa psicolóxica**

Este tipo de obras xiran arredor do conflito interior dos protagonistas. A obra máis representativa é *Arredor de si*, unha viaxe introspectiva na vida de Adrián Solovio, un rapaz que busca a súa identidade e retata a súa conversión ao galeguismo. Solovio é, con certeza, unha representación do propio Otero Pedrayo.

- **Narrativa histórico-culturalista**

Nestas novelas destacan o historicismo e a evocación cultural. As tramas adoitan entrelazar feitos históricos con reflexións culturais, ofrecendo ao lector unha visión rica e matizada da evolución social e cultural de Galiza. Un exemplo significativo deste estilo é a novela *Devalar*.

Do punto de vista estilístico, a obra de Otero Pedrayo caracterízase polos seguintes trazos:

- Uso abundante da descrición; moi coidada e con abundante adxectivación.
- Emprego de recursos estilísticos (metáforas, símbolos, imaxes...).
- Presenza de referencias culturais (historia, filosofía, música...)
- Sintaxe complexa e requintada.
- Personaxes arquetípicos.

Sobre min

Nacín en Ourense e a miña procedencia burguesa permitiu que me puidese dedicar aos estudos. Ingresei nas Irmandades da Fala en 1918, fun deputado do Partido Galeguista e levei a área de xeografía no Seminario de Estudos Galegos. A nivel literario cultivei ensaio, novela e poesía.

Resumo:

- Aposta pola novela longa
- Descricións abundantes
- Abundantes recursos estilísticos
- Referencias culturais
- Sintaxe complexa e requintada

Otero Pedrayo

O GRAN NOVELISTA

Dona Rosiña vive e goberna no pazo da beiramar. Algúns pazos foran gastados, enteiriños, por don Xoán. Mais el sempre se reserva os mobles, e da montaña e da ribeira, dos pazos vendidos a disbarate, chegan retablos dourados de capelas, leitos taraceados, arcaces de fino labor, armas antigas, retratos de frades estáticos, de terribles señores, de donas de opulenta beleza como marmelos outonizos. No pazo de beiramar converxen todos os ríos da ascendencia de don Xoán, e don Xoán no medio dos preciosos mobles cre ser dono de todos os pazos herdados.

Ramón Otero Pedrayo. *Contos do camiño e da rúa*. 1932.

Adrián lía, novamente, ós poetas que de neno o fixeran chorar, non sabía por que. Despois, en Madrid, tivera vergonza dalquelas bágoas. Agora Solovio sabe moi ben a razón das bágoas e non ten que se avergonzar delas. De noite, á luz dunha candeia, acompañado pola música da chuvia nos vidros, Adrián percorría un a un os poemas dos "Queixumes". En Europa, en cuartos confortables, ó pé das rúas onde se fai a actualidade do mundo, Adrián lera os poetas novos. Non lle producían a impresión do pequeno libro esquecido na alcoba da casa vella, perdida na campía galega. Xurdía unha afirmación de raza e de lingua.

Ramón Otero Pedrayo, *Arredor de si*. 1930.

Indiferente, a aldea recollía os froitos do farto outono. Os grandes milleirás de rega amañeceron perolados de orballo, e o vento do serán contaba entre a forza verdecente das outas camas unha profecía de noite, brétema e friaxe. Facía tempo que privados do pendón e ben regados polo traballo dos bimbastros, concentraban na espiga os millores zumes do torrón amorosamente estercado, da auga vital decorrendo como unha cobra polo eido amolecido e do sol alquimista do setembro, sabio creador das puras esencias vexetales. Xa as follas murchas penduraban cun longo desespero soando bicadas polo ar do solpor cun marmullar decrebadiño; os millos levaban como nais chorosas o neno loiro da espiga gardado no mol fatelo do cosco. Polas quebradas abrigosas aqueles milleirás inda recolleron os derradeiros soles de setembro. Xa o millo das herdades fora levado nos carros priguizosos, cun longo salaiar polos camiños, entre a zuniada dos avellós amigos das silveiras. Nos días devecidos e craros, a aldea fixaba seu amor apaixonado nos dous froitos gloriosos, labourentos e fartos, sona dos camiños emparreados e das encostas mansas das Campás Abaixo: o millo de rega e o viño pai, señor e patrón. Nos eidos descubertos a tódolos ventos, nos chaos ergueitos da parroquia, verdecían os outonizos nos cadabullos e nos sucos xa vellos do centeo, e sóilo estaba no ar agarimada pola forza petrual da follateira, agardando pola maina madurez e polas chuvias desfiadas de Santos, a colleita montesía, rexa, cuáseque inverniza, dos castiñeiros.

Ramón Otero Pedrayo. *Os camiños da vida*. 1928

Vicente Risco

Vicente Risco escribe a meirande parte da súa obra en galego antes da Guerra Civil xa que despois se aproximará ao bando sublevado e abandonará o galeguismo.

A nivel estilístico opta por unha narrativa breve de carácter intelectual e moi vencellada ao seu pensamento filosófico e o seu labor de etnógrafo. Destaca a obra *Do que lle aconteceu ao doutor Alveiros* un relato humorístico e esotérico no que o protagonista libera a momia do faraón Tutamkhamon.

Sobre min

Nacín en Ourense e pertenzo a unha familia burguesa. Son o gran teórico do nacionalismo galego e, seguramente, o gran pensador da miña xeración. Traballei a reo pola cultura e, xunto co resto de integrantes do Grupo Nós, adaptamos a narrativa galega ao que se facía no resto de Europa. Porén, coa guerra xa foi outro cantar...

Resumo:

- Intelectualismo
- Intención didáctica
- Relato breve
- Humorismo e crítica social
- Ensaio

Outra característica que se deixa ver en varios relatos (*O lobo da xente, A velliña vella...*) é a súa intención didáctica. Risco emprega a narración breve para transmitir a súa mensaxe galeguista e neste tipo de textos adoita empregar recursos estilísticos como símbolos, metáforas...

Con todo, a obra culme da súa narrativa é *O porco de pé*, unha novela breve onde, a través do humor, Risco fai unha crítica á ignorancia e ao materialismo da burguesía ourensá da época. Cabe destacar, do punto de vista estilístico, o uso de personaxes arquetípicos e a descrición caricaturesca dos personaxes ademais do uso de figuras literarias que dotan a obra dunha gran calidade.

Alén da novela, Risco tamén traballa o ensaio. Amais da súa amplísima obra etnográfica e antropolóxica debemos destacar a súa *Teoría do nacionalismo galego* (1920), o principal referente da ideoloxía galeguista da época; *Mitteleuropa* (1934), unha análise sobre a situación da Alemaña dos anos 30; e *Nós, os inadaptados* (1933), onde explica a evolución ideolóxica do Cenáculo Ourenseño.

Vicente Risco

O INTELECTUAL

O escudeiro Pai Soares, que non fora na súa vida ao Santo Andrés de Teixido, ergueuse na súa cova e tomou camiño para ó Norte.

Camiñando, camiñando, surtiulle unha velliña vella, branca coma o luar, de loito vestida. Pai Soares fincou os xeonllos no chan beixoulle os pés.

-Pra onde vas, Pai Soares?

-Lonxe, cara ó Norte, ao Santo Andrés de Teixido.

-Non entrarás no ceo se aló non vas...

-Ides soliña e tristeira...

-Coroa podía eu levar na miña testa!.

-Se tiverades fillos que a recadasen!

-Logo é certo que o mundo principia unha nova vida?

-Andan a crebar as vellas madeiras.

-Tamén eu vou chamar ós meus fillos...

E a velliña colleu para a vila e chamou á porta dun seu fillo que era avogado.

-Veño a que defendas o meu direito.

-Cal é, logo, o voso direito?

-Houbo un tempo no que toda esta terra era miña, i os meus fillos tamén eran meus. Mais viñeron os meus veciños e fixéronse donos dos meus eidos, e máis asañáronse na miña honra. E trocaron de tal xeito ós meus fillos, que case non os coñezo, nin iles me coñecen a min. Tanto se imitan os estraños... E como ti es avogado, quero que defendas o meu direito, pra que me fagan xustiza, e me volvan os meus fillos, e me volvan o meu casal.

Respondeu o avogado:

-Señora, eu non podo defender o voso direito, que non está escrito en ningún código. Eu non defendo máis que os dereitos que estean amparados pola lei.

E a velliña vella marchou coa ialma amargurada pola ruada da orballeira frienta, e foi onda un seu fillo que era escritor.

-Onda ti veño pra que me defendas. Ti escribes nos papeis e os homes escóitanche. Fixéronme inxustiza e tiráronme o que era meu. O meu fillo avogado non me quere defender, porque o meu direito non está nos códigos. Mais ti has falar por min, pra que a xente faga leis que me amporen.

Respondeu o escritor:

-Señora, a xente dáme tino porque lle falo do que ela quere. Quen ten que ver co voso direito? Eu non vos podo defender, se non perderei o creto.

E a velliña vella marchou coa ialma amargurada pola rúa chuviñenta, petar a outra porta. E foi ver a un seu fillo que viñera das Américas con moito diñeiro.

-Aquí veño, onda ti, porque os que me podían defender, desbótanme; non queren pidir pra min xustiza, nin vingar as aldraxes que me fan. É que me ven probe. Mais ti darasme cartos i erguerei todos os meus fillos atrás de min.

Respondeu o americano:

-Señora, eu teño que atender cos meus cartos as obras que traio antre mans: eu fago escolas, asilos e hospitais que pasman á xente e pregoan o meu nome. Se eu vos dera tino, quen me iba chamar gran filántropo?

E a velliña vella fuxiu da vila e principiou a andar por unha corredeira enlamada. Ó pé do camiño atopou a un dos seus fillos, que era labrego, traballando nun eido.

A velliña vella faloulle:

-Eu tiña terras, e xa non as teño; tiña fillos e os fillos déixanme. Andiven a pedir xustiza, pecháronme todas as portas..

Vicente Risco

O INTELLECTUAL

O labrego escoitaba moi atento, botado pra diante, apoiado coas dúas mans no legón.

A velliña vella seguiu:

-Andiven na vila petando a todas as portas, de todas me botaron. Agora veño onda ti, que me has defender contra todos. Se ti queres, recobrarei as miñas terras, os meus fillos voltarán onda min, e tornarei a ser o que fun.

O labrego respondeu:

-Señora, o que a vostede lle pasa, levar, lévame lástima... Afellas que ma leva!... Mais neste mundo, cada un goberna a súa vida e procura do seu... Velai está: si viñera un goberno que quitara os foros, que quitara os caciques, que quitara os trabucos...

E revolveuse e seguiu sachando no eido. A velliña vella, magoada e tristeira foi andando, andando...

O escudeiro Pai Soares tornaba da súa romaxe, en procura da súa campá na igrexa da aldeia. No medio da gándara esquiva, atopou á velliña vella, a carón dunha pedra das que chaman pedra dos xentís.

Estaba petando nela cun croio, para espertar ós que dormen debaixo o sono eterno...

Vicente Risco. *A velliña vella*. 1925.

Na postguerra, D. Celidonio ascendeu de porco a marrán e chegou a ser alcalde. A parenta inflou coma o fol da gaita. [...]

Don Celidonio é gordo e artrítico. O carrolo sáelle para fóra; na calva ten unha que outra serda; ten as fazulas hipertrofiadas, da cor do magro do xamón, e tan lustrosas, que semellan que botan unto derretido; ás nádegas e o bandullo vánselle un pouco para abaixo.

O lardo rezúmalle por todo o corpo, e no vran súdao en regueiros aceitosos e en pingotas bastas, coma as que deitan os chourizos cando están no fumeiro.

Así como é graxento o corpo, tamén o miolo de D. Celidonio. Se lle escachasen a testa, tiña que ser con pau-ferro e picaraña, en lugar dunha sesada había atopar un unto. Corpo e alma, tanto ten, todo é graxa e manteiga. Don Celidonio é igual por dentro ca por fóra: carne e espírito son a mesma zorza, misturada e revolta, co mesmo adubo de ourego e pemento).

Vicente Risco. *O porco de pé*. 1928.

Alfonso Daniel R. Castelao

Castelao é a figura máis relevante da cultura galega do século XX. Diferénciase do resto de membros do grupo pola súa orixe social máis humilde e o seu maior compromiso coas clases populares (fronte ao culturalismo de Risco ou de Otero Pedrayo).

É un home polifacético: ademais de escritor (narrador, ensaísta e dramaturgo), destacou como pintor, debuxante, humorista gráfico e foi unha das figuras políticas máis importantes da historia de Galicia, aínda que estudara Medicina.

A súa obra gráfica (*Álbum Nós, Cousas da vida...*) e a súa obra literaria constitúen dúas caras da mesma moeda e debemos entendela coma un todo. A súa obra narrativa (*Un ollo de vidro. Memorias dun esqueleto, Cousas, Retrincos, Os dous de sempre...*) ten as seguintes características estilísticas:

- **Crítica social e solidariedade coas clases populares:**

Castelao é un autor que se posiciona no lugar nos máis débiles e busca unha complicidade con eles.

- **Humor:** a ironía e a retranca, esencia no noso humorismo, están moi presentes na súas obras.

- **Lirismo e realismo:** A grandeza da obra de Castelao está máis no que se interpreta que no que se di de forma expresa. Isto aproxímao ao xénero poético.

- **Brevidade e sinxeleza.**

- **Estratexias de verosimilitude.**

Alén da prosa literaria, Castelao tamén destacou no ensaio. A súa obra *Sempre en Galiza* (1944) é un pilar básico da ideoloxía nacionalista que aínda na actualidade segue a estar actualizado en numerosas cuestións.

O legado de Castelao reside na súa habilidade para conectar coa xente común, falando das súas esperanzas e sufrimentos con empatía e claridade. A súa obra continúa a inspirar movementos sociais e culturais.

Sobre min

Nacín en Rianxo e son un galego que procura a xustiza para a miña terra. Introducinme no ambiente das Irmandades de moi novo e cheguei a ser deputado nas Cortes en representación do Partido Galeguista. Nas miñas obras tento representar o pobo galego e a súa forma de vivir e, ademais, criticar o sistema que nos oprime e nos silencia.

Resumo:

- Gran debuxante
- Crítica social
- Solidariedade coas clases populares
- Humorismo
- Estilo poético
- Ensaio

Alfonso D. Castela

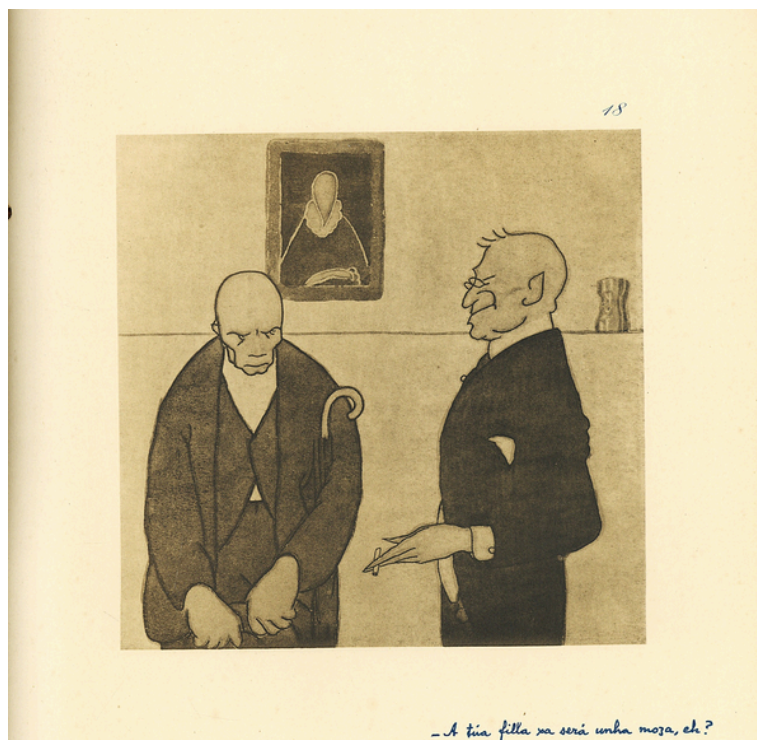
O POLIFACÉTICO

Aprende, Xan

-Eu son Xan, o que votou por vostede
-¡Ah!...¡Si! ¡Caramba! Si desea algo vuelva mañana.

Alfonso D. Castelao

O POLIFACÉTICO

Cando eu andaba no estudo era un mozo das romerías, bailador e divertido. Non había festa na vila, nin nos arredores, onde non aparecese danzando como un trompo esgarabilleiro. ¡Ai, aqueles valeses, aquelas mazurcas, aquelas polcas e aquelas habaneras! Entón o agarradiño aínda era un pecado venial, e bailábamos con tino, para que os vellos non refungasen. (...)

Había na vila unha rapaza do meu tempo, xeitosa de corpo, feitiña de cara, leda de xenio, traballadora de condición, pescantina de oficio e limpa de conducta; pero picante nos dicires. (...) A primeira vez que bailei foi con ela. (...) A rapaza comprometeuse a enseñarme, i eu pagáballe coa miña ledicia de estudante. (...) Pouco a pouco fun dependendo, e non tardei en bailar valeses e mazurcas con certa maestría. Dispois xa me fixen bailador e aproveitaba tódalas tocatas; pero afeito á miña compañeira non tiña gusto en bailar con outras. De remate os dous fixemos unha das mellores parellas. (...)

Marcheime da vila cangado cun tido universitario, e as preocupacións do meu vivir arredáronme das troulas. Perdín a mocidade, fíxenme home; o baile chegou a parecerme cousa de parvos, e fai moitos anos que nin tan siquera vexo bailar. Do tempo de estudante non gardei un recuncho para as lembranzas de romería, e Sabela esvaéuseme da memoria.

Cando se proclamou a República lanceime á política e saín deputado das Constituíntes. A miña vila quixo agasallarme e alá fun eu. (...) Cheguei á casa de meus pais, e na beira da porta vin a unha muller... Era gorda de ventre, de pernas e de brazos; a cara inflada e vermella; a boca sen dentes; a postura de regateira.

Miroume, fite a fite, cos ollos mergullados en bágoas, e ó pasar a carón dela sioume con voz estremecida estas verbas: —¡Meu bailador!

Alfonso Daniel Rodríguez Castelao. Retrincos (1934)

¿Ten Galiza un idioma propio?

Estamos fartos de saber que o povo galego fala un idioma de seu, fillo do latín, irmán do castelán e pai do portugués. Idioma apto e axeitado para ser vehículo d-unha cultura moderna e co que aínda podemos comunicarnos con máis de sesenta millóns de almas.

O galego foi instrumento marabilloso da grande e única poesía lírica de Hispania e n-el escribían os enxeños peninsulares -tanto de dentro como de fora de Galiza-, cando a língoa de Castela non tiña categoría literaria. O galego é un idioma estenso e útil, porque -con pequenas variantes- fálase no Brasil, en Portugal e nas colonias portuguesas. O galego rexurdiu no século pasado con poetas tan esgrevios como Rosalía, Curros e Pondal. O noso idioma ten tal fremosura que un poeta andaluz como García Lorca -o poeta mártir- non foi quen de resistir o seu engado e compuxo poemas en galego. O galego -somentes refugado pol-os señoritos ou por traballadores que quixeran ser señoritos- é hoxe o idioma que prefiren os inteleituas como vehículo da nosa cultura; pero aínda que carecese de tantos méritos contraidos, abondaría ser a fala do povo traballador para estar dignificado de por si, pois o galego é unha executoria viva do traballo e unha cédula honrosa de cidadanía e democracia. Non esquezamos que si aínda somos galegos é por obra e gracia do idioma.

Alfonso Daniel Rodríguez Castelao. *Sempre en Galiza*. 1944.

Alfonso D. Castelao

Comentario de texto:

Lea o seguinte fragmento de Castelao e elabore un comentario literario do texto en que se analice o contexto histórico e o estilo literario do autor. Sírvasse das características presentes no texto para exemplificar. Extensión aproximada: 200 palabras

O pai de Migueliño chegaba das Américas e o rapaz non cabía de gozo no seu traxe festeiro. Migueliño sabía cos ollos pechados como era o seu pai; pero denantes de saír da casa botoulle unha ollada ó retrato.

Os "americanos" xa estaban desembarcando. Migueliño e a súa nai agardaban no peirán do porto. O corazón do rapaz batíalle na táboa do peito e os seus ollos esculcaban nas greas, en procura do pai ensoñado.

De súpeto avistouno de lonxe. Era o mesmo do retrato ou aínda mellor portado, e Migueliño sinteu por el un grande amor e canto máis se achegaba o "americano", máis cobiza sentía o rapaz por enchelo de bicos. ¡Ai!, o "americano" pasou de largo sen mirar para ninguén, e Migueliño deixou de querelo.

Agora si, agora si que o era. Migueliño avistou outro home moi ben traxeado e o corazón dáballes que aquel era o seu pai. O rapaz devecíase por bicalo a faltar. ¡Tiña un porte de tanto señorío! ¡Ai!, o "americano" pasou de largo e nin tan siquera reparou que o seguían os ollos angurentos dun neno.

Migueliño escolleu así moitos pais que non o eran e a todos quixo tolamente.

E cando esculcaba con máis anguria, fíxose cargo de que un home estaba abrazando á súa nai. Era un home que non se parecía ó retrato; un home moi flaco, metido nun traxe moi floxo; un home de cera, coas orellas fóra do cacho, cos ollos encoveirados, tusindo...

Aquel si que era o pai de Migueliño.

Alfonso D. Rodríguez Castelao. *Cousas*. 1926.

Rafael Dieste

Rafael Dieste é o prosista máis destacado da xeración das vangardas e un membro relevante do xornalismo de preguerra, comprometido coa causa republicana. A súa produción narrativa redúcese a un só libro de relatos: *Dos arquivos do trasno* (1926). Esta obra componse de vinte contos independentes de temática variada onde se retrata a psicoloxía galega (sinxela, bondadosa, nostálxica, orgullosa...) e se presentan experiencias paranormais ou maravillosas.

Sobre min

Nacín en Rianxo e introducinme na literatura grazas a Manuel Antonio. Ambos os dous compartimos ese afán renovador e vangardista. Ademais, grazas a axuda de Vicente Risco, estiven ligado ao movemento nacionalista.

Resumo:

- Estilo vangardista
- Conto breve
- Ambientación labrega ou mariñeira
- Finais abruptos
- Técnica do realismo máxico
- Elementos do conto tradicional

A nivel estilístico, *Dos arquivos do trasno* ten as seguintes características:

- Brevidade
- Espazos labregos e mariñeiros
- Presenza de elementos fantásticos
- Lirismo
- Humorismo
- Taberna como lugar simbólico
- Finais abruptos

Aínda que o realismo máxico se atribúe á literatura hispanoamericana uns anos máis tarde, a obra de Dieste serve como un precedente moi bo deste estilo literario. O realismo máxico consiste na transmisión de historias fantásticas a través dunha óptica realista, facendo pasar por verdadeiras historias paranormais. Algunhas características estilísticas desta técnica literaria son:

- Uso do narrador en primeira persoa autoritario
- Historias cruzadas ou encadeadas
- Uso de datos minuciosos e probas documentais
- Cesión de voces narrativas

Outros elementos que emprega, como as **apelacións** a un receptor ou a presenza dunha **captatio benevolentiae** manteñen a esencia do conto tradicional galego e, por tanto, da técnica do conto contado.

Rafael Dieste

NARRADOR DE VANGARDA

Limiar

"A unidade emotiva consíguese no conto pola obsesión do que ten que sobrevivir.

O remate debe ter a virtude de facer simultáneas no espírito as imaxes que foron sucesivas.

A presenza do remate debe estar atafagada, pero latexando con forte resonancia en tódolos currunchos do relato.

O remate é unha imaxe que fai estoupar o conto nas palabras derradeiras, despois de inzalo poderosamente.

O conto é unha pelica na que se sente o pulso dunha imaxe contida. O conto é un remuíño que fan arredor dunha lámpada moitas bolboretas todas mergulladas na mesma luz."

Rafael Dieste. Dos arquivos do trasno (1926)

Sobre a morte do Bieito

Foi preto do camposanto cando eu sentín buligar dentro da caixa ao pobre Bieito. (Dos catro levadores do cadaleito eu era un). [...] Pero é que eu, meus amigos, non tiña seguranza, e polo tanto -compreendede, escoitade- polo tanto non podía, non debía dicir nada. Imaxínade nun intre que eu dixese: "O Bieito vai vivo". [...] Escorregaría por todos os beizos un marmular sobrecolleito, insólito: "¡O Bieito vai vivo, o Bieito vai vivo...!" [...] E eu sería o gran revelador, o salvador, eixo de todos os asombros e de todas as gratitudes. [...] ¡Ah! ¿E se entón, ao ser aberto o cadaleito, a miña sospeita resultaba falsa? Todo aquel magno asombro virárase inconmensurable e macabro ridículo. [...] ¿Compreendedes? Por iso non dixen nada. [...] Houbo un intre en que case me decidín. Dirixinme ao da miña banda e, acobexando a pregunta nun sorriso de retrouso, deslicei: -¿E se o Bieito fose vivo? O outro riu picaramente coma quen di: "Que ocorrencias temos", e eu amplifiquei adrede o meu falso sorriso de retrouso. Tamén me vin a rentes de dicilo no camposanto, cando xa pousáramos a caixa e o crego requeneaba. "Cando o crego remate", pensei. Mais o crego acabou e a caixa descendeu á cova sen que eu puidese dicir nada.

[...] Todo o día, meus amigos, andei tolo de remorsos. [...] E alá pola alta noite -non o puiden evitar- funme de camiño do camposanto, coa solapa subida, ao arrimo dos muros. Cheguei. [...] Deiteime no chan, apliquei a orella, e axiña o que oín xioume o sangue. No seo da terra unhas unllas desesperadas rabuñaban nas táboas. ¿Rabuñaban? Non sei, non sei. Alí preto había un sacho... ¡a xa cara a el cando fiquei suspenso. Polo camiño que pasa a rentes do camposanto sentíanse pasadas e rumor de fala. Viña xente. Entón si que sería absurda, tola, a miña presenza alí, daquelas horas e cun sacho na man. ¿Ía dicir que o deixara enterrar sabendo que estaba vivo? E fuxín coa solapa subida, pegándome aos muros. A lúa era chea e os cans latricaban lonxe.

Rafael Dieste. Dos arquivos do trasno (1926)

Tema 4. O teatro no primeiro terzo do século XX

O cultivo e eclosión do teatro galego, por mor da necesidade infraestrutural que precisa o xénero, prodúcese máis tarde có resto de xéneros literarios. A principios de século, os rexionalistas xa deran os primeiros pasos botando a andar en 1903 a Escola Rexional de Declamación. Esta iniciativa axudou a fomentar a aparición de textos e actores así como a representación de pequenas pezas.

Porén, non será até as Irmandades da Fala cando poidamos falar con certeza dun sistema teatral galego. Esta organización traballou por crear un xénero dramático de calidade con dous obxectivos claros: dignificar a cultura e o idioma e, en suma, espallar entre o público o ideario galeguista. Un dous grandes logros das Irmandades da Fala no ámbito teatral foron a creación na Coruña do Conservatorio Nacional da Arte Galega e a promoción por diversas vilas de agrupacións artísticas dedicadas a este xénero.

O TEATRO DAS IRMANDADES DA FALA

Entre os numerosos dramaturgos das Irmandades hainos que aínda escriben ao vello estilo ruralista e costumista como San Luís Romero coa súa peza *O fidalgo*. Outros como Cotarelo Valledor, quen salienta polo coidado da lingua e a caracterización dos personaxes, achega un pouco de modernidade. Porén, a modernidade teatral chega da man de Antón Villar Ponte e Ramón Cabanillas.

Antón Vilar Ponte foi unha figura clave da cultura, do xornalismo e da política galegas de comezos do XX e exerceu como teórico e dinamizador do teatro en galego. As súas obras son de ritmo lento, linguaxe poética e abundante simboloxía, con influencias dos folk-dramas irlandeses que el mesmo traduciu. Destacan *Os evanxeos da risa absoluta* e *Nouturnio de medo e morte*.

Non obstante, será Ramón Cabanillas a gran figura dramaturxica das Irmandades. A súa obra *A man da Santiña* estreouse en abril de 1919 e foi a obra coa que debutou o Conservatorio, marcando o inicio dunha nova etapa, pois, ademais de renunciar aos tópicos do teatro anterior, presentaba mensaxes galeguizadoras e un uso culto e dignificado do idioma. É unha comedia amorosa protagonizada por fidalgos e nela por primeira vez preséntanse personaxes de clase nobre falando en galego.

Ademais, en colaboración con Antón Vilar Ponte, publicou *O Mariscal* (1926), un drama histórico en verso de intención política, que representa a obra cumio do teatro galego da época. A peza céntrase na figura do mariscal Pero Pardo de Cela, presentado como símbolo da resistencia da nobreza galega fronte á política centralista dos Reis Católicos.

O TEATRO DO GRUPO NÓS

Os membros do Grupo Nós non utilizaron o teatro como arma política ou pedagóxica dérolle un pulo extraordinario do punto de vista literario, facéndoo participar das correntes europeas, como o simbolismo e o expresionismo. Os autores máis destacados deste período son Vicente Risco, Otero Pedrayo e Castelao.

Vicente Risco escribiu unha única peza teatral, *O bufón de El Rei* (1928). Trátase dun drama de corte simbolista ambientado na época medieval no que o protagonista, un bufón, é un personaxe deforme, tanto física como moralmente.

Pola súa parte, Otero Pedrayo, conta cunha extensa obra teatral e as súas pezas están máis enfocadas á lectura que á representación. A súa obra máis importante é *A lagarada* (1928), unha traxedia rural ambientada no Ribeiro na época da vendima na que se evoca o poder demoníaco do viño. A obra xira arredor do asasinato dun labrego vello e rico (o señor Vences de Alén), e nela aparecen personaxes populares (campesiños, vendimadores, cregos...), toman protagonismo as paixóns primitivas e introdúcense escenas de carácter fantástico.

Finalmente, Castelao estreou no 1941 en Bos Aires a súa única obra teatral: *Os vellos non deben de namorarse*. Esta peza trata o tema do amor na vellez e divídese en tres lances, nos que se repite a mesma historia en tres versións diferentes: tres vellos namóranse de tres rapazas novas, uns amores imposíbeis que acaban coa morte dos anciáns.

Castelao concibía o teatro como un espectáculo global. A súa obra mestura elementos tradicionais como a temática (o amor) ou a estrutura paralelística en tres lances con elementos novidosos e renovadores como a mestura de distintas artes (música, pintura, danza...), o simbolismo dos elementos escenográficos ou o carácter guiñolesco das escenas expresionistas (caretas e caras pintadas, vestidos, espantallos...).

O TEATRO DA XERACIÓN DO 25

O teatro foi un xénero pouco cultivado polos autores vangardistas na preguerra, a maioría destes autores reveláronse como dramaturgos na posguerra. Con todo, hai que destacar a Rafael Dieste, autor da peza *A fiestra valdeira* (1927), unha comedia simbólica sobre a identidade (individual e colectiva) que representa unha novidade temática e formal.

A obra, dividida en tres lances, está ambientada a principios do século XX e céntrase na historia dun mariñeiro que volve rico da emigración e encarga un retrato no que aparece diante dunha fiestra dende a que se ve unha paisaxe mariñeira. Porén, a muller e a filla desprezan o cadro porque reflicte o seu pasado humilde e piden que cambie as vistas da ventá por unha paisaxe máis fidalga. A "fiestra baldeira", á que lle foi arrincado o mar, é o símbolo da anulación da identidade dos mariñeiros, que será restituída ó final da obra coa aceptación do seu pasado humilde por parte do protagonista.

O teatro do primeiro terzo

Comentario de texto:

Contextualice o texto de Cabanillas na época literaria correspondente e sinalle a importancia do teatro na etapa das Irmandades da Fala. Ademais, identifique e explique dúas características do seu estilo apoiándose no propio fragmento. *Extensión aproximada: 200 palabras.*

Un calabozo na cadea de Mondoñedo. No fondo, á esquerda, un Santo Cristo ó pé do que prega de xoellos Frei Rosende; á dereita unha fenestra enreixada, ó través da que se ve o ceo, alumeado por un fío de luz.

PEDRO

Que está mirando ó través das grades da fenestra
Vén o día! Na raia da montaña
a crarexar comenza.

MARISCAL

Tras da escurada desta noite triste,
tras destas irtas, medoñentas trebas,
ten de chegar a luz da liberdade
a abrir as portas e a tronzar cadeas;
a levarnos alén, onde o repouso
os corazóns magoados asosega.
Libertade da morte,
como ningunha de baril e rexa,
contra a que nada poden mando e forza
deses reises tiráns!
Miranda
Dor é que seia
a liberdade nosa, escravitude
desta adourada malferida terra!
(...)

MARISCAL

Doce Galiza, patria benamada,
tronco, berce e solar dunha nobreza
que nos campos de loita foi espello
prez e honor da Iberia!

Ramón Cabanillas. *O mariscal*. 1927

O teatro do primeiro terzo

Comentario de texto:

Contextualice o texto de Castelao na época literaria correspondente e sinalle a importancia desta obra na evolución do teatro galego. Ademais, identifique e explique dúas características do seu estilo apoiándose no propio fragmento. *Extensión aproximada: 200 palabras.*

Entra un mendicante con cara de morto. Trai unha careta na man e pona diante do público para tapar a súa caveira e transfigurarse.

A MORTE

Chamando

¡Ei, da botica!

Entra o boticario

O BOTICARIO

¡Que Deus o ampare, meu santo! ...

A MORTE

Eu teño unha doenza eiquí (Pon a man no peito.) ¡Levo chumbo derretido no corazón!

O BOTICARIO

¡Que me di!

A MORTE

Chamando Entra o boticario. Non se burle de min, señor, polo que lle vou contar. Eu... eu namoreime dunha rapaza máis bonita que os ouros do Perú. Ela ten ollos e... ¡Como vai cangar cun vello!

O BOTICARIO

¡Quen sabe! ¿Non me dixo vostede que ten diñeiro?

A MORTE

Con diñeiro non se merca o que eu apetezo. Hai galáns novos no mundo, e nós, os vellos, xa non temos engado para namorar mozas. (...) Tódolos vellos cheiramos a morto. Todos damos noxo.

Castelao. Os vellos non deben de namorarse . 1941

Tema 5. A poesía entre 1936 e 1976

A Guerra Civil e os primeiros anos da ditadura impediron o cultivo literario en galego, manténdose a actividade cultural unicamente no exilio. Malia a represión e a censura, no ano 1947, Aquilino Iglesia Alvariño publicou o primeiro libro da posguerra: *Cómaros verdes*. Se ben a publicación desta obra abre un novo porvir para a literatura galega, a recuperación sucede no ano 1950, coa creación da Editorial Galaxia.

Esta parálise na actividade literaria provoca que, a partir de 1950, convivan publicacións de autores e autoras de distintas idades e estilos literarios. A estes poetas podémolos dividir en tres promocións: a **Xeración do 36**, a **Promoción de Enlace** e a **Xeración das Festas Minervais**.

A XERACIÓN DO 36

Este grupo está composto por autores e autoras nadas entre 1910 e 1920, marcados vitalmente pola Guerra e formados na súa primeira mocidade no ambiente das Irmandades da Fala e da Vangarda. Supoñen unha ponte entre a literatura de preguerra e as novas promocións, de feito, algunhas publicacións deste tempo seguen liñas poéticas propias da preguerra como o neotrobadorismo. Nesta liña podemos salientar obras como *Dona do corpo delgado* de **Álvaro Cunqueiro** ou *Cancioneiro de Monfero* de **Álvarez Blázquez**.

Alén do neotrobadorismo, tamén haberá un cultivo do estilo neovirxilianista iniciado por Noriega Varela antes da Guerra Civil. Este estilo literario, tamén denominado paisaxismo humanista, combina a poesía paisaxista co rigor métrico e o coidado estético dos modelos clásicos e ten como grandes referentes a **Aquilino Iglesia Alvariño** con obras como *Señardá*, *Corazón ao vento* ou *Cómaros verdes* e a **Xosé María Díaz Castro** con *Nimbos*.

Por outra banda, tamén xorden novos estilos literarios como o intimismo radical de **María Mariño** en poemarios como *Palabra no tempo* e *Verba que comeza*. A poesía de Mariño lembra ao desacougo existencial de Rosalía de Castro en *Follas novas* e abordan a fusión mística coa natureza e mais o presentimento da morte cunha estética revolucionaria.

Con todo, foi o socialrealismo a tendencia máis destacada da xeración e **Celso Emilio Ferreiro** a súa voz principal tras o éxito de *Longa noite de pedra* (1962), obra que marca o triunfo do socialrealismo ata principios dos 70.

A PROMOCIÓN DE ENLACE

Grupo composto por poetas nados entre 1920 e 1930 e formados nas duras circunstancias dos primeiros anos da posguerra, sen influencia da Irmandades da Fala e das vangardas. Este illamento estético e a falta de literatura en galego provoca que conformen n un grupo coherente e mesmo son escritores bilingües nos seus inicios. A súa poesía adoita reflectir o ambiente que lles tocou vivir: unha visión negativa do mundo e unha actitude resignada e desesperanzada.

Destacamos autores como Antón Tovar Bobillo e Luz Pozo Garza e Manuel Cuña Novás.

A XERACIÓN DAS FESTAS MINERVAIS

Escritores nados na década da Guerra que comezan ao abeiro da Xeración do 36 e do grupo Galaxia, pero que irán conformando a súa propia personalidade tanto estética como ideolóxica. Teñen en común que se estean coa participación no certame literario das Festas Minervais en Compostela e, ademais, forman o Grupo Brais Pinto en Madrid, onde moitos residían.

A maioría dos compoñentes seguen unha evolución semellante, percorrendo tres tendencias sucesivas:

Nesta mudanza de rumbo foi determinante a publicación de *Con pólvora e magnolias* (1971) de Méndez Ferrín. O título deste poemario sintetiza o novo modelo literario tras o dominio do socialrealismo. Por unha banda, certa persistencia do revolucionario (“pólvora”) e por outra, o predominio do intimismo e a preocupación estética (“magnolias”). Os temas da nostalgia, o paso do tempo ou a presenza inexorable da morte son agora tratados con un coidado exquisito da forma en poemas de rexistro culto e cheos de variadas referencias culturais clásicas e modernas, como a pegada da xeración beat americana.

Destacan autores como Manuen María, Uxío Novoneyra, Avilés de Taramancos, Méndez Ferrín, Bernardino Graña ou Xohana Torres.

Aquilino Iglesia Alvariño

Aquilino Iglesia Alvariño é un autor fundamental na época. Fórmase no Seminario de Mondoñedo, onde aprendeu sobre literatura clásica. Esta formación achégalle unha perspectiva sobre a literatura que se apreciará no seu estilo literario.

Xa na preguerra tiña publicado dúas obras, *Señardá* (1930) e *Corazón ao vento* (1933), que, xunto con *Cómaros verdes* (1947) recrean unha poesía paisaxista ao estilo **neovirxilianista** de Noriega Varela. Posteriormente, publica outros dous poemarios, *De día a día* (1960) e *Lanza de soledá* (1961), onde se deixa ver un Aquilino moito máis **reflexivo** e **existencialista**.

A nivel estilístico, apreciaremos cuestións como o **coidado métrico**, a **exaltación da paisaxe e do mundo rural** ou a **influencia do saudosismo portugués** e do **neotrobadorismo**.

Resumo:

- Neovirxilianismo
- Coidado estilístico
- Existencialismo

Xosé María Díaz Castro

Xosé María Díaz Castro estudou no Seminario de Mondoñedo, onde coñeceu a Aquilino Iglesia Alvariño. Ambos comparten unha formación similar e, ademais, posúen unha visión poética comparable.

En canto á súa produción, Díaz Castro publicou unha única obra, *Nimbos* (1961), na que resalta a súa **relixiosidade** e a esencia **neovirxilianista**. Rebélase contra a vida moderna e o materialismo e mostra unha profunda preocupación por Galicia e polos **problemas** fundamentais **do ser humano** como o sentido da vida ou o paso do tempo.

A nivel estilístico, ao igual que Aquilino, distínguese polo coidado formal e estético dos seus poemas. Ademais da métrica, hai un notable esforzo na estilística e no uso de figuras literarias complexas tales como símbolos, metáforas e sinestesias.

Resumo:

- Neovirxilianismo
- Coidado estilístico
- Preocupación social

María Mariño

María Mariño, dinamiteira da fala que diría Novoneyra, foi unha poeta galega cuxa obra se caracteriza por unha profunda introspección e unha conexión íntima coa natureza e os sentimentos humanos.

A crítica literaria encádraa dentro do intimismo radical xa que a súa poesía mergúllase no mundo interior, explorando temas como a soidade, a identidade e o paso do tempo.

Un dos temas centrais da súa obra é a nostalxia da plenitude da nenez, e moi especialmente o motivo do regreso á infancia ou mellor o da fixación nesa etapa vital ou o da identificación coa nena que foi.

As súas obras máis relevantes son *Palabra no tempo* (1963) e *Verba que comenza* (1966).

Resumo:

- Intimismo radical
- Soidade
- Infancia

Luís Pimentel

A introdución de Luís Pimentel na Xeración do 36 crea certa controversia xa que, aínda que xeracionalmente encaixa, a nivel estilístico e literario está moi influído e ligado ao estilo vangardista da Xeración do 25.

Na súa única obra *Sombra do aire na herba* (1958) déixase ver unha perspectiva claramente vangardista, tanto polas imaxes surrealistas como pola disposición anárquica dos versos.

Por outra parte, o seu poemario está dominado pola temática intimista e, sobre todo, polo medo e o misterio, aínda que tamén conta con poemas de carácter social. Cómpre destacar tamén o protagonismo das crianzas, trazo típico deste autor.

Resumo:

- Vangarda
- Intimismo/social
- Presenza infantil

Celso Emilio Ferreiro

Celso Emilio Ferreiro é o poeta máis destacado da Xeración do 36 e a súa obra *Longa noite de pedra* (1962) marca un antes e un despois na nosa literatura. Despois dun silenciamento da poesía social durante os anos de posguerra, Celso Emilio vai retomar esta temática e continuar co legado doutros poetas como Curros Enríquez ou Ramón Cabanillas.

Se analizamos a súa obra a través dunha óptica panorámica, podemos observar o predominio de tres liñas temáticas: socialrealista, satírica e intimista.

Sobre min

Nacín en Celanova no ano 1912 e introducinme nos ambientes galeguistas de moi novo. Sempre fun unha persoa moi comprometida coas causas sociais e participe das loitas obreiras. A miña paixón pola palabra levoume a explorar diferentes formas de expresión, sempre coa intención de dar voz a quen non a tiña. O meu obxectivo é facer poesía do pobo para o pobo e para iso falo no seu idioma.

Resumo:

- Poeta social
- Linguaxe directa
- Linguaxe administrativa
- Fala cotiá
- Fonosimbolismos
- Intimismo
- Sátira e sarcasmo

POESÍA SOCIALREALISTA

Celso Emilio Ferreiro é o gran poeta social da época. Aínda que anteriormente houbo outros grandes poetas cívicos, a nivel estilístico introduce unha serie de novidades que mudan de raíz a perspectiva poética da época:

- Estilo **simple e directo**.
- Emprego dun **rexistro coloquial** co obxectivo de chegar á masa social.
- Incorporación de **subcódigos** como **xergas gremiais** ou argots (linguaxe administrativa, política, militar...)
- Uso de **onomatopeas** e **fonosimbolismos**.
- Predominio do versolibre, aínda que tamén hai introduce esquemas métricos complexos.

POESÍA SATÍRICA

Esta liña poética está estreitamente relacionada coa anterior. Na maioría das súas obras podemos atopar poemas onde a crítica social se fai a través dunha perspectiva irónica e satírica. Con todo, esta liña é especialmente visíbel en *Viaxe ao país dos ananos* (1968), onde fai unha burla da comunidade galega en Cuba.

POESÍA INTIMISTA

Alén do Celso Emilio combativo e comprometido tamén podemos atopar un Celso Emilio intimista e amoroso. Nesta liña cómpre destacar os poemas amorosos dedicados á súa muller Moraima presentes en *Onde o mundo se chama Celanova* (1975). Porén, tamén podemos atopar outros poemas de corte nostálxico e existencialista.

Antón Tovar Bobillo

Antón Tovar, con obras como *Arredores* ou *Calados esconxuros*, sintetiza o espírito da Promoción de Enlace. Por unha banda, existe nos seus poemas un predominio da temática existencialista: a morte, o paso do tempo, a infancia perdida... É, pois, un poeta marcado polo negativismo e o nihilismo e na súa obra calquera esperanza ou ilusión aparece negada.

Por outra banda, atopamos cuestións estilísticas moi habituais nesta xeración como o coidado estilístico. En Tovar apréciase un especial gusto polos recursos de pensamento (metáforas, símbolos...), mais tamén emprega contradicións, paradoxos ou oxímoros.

Aínda que Antón Tovar é sinónimo de existencialismo, tamén compón en *O vento no teu colo* unha serie de poemas de temática amorosa.

Resumo:

- Existencialismo
- Pesimismo
- Coidado estilístico

Luz Pozo Garza

Luz Pozo Garza é unha poeta que comeza a súa andaina literaria en 1952 con *O paxaro na boca*; porén, a súa influencia vai continuar até case a actualidade e será especialmente notábel na década de 80.

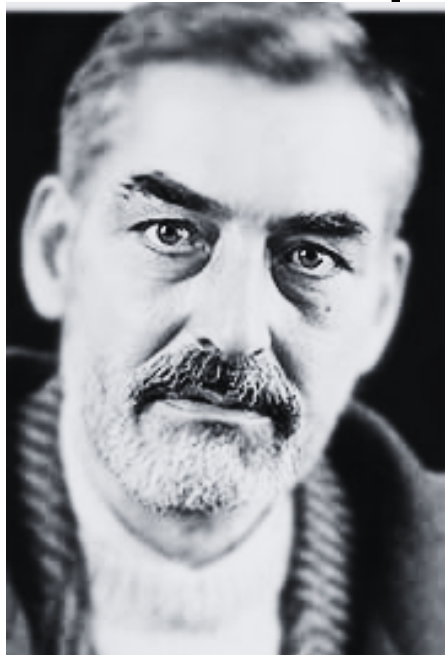
Nas súas obras de posguerra, *O paxaro na boca* e *Verbas derradeiras* mantén, ao igual que o facía Tovar, a esencia existencialista da Promoción de Enlace, aínda que tamén emprega o intimismo herdado de Rosalía de Castro.

A nivel estilístico sente especial debilidade polo versolibrismo, aínda que tamén posúe poemas de métrica coidada. Por outra banda, apréciase un esquisito coidado na construción das imaxes do poema con recursos como metáforas, símbolos ou anáforas.

Resumo:

- Existencialismo
- Intimismo
- Coidado estilístico

Manuel María

Manuel María é un autor moi prolífico; conta con máis de cincuenta obras poéticas de diversas temática e estilos. Co obxectivo de facilitar ao acceso á súa produción, podemos esquematizalo da seguinte maneira:

- Comeza con *Muiñeiro de brétemas* moi ligado á Escola da Tebra e, por tanto, cun predominio das temáticas existencialistas.
- Ten unha serie de poemas de corte socialrealista con trazos moi similares a Celso Emilio (linguaxe cotiá e directa, linguaxe e estilo administrativo...)
- Finalmente, cómpre destacar a poesía ruralista e paisaxista de *Terra chá* (1954). Nesta, moi relacionado co neovirxilianismo, a paisaxe adquire unha significación simbólica.

Resumo:

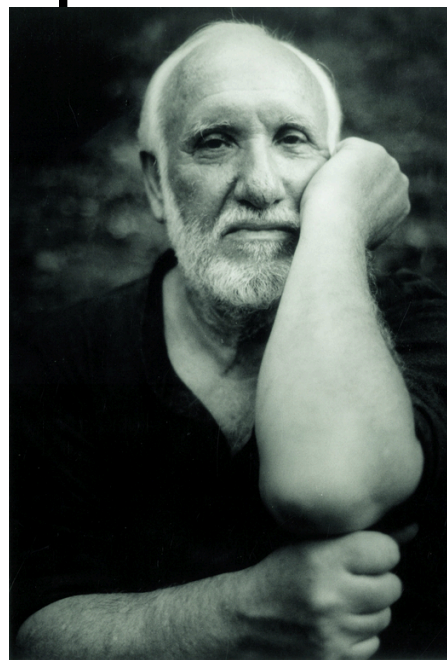
- Existencialismo
- Terra Chá
- Socialrealismo

Uxío Novoneyra

Na literatura galega, Uxío Novoneyra resoa a Courel. A súa obra principal, *Os eidos*, conxuga a esencia da súa poesía: paisaxe, intimismo e existencialismo. A visión que Novoneyra fai da súa terra natal axúdalle ao autor a mostrar un baleiro existencial e a producir no lector unha sensación de soidade e desacougo a través da paisaxe.

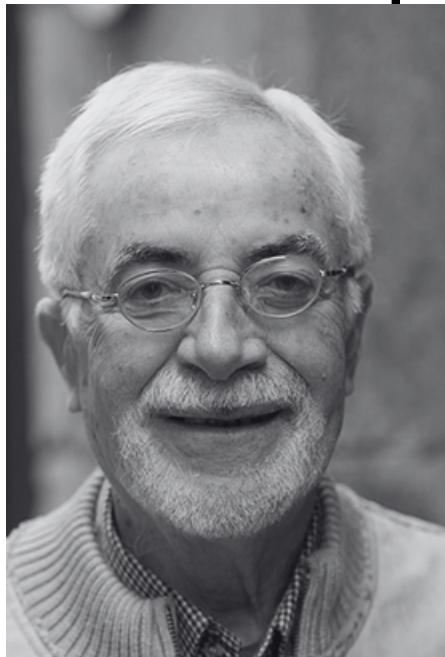
A nivel estilístico, ten especial querenza polo versolibrismo e pola brevidade. Os seus poemas, aínda que sinxelos, agochan reflexións profundas e é capaz de transmitir a través da síntese. Canto aos recursos estilísticos, destacan os fónicos (aliteracións e fonosimbolismos) e chama a atención a disposición anárquica dos versos.

Finalmente, tamén cabe destacar unha serie de poemas socialrealistas.

Resumo:

- Courel
- Existencialismo
- Fonosimbolismo

Bernardino Graña

Se en poetas anteriores podíamos facer unha ligazón entre procedencia e poesía (Manuel María → Terra Chá, Novoneyra → Courel), Bernardino Graña é Morrazo. Os seus poemas teñen, como elemento central, o mar, mais este é visto a través de distintas perspectivas.

Nalgunhas obras como *Poema dun home que quixo vivir* emprega unha óptica existencialista e reflexiva co mar como elemento de fondo. Porén, en *Profecía do mar* ou *Non vexo nin Vigo nin Cangas* xa se deixa ver un Bernardino máis comprometido coas causas sociais como o ecoloxismo e mostra a súa preocupación coa destrución do mar.

Algúns poemas moi representativos deste autor mostran un estilo costumista e serven para representar os ambientes mariñeiros e a vida diario das persoas. Isto conségueno, moitas veces, co uso de léxico específico.

Resumo:

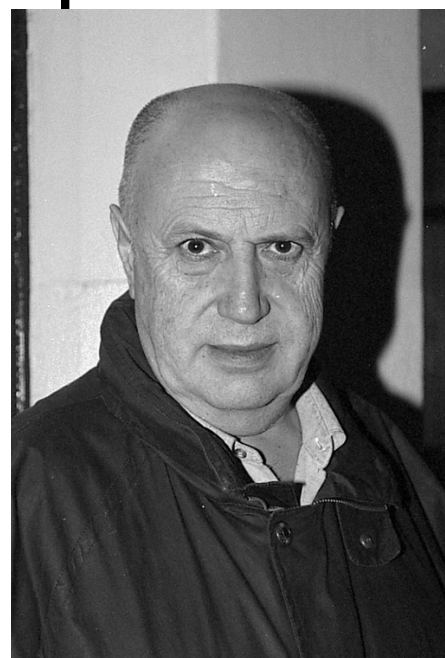
- Mar
- Morrazo
- Diversidade

Xosé Luís Méndez Ferrín

Xosé Luís Méndez Ferrín, ao igual que a maioría de integrantes da Xeración, comeza ligado á Escola da Tebra. Este existencialismo nótase, por exemplo, en obras como *Voce na néboa* onde trata problemas universais como a morte, o sentido da vida ou o paso do tempo.

Con todo, a súa obra máis destacábel é *Con pólvora e magnolias*, poemario que marca o fin da poesía de posguerra e o comezo da poesía contemporánea. Con este poemario abandónase o socialrealismo, corrente que Ferrín tamén tocou, a dáse paso a unha poesía culturalista.

A nivel estilístico déixase ver un gusto polo verso libre e pola innovación. Atoparemos poemas moitas veces de difícil acceso, con referencias culturais rebuscadas e cun uso de recursos estilísticos de gran complexidade.

Resumo:

- Culturalismo
- Existencialismo
- Coidado e innovación

A poesía de posguerra

XERACIÓN DO 36

Esta é a mar dos solpores

Esta é a mar dos solpores recendentes a mazás coloradas
debaixo, asolagados, fondos vales
e alboradas con páxaros de rabos longos de silencio.

Esta é a mar, triste sombra desgazada
de altísimos montes cheos de neve,
que pelengrinaron soles inmensos e senlleiros.

Xa nin montes de neve nin soles recén nados.
Mais a súa sombra, sí, mar sin consolo,
a súa sombra de auga, amargues bágoas.
A súa sombra leal, triste lamento e longa noite.

Onde aqueles montes altísimos
que aconchegaban contra o teu seo
o rebrilo das súas craras cabeleiras?

Cómaros verdes (1947). Aquilino Iglesia Alvariño

Cando esperar...

Cando esperar é ser onda de río
que corre, e bule, e vai, e pasa e ruxe,
e, de pedriña en pedra, á tentas fuxe
e se desvive, ó cabo, fío á fío.

Cando esperar é ser, nun travesío,
roda vella que xa come a ferruxe,
sen treitoira nin eixe que a arrenpuxe,
ó vento, ó sol, á chuva, á neve, o frío.

Cando esperar é ser son de goteira
nunha casa sin lume, desgonzada,
e herbas tristes salindo da fumeira.

Cando esperar é ser aire queimada,
ala que se quebrou, terra valeira,
muiño que non moi, auga pasada...

Lanza de soledá (1961). Aquilino Iglesia Alvariño

Sob as avelaneiras

Nas pradelas de Outeiro viras roseiras de auga.
Gurgullaba o silencio por cen toupeiras craras.
Ai, o sol pol-as veigas,
con froles amarelas!

Viras roseiras de auga nas pradelas de Outeiro.
Cen toupeiras abertas gurgullaban silencio.
Ai, o sol pol-as veigas
con froles amarelas!

Gurgullaba o silencio por cen toupeiras craras.
A i-auga era noviña nas cuneas da alborada.
Ai, o sol pol-as veigas
con froles amarelas!

Cen toupeiras abertas gurgullaban silencio.
Un cuco de pastor boiaba mariñeiro.
Ai, o sol pol-as veigas
con froles amarelas!

Cómaros verdes (1947). Aquilino Iglesia Alvariño

A poesía de posguerra

XERACIÓN DO 36

Penélope

Un paso adiante i outro atrás, Galiza,
i a tea dos teus sonos non se move.
A espranza nos teus ollos se esperguiza.
Aran os bois e chove.

Un bruar de navíos moi lonxanos
che estrolla o sono mol como unha uva.
Pro ti envólveste en sabas de mil anos,
i en sonos volves a escoitar a chuva.

Traguerán os camiños algún día
a xente que levaron. Deus é o mesmo.
Suco vai, suco vén, Xesús María!,
e toda a cousa ha de pagar seu desmo.

Desorballando os prados coma sono,
o Tempo vai de Parga a Pastoriza.
Vaise enterrando, suco a suco, o Outono.
Un paso adiante i outro atrás, Galiza!

Xosé María Díaz Castro. Nimbos. 1961.

Tiven medo de bogar,
tiven medo de auga crara.
Anque fora cuns bos remos
anque fora na mar calma,
inon bogaba!, inon bogaba!
O medo xa non sei del.
Xa secou aquel mar longo.
E sin saber donde veu,
si é doutro ou é meu,
navego nun mar de fondo

Palabra no tempo (1963). María Mariño

Xogo ruín

Aquil neno
pincháballe os ollos
ós paxaros;
e gustáballe ver saír
esa gotiña
de aire e de lus,
ise rocío limpo
de mañanciñas frescas

Logo botábaos
a voar
e ríase de velos
topar contra o valado
da súa casa,
con un ruído
moi triste

Creceu e foi de aqueles.

Sombra do aire na herba (1959). Luís
Pimentel

A poesía de posguerra

XERACIÓN DO 36

Eu en ti

Eu xa te busquei
cando o mundo era unha pedra intaita.
Cando as cousas buscaban os seus nomes,
eu xa te buscaba.

Eu xa te procurei
no comezo dos mares e das chairas.
Cando Dios procuraba compañía
eu xa te procuraba.

Eu xa te chamei
cando soio a voz do vento soaba.
Cando o silencio chamaba polas verbas,
eu xa te chamaba.

Eu xa te namorei
cando o amor era unha folla branca.
Cando a lúa namoraba as outas cumes,
eu xa te namoraba.

Sempre,
dende a neve dos tempos,
eu, na túa ialma.

O soño sulagado (1954). Celso Emilio Ferreiro

Deitado fronte o mar

Língua proletaria do meu pobo,
eu fáloa porque sí, porque me gusta,
porque me peta e quero e dame a gana;
porque me sai de dentro, alá do fondo
dunha tristura aceda que me abrangue
ao ver tantos patufos desleigados,
pequenos mequetrefes sin raíces
que ao pór a garabata xa non saben
afirmarse no amor dos devanceiros,
falar a fala nai,
a fala dos abós que temos mortos,
e ser, co rostro erguido,
mariñeiros, labregos da lingoaxe,
remo i arado, proa e rella sempre.

Eu fáloa porque sí, porque me gusta
e quero estar cos meus, coa xente miña,
perto dos homes bos que sofren longo
unha historia contada noutra língua.

Non falo pra os soberbios,
non falo pra os ruís e poderosos,
non falo pra os finchados,
non falo pra os valeiros,
non falo pra os estúpidos,
que falo pra os que agoantan rexamente
mentiras e inxusticias de cotío;
pra os que súan e choran
un pranto cotidián de volvoretas,
de lume e vento sobre os ollos núos.

Eu non podo arredar as miñas verbas
de tódolos que sofren neste mundo.
E tí vives no mundo, terra miña,
berce da miña estirpe,
Galicia, dóce mágoa das Españas,
deitada rente ao mar, ise camiño...

Longa noite de pedra (1962). Celso Emilio
Ferreiro

A poesía de posguerra

Comentario de texto:

Este poema de Luís Pimentel pertence ao libro *Sombra do aire na herba* (1959). Relacione o texto, brevemente, co conxunto da escrita do autor e coa poesía do seu tempo. Indique o tema central do poema xustificándoo a partir de exemplos tirados do texto e analice as principais figuras literarias que nel se empregan. Extensión aproximada: 200 palabras

Solpores da miña vila,

longos, case eternos.

(Os anos pasan rápidos;
os días, lentos).

A luz esvara
polo meu piano lustroso.
¿Que música lle poñeremos?

As maos, soñan.

Solpor de prata
sobor do ébano.
Penso nos poetas mortos.

Calma, calma...

Tarde inmóbil, eterna.

Quédase docemente
¿en que soedade, lonxe?
ceo, ceo, máis ben luz.

Equilibrio deste gris tan tenro.

Non, non hai paisaxe
nin carne nin sangue.

Solpores da miña vila,
longos, lentos, música.
As maos, soñan.

A poesía de posguerra

Comentario de texto:

Este poema de Celso Emilio Ferreiro pertence ao libro *O soño sulagado* (1954). Relacione o texto, brevemente, co conxunto da escrita do autor e coa poesía do seu tempo. Indique o tema central do poema xustificándoo a partir de exemplos tirados do texto e analice dúas características do estilo do poeta celanovés. Identifique tamén dúas figuras literarias que nel se empregan. Extensión aproximada: 200 palabras

*¡Qué ben, que a bomba vén do seu rebombio!
A bomba, ibong!, a bomba, bon amigo
A bomba con aramios, con formigas,
con fornos pra asar meniños loiros.
A bomba ten lombrices, bombardinos,
vermes de luz, bombillas fluorescentes,
peixes de chumbo, vómitos, anémonas,
estrelas de plutonio plutocrático,
esterco de cobalto hidroxenado,
martelos, ferraduras, matarratos.*

*A bomba, bong, A bomba, bon amigo
Con átomos que estoupan en cadeia
e creban as cadeias que nos atan:
Os outos edificios
Os outos funcionarios
Os outos financeiros
Os outos ideais
¡Todo será borralla radioaitiva!.*

O soño sulagado (1954). Celso Emilio Ferreiro

A poesía de posguerra

XERACIÓN DAS FESTAS MINERVAIS

¿Por que sempre quedo ancorado
na choiva silenciosa de Sant-lago
esperando eternamente un anxo mouro
que volve o meu soño neve ou pedra?

Unha arela imprecisa que é saudade
encerra o meu silencio enverdecido
de lonxanías brancas ou salaíos.

Advento (1954). Manuel María

A Terra Cha somentes é:
un povo aquí, outro acolá,
mil arbres, monte raso,
un ceo chumbo e tráxico
no que andan as aves a voar.
O resto é soedá.

Terra Chá (954). Manuel María

Comigo escomeza o mundo
A ser mundo, nunha dor.

Antes de min era a Nada
Coma oquedade sen voz.
Agora fungan os ventos,
Bailan as arbores,
Rosman os mares.
E todo resoa en min,
Vén e pasa en procesión.

Fóra e dentro de min crecen
E deixan tan só un ulido
As cousas, coma unha flor.

Comigo comeza todo,
E tamén morre, con dor.

*Poema do home que quixo vivir (1958).
Bernardino Graña*

A fala

O idioma é a chave
coa que abrimos o mundo:
o salouco máis feble,
o pesar máis profundo.

O idioma é a vida,
o coitelo da dor,
o murmurio do vento,
a palabra de amor.

O idioma é o tempo,
é a voz dos avós
e ese breve ronsel
que deixaremos nós.

Manuel María

COUREL dos tesos cumes que ollan de lonxe!
Eíquí sintese o pouco que é un home...

Os eidos (1955). Uxío Novoneyra.

Cousos do lobo!
Caborcos do xabarín!
Eidos solos
onde ninguén foi nin ha d'ir!
O lobo! Os ollos o lombo do lobo!
Baixa o lobo polo ollo do bosco
movendo nas flairs dos teixos
ruxindo na folla dos carreiros
en busca de vagoada máis sola e máis medosa...
Rastrexa
parase e venta
finca a pouta ergue a testa e oula
ca noite na boca...

Os eidos (1955). Uxío Novoneyra.

A poesía de posguerra

XERACIÓN DAS FESTAS MINERVAIS

O gato da tasca mariñeira

Aquí non hai silencio porque hai homes
falan os homes falan
aquí non pasa o vento esa fantasma
os homes falan falan
e fórmase outro vento outro rebumbio
unha fantasma feita deste fume
este fumar sen tino estas palabras
e pasa un suave gato que é da casa.

Beben viño coñac
berran discuten contan chistes mascan
un pouco de xamón tal vez chourizo
o gato ulisca cheira mira agarda
vai á cociña vense ao mostrador quixera
un anaquiño de boa carne un chisco
de tenrura algún queixo unha migalla.

Profecía do mar (1966). Bernardino Graña.

Reclamo a liberdade para o meu pobo

No vento de mazán que se desfraga
nos cons e pedregullo solar
reclamo a liberdade pró meu pobo.
No meniño que dorme
no edredón dos teus ollos
reclamo a liberdade pró meu pobo.
Nas vellas mans agrarias,
nas loías amorosas dos estíos
reclamo a liberdade pró meu pobo.
Nos bicos acedísimos e tenros
dos meus fillos inmensos
reclamo a liberdade pró meu pobo.
Nos sangues artesáns que teño ardendo
en cada dedo meu,
nos finos labradores que aparecena agora no papel
levando chapeos pardos, panos de sede e zocas
remontadas
reclamo a liberdade pró meu pobo.
Nos crepúsculos de anís
nos que se erixe a familia naval de Manuel Antonio
e pon, de arca e couso, pequeniños
lumes azuis e brancos de San Telmo
reclamo a liberdade pró meu pobo.

Con pólvora e magnolias (1976). Xosé Luís Méndez Ferrín

A poesía de posguerra

Comentario de texto:

Este poema pertence a Uxío Novoneyra. Relacione o texto, brevemente, co conxunto da escrita do autor e coa poesía do seu tempo. Indique o tema central do poema xustificándoo a partir de exemplos tirados do texto e analice as principais figuras literarias que nel se empregan. Extensión aproximada: 200 palabras

Vietnam canto

CUMES CUMES CUMES COM'ESTES ENCHEN
UNHA VEZ POR CADA MORTE

VIETNAMMMMMMMMM
VIETNAMMMMMVIETNAMMMMMMMMM
VIETNAMMMMMMMMM

metan na casa a verba na cociña na mesa na cama xa está
e calar calarcalaaaaaaaaaaaaaaaaaaaaaaaaaaaaarr
hastr'o berro que te acusa USAUSAUSAUSAUSAUSA

un morte
dous mortos
tres / trinta mortos
trescentos / tres mil mortos
OFENSIVA DO TEIT 22000 / 100000 MORTOS
tódalas os se volven ceros 00000000000000000000
baixo de cada un 10 / 100 / 1000 / 10000 mortos á máquina
difuntiños que a noite acolle entre cañas baixo o torbón
do monzón
na lua do TEIT

dá vergonza vivir
dá vergonza estar vivo e ver a PRIMAVERA

cándo remata un pobo?
un pobo nace sempre
non remata nuncanuncanuncanuncanuncanunca

Tema 6. A prosa entre 1936 e 1976

A Guerra Civil truncou o labor cultural desenvolvido polas Irmandades da Fala e o proceso de renovación da prosa levada a cabo polo Grupo Nós. Nos primeiros anos de posguerra a actividade literaria só se manterá no exilio, onde os narradores relatan nas súas novelas a crónica da guerra, dos fuxidos e do desterro.

En Galiza, o proceso de opresión e censura será moi intenso e non teremos prosa até 1951 coa obra *A xente da Barreira* de Ricardo Carvalho Calero. Con todo, o fito histórico máis importante será a creación da Editorial Galaxia en 1950. Esta editorial, constituída por integrantes do Partido Galeguista, inicia unha lenta pero progresiva recuperación da actividade literaria en galego.

Debido ao silenciamento da posguerra, coinciden publicando autores de distintas liñas narrativas. Por unha banda, atopamos continuadores da prosa do Grupo Nós como Otero Pedrayo ou Carvalho Calero; e por outra, unha serie de autores teñen unha pretensión renovadora e traballan outros estilos e modelos literarios. Neste grupo de renovadores da prosa podemos distinguir a Ánxel Fole, Álvaro Cunqueiro, Eduardo Blanco Amor e Xosé Neira Vilas.

Resumo:

- Conto popular
- Tradición oral
- Reflicte a nosa esencia

Ánxel Fole

REALISMO POPULAR

Fole publica entre os anos 50 e principios dos 80 catro coleccións de contos: *Á lus do candil*, *Terra brava*, *Contos da néboa* e *Historias que ninguén cre*.

A narrativa de Ánxel Fole tenta representar a esencia do pobo galego e para iso toma como base o conto popular de tradición oral. Isto apréciase no emprego da **técnica do conto contado** e no uso de elementos como:

- localizacións espazo-temporais precisas
- testemuños de autoridade
- uso da voz narradora en primeira persoa
- interpelacións aos ouvintes
- discurso lineal, estrutura clásica.

Canto aos temas, emprega motivos típicos da nosa tradición oral como as lendas ou mitos tradicionais (ánimas, aparecidos, lobos...) e ofrécese unha completa visión da Galiza rural: a paisaxe, a fala popular, os costumes, a maneira de ser, a psicoloxía...

Álvaro Cunqueiro

REALISMO MÁXICO

Álvaro Cunqueiro, aínda que tamén destacou como poeta antes da Guerra, considérase un dos grandes narradores das nosas letras. A súa obra en conxunto mestura realismo e fantasía e, en suma, conta con novidosas técnicas narrativas.

A súas novelas (*Merlín e familia*, *As crónicas do Sochantre* e *Se o vello Sinbad volvese ás illas*) parten de lendas clásicas que o autor adapta a través dunha óptica realista, galeguizándoas e achegando os personaxes á vida cotiá.

Por outro lado, nas tres coleccións de contos breves (*Escola de menciñeiros*, *Xente de aquí e acolá* e *Os outros feirantes*) retrátanse arquetipos populares do rural, ofrecéndonos en conxunto unha caracterización da personalidade dos paisanos galegos.

Nas novelas, por tanto, pártese da fantasía para construír a realidade e, en oposición, nos relatos a fantasía nace do cotiá.

A nivel estilístico, Cunqueiro bebe do conto popular de tradición oral e isto apréciase no emprego de elementos narrativos propios da técnica do **conto contado** (apelacións aos ouvintes, sintaxe sinxela, historias encadeadas, estruturas lineais...)

Con todo, o elemento estilístico máis característico do autor mindoniense é emprego de técnicas de verosimilitude ou técnica do **realismo máximo**. Esta técnica narrativa fundaméntase no intento de facer pasar por reais feitos fantásticos e para iso emprega unha serie de elementos narrativos que dotan de verosimilitude o texto:

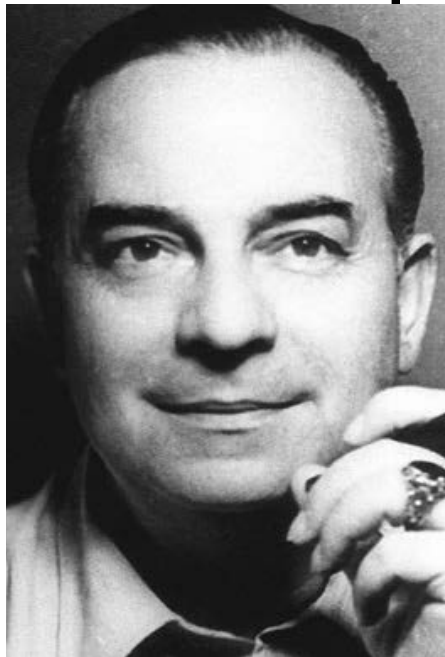
- Uso de datos exactos
- Descrición minuciosa e detallada, tanto dos elementos principais como secundarios
- Testemuños de autoridade
- Historias cruzadas
- Introducción de citas textuais

Sobre min

Nacín en Mondoñedo e introducínome desde novo nos ambientes galeguistas. Sempre tiveron un afán renovador e creativo e iso apréciase tanto na miña poesía, onde deveso pola vangarda, como na miña narrativa, onde procuro crear historias da xente a través dunha óptica fantástica.

Resumo:

- Técnica do realismo máximo
- Técnica do conto contado
- Base popular
- Mestura de real e fantástico
- Mitos clásicos

Eduardo Blanco Amor

REALISMO SOCIAL

Eduardo Blanco Amor procura coa súa narrativa facer un retrato da época mostrando a vida marxinal das clases obreiras e urbanas de principios do século XX. Ese retrato non ten un carácter obxectivo senón que deixa ver unha clara empatía do autor coas clases máis desfavorecidas.

As historias están ben localizadas tanto no espazo como no tempo e sitúanse en Auria (representación de Ourense) nos comezos do século XX.

Do punto de vista estilístico, existe un predominio da narración en primeira persoa e un especial gusto pola presenza infantil. Ambos elementos narrativos axudan a xerar na lectora unha maior empatía e solidariedade.

A *esmorga*, a súa obra máis destacada, relata a declaración de Cibrán Canedo ante un xuíz. Esta declaración está centrada na historia trágica do propio narrador e dous compañeiros (O Bocas e o Milhomes), homes marxinais na sociedade que, tras un día e unha noite de embriaguez, acaban autodestruíndose ou sucumbindo ante a represión das forzas da orde.

Pódese considerar unha novela de realismo social na que se ofrece unha visión pesimista tanto da condición humana como da propia estrutura e funcionamento dunha sociedade que crea individuos marxinais e que non é capaz de os asimilar.

Esta novela presenta importantes novidades formais, como a existencia de dous narradores (autor e protagonista) ou a innovadora técnica telefónica. Tamén conta con novidades de contido, xa que retrata personaxes marxinais nun ambiente urbano e suburbial. Por primeira vez na literatura galega trátanse temas como a violencia, o sexo e as frustracións dos protagonistas, antiheroes que viven marxinais.

Por outra banda, en *Xente ao lonxe* recrea o mundo obreiro de principios de século XX, centrándose nas múltiples vivencias dunha familia proletaria: a educación, a política, as tensións relixiosas, a pobreza e a explotación, a hipocrisía social...

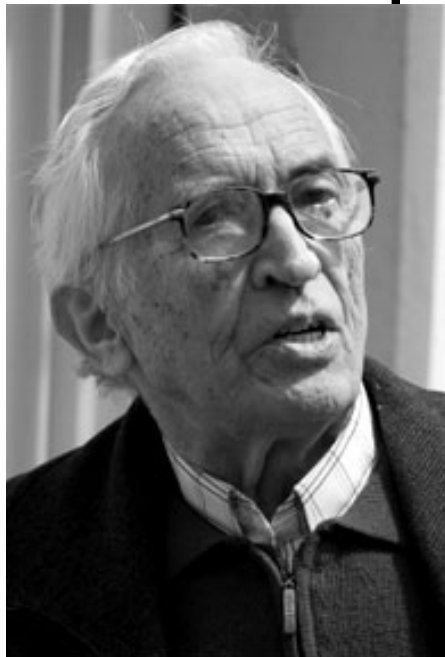
Finalmente, *Os biosbardos* ofrécenos tamén unha radiografía daquela sociedade autoritaria rexida pola Igrexa e a Escola. A través do protagonismo infantil e adolescente, nárrese como era a vida na altura.

Sobre min

Nacín en Ourense e comecei a frecuentar os ambientes galeguistas arredor dos vinte anos. Aínda que emigrei, non abandonei o traballo a prol do galego senón que seguí construíndo en ultramar cultura e axudei a dinamizar a nosa lingua desde Arxentina. En 1965, xa maior, volví a Galiza onde remataría os meus días.

Resumo:

- Realismo
- Presenza do mundo infantil
- Predominio da P1
- Renovación estilística e experimentalismo
- Antiheroes e personaxes marxinais

Xosé Neira Vilas

REALISMO SOCIAL

Xosé Neira Vilas procura, a través da súa narrativa, retratar a sociedade galega da época tomando como base dúas cuestións fundamentais na súa vida: o mundo rural e a emigración. As súas historias, pois, xiran en torno a dous eixos: a Galiza rural e a Galiza emigrada.

As obras ambientadas no rural galego como *Memorias dun neno labrego* ou *Cartas a Lelo*, presentan a dureza da vida na aldea. Ademais, a elección dun protagonista infantil intensifica esta sensación e evidencia o sufrimento.

Por outro lado, as novelas que se enfocan na emigración como *Camiño bretemoso* ou *Historias de emigrantes*, ilustran as dificultades da comunidade emigrada e cuestións como o illamento, a morriña e a inadaptación.

Observamos, pois, que as obras de Neira Vilas, tanto as ambientadas en Galiza como na emigración, teñen unha clara intencionalidade crítica. Por un lado procúrase, a través do realismo, mostrar a dureza da vida na aldea. Por outro lado, tamén se deixa ver a outra cara da emigración e dos problemas que xorden na vida lonxe da terra.

Do punto de vista estilístico, é importante destacar o uso dunha lingua que se achega ás falas populares, o que dota dun maior realismo a obra. En suma, Neira Vilas utiliza novidosas técnicas narrativa como a variedade de puntos de vista e a narración en forma de diario, carta ou conversa.

Sobre min

Nacín en Gres, unha pequena aldea de Vila de Cruces. Este dato, aínda que biográfico, é importante xa que a miña vida na aldea condiciona radicalmente a miña narrativa. De novo emigrei a América; estiven en Arxentina e Cuba e ver a vida dos emigrantes tamén me servirá como fonte de inspiración. Finalmente, xunto coa miña muller Anisia regresei a Gres, onde estaría até o fin dos meus días.

Resumo:

- Trasfondo social
- Vida rural
- Emigración
- Protagonismo infantil
- Novidades técnicas
- Fala popular

A prosa de posguerra

Moitas veces ouvín dicir que os lobos non atacan as persoas. E isto non é certo. O secretario de Caldas foi comido por eles cando voltaba da feira de Viana. Algúns dixeron que o mataran por roubalo, e que despois o comeran os lobos; mais a douscentos metros de onde o comeran foi atopado un lobo morto coa gorxa furada por unha bala.

Aqueles días viran os pastores unha manda de dez cunha loba con tres lobecos. Era tempo de neve, e baixaran da serra da Moá. Ó parecer, despois de esgotados os cartuchos, quixo subirse a unha árbore, mais non puido. Alí estaba ó seu carón, o revólver con seis cartuchos baleiros no lombo. Era un bo revólver americano. Ó sentirse feridos algúns lobos, todos se botaron enriba del. Se tivese un bo foco eléctrico quizais se salvase. [...]

De noite médralles o corazón e son moi valentes. Non vos riades. Tamén lles pasa iso ós lobicáns. O señor cura de Peites tiña un. De noite ía ó monte e chamaba ós lobos. Viñan con el. Din que abría os tarabelos das cortes coma unha persoa. Unha noite velouno o señor cura. Era un gran cazador. Tiña un rifle de dez tiros que lle trouxera un sobriño de California. Meteulle dous tiros seguidos no entrecello ó galgar un pasadoiro. O crego estaba na xanela da reitoral cun foco, e o lobicán volvía do monte, polas tres da mañá, acompañado dos lobos. Abrírono e esfolárono axiña, e viron que tiña o corazón inchado...

Sabedes cando se atreven os lobos cos homes? Cando teñen moita fame, ou cando se decatan de que lles teñen medo. Por iso case que nunca atacan a tres ou máis xuntos. Cando se atopan un home só pola serra, póñense a traballalo. Teñen moito instinto... Xa veredes como o traballan. De primeiro, acompañano; despois, pónenselle diante; máis tarde, chéganlle a zorregar as pernas cos rabos... Así, pouquiño a pouquiño. Vén un intre en que o home xa non pode máis. O medo alporízalle os cabelos. Parécelle que lle cravaran arames na testa. Váiselle a voz, perde o sentido. Xa está perdido. Bótanse os lobos enriba del e esnaquízano. Cada vinte anos ou menos, dáse por estas terras un caso deses. Desaparece un home. [...] Así lle aconteceu ó Pastrán de Vesuña hai moitos anos. Mais se o home non perde a coraxe non se atreven con el.

Ánxel Fole. *Á lus do candil*. 1953

A prosa de posguerra

A selva de Esmelle

Quizaves millor que decila fora pintala, a selva de Esmelle, que cai á man dereita, vindo para iste reino pola banda de León. El, o camiño que eu levei deica o campo dos Trobos, adréntase rubindo volta a volta pola fraga de Eiris, que é tan mesta: o camiño vai un pouco a rentes do río, e cando gana o chan, onde chaman Paradas, métese por entre os lamagueiros hastra onde dicen Pontigo, que é unha ponte baixa de madeira, na que mui gostoso é de ouvir o trote corto dos cabalos dos viaxeiros que van e vén, camiño de Belvís. Os muíños do Pontigo son agora dúas moreas de pedra moura, nas que a hedra encalla e medra, pro eu lémbrome aínda de cando moían o trigo valeco i o centeo das chairas, i había mazaeiros ao logo das presas; o vento tiraba mazás á iauga, e sempre había unha ducia delas, verdes ou coloradas, beilando na espuma espesa e marela, cabo á enrella das canles. Sempre venta na carballeira das Mouras, tan fusquenlla, i o camiño tén présa en pasala i en chegar á aberta camposa de Miranda, ás longas gándaras, ás terras de folgado, ás brañas de El Rei... Dende Miranda vese Esmelle todo arredor, o castelo de Belvís, a fraga da Serpe, a lagoa dos Cabos, e de día, a seu carón, o fume das ferreirías do Vilar. Pola noite, dende Miranda, eu poñíame a ollar como se alcendían as luces de Belvís nas outas i aparelladas torres, i en comparanza con elas, como pousadas no chan, as luces de Vilar: cando corría vento de Meira, eu tíñame porque ouvía as badeladas do mazo dos ferreiros. Dende Miranda vese todo o chan de Quintás deica o Castro, i as centeeiras darse en ondas, coma o mar, ao amor da brisa, i o ir e vir das mulleres á fonte do Couso. Sempre me lembrarei da cerca da eira, do loureiro román, tan paxareiro, na que tantas niñadas veleí, e da figueira ramona, tan viciosa, ao pé da casa, onde ao palleiro grande. Miranda era a pousada de don Merlín.

Álvaro Cunqueiro. *Merlín e familia i outras historias* (1955)

A prosa de posguerra

Estaba Manuel Páramo botándolle un feixe de herba ás vacas, e a muller apoleirando as galiñas, caída dunha serán de verán, cando delambos auviron un asubío mesmo derriba das súas cabezas. Miraron pra o ceo, a ver de onde viña aquilo, que pasaba de asubío a trono, e viron pasar voando, nunha banquetta, á señora María de Fontes, que era conocida pola Voadora de Serantes, aínda que ninguén sabía de ónde lle viñera o apodo. Pro ben sabía que era acertado, que a señora María voaba. Manuel e a súa muller correron a darlle o parte aos veciños de deloutra banda do río. O señor Bastián de Cosme, liando despacio un cigarro, comentou:

—iNon sabía que fose meiga!

E non lle deu importancia ao asunto, recomendándolle a Manuel e máila muller que calesen o conto e non se metesen na vida de naide.

—Cadaquén gaña a vida como pode, sentenciou.

Pro ao día seguinte, o señor Bastián chamou a Manuel Páramo, e díxolle que aquela noite despertara sonando coa señora María de Fontes, e que se lembrara de que a tal morrera facía polo menos tres anos, e que vindo el no Castromil, cru órase coa sente que viña do cabodano. Estando falando do asunto Bastián e Manuel, outra vez o asubío seguido dun trono, e ergueuse un vento de travesía mui forte, que durou ben os seus cinco minutos.

—Esa tola seica quer levarse os nosos tellas dos!, dixo o señor Bastián.

A verdade foi que non deixou nin unha mazá nos mazaeiros.

O señor Bastián foi visitar a un amigo, que era fogueteiro e chamábanlle O Gaiteiro de Vedra, e encargoulle catro bombas de palenque, as máis potentes que fixera nunca. O señor Bastián e Manuel Páramo montaron garda coas bombas na man e a mecha presta, agardando a que pasase voando María de Fontes, sentada na súa banquetta. Choveu catro días seguidos, e logo escampou, e veu un día fermoso e soleado.

—iDe hoxe non pasa! , dixo o señor Bastián.

E así foi. Eran as seis dadas cando se escoitou o asubío de cando en vez interrompido por uns tronos xordos, que metían medo. María de Fontes viña polo áer, como a primeira vez que a vira Manuel Páramo, sentada na súa banquetta. O señor Bastián soplou no cigarro de a carto e prendeu lume na mecha das bombas de palenque, unha tras outra. Foron catro enormes estampidos guidos que deberon escoitarse no Ferrol. Ouíuse un grande berro, e medio minuto despois caeron diante de Bastián e Manuel e as súas asustadas mulleres, unha zapatilla colorada e dous pesos amadeos. Ben mirada a zapatilla, resultou que estaba chea de plumas de corvo. Bastián e Manuel decidiron enterrar a zapatilla no monte, e repartir o capital.

Álvaro Cunqueiro. *Escola de menciñeiros*. 1960

A prosa de posguerra

Comentario de texto:

Contextualice o texto de Álvaro Cunqueiro na época correspondente e identifique e explique a técnica literaria empregada neste relato, recorrendo sempre a exemplos tirados do propio texto. Sinala dúas tendencias narrativas máis da mesma época, os seus autores máis representativos e dúas obras de cada un. (Extensión aprox. 200 palabras)

O Bolimarte

O Bolimarte é algo así como unha salamanquesa; outros din que o que semella é un alacrán. Ten crista roxa, coma de galo, na cabeza. Medirá unha media cuarta e o máis do seu corpo é rabo. Pon un ovo cada sete anos, e precisamente no niño do moucho; os ovos de moucho son brancos e o do Bolimarte é mouro, pero o moucho non se decata. Cando o Bolimarte nace o primeiro que fai é xantar as crías do moucho.

O Bolimarte vese poucas veces, pero cando se ve é porque vai haber un eclipse de sol. O Bolimarte tenlle medo ás fin do mundo e nas ocasións bótase a procura da campaña do home. Para que un home o reciba na casa en vispera do eclipse total de sol, o Bolimarte dá calquera cousa, é decir dá ouro ou di onde o hai. Recibido na casa, hai que alimentalo ben: dous pitos por día. Abonda con desplumalos que os come crus. Un amigo que me conta do Bolimarte, dime que sabe máis dunha familia, que se fixo rica dando de comer o Bolimarte, e cama cando ten medo. O Bolimarte por enriba do corpo trae unha camiseta, entre a camiseta e o corpo, ouro en fío, este dállo a quen o serve, pero non hai que tocar o fío de ouro deica unha hora que queima.

A prosa de posguerra

Ó chegar perto do Posío entramos na taberna da tía Esquilacha, onde pararan tamén os tratantes. Había un bó lume na cociña, e estaban nela os arrieiros almorazando chourizos asados con pantigro e viño novo. A min, como xa dixeran, andábame a rondar “o pensamento”, que decote me ven dapouco, cando escomezo a facer cousas que sei que non tería que facer. O certo é que me sentía magoado e tristeiro, co aquilo de non irme ó meu traballo, ó menos pra me cerciorar de que non habería choio por mor da chuvia, e quedar tranquiío para non deixar, pola miña conta, sin cumprimento a promesa que lle fixera á Raxada, que aínda cando saín da casa ía tan contento como facía moito que nono estivera. [...]

Afora debruzárase a chuvia, achoadada e mesta, e o día, puñérase fusquento cmo si voltara pra atrás. Cando se abría a porta, entraban os refachos do vento até a cociña espaxando o fumazo e facendo arrandear as restes dos chourizos dependurados encol da lareira...

—

—¿Cómo, señor? Non me aparto do conto nin un instante... Estou a dicir as cousas polo seu comenzo, que unhas viñeron das outras e si unhas non houberan pasado as outras tampouco.

—

—¡Qué han ser disculpas! Eu non teño ren de que me disculpar que eu nada fixen, pois o ollar as cousas que pasan diante dun non é culpa dun, por máis que llas apoñan ou que llas queiran apoñer.

Eduardo Blanco Amor. *A esmorga*. 1959

A prosa de posguerra

Eu son...

Balbino. Un rapaz da aldea. Coma quen di, un ninguén. E ademais, pobre. Porque da aldea tamén é Manolito, e non hai quen lle tusa, a pesares do que lle aconteceu por causa miña.

No verán ando descalzo. O pó quente dos camiños faime alancar. Magóanme as areas e nunca falta algunha para espetáreme nos pés. Ergome con noite pecha, ás dúas ou tres da mañá, para ir co gando, restrebar ou xuntar monllos. Cando amañece xa me doi o lombo e as pernas. Pero o día comenza. Sede, sol, moxardos.

No inverno, frío. Ganas de estar arreo ó pé do lume. Muíños apeados. Faladurías de neves e lobos. Os brazos como espeteiras para encolgar farrapos. Murnas, fridas, dedos sen tentos. Que saben destos os nenos da vila!

Eles ignoran o que eu penso mentras boto ó corpo un gurrucho de caldo con broa. Ou o que sinto cando estou no monte pingando, atrecido, vendo por entre a chuvia unha fantasma bretemosa en cada árbore. A aldea é unha mestura de lama e fume, onde os cans ouvean e a xente morre «cando está de Deus», como di a madriña. Os rapaces somos tristes. Enredamos, corremos tras dos foguetes e ata rimos, pero somos tristes. Temos a pobreza e os trafegos da terra aniñados nos ollos.

Eu quixera andar polo mundo. Ir por mares e terras que non coñezo. Nacín e crieime na aldea pero agora síntoa pequena, estreita. Coma se vivise nun cortizo. Teño pensamentos que non lle podo contar a ninguén. Algúns non me entenderían e outros chamaríanme tolo. Por eso escribo. [...] Ogallá que non me atopen o caderno. Daríame vergoña. E non é para menos. Porque nel devorco todo o que sinto.

Xosé Neira Vilas. *Memorias dun neno labrego*. 1961

Tema 7. A Nova Narrativa Galega

A Guerra Civil e posterior ditadura impiden o cultivo literario en galego e non será até a creación da Editorial Galaxia (1950) que se recupere a actividade literaria. Nesta editorial estréase unha xeración de autores e autoras con características comúns, a denominada Nova Narrativa Galega (NNG). A obra que marca o comezo desta nova escola é *Nasce un arbre* (1954) de Gonzalo Mourullo e a última, aínda que con controversia, é *Adiós, María* (1971) de Xohana Torres.

Estes autores, caracterizados pola súa formación universitaria e por seren bos coñecedores da literatura publicada noutros países, toman como referentes os grandes narradores europeos e americanos que revolucionaran a narrativa universal no século XX (Joyce, Kafka, John dos Passos...) e, sobre todo, a *nouveau roman* francesa, da que toman o nome.

O obxectivo, pois, da Nova Narrativa Galega é renovar o panorama literario galego adaptando os modelos narrativos do momento á nosa prosa. Os aspectos máis característicos desta renovación estilística son os seguintes:

Nesta narrativa desaparece a historia argumental, non existe tampouco a estrutura tradicional de presentación, nó e desenlace. O «argumento» límitase a simples anécdotas ou sucesións de acontecementos cotiáns na vida dunha persoa. Isto provoca que os diálogos sexan absurdos e incoherentes pois, ás veces, non están motivados por nada.

ELIMINACIÓN DO ARGUMENTO

TEMÁTICA EXISTENCIALISTA

A temática afástase do ruralismo, do costumismo e da realidade para centrarse, de maneira recorrente, na morte e en estados psicolóxicos e patolóxicos de todo tipo: a loucura, as perturbacións sexuais, os sonhos, o desdobraemento da personalidade, o que implica un estado angustioso no personaxe unido moitas veces á soidade e á dor existencial. Algúns autores procuran un tempo pasado, habitualmente a infancia. A violencia, a tortura ou a existencia de ambientes agresivos son tamén frecuentes en Carlos Casares ou en Xosé Luís Méndez Ferrín.

Rexéitase a cronoloxía lineal, polo que abundan os saltos temporais (analepses e prolepses).

SALTOS TEMPORAIS

Os personaxes son símbolos do ser humano en xeral, perdidos na súa propia terra. En Xohán Casal aparece a figura do náufrago nunha illa deserta, símbolo da soidade das persoas. Outro símbolo frecuente é a fiestra, a súa presenza simboliza a relación do personaxe co mundo exterior e a súa ausencia é o illamento do personaxe coa vida.

SIMBOLISMO

PERSONAXES ANTIHEROICOS

Os personaxes teñen condutas antiheroicas, son seres marxinais, problemáticos e con frecuencia desequilibrados, inseguros, angustiados, con traumas da infancia e con patoloxías mentais. Adoitan ser anónimos e tampouco aparecen caracterizados.

Desaparece o narrador omnisciente, prefírese no seu lugar a 1ª persoa protagonista ou o narrador obxectalista (ou cámara). Mestúranse diferentes voces narrativas. Predomina o **monólogo interior** ou fluír da conciencia (reprodúcense os pensamentos tal e como xorden na mente do/a personaxe).

VOZ NARRADORA EN P1

OBXECTALISMO

Moi frecuente é que a obra dea un protagonismo excesivo aos obxectos que son descritos polo miúdo coma se o narrador fose unha cámara cinematográfica. Na medida en que se lle dá existencia ao obxecto, desaparece o personaxe, os seus valores humanos e os seus sentimentos. Este «inxenuo» obxectalismo é unha crítica á sociedade «cousificada» onde teñen máis importancia os obxectos ca os seres humanos.

Canto á nómina de autores e autoras que conforman a Nova Narrativa Galega, podemos destacar Gonzalo R. Mourullo, Xohana Torres, Xohán Casal ou Camilo Gonsar; con todo, os máis salientábeis pola súa calidade e técnica narrativa son Xosé Luís Méndez Ferrín, Mª Xosé Queizán e Carlos Casares.

No tocante ás obras, é obrigatorio mencionar *Nasce un arbre* de Mourullo e *Adiós, María* de Xohana Torres pola súa compoñente simbólica. Mais, alén destas, tamén cómpre destacar *Percival e outras historias* e *O crepúsculo e as formigas* de Ferrín, *A orella no buraco* de María Xosé Queizán e *Vento ferido e Cambio en tres* de Carlos Casares.

A Nova Narrativa Galega

O sol está morrendo e sobre a vila trema unha brétima moi lixeira e algo vermella.
Eu vivo no derradeiro piso e ollo a vila.
Empezan a se acender as luces, impotentes contra a mesta e bárbara avanzada das sombras. As sombras penetran as rúas coma algo sen corpo e fanse mestas nos ollos dos homes.
É o intre do crepúsculo.
Agora é cando morre a lus e os perfís das cousas deixan de ser concretos.
Achego a miña cara á fiestra, aos vidros das fiestra, e vexo a rúa longa, ateigada de xente informe, coma un carreiro de formigas que fervera estreitamente, escuramente.
Os homes son como formigas, na vila sen nome.
E eu, neste intre do crepúsculo, véxoos desdebuxados, esvaídos, pois o alento da miña boca vai embazando progresivamente o cristal que se interpón entre os homes e a miña ollada.
Eu non limpo o cristal, non abro a fiestra.
Deixo, o lector, que ise bafo inapalpábel desfigure a miña imaxe dos tebregosos homes da vila, no crepúsculo, que mesmamente enche a rúa estreita e prolongada coma se foran unha columna de formigas en marcha.

Méndez Ferrín. O crepúsculo e as formigas. 1961

A superficie está lañada xustamente por onde falta a pintura. Anteriormente tiña sido verde agora era moura, denegrida, marrón, arruicada. As estillas eran máis claras. O respaldo continuaba sendo verde e contrastaba con negro enfurruxado das patas de ferro. Algunhas partes, sobre de todo nas extremidades había pequenos buracos.

Desespero con dor. Teño unha orella metida nun dos buracos máis grandes. As miñas mans penden a amabas as bandas da táboa lañada, engandíndolle dúas patas ao banco, dúas patas curvadas e redondas cunha base sobresaíndo contra fora como un sillón estilo Luís XV.

No banco, no extremo oposto de onde se atopa a miñas cabeza, sobresaen as punteiras oprimidas dos meus zapatos. Ergo un brazo con cuidado, comprobando que este desprazamento non afecta en absoluto á estabilidade do banco. Apoiando un brazo no respaldo, e cun pequeno pulo, podo por fin tirar a miña orella do buraco, mentres coa outra man valeira apalpo a orella. A miña man arrédase instintivamente como se recibira unha descarga eléctrica. Un pouco estrañado volvo a intentar o achegamento. Esta vez de vagar, e comprobo que a miña orella está quente. Toco a outra e está moi fría, igual que as miñas mans, como todo o meu corpo. Decátome de que teño frío, e o meu corpo comenza a tarabear, a tremer.

María Xosé Queizán. A orella no buraco. 1965

A Nova Narrativa Galega

Se se cabrea que se cabree. A min que. Aguanto i adiós. Vaime matar ou que. Se se cabrea, ala, a beber, a beber i a cantar ou que. Xa sei o conto. Nada de berros nin barullos. Conozo ben o choio. Nin siquera me di borracho, non, ela ben sabe. Abóndalle aí, meu Dios, aí, meus filliños, ela ben sabe. Se se cabrea que se cabree. Ás doce e media non me meto eu na casa. Non me meto non ou que. Vou estar de oito a oito dando clases e logo nada, non, home, non. Veña, que se cabree. Aí, meus filliños, aí, aí que estou canso. Porque un home pódese cansar e despois, bueno, é millor calar porque me estou cansando de ter aí, no primeiro banco ó fillo do Chevrolet, con cara de touciño, porque me estou cansando e un día ponse de rodillas sen máis porque me dá a gana porque estou canso de ver a cara de parvo que ten, que parece un apalominado, me cago nil, que burro, si, que burro, que lle vou decir ó Chevrolet que o poña a cavar ou que o meta nun comercio, que o raparigo non sirve, que é tatexo e non me sabe dividir por decimais, cara de touciño, cara de non sei que que ten o porco ise. E se se cabrea, tamén me cabreo eu, que xa está ben de apandar ou que, que non vai ser sempre día de santo entroido. Veña, que se bebo é á miña conta, que non lle pido a ninguén e se lle pido, millor que se pides, prestan ó oito, que xa podes ter á muller pra dar á luz, que non hai volta, quince mil e ó oito e se non che convén, ós morcegos, a papar vento, que bastante favor din que che fan, que se expoñen, que os recibos ó fin non serven pra nada, que non che van quitar a pel ou que inda que findes na cadea eso non importa, que con ir un á cadea eles non cobran e que se che embargan, o embargo non val o que tiñan que cobrar, que se me cabreo vou coller o vaso e vouno escachar contra o chau e se quero non deixo un vaso san que xa veremos como me arranxo en xaneiro que me vén o quinto en camiño e aínda que traía o pan debaixo do brazo o pan heino mercar eu, ou que. E a algún voulle mandar o vaso á cabeza, que de min non se ri ninguén nin naceu fillo de nai que me bata; que me estou cansando e vai ser ela, que me estou cansando e cando me canso non respondo, que xa está ben ou que, tanto mirar de esguello ni niño muerto, tanto mirar así, como se non foras xente ou como se non tiveras ollos, que moitos pensan que un é parvo coma o fillo do Chevrolet, que ten cara de touciño, que algún vaise acordar da nai que o pariu.

Carlos Casares. Vento ferido. 1967

A Nova Narrativa Galega

Comentario de texto:

Este texto de María Xosé Queizán pertence ao libro *A orella no buraco* (1965). Relacione o fragmento, brevemente, co movemento literario da Nova Narrativa. Indique o tema principal e xustifíqueo a partir de exemplos tirados do texto. Analice, brevemente, a estrutura do fragmento e o tratamento que nel se dá do espazo. Extensión aproximada: 200 palabras.

Pola mañán as grandes vilas do Norde durmen aínda cando os seus moradores espertan, e siguen rezagadas no leito do inverno, cubertas ca fumaxada matinal. (...)

Nista vila dáse moi acusadamente o contraste do vello e do novo, do fremoso e do feo, do probe e do rico. Así, a carón dunha gran mole neoclásica, tan frecuentes na vila, unha miserable casoupa, apuntalada con grandes paus, estáse derrubando. E hai cafés luxosos, non contaminados, illados na promiscuidade da cidá, onde sempre fai frío a pesares da calefacción, frío orixinado nos ocos que separa á xente entre sí, no cheiro perfumado e xeadado, nas voces refinadas e apenas perceptíbeles, nos ollos frigoríficos de ollada elegante. Istes son os cafés dos ricos. Dempóis hai os outros, mesturados, bruidosos, humanos. “Os outros” non son somentes os cafés dos probes sinón tamén dos que se sinten solidarios coiles, por cuia razón son chamados snobistas.

Pro onde o contraste resulta máis notorio é no aspeito humano. Polo feito de ter o país un nivel de vida elevado, os probes, os mendigos, os vagabundos desfarrapados, producen asombro e fan voltar a testa aos transeuntes. (...) Non é pois estrano que nas frías mañáns do inverno, moi cedo, un madrugador vislumbre entre a fumaxada, bultos mouros nos respiradeiros dos metros, nos recovecos das prazas, e nos bancos; bultos que a medida que o madrugador se vai achegando, ou que a fumaxada vai abrindo, fanse corpos atarecidos, suxos, fedorentos e mal cubertos con farrapos.

Tema 8. O teatro entre 1936 e 1976

A Guerra Civil e os primeiros anos da ditadura impediron o normal desenvolvemento da literatura galega, non sendo o xénero teatral unha excepción neste silencio. Tanto é así que entre 1936 e 1952 só se publicaron **tres obras** dramáticas en galego. Como no resto de xéneros, o punto de inflexión será a creación da editorial Galaxia en 1950. Isto significou un pulo decisivo no proceso de recuperación da literatura dramática galega. En 1952 Otero Pedrayo publica *O desengano do prioiro* e Jenaro Marinhas del Valle a súa farsa *A serpe*, obras importantes no plano contextual xa que abren un novo abrente no teatro galego.

A partir dos anos 50 e ata practicamente o final da ditadura as pezas do teatro galego seguían diversas liñas temáticas: teatro costumista, como o cultivado na época das Irmandades (*Brétemas e raiolas*, de Leandro Carré Alvarellos); obras vangardistas, que continuaban coas tendencias modernizadoras do teatro de preguerra (*Pauto do demo*, de Ánxel Fole); pezas existencialistas, que reflicten a situación traumática que vive a sociedade logo da Guerra Civil (*Auto do taberneiro*, de Manuel María); teatro histórico, que se achega a momentos claves do pasado galego (*Os irmandiños*, de Daniel Cortezón); e teatro social crítico (*O triángulo ateo, sátira da incultura e do autoritarismo*, de Jenaro Marinhas del Valle).

Na década dos 50 publican obras dramáticas autores xa consagrados como Jenaro Marinhas del Valle, Ricardo Carvalho Calero ou Álvaro Cunqueiro. Este último escribiu a peza dramática máis destacada do período, ***O incerto señor don Hamlet, príncipe de Dinamarca*** (1958), unha relectura da famosa obra de Shakespeare, que segue a liña de reinterpretación de figuras literarias iniciada xa na súa narrativa. A calidade e modernidade da obra radican na linguaxe dramática empregada e na revisión ou recreación mítica que efectúa. O personaxe de Hamlet, ampliado con elementos do Edipo e do Orestes gregos, sèrvelle a Cunqueiro para encarnar unha reflexión sobre a identidade e a existencia humanas.

OS AUTORES DA XERACIÓN DE 50

A finais da década de 50, xa coa editorial Galaxia activa, comezan a agromar novos dramaturgos que achegan obras de carácter heteroxéneo, tanto formal como tematicamente (dramas históricos, psicolóxicos...) marcadas con frecuencia polo compromiso social a prol das liberdades e da defensa de Galiza. Os autores máis importantes desta xeración son:

- **Manuel María**: é un autor dunha copiosa obra teatral (23 pezas publicadas e 19 inéditas). Iníciase en 1957 con *Auto do taberneiro* e partir dos 60 crea un teatro popular e reivindicativo (*Barriga verde*, 1968; *Farsa do Bululú*, 1973). Entende o teatro como **instrumento para a educación e concienciación do pobo**.

- **Xohana Torres:** contribuíu a engrosar o repertorio galego con dúas obras: *A outra banda do Íberr* (1965) e *Un hotel de primeira sobre o río* (1968). En ambas as pezas, as **figuras femininas** asumen un papel decisivo na defensa da Terra.
- **Daniel Cortezón:** autor de importantes dramas históricos nos que recrea **mitos históricos galegos** desde unha perspectiva de compromiso social e patriótico: Prisciliano, Os irmandiños, Pedro Madruga...
- **Bernardino Graña:** as súas obras amosan unha visión crítica sobre o poder do diñeiro e sobre a alienación das persoas na sociedade moderna: *Peza dramática en cinco pasos*; *Os burros que comen ouro (nunca cabalos serán)*.

O GRUPO DE RIBADAVIA

O teatro galego recibe un forte impulso a principios da década de 70 (finais do franquismo e primeiros anos da transición). Nesta etapa comézanse a realizar celebracións estables de teatro, especialmente as **Mostras de Teatro Galego de Ribadavia** co seu Concurso de Teatro Abrente. Trátase dunha verdadeira feira teatral que reunía compañías, dramaturgos e público de toda Galiza, unha plataforma de lanzamento para o teatro galego, onde se debatía sobre teatro e se representaban as obras.

Estas mostras de teatro convertéronse nunha plataforma de lanzamento de novos autores e de numerosas compañías de teatro independente e de afeccionados nas principais cidades galegas (cómpre sinalar as agrupacións Antroido, Troula ou Artello, O Facho, teatro Circo, Teatro de máscaras...).

O grupo de autores que neste período (anos 70 e 80) consolidou e anovou o teatro galego denominouse Xeración Abrente ou Grupo de Ribadavia. De entre todos, destacan tres, que continuaron a súa produción posteriormente e se converteron en grandes figuras da dramaturxia:

- **Manuel Lourenzo:** é escritor, director, actor e ensaísta, e unha das figuras máis salientables do teatro galego. A súa obra dramática está composta por uns cento cincuenta títulos e pode agruparse en varias liñas temáticas: mitoloxía clásica e galega, problemáticas sociais, o propio teatro, etc. Son súas as obras *Romería ás covas do demo* (1969) ou *Fedra* (1982).
- **Euloxio Rodríguez Ruibal:** investigador da nosa historia teatral e un dos dramaturgos galegos máis prestixiosos e renovadores. Escribiu obras de temática social e tamén pezas infantís. Algunhas das súas pezas son *Zardigot* (1974), Premio Abrente en 1973, e *O cabodano* (1977).
- **Roberto Vidal Bolaño:** dedicouse por completo ao teatro (foi actor, director, escenógrafo, iluminador, creador de compañías...). A súa obra caracterízase por mesturar elementos populares, vangardistas e cinematográficos. Escribiu títulos como *Laudamuco, señor de ningures* (1976) ou *Doentes* (1997).

Os autores deste grupo son os primeiros dramaturgos integrais, xa que non só escriben textos, senón que tamén son directores e actores. A nivel estilístico elaboran un teatro moderno, experimental, conectado coas tendencias internacionais e nas súas obras domina o compromiso social e a defensa da cultura e lingua do país. Ademais disto, inician o teatro infantil, xa que interpretan este xénero como de maior accesibilidade para as crianzas.

O teatro de posguerra

Comentario de texto:

Este texto teatral de Álvaro Cunqueiro pertence ao libro *O incerto señor don Hamlet, príncipe de Dinamarca* (1958). Relacione o fragmento, brevemente, co contexto literario da época e analice a temática, o espazo e os personaxes empregados polo autor. Extensión aproximada: 200 palabras.

XORNADA PRIMEIRA

Unha sala no castelo de Elsinor. Paredes núas, afumadas. Onde non, pousa o mofo verde, que brilla en esmeralda ou ouro vello cando o roza a raiola do sol ou a luz das lámpadas. Á dereita, unha grande escaleira de pedra que rube á Torre dos Esperteiros. Á esquerda, unha cheminea: no fogar arde un lume canso. Altas bóvedas e podentes trabes de carballo. Unha única fiestra, ó fondo, aberta sobre a néboa da mañá. Aquí e acolá, nas paredes, fiteiras e seteiras. A sala é terrea. Non se escoitan os pasos da xente.

O coro baixa amodo polas escaleiras. Un fato de xentes escuras, sen idade nin sexo, que visten roupas pardais, ou da cor do fume e do mofo, que arrimadas ás paredes se confunden con elas. A parte do Coro vana declamando, como por turno, as xentes estas, adiantándose do mesmo grupo para dicila, e voltando presto ó anónimo. Voces, as do Coro, súpetas unhas, apaixonadas outras, outras graves e reflexivas.

ESCENA I

O CORO

Deténdose na metade da escaleira, apoiando as mans na varanda.

Benvidos a Elsinor, señores! Aquí en Elsinor todo temos pechado por mor do vento. Non hai no mundo lugar máis ventado que Elsinor. Todo ten que estar dentro: a xente, o gado, o xardín. E é por culpa do vento irado. A ningún lle praxe saír de Elsinor con tanto vento fóra, semellante a un grande exército ouveador que cercase Elsinor por toda unha longa noite. Por iso os de Elsinor somos xente de pálida pel. Quen sae ó campo en Elsinor?

Álvaro Cunqueiro. O incerto señor don Hamlet, príncipe de Dinamarca. 1958

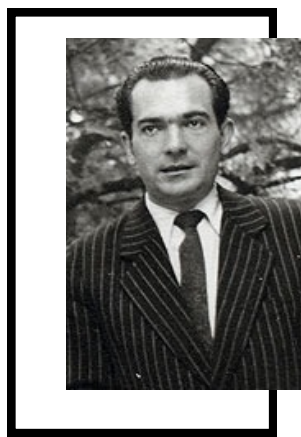
Tema 9. A literatura no exilio

A Guerra Civil interrompe de xeito trágico o movemento político e cultural desenvolvido no primeiro terzo do século XX polas Irmandades da Fala, o Grupo Nós, o Seminario de Estudos Galegos e Partido Galeguista. O triunfo do franquismo significou a desaparición, por morte, exilio ou silencio forzado, dos persoeiros da cultura e literatura galegas e o aniquilamento das empresas (editoriais, revistas, centros de estudo...) ao seu servizo, convertendo Galiza nun ermo cultural nos anos posteriores á guerra, sobre todo durante a década de 40.

A actividade cultural e literaria só sobreviviu durante estes anos no exilio e na emigración, nomeadamente na Arxentina. Na súa capital, Bos Aires, creáronse editoriais (Galiza, Atlántida, Emecé...), organizábanse exposicións, representacións teatrais ou audicións de radio en galego; editáronse xornais e revistas (Correo Literario, Galiza Emigrante, segue viva A Nosa Terra...), converténdose esta cidade na verdadeira capital política, cultural e literaria de Galiza.

A POESÍA

Dentro da ampla actividade cultural desenvolvida polos exiliados salienta a produción poética con Luís Seoane, Lorenzo Varela e Emilio Pita á cabeza. As súas obras de contido social influirán poderosamente na corrente socialrealista que triunfará en Galiza nos anos 60 e 70.

Lorenzo Varela

Lorenzo Varela é dos poetas que manteñen viva acesa a chama literaria en ultramar. Escribe dúas obras fundamentais: *Catro poemas para catro gravados* (1944), ilustrado por Seoane. Nel desenvolve cadros de personalidades históricas galegas (María Pita, María Balteira, Roi Xordo e o bispo Adalberto).

En 1954 publica a súa obra máis significativa: *Lonxe*, centrada nunha dobre temática: a denuncia da guerra e das súas consecuencias no país, e o estrañamento provocado pola ausencia da Terra, o exilio e a saudade.

Luíś Seoane

Luíś Seoane é un artista polifacético excepcional: pintor, gravador, dramaturgo, poeta e editor. É autor de catro poemarios: *Fardel do eisilado* (1952), *Na brétema*, *Sant-Iago* (1956), *As cicatrices* (1959) e *A maior abundamento* (1972). O tema central da súa poesía é a emigración, tratada desde a perspectiva dos propios emigrantes. Ten unha concepción socialrealista da poesía, pois enténdea coma unha arma útil para a denuncia. O protagonista dos poemas é o pobo galego, os traballadores, verdadeiros heroes de Galiza.

A nivel estilístico cómpre destacar o seu estilo realista, case xornalístico, mais cunha carga poética moi alta. Ademais, o seu emprego do verso longo achégano, por veces, ao estilo prosaico.

A NARRATIVA

A narrativa do exilio caracterízase pola publicación de novelas realistas, con certas doses de autobiografismo, que centran a súa temática na experiencia traumática provocada pola guerra e a represión dos primeiros anos da posguerra: o mundo dos fuxidos, da guerrilla, da represión e o desterro. Os seus máximos representantes son:

Ramón de Valenzuela

A súa primeira novela, *Non agardei por ningún* (1957) aborda as peripecias dun fuxido e guerrilleiro co trasfondo da marxinación do mundo rural, das inxustizas sociais, o mundo das guerrillas e a loita galeguista.

Silvio Santiago

Deixounos dúas importantes novelas de declarada intención realista: *Vilardevós* (1961) recrea a súa aldea natal e a súa infancia; rememora a vida pasada na aldea, xunto coas xentes e a natureza; *O silencio redimido* (1976) conta a traxedia vivida na conxuntura da guerra.

Antón Alonso Ríos

A súa obra máis relevante é *O señor Afranio ou como rispei das gadoupas da morte* (1979), este ten un carácter autobiográfico que trata o tema da guerra e da fuxida para escapar da morte que atoparon moitos dos seus compañeiros e amigos.

O TEATRO

A existencia de compañías como Compañía Galega Maruxa Villanueva (actriz que lle dá nome) e Teatro Popular Galego (fundado e dirixido por Blanco Amor) fixeron posíbel a actividade teatral no exilio.

Podemos distinguir dous modelos distintos, tanto desde o punto de vista estético coma do temático:

Teatro popular

Realizado fundamentalmente por emigrantes en Bos Aires. É un teatro costumista que non esquece a intención de espertar a conciencia galeguista. Facíanse varias representacións ao ano entre as asociacións da numerosa colonia galega.

Teatro culto

En ultramar continúa a ansia modernizadora do grupo Nós tanto na estética coma nas técnicas dramáticas. Xa no tema 4 analizamos a modernización do teatro que supuxo *Os vellos non deben de namorarse*, obra estreada en Bos Aires. Os autores exiliados seguirán con este afán modernizador. Podemos destacar autores como Manuel Varela Buxán, Luís Seoane ou Eduardo Blanco Amor que, xunto con Castelao, achegan unha nómina de dramaturgos destacábel.

Neste teatro fúxese do costumismo e da crítica social e procúrase unha estética máis coidada tanto no plano da escenografía como dos vestiarios e construción dos personaxes.

A literatura no exilio

Na Galiza, ise vello pobo,
carballo carcomido de raios e bestigos,
loita, dende fai séculos,
o home cas ratas.
Coma nos castelos abandonados,
onde xa caíron traves e brasós,
escóitanse queixumes de gonzos
ferruxentos.
Dende fai séculos loitan en Galiza
os homes cas ratas.

Ate que toda ela fique,
coma ises castelos roiñentos
e os mosteiros sin altares
nin lembranzas de ritos,
sendo soio rondada de morcegos
e pantasmas.
Coberta de edra, de label.
Morándoa soio as ratas.
Samente as ratas.

Luís Seoane. *As cicatrices*. 1959.

Emigrante

Quen son eu, quen me trouxo,
quen me ten de levar?
Lonxe quedou o muíño,
tamén lonxe o piñeiral.
Quen é o veciño meu,
o polaco que chora ardentes bágoas,
ese loiro rapaz que non vai ó traballo
porque di que o mencer ten veneno de
serpe?
Quen son eu, quen me trouxo?
E quen me levará deste inferno das moedas
ó ceo da caridade?
Meu muíño de pan!
Meu piñeiral!
Meu lar!

Lorenzo Varela. *Lonxe*. 1954.

Basalo Gómez, emigrante, vive nun cano

O home vive nun cano..
Ten 64 anos e vive nun cano.
Xosé Manoel Basalo Gómez
o home que vive nun cano
que ten de medida dous metros e
meio de longo
por un metro quince de diámetro.
Un cano de cemento.
Basalo Gómez escolleu ese cano
na praza Libertade
no centro da cidade.
Ali vive. Trouxeron a noticia os xornáes,
e a fotografía. Ten unha faciana grega,
mais é de Ourense
de Seoane da cima, di él.
Vive nun cano
igoal que Dióxenes vivía nun tonel.
Foi tipógrafo. Ten 64 anos.
É un home moi limpo, ergueito,
grande calveza na testa, coidadas barbas canas.
Semella roxo mais nono é.
Padece ataques de amnesia, de reuma, etc.;
veu a Buenos Aires a acompañar
unha irmá abandonada.
En 1928.
Quedouse eiquí. Fíxose tipógrafo.
De vello, xa enfermo, foi sereno.
Ten en trámite unha xubilación.
Tamén espera que o repatrién:
—É o menos que poden facer por un un emigrante—.
(...)

Esta noticia é do 26 de setembro
de 1972:

"O home que vive nun cano"

Luís Seoane. *A maior abundamento*. 1972

Tema 10. A poesía a partir de 1976

Coa morte de Franco en 1975 e a volta á democracia, iníciase un período de apertura lingüística e de auxe cultural en Galiza. A presenza da lingua e a literatura galegas no ensino e a oficialidade do noso idioma supoñen un impulso sen precedentes para a promoción da literatura en galego: multiplícanse as editoriais, os premios e revistas literarias e proliferan as obras na nosa lingua.

A nivel poético, a mediados dos anos 70 comeza unha profunda renovación da poesía galega, motivada pola publicación de *Con pólvora e magnolias* (1976), de Méndez Ferrín. Esta obra supuxo a ruptura co socialrealismo das décadas anteriores e comeza unha poesía máis culturalista, con temas novos e variados (o intimismo existencial, a preocupación metafísica, a mitoloxía cultural) que terá unha influencia determinante nos autores e autoras das últimas décadas do século XX.

A PROMOCIÓN DE 80

Esta denominación refírese aos autores e autoras que comezan a publicar a finais dos 70 e principios dos 80, rexeitando a estética socialrealista. De forma simplificadora, tendemos a agrupar esta diversidade de poetas segundo a súa vinculación a Vigo ou á Coruña, principais centros de encontro poético do momento, ou a tres grandes tendencias: a culturalista, a experimental e rupturista, e a chamada poesía do cotián, sobre temas da vida persoal.

Fálase da década de 80 como unha nova “idade de ouro” da poesía. A aparición de revistas poéticas (Dorna, Cadernos de poesía), a convocatoria de premios literarios (Esquío, Leliadoura, González Garcés, Celso E. Ferreiro...) e, sobre todo, a creación de editoriais que sostiveron coleccións poéticas propiciaron que se desen a coñecer moitos autores novos.

Algunhas características xerais da poesía desta década son:

Rómpese coa estética socialrealista predominante na etapa anterior e procúrase unha poesía máis complexa. Úsanse referencias culturais (literarias, filosóficas, musicais...) así como personaxes históricos doutras disciplinas (banda deseñada, cinema...)

CULTURALISMO

Cómpre destacar tamén o uso de referencias á mitoloxía grecolatina (Penélope, Hércules, Eros...) e os símbolos como a mazá ou a cinza son moi empregados nesta etapa literaria, achegándolle unha profundidade referencial moi alta

VARIETADE TEMÁTICA

Aínda que hai unha certa preferencia pola temática existencialista (paso do tempo, infancia como paraíso perdido, morte...), tamén xorde unha poesía amorosa e erótica nunca antes explorada na literatura galega.

Os poetas deste tempo teñen un gran rigor no uso da lingua poética, afastada do desleixo formal do socialrealismo anterior. Acostuman coidar a métrica e a estrofa, que é xeralmente medida. Tamén usan recursos estilísticos de gran complexidade e constrúen metáforas e imaxes moi profundas.

PREOCUPACIÓN ESTÉTICA

FEMININA E FEMINISTA

Tamén é importante destacar a incorporación das mulleres á poesía, que proporciona unha nova vertente feminina e feminista. Xohana Torres e Luz Pozo abren un novo camiño para a poesía en clave feminina.

A maioría das autoras e autores agrúpanse en colectivos poéticos para darse a coñecer en recitais, publicar os primeiros poemas ou obras conxuntamente e difundir manifestos cos seus principios poéticos. Destacan os seguintes:

Rompente

Practican unha poética rupturista e experimental achegada aos novos códigos da cultura urbana (rock, cómic, cine, música...). Danse a coñecer co libro colectivo *Silabario da turbina*.

Cravo fondo

Avogan polo lirismo e o rigor formal, sen esquecer o socialrealismo. Destaca Ramiro Fonte, autor dunha poesía de gran profundidade e rigor formal: *As cidades da nada*.

De amor e desamor

Publicaron dous libros conxuntos con este mesmo título. Destacan polo lirismo e o rigoroso coidado da lingua. Salienta neste grupo Miguel Anxo Fernán-Vello, cunha poética dominada pola presenza do amor, o desexo e o erotismo.

Outros poetas destacados son Lois Pereiro, Xosé María Álvarez Cáccamo, Manuel Rivas ou Claudio Rodríguez Fer.

A PROMOCIÓN DE 90

Coa década de 90 xorden unha multiplicidade de voces que aproveitan toda clase de medios para dar a coñecer a súa poesía: novas coleccións poéticas, recitais colectivos poético-musicais, performances, internet..., a miúdo agrupados tamén en novos colectivos poéticos: o colectivo Ronseltz ou o Batallón Literario da Costa da Morte.

Linguaxe directa e coloquial

A narratividade e o coloquialismo relaciónanse coa oralidade dos recitais.

Tendencia ao intimismo

Destacan os temas intimistas inspirados na vida cotiá e nas vivencias persoais. Tamén tratan os temas eternos e universais coma o amor ou a morte,

90

Ruptura entre xéneros

A poesía de 90 mestura elementos poéticos con outros propios da narrativa e do teatro, ademais de introducir elementos doutras disciplinas como a arte visual.

Feminismo

As autoras de '80 seguen nesta década e continúan creando unha gran escola de mulleres poetas

Destacan poetas como Olga Novo, Rafa Villar, Yolanda Castaño, Marta Dacosta, Fran Alonso, María do Cebreiro, Chus Pato ou Lupe Gómez.

TENDENCIAS ACTUAIS DA LÍRICA.

Nos últimos anos incorpóranse novas voces ao panorama poético. Coas debidas reservas, debido á falta de perspectiva histórica, pódense sinalar na poesía actual as seguintes características:

- A importancia da escritura feminina e feminista.
- Aposta pola poesía comprometida cos problemas do novo milenio, pero expresada dun xeito moi diferente ao vello socialrealismo.
- Emprego de novas temáticas, propias do novo século: feminismo, identidades sexuais, redes sociais...
- Experimentación, ruptura formal e temática: diálogo, mestura de artes...
- Novas canles de publicación e difusión: rede, blogs, revistas virtuais...

Algunhas voces deste tempo son: Xabier Xil Xardón, Rosalía Fernández Rial, Alba Cid, Arancha Nogueira, Carlos Negro, Fran Alonso, Ismael Ramos ou Branca Trigo.

A poesía a partir de 1976

De falar, falarei coa terra.
A terra verdadeira,
a negra terra
onde prende a raíz.
A terra que se pisa.
A terra que se queima e que se crava.
Ese enorme lenzo onde o home debuxa o seu capricho.
Onde o home se perde e se revolve en sombras.
A negra terra,
ese corpo de puta vella con dentes amarelos de tabaco,
con olleiras negras de tan azuis.
De falar, só con ela falarei
e falarei coas mans,
docemente coas unllas,
coa paixón dun amante,
como falan, cando albiscan a morte, os
xabaríns feridos.
De falar, falarei coa terra.
Coa terra, con esa negra terra
que cospe, como sangue do peito, primaveras.

Manuel Rivas. Mohicana. 1986

Atrocity exhibition

Deixa un bico no espello
onde arde a miña sombra pola noite
e que podrezan xuntas
a imaxe da túa ausencia,
silueteada en roxo cos teus lavres,
e o perfil violento do meu soño
que enxendra amor gris fume
un odio carmesín
e na lingua e nos dentes
sangue e semen.

Lois Pereiro. Poemas 1981-1991. 1992

Unha fotografía

Desfolla o calendario un ano dos sesenta,
Cando sucede a escena sinxela, familiar:
A mesa recollida, ó acabar de xantar,
E o branco do mantel que espella unha luz lenta.

Estamos todos xuntos, dispostos a falar
Das cousas que se perden: a morte violenta
Na estrada dun rapaz, a irmá maior comenta.
Na tregua silenciosa case se escoita o mar.

Ese denso silencio anticipa a sorpresa:
Dun volume de coiro que aparece na mesa
O pai le a Rosalía, como dando a lección.

A pena do emigrante que chora na canción,
Escoito engaiolado, coa miña ollada acesa,
Sen saber que o que atopo é a miña vocación.

Ramiro Fonte. As cidades da nada. 1983

A poesía a partir de 1976

Acróstico

(«Eu son a morte...», dixo Oppenheimer, cando viu os efectos da bomba atómica que el contribuíra a crear. Lembrou a frase do Baghavad Gita: «Eu son a morte, a destructora de mundos». Isto é algo semellante.)

Somentes
intentaba conseguir
deixar na terra
algo de min que me sobrevivise

sabendo que debería ter sabido
impedirme a min mesmo
descubrir que só fun un interludio
atroz entre dous muros de silencio

só puiden evitar vivindo á sombra
inocularlle para sempre a quen amaba
doses letais do amor que envelenaba
a súa alma cunha dor eterna

sustituíndo o desexo polo exilio
inicieí a viaxe sen retorno
deixándome levar sen resistencia
ó fondo dunha interna
aniquilación chea de nostalxia.

Lois Pereiro. Poesía última de
amor e enfermidade. 1995

Neotrovadorismo II (cantiga de amigo, escarnio e maldizer)

Antes eras un colega
pero agora
me cago en tu puta madre
me cago en tu puta madre

Colectivo Ronseltz. *Unicornio de cenouras que
cabalgas os sábados*. 1994

Ás veces digo amor

As veces digo amor
e só teño silencio
ás veces digo patria
e sei somente que esta é a terra que nos deron
e nela asento os meus pasos para sempre
sen máis preguntas ensarillando o vento
ás veces digo amor
e ningún fala
e segue o tempo caíndo lentamente
medido polo espasmo do reloxe
e ti pasas
sen mirar sen me mirar
como un fantasma enviso aqueloutrado
sen me ver
e sigo un pouco máis
calada
levo o selo do teu desleixamento sobre os beizos
e sinais no meu brazo da tua auséncia
levo o rosto mancado e os dentes malferidos
de tanto afastamento
ás veces verto os ollos sobre a terra
miro de esquello a fiestra do suicida
repito amor
e só ecoa o silencio no baldeiro.

Pilar Pallarés. *Sétima soidade*. 1984

A poesía a partir de 1976

Comentario de texto:

Este texto de Xohana Torres pertence ao libro *Tempo de ría* (1995). Contextualice o poema na época correspondente e analice dúas das súas características máis representativas. Partindo deste poema como exemplo, explique o concepto de intertextualidade. Extensión aprox. 200 palabras.

Penélope

Declara o oráculo

QUE á banda de solpor é mar de mortos
Inceta, última luz, non terás medo

QUE ramos de loureiro erguen rapazas.
QUE cor malva se decide o acio.

QUE acades disas patrias a vindima.
QUE amaine o vento, beberás o viño.

QUE sereas sen voz a vela embaten.
QUE un sumario de xerfa polos cons

Así falou Penélope:

Existe a maxia e pode ser de todos.
¿a que tanto novelo e tanta historia?

EU TAMÉN NAVEGAR

A poesía a partir de 1976

maxinade agora
namentras mil emisoras son posible presa dos comandos
maxinai agora a proclama
venceremos
faremos absurdo o consumo
relegaremos a utilización dos envases de dcoca cola
seremos moitos e controlaremos moitas emisoras
maxinade agora
namentras un comando armado
controla esta emisora
a soidade
escoitando a radio
a palabra cortafíos
eras o rei do mundo —pensabas— botando o cigarro despois do polvo
si
permanezan atentos
hoxe que o noso comando armado
controla esta emisora

Antóin Reixa. As ladillas do travesti. 1979

Amor sen morte

Lingua lambe emboca esvara lábil
lenta lingua na lama en que xacente
esperta esvara serpe humidamente
e ordenado de vidrados cingue hábil.

Beizos consagrados nervo a nervo
detrás diante ao cabo fronte a fronte
rebezos como pubes refulxente
detidos no tempo verbo a verbo.

Pel con pel nácara de carne
almíscares xeados polo abreinte
espasman e ampean na materia que arde.

Claudio Rodríguez Fer

Amor

O amor foi
un trallazo moi forte
que rompeu
a ventá. E quedou rota
para sempre. Eu limpei
do chan
os cristais. Corteime
con eles
en tódolos dedos.

Lupe Gómez. Pornografía. 1996

Cerámica

Sangro, sangro,
sangro, tanto coma un home,
ou máis.

Lupe Gómez. Pornografía. 1996

A poesía a partir de 1976

O ceu cobrou unha cor que facia pensar.
Era a hora en que as botellas se rompen para dar paso ás profundidades.
Atrás quedaban as cores álxidas, mortas de sono. O calor enfriaba-se no bisturí do horizonte.
Os nenos, de cóbados na xanela, enfrontaban a historia inconscientes, nun palpebreiro tan veloz como a infancia.
Pero aínda hai un cambio posíbel que se reserva no bolso, un remanente da derrota, para mirar arredor.
Non nos estábamos separando, por iso nos recoñecemos.
Fítamolo-nos na cita imprevista, sen saber quen nos chamou ao fio da noite.

Luís Villalta. Ruido. 1995

Tódolos bebés son tu e ningún coma ti
Tódolos nenos son tu e ningún coma ti
Tódolos adolescentes son tu e ningún coma ti
Tódolos mozos son tu e ningún coma ti
Tódalas nais son eu e todas, coma min, saben que es único.

Xela Arias. *Darío a diario*. 1996.

Autopsia

Dezanove anos,
dezaseis válvulas,
douscentos cabalos,
medio gramo
de euforia
no sangue:
sí, xa o levaron
para o tanatorio.

Carlos Negro

Os individuos de sorriso dirixido e deprendido ritmo en catálogo nadaban a oito na mesta dimensión de fumes, bruidos en technicolor, sombras mareantes, confusión. Eles dous non se viran nunca antes. El fíxose no seu escote e ela no seu pantalón vaqueiro. Licor corenta e tres con coca-cola.
Cánto se bicaron nun recanto a carón dos bafles mesmo como se fose unha demostración de amor.

Yolanda Castaño. *Elevar as pálpebras*. 1995

-Falta moito pra Europa?

-Cala, neno, e sigue nadando

Xabier Xil Xardón. *Detéxtonos*. 2018

A poesía a partir de 1976

Comentario de texto:

Contextualice este poema na época correspondente. Destaque e analice dúas características do poema que permitan situar o seu autor nas novas tendencias deste xénero. Extensión aprox. 200 palabras.

Quérennos caladas,
submises,
escravas sen futuro,
obxectos tan fermosos
ollando cara abaixo.

Por iso é que nos matan.

Daniel Asorey. Transmatria (2019).

Tema 11. A prosa a partir de 1976.

Coa chegada da democracia danse unha serie de factores que provocan un espectacular desenvolvemento da narrativa galega, facéndoa medrar en calidade, cantidade e prestixio. A introdución da literatura no ensino aumentou o público consolidándose, deste xeito, a literatura infantil e xuvenil. Ademais, emerxen con gran fervor os premios e concursos literarios (Blanco Amor, Xerais, Merlín...) o que motiva a escrita e favorece o recoñecemento tanto a nivel nacional como estatal dos nosos narradores e narradoras.

Así, nos últimos trinta anos, nunha Galiza máis moderna e urbana e con escritores universais en lingua galega, xorde unha narrativa de máis calidade e variada ca nunca, na que podemos salientar as seguintes características xerais:

- Amplíanse os subxéneros e os temas na procura de novos lectores: novela negra, de ciencia-ficción, de aventuras, de piratas, histórica, fantástica, erótica, de terror...
- Prodúcese un espectacular desenvolvemento da narrativa infantil e xuvenil, favorecido pola introdución do galego no ensino.
- Consolídase a narrativa das mulleres, que se incorporan plenamente ao panorama literario.

PRINCIPAIS XERACIÓNS E TENDENCIAS

A PROMOCIÓN DE 80

A verdadeira eclosión narrativa producírase xa avanzados os 80 cando os escritores nados nos 50 publican as súas primeiras obras. A presenza do galego no ensino favorecerá o auxe da novela, coa súa diversidade de temáticas, e a aparición con grande solidez da narrativa orientada ao público infantil e xuvenil.

A maior parte das novelas deste período xiran arredor dos certames literarios e atopamos un grupo de narradores e narradoras que se agrupan baixo a denominación “A promoción dos premios”. Insírense nela, por exemplo, Víctor Freixanes, gañador do Premio Blanco Amor con *O triángulo inscrito na circunferencia*; Úrsula Heinze, que o gaña con *Culpable de asasinato*, e Xavier Alcalá, gañador do Premio da Crítica Española pola obra *Fábula*.

Ademais, é neste momento cando se inicia o tratamento dalgúns subxéneros narrativos. Carlos G. Reigosa marca o inicio da novela negra galega con *Crime en Compostela* e María Xosé Queizán eríxese como unha das principais expoñentes da narrativa feminina en *Amor de tango*. Por outra banda, aparece un novo realismo, centrado na problemática da identidade galega, mestura do rural e o urbano, onde destacan dous dos narradores máis recoñecidos e internacionais: Suso de Toro (*Polaroid, Caixón de sastre*) e Manuel Rivas (*Un millón de vacas* ou *Os comedores de patacas*). O estilo destes dous autores está marcado polo experimentalismo, que abordan criticamente a cultura de masas e o mundo urbano, cun estilo rupturista e novidoso e un rexistro coloquial.

A PROMOCIÓN DE 90

Na década dos 90 continúaase co desenvolvemento das liñas temáticas iniciados nas 80, mais tratadas agora dende un prisma renovador. Explóranse novos temas debido ao afán de diversificación xenérica. Neste sentido, cabe destacar a irrupción da chamada literatura bravú (irreverente cos canons convencionais e asociada a unha nova e orgullosa identidade rural, representada por S. Jaureguizar ou Fran Alonso), a aparición da literatura futurista, e da novela de terror. Cobra enorme importancia a narrativa feminina, que se apoia nunha importante nómina de autoras novas (Teresa Moure, Rosa Aneiros, María Reimóndez...) e o auxe da novela de temática histórica.

OS AUTORES E AUTORAS MÁIS NOVAS

Nos primeiros anos do século XXI constátase a aparición dunha nova fornada de narradores/as como Sechu Sendé, quen introduce o tema do conflito lingüístico en *Made in Galiza*; e Diego Ameixeiras, autor da novela experimental *Tres segundos de memoria*, e da policial, *Baixo Mínimos*).

Especial importancia ten nos últimos anos a potente eclosión da chamada “literatura de muller”, que ten como trazos comúns un marcado protagonismo feminino, a denuncia dos roles patriarcais e as relacións entre mulleres. Podemos destacar nesta liña autoras como Rosa Aneiros, Marilar Aleixandre, Leticia Costas ou María Reimóndez.

Consolídase tamén neste período unha literatura infantil e xuvenil de grande altura e resonancia interna e internacional, moi traducida e premiada alén as nosas fronteiras. Destacan Xavier Docampo, Agustín Fernández Paz (*Aire negro, Noite de voraces sombras, Cartas de inverno...*), Fina Casalderrey (*O misterio dos fillos de Lúa, O misterio do cemiterio vello...*), Eva Mejuto (*22 segundos*), Francisco Castro (*Chamádeme Simbad*)...

Na actualidade hai un subxénero narrativo que destaca en vendas: a novela negra. Autores como Domingo Villar coa *Praia dos afogados* ou *Ollos de auga* e Pedro Feijóo con *Un lume azul* ou *A memoria da choiva* crearon un público fiel e abríronlle a porta do galego a moitas persoas que non lían previamente na nosa lingua. Isto tamén acontece con outras narradoras como Arantza Portabales ou Leticia Costas.

A prosa a partir de 1976

Comentario de texto:

Contextualice o texto na época literaria correspondente e explique a relevancia da narrativa infantil e xuvenil no sistema literario galego; cite como mínimo outros dous narradores con cadansúa obra. *Extensión aproximada: 200 palabras.*

R. Foi Ana, que ten alma de bruxa pero tamén alma de humana, quen deu coa clave que necesitabamos. Lembro ben a tarde en que me formulou a cuestión decisiva: “¿E por que ten que haber unha contradicción entre as dúas cousas? Quizais se pode ser bruxo e estar plenamente integrado entre os humanos”.

P. E foi entón cando decidiron que...

R. Efectivamente. A contradicción só se podía resolver cun cambio de rumbo imaxinativo. O oficio de bruxo estaba nun total desprestixio. Vostede cre que se pode andar, na época de televisión e dos ordenadores, con coceduras de sapo e ungüentos de cogomelo venenoso? Iso fai lembrar un pasado que a xente desexa esquecer. ¡Había que enmascarar a bruxería coas aparencias que á sociedade lle gustaban! ¡Adaptarse ós novos tempos, non deixar escapar o tren da modernidade! Así foi como os dous fixemos un máster na School of Big Business e, de seguido, abrimos o noso primeiro despacho.

Agustín Fernández Paz. Contos por palabras. 2002

A prosa a partir de 1976

Comentario de texto:

Contextualice o texto na época literaria correspondente e explique o estilo narrativo do fragmento relacionándoo coa etapa literaria na que se atopa; cite como mínimo outros dous narradores desta época con cadansúa obra. *Extensión aproximada: 200 palabras.*

Pasei a terceira pista, onde estaban os maricas, os ionquis e os camellos, alí podías estar tranquilo sen que ninguén che contase a súa vida. Xa tiña un medio pedal guai, arrimeime contra unha columna para non abancar [...]

Merda, alí estaba o Tomás, ó lado da saída de emerxencia, cago en diola, estaba falando con Xulián, un tipo do meu antigo barrio, onde eu vivira cos meus vellos. Xulián tiña o seu problema coa vea e alimentábaa de trapichear [...].

Tiña unhas olleiras que parecían bolsas de lixo, e os ollos parecía que lle saíran fóra. O resto da cara non existía, era unha masa borrosa que erguía e baixaba. Estivo bombeando de vagar ata que todo o tubo da hipodérmica estivo Cheo de sangue. [...] Xulián soltou o torniquete [...].

—¿Que tes Xulián?

—Merda... tío, Cloe.

—Xulián, carallo, pero, que pasa?

O Xulián estaba pálido, non movía os ollos, e unha ringleira de cuspe empezou a pingarlle polo labio. Estaba teso. Caeu primeiro sobre o xeonllo esquerdo, e despois coma se fose un monicreque caeu o resto do corpo dlando coa cabeza contra o gardabarros dun todoterreo. Achegueime a el, púxenlle a man no peito, e sentín os derracleiros latexos PUMPUM, PUM, PUMPUM... O tipo estaba fiambre. Era a primeira vez que tiña entre as mans. As pernas empezáronme a tremer, e tiña ganas de vomitar. Sentín de súpeto todo que levaba no corpo e quería chorar.

Roque Morteiro. Seis cordas e un corazón. 1989.

Begoña Caamaño

Begoña Caamaño foi unha autora que, pola súa tardía incorporación ao noso sistema literario, podemos incluíla na nómina de autoras de finais dos 90 e os primeiros 2000. Representa a plena incorporación e consolidación da muller á narrativa galega, con perspectiva de xénero e cun uso do elemento culturalista plenamente integrado.

No ámbito literario, colaborou na revista *Festa da Palabra Silenciada* e publicou, de maneira tardía, dúas obras: *Circe ou o pracer do azul* (2009) e *Morgana en Esmelle* (2012).

Sobre min

Nacín en Vigo no ano 1964 e, alén da miña obra literaria, destaquei como xornalista e activista política. Nunca dubidei en defender o que cría: feminismo, antimilitarismo, loita contra a manipulación informativa... Son unha persoa moi belixerante coas inxustizas sociais e non fíco de brazos cruzados cando me teño que mover.

Resumo:

- Culturalismo
- Reinterpretación dos clásicos
- Mitoloxía
- Feminismo
- Activismo político

Circe ou o pracer do azul

Esta novela toma como protagonista a Circe, unha feiticeira que se atopa con Ulises na súa viaxe a Ítaca. A pretensión é reinterpretar a *Odisea* dende unha perspectiva feminina e feminista, na que se exploran os vínculos afectivos das mulleres, a sororidade, a liberdade e o amor. Explora, polo tanto, os espazos de representación feminina ocultos polo patriarcalismo da historia, cun intercambio epistolar entre Circe e Penélope a través dos seus sentimentos e emocións.

Morgana en Esmelle

Esta obra parte da figura de Morgana, fada e media irmá do rei Artur, para construír unha novela en clave feminina e feminista. Retómase, pois, a Materia de Bretaña cunqueiriana, establecendo un diálogo co seu *Merlín e familia* (1955), e emprégase unha protagonista oculta nos mitos clásicos para trocar a perspectiva e reflexionar sobre a nosa historia.

En definitiva, a súa produción literaria segue unha temática clásica e culta (Circe, Penélope, Morgana, Merlín...), conxugados de maneira feminina e feminista.

Begoña Caamaño

De Penélope, muller mortal, insignificante e medorenta, chea de temores e de reservas, a Circe, a deusa da alma limpa, divindade que abre camiños no escuro e alumea nas tebras.

Miña amantísima amiga:[...] pedídesme o imposible. Nunca, nunca poderei eu amar Ulises. [...] Vou, Miña prezada amiga, abriros totalmente o meu corazón [...]. Xa vos teño contado como cheguei a Ítaca sendo unha rapariga asustada e inxenua que descoñecía or completo de quen ía converterse no meu esposo e señor. Con todo, abrigaba a ilusión de poder namorar dese home.

Alí estaba cando se abriu a porta da alcoba para dar paso a Ulises. O seu aspecto era lamentábel. [...] Ulía a viño acedo. [...] Agarroume polo cabelo, empurroume contra a oliveira e rachou dun tirón a fermosa túnica coa que tan linda me sentía [...]

Tardei tempo en me atrever a mexer. Fiquei alí, coa oliveira cravada nas miñas costas, pampa, estantía, inmóbil, tentando entender que acontecera e por que todo se parecera tan pouco a como eu pensara. Mesmo pódome no peor dos supostos endexamais dera eu en imaxinar que sería algo tan frío, tan porco, tan inhumano... Sentíame lixada. O seu esperma escorregaba polas miñas pernas. Recollín os anacos que quedaban [...] fiquei toda a noite alí, sentada ao pé da oliveira, esperta, sen chorar, sen falar, tan só fitando con odio aquel corpo que, á miña fronte, repousaba estomballado enriba do leito, respirando con dificultade e emitindo gruñidos de bébedo [...].

Co albor, antes de el acordar, vestín unha túnica nova e saín do cuarto na procura das servas que me axudaran na noite. Preciso un baño – díxenlles- [...] Limpa por fóra, que eu aínda me sentía sucia nas entrañas, volvía á alcoba xusto no momento en que Ulises a abandonaba. Ao me cruzar con el saudoume e miroume como se nada estraño acontecese."

Circe ou o pracer do azul (2009)

De socato unha sombra moura, coma dun espectro pequeno e negro, xurdiu dende as escaleiras. A pequena Morgana cuspiu aos pés de Pendragón e abrazou a nai desmaiada. Achegueime a elas xusto cando Igraine volvía no seu acordo. Non preciso da memoria para lembrar a súa mirada. A mesma que me persegue polas noites, a que xorde dende as tebras, a que me atormenta o sono asomando na miña almofada. Igraine miroume, e souben axiña que ela tomara conciencia da miña traizón. Descoñecía aínda os detalles da andrómena que tecera para lograr que Uther a preñase, mais estaba certa de que era a miña sombra a que pairaba por tras da celada.

Morgana en Esmelle (2012)

Begoña Caamaño

Comentario de texto:

Este texto pertence á obra *Morgana en Esmelle* (2012) de Begoña Caamaño. Contextualícea na etapa literaria correspondente e analice as características estilísticas máis destacábeis do seu estilo literario. Teña en conta a voz narradora, a temática e os personaxes. Extensión aprox. 200 palabras.

—Merlín é un grande artífice das palabras —a voz da cativa soou dura de máis para os seus poucos anos—, mais non todo o que di é digno de creto. Recoñezo, miña tía, que lle teño afecto e, malia saber que foi el o que argallou a celada na que se perdeu a miña familia, non consigo odialo, pois comigo sempre foi tenro e cariñoso. Pero non me fío del. Lévame contigo, tía. Deixa que ocupe o lugar que o meu irmán rexeitou. Faime a herdeira do teu saber e terás en min unha aliada leal no momento da vinganza.

—Vinganza? —Viviana colleu firmemente a nena polos ombreiros e arredouna un pouco de si para poder fitala aos ollos—. Non é por vinganza polo que debes vir a Ávalon. Non é o desquite o que eu persigo, Morgana. Todo o contrario. Tes que arredar de ti eses sentimentos ou a xenreira farate a súa escrava. Vinganza de quen, miña pequena? Non ves que cando sexas unha muller formada Uther será xa un vello decrépito e indefenso, só merecente de compaixón e piedade? A quen vas castigar daquela polo mal que che fixeron? Talvez a Artur?

—Xamais. Artur é o ser que eu máis amo. O meu irmán é máis vítima ca min desta cruel argallada. Só por amor a Artur permanecín ata agora en Tintaxel [...] Morrería por Artur, ao que amo coa devoción que ti dis sentir por Ávalon e que Merlín asegura profesar por Britania. Lévame contigo, tía Viviana, faime sabia e xusta.

Tema 12. O teatro a partir de 1976

Despois do impulso dado nos 70 polas Mostras de Ribadavia e os grupos de teatro independente, coa chegada da democracia e a autonomía o teatro galego vivirá unha fase de consolidación a partir dos 80: aumentan a cantidade e a calidade das obras dramáticas, medra e espállase pola xeografía galega o número de representacións e vaise acadando a profesionalización do teatro.

Conflúen varios factores que provocan a mellor etapa histórica do teatro galego:

- Consolídanse compañías profesionais que veñen dos 70 e nacen outras novas: Sarabela, Áncora Producións, Matarile, Ollomoltranvía, Teatro do Morcego, Chévere, Talía...
- A mediados dos 80, a administración autonómica bota a andar o Centro Dramático Galego, que dará estabilidade ao teatro galego ao permitir a produción de espectáculos máis complexos e caros. Autonomamente ou en coprodución con outras compañías, representa os autores contemporáneos e clásicos, galegos ou estranxeiros (Castelao, Dieste, Cunqueiro, Blanco Amor...; Molière, Shakespeare...).
- Aparecen todo tipo de propostas teatrais: contacontos, espectáculos dirixidos ao público infantil, coma o teatro de rúa e de monicreques, con compañías exitosas como Kukas, Cachirulo, Falcatrúa, Trompicallo...

Alén disto, tamén contribúen á consolidación do teatro a aparición de salas estábeis de teatro (Luís Seoane na Coruña, a Sala Nasa en Compostela...), a creación de circuitos teatrais como a Rede Galega de Teatro e Auditorios ou a aparición de centros de formación teatral como Casahamlet na Coruña ou a Escola Superior de Arte Dramática na Universidade de Vigo.

A PROMOCIÓN DE 80

Trátase dun conxunto de dramaturgos nados arredor dos 50 entre os que se poden incluír Xesús Pisón (*Venenos*), Miguel Anxo Fernán Vello (*Cuarteto para unha noite de verao*), Inma A. Souto (*Era nova e sabía a malvavisco*), Roberto Salgueiro (*Un arce no xardín*)...

Son autores que teñen pouca vinculación co mundo da representación, son creadores-escriutores de textos teatrais mais non directores-actores. Comparten as seguintes características:

- A importancia do individuo, do subxectivismo e do intimismo.
- A descuberta do mundo cotián e a defensa do espazo urbano.
- A incorporación do humor, o onírico, o irracional e o inconsciente.
- O culturalismo, a intertextualidade e a preocupación pola forma.
- A importancia do metateatro, é dicir, o teatro dentro do teatro

A PROMOCIÓN DOS 90

Son persoas moi vinculadas ao mundo teatral, pois son actores, directores, creadores de textos e ata de compañías teatrais, polo que xa escriben pensando na representación e iso lévaos a empregar menos o simbolismo e a coidar a estrutura e a posta en escena.

As características que comparten son:

- Intención de facilitar a conversión dos textos literarios en textos escénicos.
- Maior preocupación pola dimensión formal.
- Exploración de novos subxéneros e estéticas.
- Vontade de xerar unha liña teatral propia e de manter a continuidade creativa
- Escribiren pezas para levar directamente a escena e, polo tanto, menos experimentais e cunha estrutura sinxela.

Da abondosa nómina de dramaturgos desta promoción podemos salientar aos seguintes:

Cándido Pazó

Elabora tramas realistas caracterizadas pola mestura de rexistros lingüísticos cultos e coloquiais, e pola procura da interacción co público.

Salientan as comedias humorísticas con certo contido crítico: *Ñiquiñaque* ou *Binomio de Newton*. Noutras pezas recorre ao tema histórico para se recrear na psicoloxía dos personaxes, como en *Raiñas de pedra* ou en *García*.

Gustavo Pernas

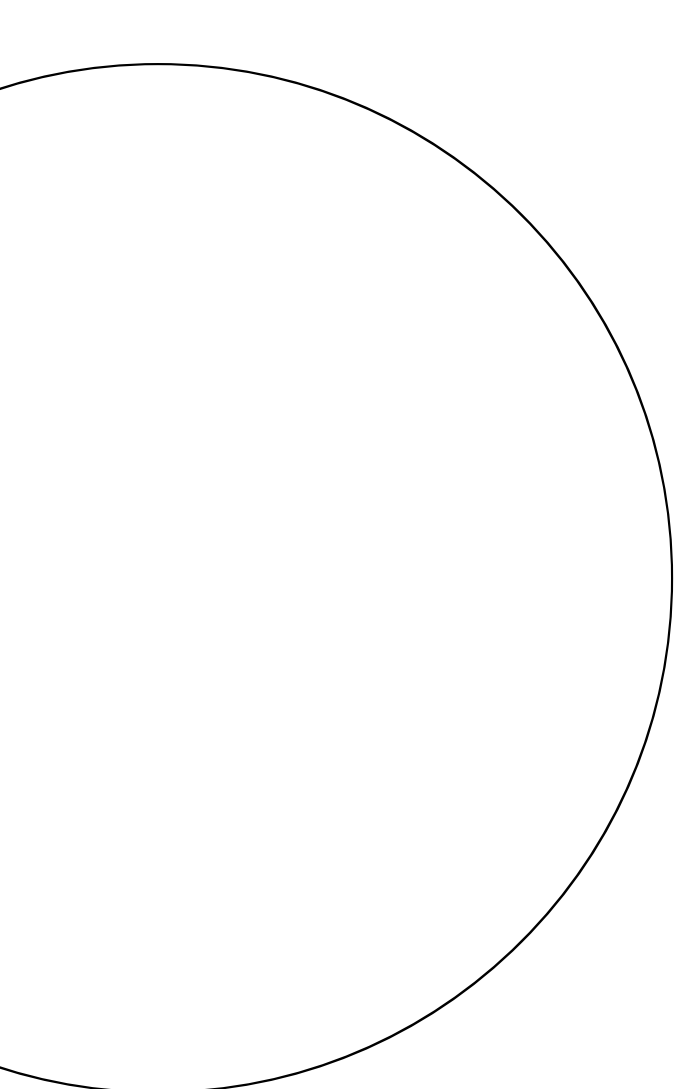
Dedícase integralmente ao teatro. Aborda a problemática do ser humano contemporáneo (soidade, incomunicación, deshumanización...) con técnicas innovadoras baseadas en estruturas simples, implicación do público e diálogos humorísticos.

Destacan obras como *O galego, a mulata e o negro*; *Footing*.

Raúl Dans

Incide nos problemas humanos actuais, o mundo urbano e o rural, a marxinalidad...

Destacan obras como *Water-look* ou *Matalobos*.

O ADEUS

ADEUS

Chegamos a porto. Foi unha viaxe dura, mais xa estamos aquí!

Cando tiña a vosa idade decidín comezar a cursar Lingua e Literatura Galegas xa que a miña vocación era (e é) ser profesor. Esta profesión permíteme manter a miña esencia como persoa e facer o que máis me gusta: tentar mudar o mundo indo a contracorrente.

Ser profesor de Lingua Galega non dá aura, mais a min é o que me enche e non sempre tes por que encaixar. Por outro lado, ser profesor de Lingua permíteme manter o meu idioma vivo e construír conciencia lingüística na mocidade, cuestión que persigo desde ben neno.

Quero facer pensar, quero ensinar a ler criticamente, quero ensinar a redactar e, en resumo, que o alumnado non cometa os mesmos erros que eu cometía.

Agora tócvos a vós decidir e desexo que teñades a mesma sorte que eu tiven de atopar o lugar idóneo.

Boa viaxe!

